

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**VII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**VII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně

Pavlov, 23. až 25. června 2004

VII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

**Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001
„Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně**

Editor: RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.
Ing. Viktorie Klímová

Recenzoval: doc. RNDr. Stanislav Řehák, CSc.

Technická spolupráce: Bc. Iveta Vašíčková

OBSAH

Reforma regionální politiky EÚ– pohľad zo Slovenska Ing. Vladimír BENC	9
Výzkum regionálního rozvoje z pohledu státní správy Ing. Milan DAMBORSKÝ	13
Role Euroregionu Elbe/Labe v regionálním rozvoji Ústeckého kraje Ing. Petr HLAVÁČEK	17
Kvalita poskytovaných služeb turistickými informačními centry Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ	27
Analýza kapitálových výdajů obcí Ing. Simona HRABALOVÁ	35
Metodické přístupy k tvorbě rozvojových programů obcí Ing. Jana JARÁBKOVÁ, Doc. Ing. Anna BELAJOVÁ	43
Komunální podpora hospodářství v teorii a praxi. Mgr. Jiří JEŽEK	55
Populační vývoj Ústeckého kraje a jeho postavení v rámci ČR Ing. Petr KACÍREK	67
Nezaměstnanost jako důsledek nízké úrovně malého a středního podnikání Ing. Viktorie KLÍMOVÁ, Ing. Vladimír ŽÍTEK	73
Moderní průmyslové biotechnologie v rozvoji regionů Mgr. Pavel KOSTLÁN, RNDr. Josef KUNC	79
Jsou vybrané místní poplatky z fiskálního hlediska (daňového výnosu) pro města a obce významné? Ing. Jana KRBOVÁ, Bc. Pavel ROUSEK, student FM VŠE Praha	87

Vliv dojížděky za prací na situaci na trhu práce ve městě Brně Mgr. Tomáš KREJČÍ, RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.	95
Intenzita cestovního ruchu Královéhradeckého kraje (dle dostupných údajů, pomocí GIS) Mgr. Emil KUDRNOVSKÝ	103
Monitoring mikroregionů a rozvojových dokumentů mikroregionů RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ	113
Management kvality v cestovním ruchu (na příkladu kvalitativní ofenzivy ve Švýcarsku) Ing. Petra METELKOVÁ	119
Nové řízení veřejné správy Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ	129
Investičné rozhodovanie obce Investment decision making Ing. Viera PAPCUNOVÁ, Ing. Marek DVOŘÁK, Ph.D., Ing. Eva BALÁŽOVÁ	133
Brněnský průmysl na počátku 21. století (analýza vybraných finančních ukazatelů) Mgr. Radek ŘEŘIČHA, RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.	143
Judikáty ESD jako prameny práva v praxi Mgr. Jiří SCHÜLLER	151
Těžba nerostných surovin v územích s ochranným režimem RNDr. Irena SMOLOVÁ, Ph.D.	159
Regionální obchodní sítě – nová forma obchodního podnikání v ČR RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph.D.	167
Analýza zahraniční návštěvnosti v Jihomoravském kraji RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc., Ing. Martin ŠAUER	175

Aktuální problémy alokace regionálních výdajových programů

Ing. Markéta ŠUMPÍKOVÁ, Ph.D., Ing. Beáta MERIČKOVÁ, Ph.D.,
Doc. Dr. JUDr. Jan HEJDA

185

Stratégia regionálnej politiky Slovenska po vstupe do EÚ

Doc. Ing. Jozef TVRDOŇ, Ph.D.

201

Regional development in the arctic regions

Ing. Lubor TVRDÝ, George LEV, MSc.

217

Jak pomáhám zdárnému průběhu cestovního ruchu v nabídce služeb ve svém městě

PhDr. Jana VESELÁ, CSc.

239

Kvalita podnikatelského prostředí v ČR a její regionální interpretace

Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.

245

Poznatky z ex – ante hodnocení vybraných programových dokumentů

Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc., Ing. Zdeněk LUKÁŠ, PhD.

259

Prostorová analýza konfliktů na řece Pasvik

Ladislav ZAJÍC, Ing. Lubor TVRDÝ

271

REFORMA REGIONÁLNEJ POLITIKY EÚ – POHĽAD ZO SLOVENSKA

Ing. Vladimír BENČ

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.

Hlavná 11, 080 01 Prešov, Slovenská republika

Web: www.sjpa.sk, E-mail: benc@sjpa.sk, Tel.: +421 51 772 3245

Poznámka TP:

Príspevek vytvorený prevedením powerpointovej prezentácie uvedeného na "VII. Mezinárodním kolokviu o regionálnych viedach". Príspevek upravila a do zborníku zařadila Bc. I. Vařickov, KRES ESF MU v Brně.

1. PRIORITY PRE ROZŠÍREN EURÓPU NA ROKY 2007-2013

- Trvalo udržateľný rozvoj
- Konkurencieschopnosť prostredníctvom rastu a zamestnanosti
- Občianstvo zahŕňajúc slobodu, bezpečnosť a právo
- Európska únia – globálny partner

Finančný návrh 2007-2013, mil. €

Rozpoč. kap.	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TUR	47582	59675	62795	65800	68235	70660	73715	76785
- konkurenciesch.	8791	12105	14390	16680	18965	21250	23540	25825
- kohézia	38791	47570	48405	49120	49270	49410	50175	50960
Prír. zdroje	56015	57180	57900	58115	57980	57850	57825	57805
- poľnohosp.	43735	43500	43673	43354	43034	42714	42506	42293
Občianstvo, slob.	1381	1630	2015	2330	2645	2970	3295	3620
Globálny partner	11232	11400	12175	12945	13720	14495	15115	15740
Administratíva	3436	3675	3815	3950	4090	4225	4365	4500
Kompenzácie	1041							
Spolu	11474	13356	138700	14340	14667	15020	13840	1584
% z HNP E	1,09	1,15	1,23	1,12	1,08	1,11	1,14	1,15

2. NÁVRHY EURÓPSKEJ KOMISIE (I.)

Ciele regionálnej politiky:

- 1) Konvergencia a konkurencieschopnosť
 - regióny pod 75% HDP/osobu EÚ 15 alebo EÚ 25
 - pre Kohézny fond pod 90% HNP/osobu EÚ 25
 - 78% z rozpočtu na regionálnu politiku
- 2) Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť
 - spojenie súčasného Cieľa 2 a 3
 - 18% z rozpočtu na regionálnu politiku
- 3) Európska územná spolupráca
 - cezhraničná a medziregionálna (pokračovanie INTEREG)
 - 4% z rozpočtu na reg. pol.

3. NÁVRHY EURÓPSKEJ KOMISIE (II.)

Systém implementácie:

- pokračovanie v doterajších úspechoch:
 - viacročné programovanie, partnerstvo, evaluácia, spolufinancovanie, zdieľaná zodpovednosť
 - princíp N+2
- zjednodušenie celého systému (napr. redukcia programových dokumentov, zlučovanie štrukturálnych fondov s komunitnými iniciatívami)

4. NÁVRHY EURÓPSKEJ KOMISIE (III.)

Finančné zabezpečenie:

- udržateľnosť financovania politík EÚ (max 1,24% HNP EÚ)
- 34% na kohéznu politiku (336 mld. EUR na roky 2007-2013)
- rozdelenie 50:50 medzi „staré“ a „nové“ členské štáty
- výška platieb, limit 4% HDP

5. PROBLÉMOVÉ OBLASTI I.

Súdržnosť ↔ Efektívnosť

- merateľnosť, dopady kohéznej politiky
- miera intervencií do trhových mechanizmov (produktívne ↔ neproduktívne investície)
- podporované oblasti
- rent seeking, morálny hazard

Efektívnosť redistribúcie ↔ Politická realizovateľnosť

- podporu dostávajú aj vyspelé regióny
- politické negociácie pred každým rozpočtovým obdobím o finančných alokáciách a prioritách

6. PROBLÉMOVÉ OBLASTI II.

Národná ↔ Regionálna redistribúcia

- subsidiarita, decentralizácia (dominancia EK nad národnými stratégiami, koherencia cieľov a priorít)
- kritéria NUTS – rozdielne regióny

Zodpovednosť ↔ Jednoduchosť

- problém inštitucionálneho zabezpečenia (zložitosť systému implementácie, 1 štrukturálny fond)
- reforma administratívy
- transparentnosť a korupcia

7. PROBLÉMOVÉ OBLASTI III.

Doplnkovosť ↔ Absorbčná schopnosť

- miera spolufinancovania projektov, problém verifikácie národného/súkromného spolufinancovania
- limitovaná cieľová skupina

8. NAJSPORNEJŠIE OBLASTI

- Phasing-out regióny, kritéria podpory
- Daňový dumping – rozbíjanie priemyselnej základne “starej” Európy
- Výška príspevkov do spoločného rozpočtu a adekvátne na regionálnu politiku – 6 krajín strop 1%
- Úroveň realizácie, rozdelenie kompetencií
- Značný odklon od súdržnosti ku konvergencii a konkurencieschopnosti

9. VÝCHODISKÁ SLOVENSKEJ POZÍCIE I.

Neexistencia vlastnej regionálnej politiky

- centralistický, kabinetný prístup k tvorbe regionálnej politiky
- sektorový prístup
- dominancia fondov EÚ, absencia zdrojov na regionálny rozvoj
- zlý, resp. žiadny alokačný mechanizmus – predvstupové fondy spôsobili zaostávanie chudobných regiónov
- inštitucionálna rozporupnosť

- VÚC – koordinátor alebo cieľová skupina ?!
- Úzko definovaná cieľová skupina

10. VÝCHODISKÁ SLOVENSKEJ POZÍCIE II.

- Absencia odborných kapacít, absencia diskusie
- Suplovanie činnosti zodpovedných orgánov
- Problémy s implementovaním súčasnej reg. pol. EÚ
- Absencia zdrojov na lokálnej a mikroregionálnej úrovni

11. OFICIÁLNA SLOVENSKÁ POZÍCIA

- Najdôležitejšia je súdržnosť a cezhraničná spolupráca
- Zachovať podiel výdavkov do rozpočtu na 1,24% HNP EÚ a podiel na reg. pol. aspoň 34%
- Dôraz na budovanie infraštruktúry (rozpor s efektívnosťou)
- EK – len definovanie celkových cieľov, audit, partner a poradca
- N + 3

12. PRIORITY PRE SLOVENSKÚ POZÍCIU

- Zjednodušenie systému
 - Nižšia administratívna náročnosť
 - Vyššia transparentnosť, lepšia informovanosť
- Subsidiarita a decentralizácia
- Strategický prístup, lepšie definovanie priorít, lepšia koherencia politík
- Dôraz na evaluáciu politík, programov a samotných projektov

VÝZKUM REGIONÁLNÍHO ROZVOJE Z POHLEDU STÁTNÍ SPRÁVY

Ing. Milan DAMBORSKÝ

*Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor regionálního rozvoje, oddělení koncepce regionální politiky
Staroměstské nám. 6, Praha 1, 110 15, Česká republika
Tel.: 224 861 358, E-mail: milan.damborsky@mmr.cz*

Anotace česky:

Text seznamuje se směřováním podpory regionálního výzkumu z pohledu státní správy. Text zmiňuje program Výzkum pro potřeby regionů a předpokládanou budoucnost výzkumu v resortu Ministerstva pro místní rozvoj.

Anotation in English:

There are described directions of subvention of research of regional development in a article. The description is presented in view of state system. There are basic information about program Research for Needs of Regions and future of research in sector of Ministry for Regional Development.

Výzkum regionálního rozvoje v České republice není řešen v rámci uceleného systému. Ustanovení vyšších územně samosprávných celků zvýšilo potřebu zajištění progresivní poznatkové základny a návrhů opatření v oblasti regionálního rozvoje a správy. Územní samospráva nedisponuje zkušenostmi samospráv zemí EU, proto potřebuje zvýšenou teoretickou podporu svého fungování (nemá-li úředník zkušenost musí aplikovat teorii).

Výzkum Ministerstva pro místní rozvoj svým obsahem navazuje na současné evropské trendy v oblasti výzkumu regionálního rozvoje. Tak jako všechny země Evropské unie má i Česká republika specifický systém regionálního uspořádání, proto lze přebírat ze zahraničí pouze dílčí poznatky výzkumu regionálního rozvoje.

Výzkum regionálního rozvoje v České republice do značné míry inspiroval výzkum ve Velké Británii, kde jsou zdůrazněny oblasti mající dopad na praktické fungování místních a regionálních správ. Úřad náměstka premiéra Velké Británie organizuje a financuje výzkum zaměřený na rozvoj a fungování místních a regionálních správ, obnovu urbanizovaných ploch, rozvoj bydlení, prostorové plánování a integraci ohrožených skupin. Tyto směry výzkumu vychází ze zkušeností získaných ve Velké Británii z řešení předchozích programů výzkumu.

V České republice stále roste význam regionální a místní správy, proto Ministerstvo pro místní rozvoj v květnu letošního roku předložilo do vlády návrh programu „Výzkum pro potřeby regionů“, který byl přijat.

Program Výzkum pro potřeby regionů je jádrem výzkumu regionálního rozvoje Ministerstva pro místní rozvoj a ambicí ministerstva je, aby se stal v budoucnu i jádrem celého výzkumu regionálního rozvoje v České republice.

Cílem programu Výzkum pro potřeby regionů je podpora záměrů regionální politiky vycházející ze Strategie regionálního rozvoje České republiky, zákona č. 248/2002 Sb., o podpoře regionálního rozvoje a dokumentů Evropské unie.

Program výzkum pro potřeby regionů stanovuje priority, které jsou prioritami Ministerstva pro místní rozvoj v oblasti výzkumu regionálního rozvoje. Těmito prioritami jsou:

- 1) Management regionální a místní správy
- 2) Problémy regionálních a místních správy s vysokou četností výskytu
- 3) Dopravní obslužnost a technologie
- 4) Neprůmyslové „deprimující zóny“
- 5) Rozvojové plochy pro rezidenční funkci
- 6) Využití specifických místních zdrojů ve venkovském prostoru
- 7) Unikátní místní atraktivita
- 8) Místní volnočasové aktivity
- 9) Odhad nákladů na obnovu majetku a komunikace v územích postižených živelnou nebo jinou pohromou

Priorita první vychází z poznatku, že management regionálních a místních správ nedosahuje požadované kvality. Situace je neuspokojivá zvláště v menších městech a obcích. Důraz musí být kladen zejména oblast marketingu a projektového managementu, proto je cílem priority stanovení postupů zlepšení znalostního a dovednostního managementu regionálních a místních správ, které povedou ke zvýšení příjmů a snížení výdajů místních a regionálních správ.

Priorita druhá je zaměřena na hledání metody pro řešení problémů regionálních a místních správ s vysokou četností výskytu. Řada obcí a regionů řeší obdobné problémy. Jejich řešení každou obcí samostatně vede k neefektivnímu vynakládání veřejných prostředků.

Priorita třetí reaguje na vytvoření vyšších územně-samosprávních celků, které vedlo k novým požadavkům na integraci regionální dopravy ČR. Cílem priority je navrzení univerzálního zpracovávání dopravních systémů pro užití orgány regionálních a místních správ.

Priorita čtvrtá je zaměřena na zapojení neprůmyslových pozemků a ostatních nemovitostí uvnitř a na okraji urbanizovaných území, tj. pozemků a nemovitostí, které již ztratily svoji původní funkci a jsou nedostatečně využité nebo zcela opuštěné, do sociálních a ekonomických vazeb v obcích.

Priorita pátá je zaměřena na plochy pro rozvoj bydlení, smíšené funkce a vybavenost. Cílem je nalezení návodů pro zapojení jednotlivých druhů ploch do sociálních a ekonomických vazeb využitelných orgány regionální a místní správy.

Priorita šestá je zaměřena na venkovský prostor. Důraz by měl být kladen zejména na specifické místní zdroje.

Priorita sedmá se zaměřuje na atraktivitu, které lze efektivně využít pro rozvoj cestovního ruchu. Priorita je zaměřena na vyhledávání a užití unikátních místních atrakcí použitelných institucemi místní a regionální správy pro rozvoj cestovního ruchu.

Priorita osmá se zaměřuje na postup při organizování unikátních místních volnočasových aktivit institucemi místní a regionální správy k využití pro rozvoj cestovního ruchu a společenské integraci ohrožených skupin.

Priorita devátá je zaměřena na usnadňování tvorby odhadů nákladů pro vytvoření podkladových materiálů a hledání vhodných technických a programových řešení pro komunikační strategii při shromažďování dat v území po pohromě.

Na první pohled je zřejmé, že program Výzkum pro potřeby regionů vychází z kompetencí Ministerstva pro místní rozvoj.

Tyto priority rozhodně neobsahují celý výzkum regionálního rozvoje a ministerstvo tímto programem zdaleka nekončí. V budoucnosti počítáme s podporou výzkumu zaměřeného na možnosti snížení výrazných diferencí v hospodářské oblasti a to nejen mezi jednotlivými regiony, ale i mezi jádry a zázemím regionů.

Rychle rostoucí jádra a vysychající zázemí způsobují negativní důsledky, např. silná koncentrace dopravy v centech regionů, zhoršená ekologická situace, nadměrný růst cen bydlení, vysávání zdrojů zázemí jádra regionu tj. snížení daňové výtěžnosti v zázemí, zánor neurbanizovaných ploch, zhoršení veřejné dopravy suburbanizovaných částí regionu apod. V tomto ohledu je třeba nalézt optimální podporu subregionálních center, protože právě růst subregionálních center je dobrým řešením problému rostoucí jádro versus vysychající zázemí.

Další oblastí výzkumu, které je - a bude pro státní správu zabývající se regionálním rozvojem klíčovým jsou možnosti implementace znalostní ekonomiky na regionální a lokální úrovni. Znalostní ekonomika je základním zdrojem a východiskem zvýšení hospodářské úrovně České republiky. V současnosti dochází ke koncentraci znalostní ekonomiky do velkých center. Tento trend má silné negativní důsledky pro subregionální centra, která dosud disponují pracovními zdroji pro znalostní ekonomiku, které se stávají nevyužitými.

Jak je patrné, rozvoj subregionálních center je důležitý pro rozvoj celého území České republiky. Jsou to právě subregionální centra, která táhnou subregionální ekonomiky. A subregionální ekonomiky jsou klíčovým a dosud opomíjeným faktorem rovnovážného regionálního rozvoje. Právě prosperující subregionální ekonomiky dokáží vytvořit dobré podmínky pro život mimo hlavní centra jako jsou Praha, Brno, Ostrava, Plzeň apod. Pokud budou mít lidé možnost do svých zaměstnání dojíždět z venkovských oblastí nebudou se stěhovat do měst. Podpora subregionálních center je tak možným nástrojem regionální politiky zaměřené na podporu venkova, aneb nejen v regionálním rozvoji platí, že všechno souvisí se vším a výzkum souvisí se státní správou. Státní správa s výzkumem. Výzkum není pro výzkum. Státní správa není pro státní správu.

ROLE EUROREGIONU ELBE/LABE V REGIONÁLNÍM ROZVOJI ÚSTECKÉHO KRAJE

Ing. Petr HLAVÁČEK

*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně ekonomická,
Katedra regionálního a lokálního rozvoje,
Moskenská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
tel.: +420 47 528 47 09, E-mail: hlavacek@fse.ujep.cz*

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vývojem a rolemi euroregionů v regionálním rozvoji se zaměřením na Euroregion Elbe/Labe. Autor analyzuje českou a saskou část euroregionu Elbe/Labe, jeho vnitřní a vnější finanční zdroje a pozici v regionální síti aktérů sociálního a ekonomického rozvoje.

Abstract

This paper deals with development and role of euroregions in regional development. It specifically focuses on the Euroregion Elbe/Labe. The author has a deeper insight into the Czech and Saxon part of the Euroregion Elbe/Labe, analyses its internal and external financial resources and states the importance of the Euroregion for the regional net of social and economic actors.

Key words: Cross-border cooperation, partnership, networking, internal and external source, budget, strategic planning

Klíčová slova: přeshraniční spolupráce, partnerství, síťování, vnitřní a vnější zdroje, rozpočet, strategické plánování

1. VÝVOJ EUROREGIONŮ A VZNIK EUROREGIONU ELBE/LABE

Myšlenka vzniku regionů, které by spojovaly oblasti sousedících států se poprvé realizovala po druhé světové válce mezi státy západní Evropy hraničící s Německem. V roce 1958 vznikl první euroregion se jménem Gronau na německo-nizozemské hranici, jehož cílem jeho vzniku bylo odstranit nedůvěru mezi sousedícími národy, rozvíjet vzájemnou spolupráci a budovat přátelské vztahy. Pozitivní zkušenosti vedly k zakládání podobných euroregionů mezi dalšími státy západní Evropy.

V zemích střední a východní Evropy se začíná rozvíjet přeshraniční spolupráce na regionální úrovni se zeměmi západní Evropy na počátku devadesátých let. Prvotní společné přeshraniční aktivity se zabývaly řešením společných problémů regionálního rozvoje na bázi neformální spolupráce bez institucionalizovaných struktur. V následující etapě možnost financování socioekonomických aktivit v příhraničních územích ze zdrojů Evropské unie významně podpořila vznik euroregionů v České republice. V současnosti existuje mezi regiony mnoho přeshraničních aktivit, které se uskutečňují ve všech státech Evropské unie a zemích střední a východní Evropy.

2. EUROREGIONY V ČESKÉ REPUBLICE

V České republice existuje v současnosti celkem 11 euroregionů, které spojují česká přhraniční území s přhraničními regiony našich sousedů. Názvy euroregionů vycházejí z historických názvů území nebo významných fyzickogeografických prvků, společných pro tato území. Euroregiony v České republice je možné rozdělit z hlediska rozsahu přeshraniční spolupráce na bipartitní a tripartitní.

Bipartitní přeshraniční spolupráce se uskutečňuje mezi regiony: a) na česko–německé hranici v Euroregionu Elbe/Labe, Euroregionu Krušnohoří/Erzgebirge, Euroregionu Egrensis, b) na česko-rakouské hranici v Euroregionu Silva Norica, c) na česko-slovenské hranici v Euroregionu Bílé Karpaty, d) na česko–polské hranici v Euroregionu Silesia a v Euroregionu Těšínské Slezsko/Slask Cieszynski. Tripartitní přeshraniční spolupráce probíhá mezi regiony: a) na česko-polsko-německé hranici v Euroregionu Neisse/Nisa/Nysa, b) na česko-polsko-slovenské hranici v Euroregionu Beskydy, c) na česko-rakousko-německé hranici v Euroregionu Šumava/Bayerischer Wald/Muhlviertel, d) na česko-slovensko-rakouské hranici v Euroregionu Pomoraví/Zahorie/ Wienviertel.

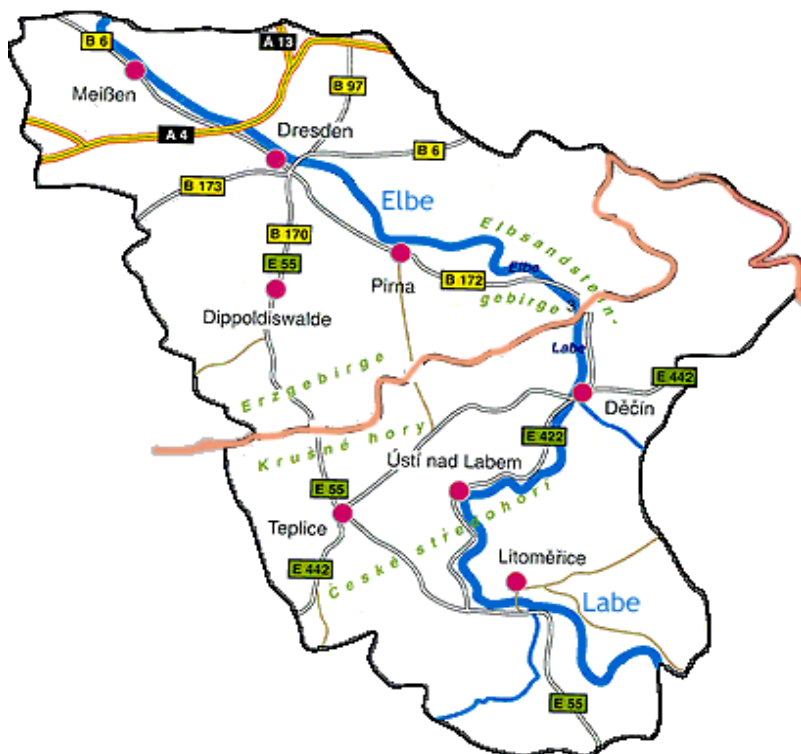
Euroregiony fungují na základě dobrovolného rozhodnutí měst a obcí v pohraničních oblastech České republiky a mají za cíl spolupracovat s městy a obcemi z přhraničních regionů okolních států. Členem euroregionu se může stát každá obec nebo město z přhraničních okresů, která se pro vstup dobrovolně rozhodne a může z euroregionu kdykoliv vystoupit. Členy euroregionu se mohou také stát podnikatelské subjekty, další partneři z ekonomické a sociální oblasti nebo veřejné sféry (což je závislé na zvolené právní formě a stanovách). Administrativně jsou formální institucionální struktury euroregionu zajišťovány sekretariáty jednotlivých národních částí euroregionu, mezi nimiž dochází k úzké spolupráci a zpravidla vytvářejí i společné instituce mající určité kompetence. Významnou roli v evropském kontextu má Asociace evropských hraničních regionů, která vznikla v roce 1971. Členy asociace se mohou stát hraniční nebo přeshraniční regiony, které patří do členských států Evropské unie nebo států sdružených v Radě Evropy.

3. SOCIOEKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA EUROREGIONU

Euroregion Elbe/Labe vznikl v roce 1992 na základě založeného Klubu Euroregion Labe na české straně a Komunálního společenství Euroregionu - horní Polabí/východní Krušné hory (Kommunalgemeinschaft Euroregion Oberes Elbtal/Osterzgebirge e. V.) na saské straně s cílem podporovat přeshraniční rozvoj ve všech oblastech života obyvatel měst a obcí euroregionu. Do Euroregionu mohou vstoupit obce z okresů Ústí nad Labem, Teplice, Litoměřice a Děčín v české části¹ a v části saské z okresů Míšeň, Saské Švýcarsko, Weißeritz a města Drážďan. V polovině devadesátých let byly schváleny programy na podporu přeshraničních aktivit, na české straně Phare CBC a na saské straně Interreg II., které se staly nejvýznamnějšími zdroji využitelnými pro financování rozvoje spolupráce v území euroregionu Elbe/Labe v předvstupním období.

¹ Obce ze šluknovského výběžku nejsou součástí Euroregionu Elbe/Labe, neboť preferovali vstup do Euroregionu Nisa/Niesse/Nysa, což je dokladem intenzity vazeb území šluknovska k libereckému regionu.

Schéma č. 1 Lokalizace Euroregionu Elbe/Labe a jeho základní charakteristika

Česká část	
Rozloha	1 641 km ²
Počet obyvatel	384 165
Počet obcí	101
Největší města	
<i>Ústí nad Labem</i>	<i>95 436 obyv.</i>
<i>Děčín</i>	<i>52 506 obyv.</i>
<i>Teplice</i>	<i>51 060 obyv.</i>
<i>Litoměřice</i>	<i>24 879 obyv.</i>
Míra nezaměst. k 05/2004	15,5 %
Německá část	
Rozloha	2 523 km ²
Počet obyvatel	896 915
Počet obcí	61
Největší města	
<i>Dresden</i>	<i>478 631 obyv.</i>
<i>Pirna</i>	<i>41 432 obyv.</i>
<i>Freital</i>	<i>39 937 obyv.</i>
<i>Meißen</i>	<i>28 982 obyv.</i>
Míra nezaměst. k 05/2004	15,5 %

Pozn.: ostatní data k 2001

Zdroj: Euroregion Elbe/Labe

V české části euroregionu žilo v roce 2001 384 tisíc obyvatel, zatímco v německé části 897 tisíc obyvatel. V Jejich počet se vyvíjí v důsledku demografických a migračních procesů a změn počtu členů – obcí, neboť v každém roce několik obcí vystoupí z euroregionu a jiné do něj vstoupí. Přestože je počet obyvatel v německé části více než dvojnásobný, v rozloze je rozdíl výrazně nižší, což způsobuje největší město euroregionu - Drážďany (478 631 obyvatel), které v euroregionu z populačního a ekonomického hlediska silně dominuje.

Druhé největší město je Ústím nad Labem (95 436 obyvatel), následované Děčínem (52 506 obyvatel) a Teplicemi (51 060 obyvatel). Na dalším místě se nacházejí ostatní saská města Pirna (41 432 obyvatel), Freital (39 937 obyvatel) a Meißen (28 982 obyvatel). Význam města Drážďan umocňuje skutečnost, že jeho obyvatelé představují 37% z celkového počtu obyvatel euroregionu, což je více než počet obyvatel celé české části euroregionu.

Vývoj nezaměstnanosti vykazuje v komparaci obou částí euroregionu odlišný průběh. V současné době se míry nezaměstnanosti v české a saské části pohybují na stejné úrovni, ale s odlišnými trendy. Zatímco v saské části dochází k poklesu z nejvyšších hodnot koncem devadesátých let zhruba o 3 procenta na 15,5% v dubnu 2004, v české části se v posledních měsících pohybuje na stejné úrovni, lze však očekávat její další růst. Intenzivnější proces transformace v Sasku vykazuje dlouhodobější známky zlepšení socioekonomických struktur, což je patrné také na porovnání struktur zaměstnanosti české a saské části euroregionu.

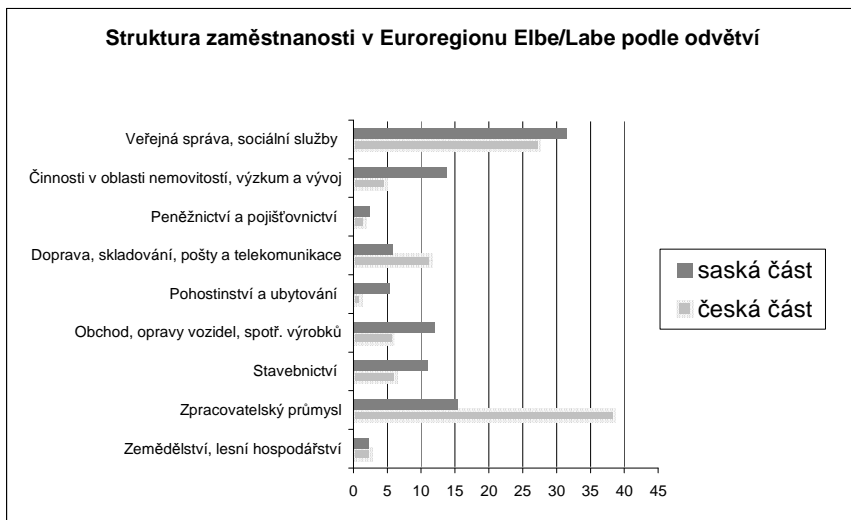
Nejvyšší podíl EA osob je v saské části zaměstnán ve veřejné správě a sociálních službách, v české části je naopak nejvíce osob zaměstnáno ve zpracovatelském průmyslu. Dominantní odvětví v saské části do značné míry vychází z pozice města Drážďan jako hlavního města svobodného státu Sasko, kde jsou umístěny instituce ústřední veřejné správy spolkové země (parlament, vláda, resortní ministerstva atd.). Rozdíl mezi sledovanými částmi není v této kategorii tak výrazný a představuje pouze několik procent. Ukazatelem odlišné ekonomické transformace je rozdíl v zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu, v saské části se tato zaměstnanost pohybuje kolem 15 %, zatímco v české části dosahuje skoro 40 % ze všech zaměstnaných.

Počet zaměstnaných v podnikání s realitami, výzkumu a vývoji dosahuje v saské části podílu zaměstnaných v ve zpracovatelském průmyslu (15 %), v české části představují tyto aktivity pouze 5%. Za indikátor intenzity změn lze také považovat podíl zaměstnanosti ve stavebnictví, která je v saské části vyšší o 5 procent. Naopak česká část vykazuje větší zaměstnanost v kategorii dopravy, skladování, pošt a telekomunikací, což potvrzuje strategickou dopravní polohu české části euroregionu². Z hlediska sektorového rozdělení struktur zaměstnanosti v obou částech euroregionu lze konstatovat, že primární sektor vykazuje stejný podíl z celkového počtu zaměstnaných, sekundární sektor dominuje v české části a terciární v saské části.

² Tento faktor patří k dlouhodobě nejvýznamnějším lokalizačním faktorům a je ve strategickém programu rozvoje města Ústí nad Labem považován za nejvýznamnější a ústředním motivem strategie je Ústí nad Labem – město na křižovatce)

V kontextu globálního vývoje rozvinutých zemí a strategických cílů v rozvoji ekonomiky EU lze považovat transformaci v saské části euroregionu efektivnější, třebaže byla provázána silnějšími sociálními dopady – vyšší mírou nezaměstnanosti a úbytkem obyvatel v důsledku silné emigrace za prací do západních spolkových zemí.

Schéma č. 2

Zdroj: vlastní zpracování autora, data za rok 2001

4. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ČINNOSTI EUROREGIONU

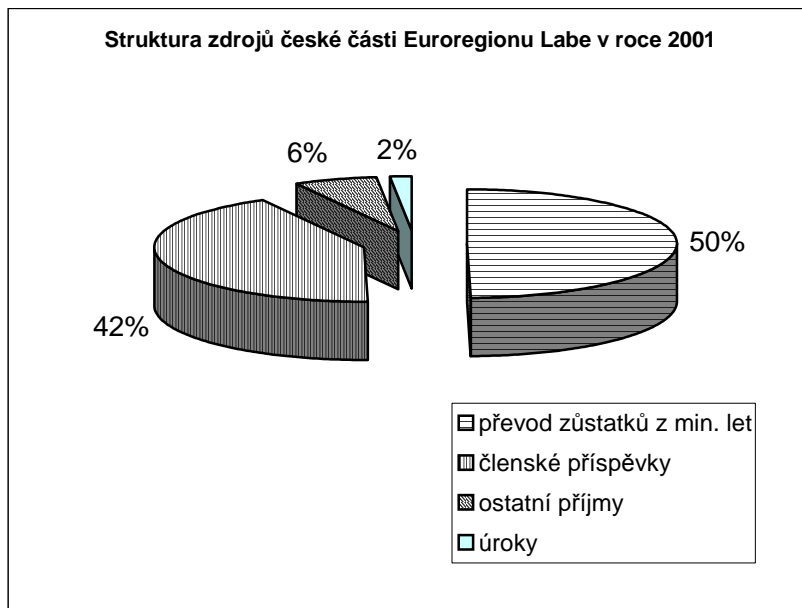
Euroregiony vznikají a realizují aktivity na základě „mobilizace“ místních aktérů (zejména obcí) a financují činnost zejména z vlastních zdrojů, jejichž vytváření je determinované individuálními schopnostmi jednotlivých organizací euroregionů. Vyhodnocení struktury příjmů rozpočtu poskytuje informace standardně využitelné ve finančním řízení organizace ve vztahu k rozhodování řídicích struktur, lze je také využít pro hodnocení a interpretaci pozice euroregionu jako aktéra regionálního rozvoje.

Příjmy euroregionu jsou ve vysokém podílu tvořeny členskými příspěvky obcí, které obce každý rok platí podle počtu obyvatel (2,50 Kč za obyvatele). V roce 2001 tvořily největší podíl v příjmové části rozpočtu převody zůstatků z minulých let (1.270 tisíc Kč). Příjmy vytvořené činností euroregionu v běžném roce představují zejména členské příspěvky (1 074 tisíc Kč) Kdybychom nezahrnuly do příjmové části rozpočtu převody zůstatků z minulých let, tvořily by členské příspěvky 85% příjmů.. Marginální podíl v příjmové části rozpočtu (160 tisíc Kč) je tvořen úroky (44 tisíc Kč) a nepravidelnými příjmy, například do reformy veřejné správy přispívaly na činnost Euroregionu také okresní úřady zajišťující výkon státní správy na územích Euroregionu.

Výdajová část rozpočtu je určena k financování běžných provozních nákladů a projektových nákladů. Tyto projekty jsou vlastní projektové aktivity euroregionu, které

nejsou financovány z programu Phare CBC (pozn. aut. - přestože se jedná o předvstupní program, je v přechodné fázi aktivní i po vstupu do EU, takže dochází k akumulaci finančních zdrojů, neboť se v roce 2004 otevírá pro financování přeshraniční spolupráce také program Interreg). Na základě hodnocení ostatních účetních uzávěrek euroregionu lze konstatovat, že struktura příjmové a výdajové stránky rozpočtu je také charakteristická pro jiné roky.

Schéma č. 3

Zdroj: Euroregion Elbe/Labe

Dominantní podíl příjmů z členských obcí a nevyvážené vícezdrojové financování je z hlediska možnosti růstu významu euroregionu v regionálním rozvoji omezující, což úzce souvisí se strategickým rozhodnutím o rozvoji organizace jako takové. Hledání zdrojů v přerzdělovacích mechanismech veřejných rozpočtů je reálnou možností, neboť význam a poslání euroregionu z něj vytváří specifickou regionální úroveň mezi strukturou obcí a kraje, proto by na financování jeho činnosti mohl participovat také krajský úřad.

Přeshraniční rozměr v souvislosti se strategickou koncepcí česko-saské přeshraniční spolupráce a integrace přihraničních území ze sousedních států má svůj význam i pro Českou republiku a Evropskou unii. Nízký podíl uvedených příjmů je hodnocen jako „typický systémový problém, při jehož řešení bude třeba postupovat koordinovaně spolu s ostatními euroregiony“³. Z hlediska využití dostupných a potenciálních zdrojů je

³ Viz materiál: Koncepce rozvoje činnosti Euroregionu Elbe/Labe, zpracovala Agentura regionálního rozvoje Euroregionu Elbe/Labe, 2002, str. 43.

nezbytné pro strategický rozvoj euroregionu hledat vedle těchto zdrojů ve veřejných rozpočtech ČR a EU, které lze zjednodušeně považovat za exogenní také zdroje endogenní, získané z využití ekonomického a sociálního potenciálu území. Endogenní zdroje jsou v naprosté míře pouze příjmy od členských měst a obcí a jejich nízká diverzifikace z hlediska hodnocení pozice euroregionu jako významného místního aktéra regionálního rozvoje vede k závěrům o nedostatečně efektivním networkingu, vytváření partnerství a „mobilizaci“ vnitřních zdrojů. Tento strategický a potenciální zdroj příjmů koncepce rozvoje euroregionu vůbec neřeší, což je například vzhledem k roli obcí (nejvýznamnější přispěvatelé do rozpočtu) nedostatkem a řídicí struktury nemají jasná doporučení a strategie jak realizovat komunikační, marketingovou politiku vůči aktivním a potenciálním partnerům, což se zákonitě projevuje na poklesu počtu obcí od roku 2001, kdy bylo členy euroregionu 107 obcí na 99 obcí v roce 2004. Nižší podíl a efektivitu ve využití vnitřních (finančních, lidských, přírodních) území je dlouhodobým problémem a proto je nezbytné navazovat dlouhodobé vztahy a využívat „institucionální hustoty“ území euroregionu.

5. VÝZNAM EUROREGIONU ELBE/LABE JAKO AKTÉRA SOCIOEKONOMICKÉHO ROZVOJE

Euroregion představuje mezinárodní model svazků a sdružených měst a obcí, zastoupených představiteli místních samosprávných institucí, který je vytvořen na území Ústeckého kraje. Přehled základních cílů je uveden v následující tabulce.

Základní cíle Euroregionu Elbe/Labe	a) podpora spolupráce a rozvoje v těchto oblastech: <ul style="list-style-type: none"> - územní a regionální plánování - životní prostředí - podpora hospodářství a cestovního ruchu - výstavba infrastruktury - ochrana před živelnými pohromami a záchranářství - doprava - kultura, vzdělávání, sport - zdravotnictví, sociální péče - setkávání občanů Euroregionu Elbe/Labe
	b) podpora jednotlivých záměrů měst a obcí, které odpovídají rozvojovým cílům regionu
	c) podpora všech snah a opatření na komunální úrovni vedoucí k integraci České republiky do Evropské unie
	d) zastupovat regionální zájmy na příslušných úřadech a institucích, podpora snah v rámci uzavírání závazných mezistátních dohod pro regionální a komunální přeshraniční spolupráci

Zdroj: Výroční zpráva Euroregionu Elbe/Labe

Prostředkem pro dosažení stanovených cílů euroregionu je podpora realizace projektů, které euroregion financuje z vlastních zdrojů, případně z cizích zdrojů, zajištěných v ČR a EU. Projekty napomáhají odstraňovat nevýhody pramenící z polohy území hranic, budují nové vztahy a vytvářejí nová ekonomická a sociální partnerství mezi institucemi veřejné správy, podnikatelskými subjekty a nevládními neziskovými organizacemi. Tyto organizace jsou nositeli projektů ze sociálních, kulturních, ekonomických, infrastrukturních a environmentálních oblastí napomáhajících přeshraniční integraci a harmonizaci regionálního rozvoje na obou stranách hranice.

Společné přeshraniční aktivity mají různou podobu a uskutečňují se v mnoha různých oblastech, od „tvrdých“ infrastrukturních projektů po „měkké“ projekty zaměřené na rozvíjení kulturní spolupráce, vzdělávací aktivity, pořádání výměnných pobytů atd. Prostřednictvím přeshraničních iniciativ je možné vytvářet nová partnerství mezi obcemi a organizacemi, které v obci fungují a od nových partnerů je možné získávat poznatky využitelné pro rozvoj struktur sociálních služeb, rekreace, sportu. Role Euroregionu Elbe/Labe je apriori formována v regionálním prostředí a v interpretaci teoretických závěrů některých institucionálních teorií regionálního rozvoje má potenciál aktivizovat místní aktéry regionálního rozvoje. Je otázkou, zda je v zájmu naplnění stanovených cílů pro euroregion strategické vytvářet členskou základnu pouze z obcí ve vymezeném území. Euroregion Elbe/Labe jako dobrovolný svazek obcí nemůže ze zákona o obcích přijímat za členy jiné subjekty než obce, čímž chce zachovat svůj municipální rozměr.

V současnosti fungují také euroregiony s širším vymezením nebo jinou právním formou umožňující členství také např. podnikatelským subjektům. Příkladem je Euroregion Egrensis fungující jako sdružení právnických osob. Vytváření partnerství a iniciace vzniku regionálních sítí aktérů lokálního rozvoje je příkladem aktivního naplňování role euroregionu, což je pro realizaci dostupnější v momentě, kdy se institucionální struktury euroregionu otevírají také jiným subjektům než obcím. Volba užší varianty, umožnit členství pouze obcím, je efektivní tehdy, jestliže a) jsou obce aktivní a napomáhají naplňování cílů, b) finanční zdroje jsou pro euroregion zajištěné, mají kladné roční přrůstky umožňující realizaci strategického rozvoje, c) ostatní aktéři regionálního rozvoje spolupracují s euroregionem nebo je euroregion zapojen do jiných fungujících sítí. Euroregion Elbe/Labe v regionálních institucionálních strukturách funguje již přes deset let a v Radě a Sněmu euroregionu je prostor pro diskuzi o sociálním a ekonomickém rozvoji, existují také pracovní skupiny zaměřené na vybraná témata.

Existence pracovních skupin je vzhledem k právním překážkám v otevření členství euroregionu i jiným právními subjektům než obcím jednou z možností, jak formovat strategii rozvoje euroregionu v širších regionálních vztazích. Průběžné výstupy z pracovních skupin projednáváné v rozhodovacích strukturách euroregionu jsou konsensuální záležitostí a mají silnější mandát a podporu, což usnadňuje naplňovat stanovené cíle.

V celkovém hodnocení je rozvoj spolupráce příhraničních měst a obcí významným nástrojem pro propojování českých a německých příhraničních oblastí do společných sociálních a ekonomických struktur. Posláním euroregionů je vytvářet vhodné prostředí pro nové možnosti rozvíjení přeshraniční spolupráce, což je také předpokladem pro úspěšné zakončení procesu integrace ČR do EU na úrovni regionů.

LITERATURA:

Adamčík, S.: *Zdroje regionální politiky a regionálního rozvoje*. TU Ostrava, Fakulta ekonomická, Ostrava, 1996.

Blažek, J. , Uhlíř, D.: *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum, Praha, 2002.

4. Blažek, J.: *Regionální důsledky vstupu ČR do EU: pokus o prvotní kvalitativní analýzu*, In: Hampl, M. (ed.): *Regionální rozvoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*, Př F UK v Praze, Praha, 2002.

Hlaváček, P.: *COMPARSION OF THE USTI NAD LABEM LOCATION FACTORS FROM THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY AND THE NEW TENDENCIES OF THE CITY'S DEVELOPMENT IN THE 21ST CENTURY*. In: *Regional Interest in the Ústí Region and Their Holders*, FSE UJEP, Ústí nad Labem, 2001.

MMR ČR: *Základní dokumenty evropské regionální politiky*, Min. pro místní rozvoj, Praha, 1997

Odb. materiály: *Koncepce činnosti Euroregionu Elbe/Labe*, Vydal ARREL, Ústí nad Labem, 2002.

5 let Euroregionu Elbe. Vydal Euroregion Elbe/Labe, Ústí nad Labem, 1996

KVALITA POSKYTOVANÝCH SLUŽEB TURISTICKÝMI INFORMAČNÍMI CENTRY

Ing. Andrea HOLEŠINSKÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika,
tel: 549 491 784, E-mail: holesinska@econ.muni.cz*

Annotation:

The contribution is about the provided service quality by tourist information centres in the tourist region of Southern Moravia. The introductory part discusses tourist information as service and deals with standardization and quality management. The main part reports on the case study and presents the conclusion concerning the level of provided service quality by tourist information centres and the factors that influence quality.

ÚVOD

Turistická informační centra se významně podílejí na rozvoji cestovního ruchu v regionech. Jejich hlavním cílem je poskytování (informačních) služeb veřejnosti. Pokud chce TIC uspokojit potřeby veřejnosti (návštěvníka TIC), je nuceno nabídnout kvalitní služby. Kvalita poskytovaných služeb je zpravidla zaručována standardy.

Na následujících stránkách se přesvědčíme, že pouhá standardizace služeb, kterou zavedla Asociace turistických informačních center ČR (dále A.T.I.C.¹) pro své členy, není rozhodujícím faktorem, který má vliv na kvalitu poskytovaných služeb. Dostane se nám tak nejen odpověď na otázku „Jaké faktory ovlivňují kvalitu poskytovaných služeb TIC?“, ale také se dozvíme, zda se kvalita poskytovaných služeb TIC, která nejsou členy A.T.I.C., nějak odlišuje od kvality poskytovaných služeb členských TIC.

TURISTICKÉ INFORMACE JAKO SLUŽBA

Cestovní ruch patří k těm odvětvím, které se svojí činností řadí do terciální sféry, tedy sektoru, jehož klíčovým prvkem jsou služby. Tuto skutečnost naplňuje i TIC, jehož hlavní činností je, jak bylo výše naznačeno, bezplatné poskytování informací veřejnosti a jako doplňkovou činností jsou služby poskytované za úplaty [7].

Z takto definovaného obsahu činnosti TIC vyplývá, že poskytované turistické informace jsou službou. Porovnáme-li poskytování služby s poskytováním zboží, dojdeme jednoznačně k závěru, že poskytování služby – v našem případě turistických informací – je velice náročná činnost po všech stránkách.

¹ A.T.I.C. ČR je nezávislou cechovní organizací, která vznikla v roce 1994 a v současné době sdružuje na 121 TIC (tj. cca 19% TIC ČR).

Je proto na místě podtrhnout vzájemnou výměnu informací mezi jednotlivými TIC a především existenci a fungování celostátního informačního systému cestovního ruchu, který má napomáhat efektivnímu a kvalitnímu poskytování aktuálních informací. Z tohoto důvodu se pro pracovníky TIC stává základním informačním zdrojem vedle tištěných materiálů i internet či jiné datové informační zdroje. Internet by tak už měl být neodmyslitelnou součástí vybavení každého TIC.

KVALITA POSKYTOVANÝCH SLUŽEB

Turistické informace poskytované TIC jsou důležitou součástí marketingu orientovaného na zákazníka (návštěvníka TIC), a proto by mělo být prvotním zájmem TIC, jakožto jednoho z rozvojových článků cestovního ruchu, zajistit patřičnou kvalitu poskytovaných turistických informací.

Úvodem je třeba si objasnit pojem kvalita. Kvalitu můžeme chápat jako souhrn užitných a společenských vlastností produktu (služby), které jsou schopny uspokojit potřeby a přání zákazníka. V případě TIC je zárukou kvalitně poskytnuté služby (tedy turistické informace) spokojený návštěvník TIC, který nejenže uspokojí vlastní potřeby, ale navíc jeho pobyt bude znamenat ekonomický přínos pro danou destinaci.

K zajištění kvality jsou zpravidla zaváděny standardy. V České republice byl v roce 2000 ve spolupráci Ministerstva pro místní rozvoj s Českou centrálou cestovního ruchu a A.T.I.C. vypracován dokument Minimální standard služeb, vybavení a kategorizace (klasifikace) TIC podle návrhu Doc. J. Zelenky. Na základě tohoto dokumentu vytvořila A.T.I.C. Minimální standard služeb a podmínek činnosti turistických informačních center členů A.T.I.C. ČR a Kategorizaci turistických informačních center².

Tyto standardy se však netýkají přímo kvality poskytovaných služeb TIC. Na kvalitu poskytovaných služeb má totiž vliv i kvalita managementu TIC, a to včetně samotného pracovníka TIC, který TIC reprezentuje navenek. A.T.I.C. proto usiluje o certifikaci kvality služeb na základě západoevropských norem kvality ISO³ 9001:2000. Normy ISO 9000 se týkají právě certifikace systému řízení (managementu) kvality. Norma ISO 9001:2000 je zaměřena na efektivitu systému managementu kvality při plnění požadavků zákazníků. Na základě této normy vypracovala A.T.I.C. pracovní verzi dokumentu Politika kvality A.T.I.C. ČR, ve kterém specifikuje své cíle. Jako hlavní cíl uvádějí spokojeného zákazníka TIC. K dalším cílům patří standardizace služby poskytované informací turistům a návštěvníkům, preference služeb TIC návštěvníky a turisty a zlepšování technické vybavenosti TIC a s tím souvisejících služeb. Dále jsou zde vyjmenovány zásady, kterými je třeba se při dodržování norem řídit. [4] Otázkou zůstává, do jaké míry se A.T.I.C. podaří tuto normu zimplementovat a zda-li bude opravdovým přínosem pro kvalitu poskytovaných služeb TIC a spokojeného návštěvníka TIC.

Podle Hornerové a Swarbrooka (2003) je dodržování standardizace služeb cestovního ruchu nedosažitelné a ani nemusí být vždy žádoucí. Jako argument uvádějí tři hlavní

² Kategorizace slouží k hodnocení TIC a člení je do čtyř kategorií, v jejichž rámci upravuje rozsah poskytovaných informací, otevírací dobu, minimální jazykovou vybavenost pracovníků TIC a specifikuje činnosti, které musí TIC v dané kategorii zprostředkovávat. [4]

³ International Organization for Standardization je mezinárodní organizace pro vývoj a sjednocení standardů, která byla založena v roce 1947 jako síť národních institutů pro normalizaci s centrálním sekretariátem v Ženevě. Její hlavní činností je vývoj technických norem. [6]

důvody, ve kterých hraje dominantní úlohu lidský faktor, ať už je to osoba poskytující službu cestovního ruchu (pracovník TIC) a její schopnosti a zkušenosti, nebo samotný zákazník (návštěvník TIC) a jeho očekávání. [1, str. 386]

Diskutabilní je i hodnocení kvality poskytovaných služeb, které nemusí být zcela objektivní. Je to proto, že zde není hodnocen fyzický - materiální produkt, ale nehmotný prvek produktu - služba. Jednou z možností měření kvality poskytovaných služeb je tzv. diference služeb [1, str. 386], kdy se kvalita hodnotí z hlediska snižování (zvyšování) diference mezi názorem na kvalitu produktu (poskytovaných služeb), který má organizace (TIC), a názorem, který má na produkt zákazník (návštěvník TIC). Další možností je hodnocení kvality na základě srovnávání (benchmarking) [1, str. 388], kdy odborní konzultanti posuzují vybraná TIC podle určitých kritérií a provádějí vzájemné komparace.

KVALITA POSKYTOVANÝCH SLUŽEB V PRAXI

Metodika

Metodou srovnávání (bencharking) bylo provedeno i hodnocení kvality poskytovaných služeb TIC v Jihomoravském kraji (dále JMK). Průzkumu bylo podrobena 25 turistických informačních center. Tato TIC nebyla vybrána náhodně. Hlavním kritériem výběru byla atraktivita destinace z hlediska potenciálů cestovního ruchu. Do skupiny vybraných TIC se také dostala i členská TIC A.T.I.C., a to Městské informační středisko Boskovice, Informační centrum města Hodonína, Regionální informační centrum Austerlitz a Turistické informační centrum Vyškov.

Šetření probíhalo formou řízeného rozhovoru, ve kterém byly kladeny pracovníkům TIC otázky (viz tabulka), jež byly tématicky seskupeny do jednotlivých oblastí poskytovaných služeb TIC. Otázky byly sestaveny tak, aby směřovaly k zjištění rozsahu a kvality poskytovaných turistických informací a služeb.

Výchozím vodítkem pro následné hodnocení (srovnání) byl použit dosud jediný oficiálně platný dokument standardizace TIC, a to Minimální standard služeb a podmínky činnosti turistických informačních center členů A.T.I.C. ČR. [4].

Stručný přehled tématického zaměření otázek šetření

informace o druzích ubytovacích zařízení a jejich vybavenosti; rezervace ubytování; katalog ubytovacích zařízení	informace o sportovním vyžití, jaké druhy včetně hipoturistiky a zájmu o extrémní sporty, otvírací doba, cena vstupného, atd.
informace o stravovacích zařízeních, jejich specializaci a otvírací dobu; katalog	kulturní kalendář akcí, propagační letáky kulturních akcí; rezervaci vstupenek; prodej vstupenek, jaké druhy akcí; ceny vstupného a otvírací doby památek, atd.
informace o dopravním spojení (místní, vnitrostátní, mezinárodní); schopnost zajistit přepravu více lidí	nabídka sortiment propagačních materiálů – členěno na vlastní a distribuované; cizojazyčnost, atd
informace o turistických trasách, jejich mapy, propagační letáčky, náročnost tras, atd.	otázky na zjištění ostatních poskytovaných služeb (většinou za úplatu) – doplňková činnost
informace o cyklotrasách, jejich mapy, propagační letáčky, jejich náročnost, možnosti půjčovny a úschovny kol a servisu, atd.?	otázky za zjištění znalostí nejbližšího okolí (služeb ve městě/obci/okolí)
informace o naučných stezkách, jejich mapy/propagační letáčky, jaké je jejich zaměření, náročnost, atd.?	jazyková vybavenost pracovníků TIC

Výsledky šetření:

Z průzkumu vyplynulo, že většina TIC poskytuje shodný sortiment služeb (v rámci doplňkové činnosti existují markantnější rozdíly, viz níže), avšak jejich rozsah a kvalita se liší. Skutečnost odlišujícího se rozsahu poskytovaných služeb pramení z faktu, že některá z vybraných TIC jsou úzce specializovaná svojí činností. Například Ústřední informační služba Skalní Mlýn se orientuje na informace týkající se jeskyní Moravského krasu; stejně tomu tak je i u informačního centra Baťův kanál, které poskytuje především informace o Baťově kanále; Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou je zejména zaměřeno na CHKO Bílé Karpaty a ekologické poradenství; a konečně Návštěvnické a informační centrum NP Podyjí v Čížově především informuje o NP Podyjí. Ostatních 21 TIC můžeme charakterizovat jako klasická.

Všechna TIC jsou schopna poskytnout plnou informaci sloužící k orientaci v místě působení TIC. V 98% TIC je pro návštěvníky k dispozici mapa místa (města/obce). Není však pravidlem, že by mohl návštěvník TIC dostat mapu místa zdarma. Řada TIC řeší tuto situaci černobilou xerokovanou mapkou. Kvalitní barevnou mapku zdarma poskytuje zhruba každé čtvrté TIC.

Informace o ubytovacích možnostech v místě i okolí poskytují prakticky všechna TIC. Jsou schopna informovat o typu ubytovacích zařízení, jeho vybavenosti a o orientačních cenách. Vytvářejí si většinou vlastní přehled ubytovacích zařízení, ať už ve formě tištěného seznamu, elektronické databáze, či vázaného přehledu včetně fotografií, který pravidelně aktualizují. Přestože 60% TIC neprovádí rezervace ubytování, je samozřejmostí, že návštěvník TIC obdrží informace o telefonním kontaktu na dané ubytovací zařízení. Pracovníci TIC jsou ochotni na vybrané zařízení návštěvníkovi zavolat. TIC umožňují ubytovacím zařízením bezplatnou distribuci propagačních letáčků, v praxi je však situace paradoxně taková, že ubytovacích zařízení nejvíce tuto službu zájem. V některých lokalitách (např. Boskovicko, Slavkovsko a Vyškovsko) se potýkají s problémem nedostatečné kapacity ubytovacích zařízení.

Pokud se týče informací o stravovacích možnostech, je situace obdobná. Pracovníci TIC mají přehled o otevírací době zařízení a taktéž poskytují telefonní spojení na stravovací zařízení.

Jednoznačně nejmenší problém činní poskytování informací o dopravním spojení. Pro tento případ hojně využívají pracovníci TIC internetového připojení či zakoupeného softwaru IDOS.

Rozsah poskytovaných informací o turistických trasách, naučných stezkách a cyklotrasách odpovídá jak nabídce těchto volno časových aktivit v daném území, tak poptávce návštěvníků TIC po těchto informacích. Detailnější informace zle získat především o cyklotrasách. Menší nedostatek je možno spatřovat v absenci půjčoven kol a úschoven kol. V případě naučných stezek jsou z 90% k dispozici propagační materiály a mapky stezek zdarma. Tipy na výlety nabízí polovina z vybraných TIC. V jejich případě není problém sestavit celodenní i vícedenní program dle požadavků a přání návštěvníka TIC.

Dobrý přehled mají pracovníci TIC i o možnostech sportovního využití a jiných službách. Informace o místním a okolním sportovním využití poskytují nejen ústní formou, ale také v podobě tištěné. V případě jiných služeb jsou pracovníci TIC schopni poradit, kde se nachází např. bankomat, benzínová pumpa, veřejné WC, atd. (Pro upřesnění 30% TIC uvedlo, že v jejich místě není veřejné WC.)

Co se týče informací o kulturně – společenských akcí v místě a okolí, nabízí většina TIC kulturní kalendář akcí. Zpravidla je vydáván na celý rok s měsíční aktualizací. V rámci doplňkové činnosti prodává 90% TIC vstupenky na kulturní akce. Rezervace vstupenek provádí cca 65% TIC.

Struktura ostatních doplňkových služeb za úplatu je následující: komisní prodej provádí 95% TIC (z toho nejvíce převažuje prodej turistických průvodců, map, pohlednic a zejména - hit sezony - turistické známky); internetové služby pro veřejnost poskytují 60% TIC; faxové služby 55%; kopírovací služby 50%; průvodcovské služby nabízí pouze 30% TIC, ovšem zajistit průvodce je schopno dalších 30% TIC.

Samostatnou kapitolou hodnocení byly propagační materiály, které zdarma TIC nabízí svým návštěvníkům. V globále převažují jednoduché, snadno aktualizované verze barevných i černobílých papírových letáčků, které jsou vyhotovovány v jazykových mutacích (nejčastěji angličtina, němčina). Celkové zastoupení cizojazyčných materiálů se pohybuje cca 10-40%.

V 85% TIC se pracovníci dorozumí dvěma cizími jazyky, a to nejčastěji anglicky a německy. V praxi funguje, že přes sezónu jsou nabíráni brigádníci, který ovládají i jiné světové jazyky.

Rozbor některých vybraných TIC:

Blanenská informační kancelář (Blanka) se řadí k aktivním TIC JMK. Nejen že kvalitně poskytuje služby návštěvníkům Blanska, ale i samotným rezidentům, kteří si přímo zvykli využívat služeb informačního centra. Svoji činnost projevuje v tvorbě produktů cestovního ruchu (př. naučná stezka spojující Blansko s Vyškovem) či v organizaci různých kulturně-společenských akcí. Vlastní jako jedno z mála TIC JMK půjčovnu kol.

Informační centrum města Hodonína je již samo o sobě reprezentativní svými prostory. Mimo standardních služeb nabízí i informace o Evropské unii, jeho součástí je i čítárna, kterou díky brzké otvírací době využívá řada rezidentů. Ojedinelostí je i možnost video projekce.

Regionální informační centrum Mikulov je významným aktérem pro turistický region Pálava a Lednicko-valtický areál. Poskytuje velice kvalitní služby na úrovni. Tuto skutečnost podtrhuje profesionální zpracování webových stránek, kde lze přehledně najít veškeré informace spojené s cestovním ruchem a s činností TIC.

Turistické informační centrum Kyjov se dostává do popředí mezi TIC JMK z jednoduchého důvodu, kterým jsou neocenitelné zkušenosti provozovatele⁴ tohoto TIC. Zde se řídí nepsaným heslem „pro zákazníka (návštěvníka TIC) cokoli, nebol-li nic není nemožné“.

Regionální informační centrum Austerlitz ve Slavkově u Brna je spojováno s Napoleonskými válkami, bitvou u Slavkova. To je také hlavní atrakcí (lákadlem) pro turisty a z hlediska rozvoje cestovního ruchu ideálním potencionálem. Přestože je toto TIC členem A.T.I.C., z pohledu spokojenosti zákazníka nemůže být o kvalitě poskytovaných služeb řeč. Nejprve je třeba posílit aktivní spolupráci TIC s městem. Dalším krokem je důslednější marketingová činnost orientující se na vylepšení produktu Slavkovské bojiště (např. zavést pravidelné spojení mezi Mohyloou Míru, Žuráňem, Starou Poštou a Slavkovem). Pro prezentaci Slavkovského bojiště využít možnosti video

⁴ Provozovatelem Turistického informačního centra Kyjov je společnost REGION, spol. s r.o., jejímž předmětem podnikání je provozování cestovní kanceláře, reklamní činnost, ubytovací služby, pořádání kulturních akcí, atd.

projekcí (Řada turistů nemá ponětí o tom, že Slavkovské bojiště jsou 4 od sebe vzdálená místa. Mají mylnou představu, že přijedou do Slavkova a tam vše uvidí.)

Informační středisko Jevišovice je z hlediska své činnosti nejslabší ze všech vybraných TIC JMK. Především zde zahálí potenciál cestovního ruchu, který v Jevišovicích a jejich okolí bezesporu je. Chybí zde turistická infrastruktura. Navíc došlo v této obci paradoxně k otevření dalšího TIC.

SHRNUTÍ

Výzkum potvrdil výše uvedenou skutečnost, že kvalita poskytovaných služeb je ovlivňována lidským faktorem (Horner, Swarbrooke; 2003), a to především pracovníky TIC. Nezáleží ani tak na odborné kvalifikaci daného pracovníka, ale především na jeho osobních zkušenostech a schopnostech. Druhým faktorem, který sehrává významnou úlohu z hlediska kvality poskytovaných služeb, je zázemí TIC, kterým je myšleno nejen technické vybavení TIC, ale zejména intenzita vzájemné spolupráce mezi zřizovatelem a provozovatelem TIC. Jako třetí faktor zprostředkovaně působící na kvalitu poskytovaných služeb TIC můžeme uvést finanční prostředky na provoz TIC.

Z hlediska kvality poskytovaných služeb ve vybraných TIC JMK lze konstatovat, že nebyly zaznamenány žádné výrazné odlišnosti v kvalitě poskytovaných služeb TIC, která nejsou členy A.T.I.C., a kvalitou poskytovaných služeb členských TIC. Všechna TIC mají společný zájem, a to vyhovět návštěvníkovi a uspokojit tak jeho potřeby.

Jako doporučení pro zvýšení kvality poskytovaných služeb vyplývající z šetření lze navrhnout pokračování ve strategii, kterou začal provádět Jihomoravský kraj, a to v rámci grantů zvyšovat vzdělanost pracovníků TIC (pravidelná školení) a zlepšit technické zázemí některých TIC. Dalším krokem by mělo být vyřešení otázky financování TIC, což je úzce spojeno s fungováním destinačního managementu.

SUMMARY

It was confirmed that the provided service quality is influenced by human factor (Horner, Swarbrooke; 2003), primarily by the tourist information centre (TIC) employees. The quality does not depend on their qualification as on their personal experience and skills. The second factor, that has an impact on the provided service quality, is the TIC background. It means both technical equipment and the intensive cooperation between the founder and the TIC keeper. The third (indirect) factor is the financial resource for running the TIC.

From the offering service quality point of view, there were not found any differences between those TIC that are members of The Association of Tourist Information Centres (A.T.I.C.) and those TIC that are not members of A.T.I.C. Their common interest is to satisfy visitor's needs.

To enhance the offering service quality is recommended to continue in the Southern Moravian Region strategy that is using the grants to increase the knowledge of TIC employees (training) and to improve the technical equipment of selected TIC. Further step could be the TIC financing which is closely connected with the functional destination management.

LITERATURA

- [1] Horner,S.-Swarbrooke,J.: Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času. Grada, Praha, 2003, 488s. ISBN 80-247-0202-9
- [2] Minář,P. a kol.: Technika, management a marketing v cestovním ruchu. Gaudeamus, Hradec Králové, 1996, s.77-80 ISBN 80-7041-577-0
- [3] Stanovy – Asociace turistických informačních center České republiky [on-line],[cit. 2004-06-01]. Dostupný z URL <<http://www.atic.cz/tmp/dokumenty/454.doc>>.
- [4] Kategorizace informačních center A.T.I.C. ČR on-line]. [cit. 2004-06-01]. Dostupný z URL <<http://www.atic.cz/tmp/dokumenty/455.doc>>.
- [5] Proces certifikace kvality služeb dle ISO norem pokračuje. COT, č.9, 2004, s8.
- [6] Sysel,J.: Koncepce managementu kvality [on-line]. [cit. 2004-09-13]. Dostupný z URL <<http://www.cestovni-ruch.cz/hoteleieri/iso9000d.php>>.
- [7] Metodika turistických informačních center [on-line]. [cit. 2004-09-17]. Dostupný z URL <<http://www.atic.cz/public/kapitola.phtml?menu=&user=24&session=58348551&kniha=25&kapitola=196&preference=>>>.

ANALÝZA KAPITÁLOVÝCH VÝDAJŮ OBCÍ

Ing. Simona HRBALOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MUv Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
Tel.: 549 494 627, E-mail: hrabal@econ.muni.cz*

Kapitálové výdaje představují výdaje určené na pořízení dlouhodobého majetku obce či na jeho obnovu (může se jednat i o kapitálové transfery a půjčky jiným subjektům). Na základě analýzy kapitálových výdajů lze tedy usuzovat na priority obce podle toho, k jakému účelu bude nově pořízovaný majetek užíván (případně jaký je účel kapitálových transferů a půjček). S touto oblastí souvisí následující otázky: jaký je podíl kapitálových výdajů obcí na výdajích celkových, jak se liší podíl kapitálových výdajů obcí dle velikosti obce a jaké jsou prioritní oblasti, kam kapitálové výdaje obcí směřují. Na tyto otázky se pokusíme podat odpovědi v následujícím textu.

Z obecních rozpočtů je na financování investic vynakládáno nejvíce prostředků v rámci veřejných rozpočtů. Zatímco v roce 2003 bylo ze státního rozpočtu vynaloženo na kapitálové výdaje asi 57 mld. Kč z obecních rozpočtů to bylo asi 70 mld. Kč. I proto nám připadá na místě se analýzou těchto výdajů zabývat. Samozřejmě si uvědomuje, že určitá část z oněch 57 mld. Kč, které jsou na financování kapitálových výdajů vydávány ze státního rozpočtu směřuje do rozpočtu obcí ve formě investičních dotací. V roce 2003 tedy obce ze svých prostředků financovali asi 51 mld. Kč, oněch necelých 19 mld. Kč přijaly do svých rozpočtů jako dotaci od jiných subjektů (zejména státu).

Přitom podíl kapitálových výdajů na celkových výdajích se u obcí pohybuje okolo 30 % jejich výdajů, u státního rozpočtu se v roce 2003 jednalo asi o 7 % jeho výdajů. Jak u státního rozpočtu, tak u obecních rozpočtů dochází k poklesu podílu kapitálových výdajů na celkových výdajích. U obcí je možné spatřovat důvody tohoto stavu např. ve skutečnosti, že naléhavé a rozsáhlé investiční akce související zejména s vybudováním a obnovou základní infrastruktury byly již často dokončeny, každé dokončení nové investice si vyžádá dodatečné běžné výdaje na zabezpečení jejího provozu a financování poskytování služeb s jejím provozem spojených, zastupitelé také po zkušenostech s předlužením některých obcí více zvažují schopnost obce realizovat rozsáhlou investiční akci, obce také využívaly k financování investičních akcí prostředků, které získávaly prodejem obecního majetku i tyto zdroje jsou však již prakticky vyčerpány, neboť vlna masivních prodejů (např. akcií, které obce získaly ve velké privatizaci) se již nebude opakovat.

Z krajských rozpočtů bylo v roce 2003 na kapitálové výdaje vynaloženo asi 9 mld. Kč (z toho více jak 7 mld. Kč bylo přijato formou kapitálových dotací do krajských rozpočtů).

Z již zmíněných 70 mld. Kč kapitálových výdajů obcí poskytly obce v roce 2003 11,4 mld. Kč kapitálové dotace jiným subjektům (zejména zřízeným příspěvkovým organizacím) a 738 mil. Kč půjčily jiným subjektům na financování kapitálových

investic (půjčky jiným subjektům, kdy obce sledují rozpočtovou politiku, tedy chtějí podpořit činnost subjektu, kterému prostředky půjčují, se zobrazí ve výdajích rozpočtu).

Následující tabulka dokumentuje absolutní objem prostředků, který je vynakládán v jednotlivých velikostních kategoriích na kapitálové výdaje. Oproti roku 1997 největší nárůst kapitálových výdajů nastal u měst nad 100 000 obyvatel a dále u obcí s velikostí 500 až 2 000 obyvatel. Zatímco pět největších měst (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Olomouc) směřovalo do kapitálových výdajů v roce 2003 přes 27 mld. Kč (téměř 40 % kapitálových výdajů obcí v roce 2003, přičemž v čase tento podíl vzrůstá), 1645 obcí s méně jak 200 obyvateli realizovalo v roce 2003 kapitálové výdaje za necelou miliardu Kč (asi 1 % kapitálových výdajů obcí).

Co se týče dynamiky kapitálových výdajů u obcí ve velikostních kategoriích do 1 000 obyvatel je zřejmý nárůst kapitálových výdajů v roce 1999 zřejmě v souvislosti s prodeji akcionářských práv. U obcí s více jak 100 000 obyvatel došlo k nárůstu téměř o polovinu kapitálových výdajů mezi lety 2000 a 2001 (zejména díky růstu kapitálových výdajů Prahy, Ostravy a Brna). V posledních dvou letech kapitálové výdaje obcí rostou jen mírně, v některých velikostních kategoriích došlo i k jejich poklesu.

Tabulka č. 1: Objem kapitálových výdajů vynakládaných v jednotlivých velikostních kategoriích obcí (v tis. Kč)

Velikostní kategorie	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2003/1997
méně než 199	569 945	595 349	811 273	894 375	734 981	824 276	858 411	1,51
200 - 499	2 091 352	2 109 503	2 682 740	2 949 585	2 796 449	2 709 140	2 939 919	1,41
500 - 999	3 033 916	3 081 975	3 885 088	3 993 619	4 013 925	4 624 627	5 080 971	1,67
1 000 - 1 999	3 362 704	3 686 235	4 163 205	4 336 486	4 435 536	5 124 339	5 285 892	1,57
2 000 - 4 999	4 795 225	4 378 177	5 308 795	5 370 667	6 293 080	6 366 390	6 307 812	1,32
5 000 - 9 999	3 934 391	3 846 277	3 857 025	4 514 093	4 676 699	4 990 314	5 344 503	1,36
10 000 - 19 999	4 279 171	4 322 040	4 346 476	4 553 432	4 908 051	5 167 980	4 787 568	1,12
20 000 - 49 999	4 606 944	5 185 889	4 408 747	5 824 719	5 925 314	7 234 268	6 611 730	1,44
50 000 - 99 999	3 746 405	3 989 762	4 403 381	5 093 876	6 030 089	5 998 039	5 083 355	1,36
nad 100 000	15 538 485	15 010 279	15 893 798	17 008 790	24 331 227	24 228 385	27 398 468	1,76
Celkem ČR	45 958 539	46 205 484	49 760 529	54 539 643	64 145 351	67 267 757	69 698 628	1,52

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

Podíl kapitálových výdajů na obecních rozpočtech dle velikostních skupin obcí dokumentuje následující tabulka. Je z ní zřejmé, že nejvyšší podíl kapitálových výdajů na výdajích celkových vykazují nejmenší obce, tj. obce do 1 000 obyvatel. Stejně tak z tabulky vyplývá, že i když podíl kapitálových výdajů na celkových výdajích se u většiny obcí snižuje ve velikostní kategorii obcí nad 100 000 zůstává konstantní. Je to dáno zejména podílem kapitálových výdajů Brna a Prahy, neboť např. Olomouc a Plzeň, které jsou také v této velikostní kategorii mají podíl kapitálových výdajů na celkových výdajích jen asi pětinový.

Tabulka č. 2: Podíl kapitálových výdajů na celkových výdajích dle velikostních kategorií obcí (v %)

Velikostní kategorie	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
méně než 199	43	42	45	44	41	40	39
200 – 499	44	42	45	44	42	38	34
500 – 999	43	40	44	42	40	40	34
1 000 - 1 999	42	43	43	42	39	39	32
2 000 - 4 999	43	38	41	38	37	34	29
5 000 - 9 999	38	35	33	33	31	29	26
10 000 - 19 999	36	35	33	32	29	28	22
20 000 - 49 999	31	32	26	29	27	30	23
50 000 - 99 999	29	29	27	28	28	26	20
nad 100 000	38	35	33	32	34	32	33
Celkem ČR	35	35	34	34	33	32	28

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

Pokud se zabýváme kapitálovými výdaji obcí přepočtenými na jednoho obyvatele dle velikostních kategorií obcí vidíme, že dlouhodobě nadprůměrné kapitálové výdaje přepočtené na jednoho obyvatele realizují města nad 100 000 obyvatel, což souvisí i s jejich zadlužeností (v roce 2001 dluh těchto měst tvořil více jak polovinu dluhu všech obcí v ČR a to zejména díky zadluženosti Prahy a Brna). Naopak průměrné kapitálové výdaje přepočtené na jednoho obyvatele obcí ve velikostní kategorii 50 000 až 99 999 obyvatel jsou nižší než u nejmenších obcí. Průměrné kapitálové výdaje přepočtené na jednoho obyvatele ve sledovaném období zachycuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3: Kapitálové výdaje přepočtené na jednoho obyvatele v letech 1997 – 2003 dle velikostních kategorií obcí (v Kč)

Velikostní kategorie	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
méně než 199	4 117	4 048	4 994	5 641	4 798	5 196	5 433
200 – 499	3 668	3 672	4 600	4 941	4 469	4 453	4 719
500 – 999	3 553	3 618	4 543	4 650	4 475	5 268	5 732
1 000 - 1 999	3 730	4 107	4 626	4 856	4 985	5 784	5 851
2 000 - 4 999	4 598	4 218	4 943	5 018	5 728	5 758	5 651
5 000 - 9 999	4 225	4 139	4 110	4 838	5 270	5 525	5 875
10 000 - 19 999	4 600	4 714	4 631	4 914	5 230	5 537	5 190
20 000 - 49 999	3 500	4 034	3 398	4 681	4 842	5 885	5 481
50 000 - 99 999	3 184	3 321	3 281	3 920	4 697	4 832	4 137
nad 100 000	5 460	5 061	6 370	6 801	8 897	9 150	10 244
Celkem ČR	4 463	4 487	4 837	5 308	6 233	6 592	6 832

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

V dalším pohledu na kapitálové výdaje obcí jsme očistily kapitálové výdaje o investiční přijaté dotace v daném roce. Následující tabulka tedy vypovídá o tom, jaký podíl výdajů vynakládají obce opravdu jen ze svých prostředků. K výrazným změnám došlo zejména mezi roky 2002 a 2003, kdy se zvyšuje podíl kapitálových výdajů obcí financovaných z přijatých dotací. Tato skutečnost souvisí s možností čerpání prostředků z předstupních

fondů Evropské Unie. Z tabulky č. 4 také vyplývá, že největší podíl očištěných kapitálových výdajů na celkových výdajích mají vedle největších měst obce do 200 obyvatel.

Tabulka č. 4: Podíl kapitálových výdajů očištěných o přijaté kapitálové dotace dle velikostních kategorií (v %)

Velikostní kategorie	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
méně než 199	33	30	33	32	32	29	24
200 – 499	33	32	33	32	31	26	21
500 – 999	33	29	30	30	28	27	19
1 000 - 1 999	31	30	31	29	27	24	18
2 000 - 4 999	29	26	28	27	23	19	16
5 000 - 9 999	26	24	22	25	20	20	15
10 000 - 19 999	28	26	24	25	21	21	15
20 000 - 49 999	26	26	21	23	20	21	17
50 000 - 99 999	27	27	23	25	24	22	17
nad 100 000	32	32	30	28	31	28	28
Celkem ČR	29	29	27	27	26	24	21

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

Co se týče struktury kapitálových výdajů dle jejich ekonomického charakteru, v čase je jejich struktura poměrně stabilní. Asi tři čtvrtiny kapitálových výdajů směřují do pořízení budov a staveb. Mezi 10 a 16 % kapitálových výdajů se pohybují transfery jiným subjektům (zejména zřízeným příspěvkovým organizacím). Na pořízení pozemků jsou vynakládány 2-3 % kapitálových výdajů. V roce 2001 obce vynaložily 4 % svých kapitálových výdajů na nákup akcií a majetkových podílů. V ostatních letech tyto výdaje nepřekročily 2 % celkových kapitálových výdajů. O základní ekonomické struktuře kapitálových výdajů obcí vypovídá tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Kapitálové výdaje obcí dle ekonomického charakteru operace v letech 1997 – 2003 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Nehmotný majetek	157 059	203 738	247 441	326 175	342 237	373 568	493 605
Hmotný majetek	38 028 079	36 559 771	39 772 799	43 980 143	50 756 424	53 475 369	54 075 954
<i>Stavby a budovy</i>	<i>34 783 062</i>	<i>33 851 483</i>	<i>37 002 032</i>	<i>40 916 257</i>	<i>47 385 781</i>	<i>50 031 171</i>	<i>50 565 790</i>
<i>Stroje</i>	<i>1 104 412</i>	<i>861 587</i>	<i>911 880</i>	<i>1 017 754</i>	<i>1 117 335</i>	<i>1 191 431</i>	<i>1 238 398</i>
<i>Dopravní prostředky</i>	<i>218 619</i>	<i>193 844</i>	<i>244 557</i>	<i>261 031</i>	<i>251 566</i>	<i>243 248</i>	<i>361 786</i>
<i>Výpočetní technika</i>	<i>328 780</i>	<i>299 195</i>	<i>302 884</i>	<i>284 535</i>	<i>300 568</i>	<i>297 797</i>	<i>269 707</i>
Pozemky	1 055 449	889 223	1 059 802	1 854 493	2 065 392	2 105 992	1 537 804
Nákup akcií a majetkových podílů	376 382	1 088 156	2 088 052	1 052 133	655 954	842 658	912 665
Investiční transfery	5 563 973	6 404 530	5 399 368	6 147 102	9 190 387	9 209 026	11 442 923
Investiční půjčené prostředky	310 528	344 372	430 009	463 944	491 182	635 541	738 301
Ostatní	467 068	715 693	763 059	715 654	643 774	625 603	497 376
Kapitálové výdaje celkem	45 958 539	46 205 484	49 760 529	54 539 643	64 145 351	67 267 757	69 698 628

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

V jednotlivých velikostních kategoriích obcí se ekonomická struktura kapitálových výdajů liší především u kapitálových výdajů měst s více jak 100 000 obyvateli a ostatních obcí a to v podílu kapitálových výdajů vynakládaných na budovy a stavby a v investičních transferech jiným organizacím. Zatímco u měst s více jak 100 000 obyvateli výdaje na budovy a stavby tvoří 65 % celkových kapitálových výdajů v ostatních velikostních kategoriích se jedná v roce 2003 o 80 až 95 % kapitálových výdajů (největší podíl mají tyto výdaje na kapitálových výdajích u obcí s 2 000 až 4 999 obyvateli). Naopak podíl investičních transferů jiným subjektům je u měst s více jak 100 000 obyvateli více jak 25 %. U ostatních obcí se pohybuje v roce 2003 v rozmezí 1 –10 % nejméně opět ve velikostní kategorii 2 000 až 4 999 obyvatel (u nejmenších obcí do 200 obyvatel se pohybuje kolem 8 %). Tato struktura je relativně stabilní v čase, tzn. že struktura kapitálových výdajů se v letech 1997 až 2003 v jednotlivých velikostních kategoriích liší jen minimálně.

Kapitálové výdaje z hlediska účelu jejich použití zachycuje tabulka č. 6. Asi třetina kapitálových výdajů směřuje do oblasti bydlení a komunálního rozvoje, podíl těchto výdajů na celkových kapitálových výdajích v čase klesá (v roce 2000 tvořil více jak 35 % v roce 2003 jen 27 %), naopak odvětví v němž podíl vynakládaných kapitálových výdajů stoupá je doprava. V roce 1997 sem směřovalo 18 % kapitálových výdajů obcí, v roce 2003 se jedná o více jak 23 % kapitálových výdajů obcí. Třetí nejvýznamnější kategorií kam směřují kapitálové výdaje obcí je vodní hospodářství. Podíl výdajů vynakládaných v této oblasti se pohybuje mezi 12 a 16 % kapitálových výdajů. Asi dvě třetiny těchto kapitálových výdajů směřují do rekonstrukcí a výstavby čistíček odpadních vod. Asi 7 % kapitálových výdajů směřuje do oblasti vzdělávání a obdobně i do oblasti všeobecné veřejné správy, kde se jedná zejména o výdaje spojené s rekonstrukcí budov obecních úřadů. Okolo tří procent kapitálových výdajů pak směřuje do oblastí ochrany životního prostředí, tělesné výchovy a sportu a kultury a sociálních věcí (jedná se zejména o výstavbu a rekonstrukci domů s pečovatelskou službou a domovů důchodců, přičemž většina prostředků, tj. mezi 75 – 90 %, směřuje na výstavbu a rekonstrukci zařízení domovů důchodců a dalších zařízení pro staré občany).

Tabulka č. 6: Kapitálové výdaje obcí v letech 1997 – 2003 dle účelu vynakládání prostředků (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Zemědělství a lesní hospodářství	85 955	98 782	91 655	190 131	132 399	190 358	155 143
Průmysl, stavebnictví, obchodní služby	420 765	297 836	328 847	394 113	278 170	370 737	331 795
Doprava	8 283 360	9 985 587	9 101 115	9 911 955	14 756 742	13 859 532	16 454 160
Vodní hospodářství	7 564 387	6 615 450	7 861 915	7 844 941	8 457 964	8 074 103	10 382 469
Spoje	88 107	96 531	51 246	34 827	25 291	12 632	14 805
Všeobecné hospodářské záležitosti	1 672	9 134	5 096	45 835	21 104	3 887	1 682
Vzdělávání	3 218 708	3 160 530	3 449 826	3 396 259	5 048 760	5 725 764	5 330 195

Pokračování tab. č. 6	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Kultura, církev a sdělovací prostředky	1 701 600	1 613 642	1 489 380	1 887 796	2 261 340	2 368 945	1 983 811
Tělovýchova a zájmová činnost	1 087 400	1 135 798	1 179 791	2 169 540	3 066 827	3 525 187	4 056 955
Zdravotnictví	495 819	439 488	593 526	920 646	855 420	1 003 119	923 327
Bydlení, komunální služby a územní rozvoj	15 266 950	16 051 929	17 470 452	19 540 576	19 791 949	20 988 454	18 982 523
Ochrana životního prostředí	2 011 724	1 269 316	1 553 138	1 744 297	1 790 222	1 655 053	2 141 023
Sociální věci a politika zaměstnanosti	1 461 876	1 865 380	1 485 650	1 852 016	2 495 505	3 068 820	2 934 380
Bezpečnost a veřejný pořádek	620 841	474 131	518 109	586 283	776 825	805 719	946 913
Všeobecná veřejná správa a služby	3 649 376	3 091 951	4 580 782	4 020 428	4 386 833	5 615 445	5 059 444
Kapitálové výdaje celkem	45 958 539	46 205 484	49 760 529	54 539 643	64 145 351	67 267 757	69 698 628

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

I odvětvová struktura kapitálových výdajů dle jednotlivých velikostních kategorií je v čase poměrně stabilní, když oproti ekonomické struktuře kapitálových výdajů jsou zde změny zřetelnější. Zejména se zvyšuje podíl kapitálových výdajů na ČOV a v oblasti dopravy u nejmenších obcí do 2 000 obyvatel. Naopak k poklesu podílu na kapitálových výdajích obcí dochází zejména v oblasti vzdělávání. Významně se však liší účel vynakládání kapitálových výdajů podle velikosti obcí. Pro ilustraci uvádíme v tabulce č. 7 odvětvovou strukturu kapitálových výdajů obcí v roce 2003.

Tabulka č. 7: Podíl vybraných kapitálových výdajů na celkových kapitálových výdajích obcí v jednotlivých velikostních kategoriích v roce 2003 (v %)

Velikostní kategorie	méně než 199	200 - 499	500 - 999	1 000 - 1 999	2 000 - 4 999	5 000 - 9 999	10 000 - 19 999	20 000 - 49 999	50 000 - 99 999	nad 100 000
Doprava	12,3	8,2	8,0	7,9	15,5	8,9	9,4	13,0	21,7	34,0
Vodní hospodářství	31,9	36,0	35,7	30,8	2,2	10,6	11,3	10,3	6,7	11,1
Vzdělávání	0,1	1,2	7,4	11,7	16,6	11,8	9,8	6,8	6,8	3,9
Kultura, církev a sdělovací prostředky	2,6	2,0	2,2	2,3	3,4	2,5	4,4	3,3	3,8	3,8
Tělovýchova a zájmová činnost	3,3	4,4	3,9	2,9	0,2	6,6	8,6	11,5	14,3	7,0
Bydlení, komunální služby a územní rozvoj	29,6	30,2	25,2	28,8	39,9	30,0	31,9	39,0	30,4	23,3
Ochrana životního prostředí	1,7	2,9	3,5	1,8	8,3	2,7	4,0	2,1	4,0	2,8
Sociální věci a politika zaměstnanosti	1,5	2,1	5,8	6,2	4,1	8,1	4,8	3,6	4,3	2,1
Bezpečnost a veřejný pořádek	1,9	2,1	1,0	2,0	0,0	1,1	1,7	1,0	1,0	1,2
Všeobecná veřejná správa a služby	13,3	9,1	6,5	4,4	5,4	12,8	11,0	5,8	5,3	8,7

Zdroj: Databáze ARIS, výpočty autorky

ZÁVĚRY

Je třeba říci, že jedná o rámcový pohled na problematiku kapitálových výdajů obcí a toto téma by si zasloužilo důkladnější analýzy. Z uvedených analýz je zřejmý rozdíl mezi výší kapitálových výdajů u největších měst v ČR (obce nad 100 000 obyvatel) a dalšími obcemi. I když největší města realizovala vždy nadprůměrné kapitálové výdaje v přepočtu na jednoho obyvatele od roku 2001 se tento rozdíl dále zvyšuje, až se průměrné kapitálové výdaje přepočtené na jednoho obyvatele pohybují u obcí nad 100 000 obyvatel v roce 2003 okolo 10 000 Kč oproti ostatním velikostním kategoriím obcí, kde nepřekračují 6 000 Kč. Největší města také hradí nejvyšší podíl těchto kapitálových výdajů ze svých vlastních prostředků. Tyto skutečnosti souvisí i se zadlužením těchto měst, kdy jejich dluh tvoří více jak polovinu dluhu šech obcí v ČR.

Pokud bychom sledovali ekonomické hledisko struktury kapitálových výdajů obcí je tato struktura v čase relativně stabilní a největší podíl kapitálových výdajů je vynakládán na pořízení hmotného dlouhodobého majetku, zejména budov a staveb. I zde je však patrný rozdíl mezi největšími městy (nad 100 000 obyvatel a ostatními obcemi), kdy tato města mají výrazně vyšší podíl kapitálových transferů. Jedná se zejména o převody prostředků určených na financování investic pro příspěvkové organizace, které tato města zřizují.

Pokud sledujeme odvětvovou strukturu kapitálových výdajů obcí směřuje nejvíce prostředků do oblasti bydlení a komunálního rozvoje, dopravy a vodního hospodářství, přičemž růst je patrný zejména v oblasti dopravy. Účel vynaložení kapitálových výdajů je značně rozdílný dle velikosti obce.

ANOTACE

Obce realizují téměř stejný objem kapitálových výdajů jako státní rozpočet. Podíl kapitálových výdajů na celkových je téměř třetinový. Jedná se o významný objem prostředků, které zaslouží pozornost, neboť odráží strukturu dlouhodobých priorit rozvoje obce. Článek se zabývá analýzou kapitálových výdajů obcí, jejich rozložením mezi jednotlivými velikostními kategoriemi obcí a vývojem jejich struktury dle účelu, na který jsou vynakládány. Jedná se o první pohled na danou problematiku, který má být počátkem pro další analýzy.

ANOTATION

The municipalities realize almost the same volume of the capital expenditures as the state budget. The share of the capital expenditures makes almost one third of the gross expenditures. It is noticeable volume of public money because it reflects the structure of long-time priorities of the municipalities. The article deals with analysis of the capital expenditures of the municipalities, the capital expenditures allocation among particular size categories of the municipalities and the capital expenditures structure development in compliance with the purpose they are spent on. The article is the first insight into this query and it should be the start for the next analyses.

METODICKÉ PRÍSTUPY K TVORBE ROZVOJOVÝCH PROGRAMOV OBCÍ

**Ing. Jana JARÁBKOVÁ,
Doc. Ing. Anna BELAJOVÁ**

*Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Katedra regionálneho rozvoja FEŠRR SPU,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika,
E-mail: Jana.Jarabkova@uniag.sk, E-mail: Anna.Belajova@uniag.sk*

ÚVOD

Koordinovaný a trvalý rast hospodárskeho a sociálneho potenciálu územia vyžaduje racionálne plánovanie a programovanie. Táto činnosť je mimoriadne dôležitá na úrovni obcí, najmä v čase, keď na obce prešli viaceré kompetencie, ktoré predtým patrili do pôsobnosti najmä okresných úradov. Podľa Zákona č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky plnia obce na úseku regionálneho rozvoja nasledujúce úlohy: vykonávajú stratégie regionálneho rozvoja, vypracovávajú programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja a koordinujú spoluprácu právnických osôb pri vypracúvaní programov rozvoja obcí.

Povinnosť vypracúvať uvedené strednodobé programové dokumenty vyplýva obciam i zo Zákona č. 503/2001 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja. Cieľom uvedenej právnej normy je zabezpečiť vyvážený hospodársky a sociálny rozvoj v priestore, zabrániť vzniku nových oblastí s nízkou ekonomickou výkonnosťou a životnou úrovňou obyvateľstva a vytvoriť na tento účel zodpovedajúce účinné nástroje pomoci.

Vypracovaný programový dokument je nástrojom riadenia a faktami podloženého rozhodovania miestneho manažmentu, ktorý navyše pomáha podnikateľským subjektom, neziskovým organizáciám, ale i samotným obciam preukázať súlad medzi vlastnými projektami a rozvojovými stratégiami obce. Takýto vzájomný súlad je nevyhnutné preukázať najmä pri žiadostiach o podporu financovania konkrétnych projektov zo štátnych podporných fondov a v súčasnosti zo štrukturálnych fondov.

1. MATERIÁL A METÓDY PRÁCE

V praxi bolo použitých niekoľko rôznych metodických prístupov k spracovaniu programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Nakoľko legislatíva (Zákon č. 503/2001 Z.z.) uvádza iba rámcovú štruktúru uvedeného dokumentu rozhodli sme sa prezentovať vlastný metodický postup spracovania programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja a aplikovať ho na príklade obce Choča.

Dôležité údaje nevyhnutné pre analýzu rozvojových faktorov obce Choča sme získali:

- z oficiálnych štatistických zdrojov (Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2001, Živnostenský register a Obchodný register, Slovenská správa ciest, ŽSR),
- z interných zdrojov obecných úradov (údaje o majetku obcí a jeho využitie, rozpočty obcí),

- primárnym zberom údajov prostredníctvom dotazníkov občanom, podnikateľom a záujmovým združeniam, ako aj riadeným rozhovorom so starostami, poslancami a členmi združení.

2. METODIKA SPRACOVANIA PROGRAMU HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE (KRR)

Obsah a štruktúra dokumentu vychádza z princípu programovania, ktorý je uplatňovaný v rámci štrukturálnej politiky EÚ. Cieľom uvedeného princípu je zosúladiť programovacie dokumenty po horizontálnej i vertikálnej línii a rešpektovať rovnaké metodické postupy pri programovaní, počnúc Národným programom regionálneho rozvoja, sektorovými operačnými programami a programami hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí.

Celý dokument pozostáva z troch hlavných častí:

1. Základné údaje o obci (mikroregióne) – geografická poloha, administratívne začlenenie a postavenie obce vo vzťahu k pólom rozvoja regionálneho a nadregionálneho významu,

2. Analytická časť

Analýza rozvojových faktorov:

- ľudské zdroje,
- prírodný potenciál,
- ekonomická štruktúra obce a ekonomický rozvoj,
- sociálna infraštruktúra,
- technická infraštruktúra
- postoje a názory obyvateľov obce na život a dianie v obci a perspektívy jej ďalšieho vývoja

2.2 SWOT analýza

2.3 Strom problémov

3. Programovacia časť

3.1 Rozvojová vízia obce

3.2 Koncepcia rozvoja obce

- strategické ciele
- špecifické ciele
- vecné ciele

3.3 Prehľad projektov a projektových zámerov obce, ich investičná náročnosť a finančné zdroje

Prvá časť programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obsahuje základné informácie o obci resp. mikroregióne, najmä geografickú alokáciu obce, jej administratívne začlenenie v rámci NUTS II a NUTS III a jej väzby na okolité mestá – póly rozvoja regionálneho a nadregionálneho významu.

Analytická časť zahŕňa analýzu jednotlivých rozvojových faktorov, ktoré podstatne ovplyvňujú ďalšiu orientáciu obce. Kvalitná analýza je založená na sekundárnom zbere údajov, ktorý je doplnený o informácie „z terénu“. Na základe skúseností

s vypracovávaním uvedených programov, možno konštatovať, že vhodnou metódou pre doplnenie sekundárne získaných údajov, je metóda opytovania pomocou dotazníka, anketa a riadený rozhovor.

Výsledky analýzy možno zhrnúť do silných a slabých stránok obce. Tieto sú zároveň východiskom pre formulovanie budúcich príležitostí v rozvoji obce a ohrození, s ktorými je nutné počítať.

V závere analytickej časti sa formulujú najdôležitejšie problémy, spolu s ich príčinami a dôsledkami (strom problémov), ktoré je nutné prioritne riešiť. Tieto sa stanú východiskom pre syntézu v programovacej časti.

Programovacia časť obsahuje spoločnú predstavu, všetkých na príprave programu zainteresovaných partnerov, o budúcej podobe obce (mikroregiónu) tzv. rozvojovú víziu obce, vlastnú koncepciu rozvoja a prehľad konkrétnych projektov s ich investičnou náročnosťou a finančným krytím. Koncepcia rozvoja obce pozostáva z formulácie strategických, špecifických a vecných cieľov. Strategické ciele predstavujú prioritné oblasti, do ktorých sa bude koncentrovať úsilie podnikateľskej sféry, samosprávneho manažmentu, záujmových združení a obyvateľov obce. Špecifické ciele sú vecnejšie formulované stratégie dosiahnutia vytýčených strategických cieľov a vecné ciele predstavujú konkrétne formulované rozvojové zámery, ktoré sú východiskom pre tvorbu návrhov projektov.

Definitívnemu písomnému spracovaniu dokumentu predchádzajú stretnutia s predstaviteľmi samospráv, miestnym obyvateľstvom a podnikateľmi, ktorí sa spolupodieľajú na formovaní uvedeného programu. Postup formovania programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce možno rozdeliť do niekoľkých krokov (schéma 1).

Schéma 1: Postup pri spracovaní programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (mikroregiónu)

1. Zapájanie širokej verejnosti do procesu programovania na miestnej úrovni
2. Tvorba vízie
3. Audit zdrojov
4. SWOT analýza
5. Analýza problémov
6. Stanovenie cieľov a priorit
7. Akčný plán
8. Rozpočet

Zdroj: Príručka pre mikroregióny a obce na prípravu programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja. 2002

3. PRAKTICKÝ PŘÍKLAD SPRACOVANÉHO PROGRAMU HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE CHOČA

Geograficky leží obec na Žitavskej pahorkatine, ktorá tvorí juhovýchodné úpätie pohoria Trábeč, v doline Čerešňového potoka. Kataster obce má rozlohu 440 ha a žije v nej 492 obyvateľov.

Obec Choča je v súčasnosti administratívne začlenená do obvodu Zlaté Moravce, do Nitrianskeho samosprávneho kraja (NUTS III) a NUTS II Západné Slovensko.

Choča je malým vidieckym sídlom vzdialeným od najbližšieho mestského sídla Zlaté Moravce 10 km. S týmto mestom vytvára dlhodobu nodálny región bez ohľadu na zmeny, ktoré sa udiali v územno-správnom členení.

Obec leží v Podunajskej pahorkatine a z hľadiska reliéfu má charakter nížinných pahorkatín. Stred obce leží v nadmorskej výške 170 m. n. m.

Viac ako 90 % rozlohy katastra obce zaberá poľnohospodárska pôda ktorá je využívaná predovšetkým formou ornej pôdy. Relatívne dobrá kvalita pôdy, kde prevládajú hnedozeme dáva predpoklad pre intenzívnejšiu poľnohospodársku výrobu, a to najmä výrobu zeleniny, obilia a cukrovej repy. Záhrady zaberajú 5 % územia (0,2 km²). Trvalé trávne porasty, ktoré v štruktúre využitia pôdy majú len veľmi malé zastúpenie (0,1 %) zaberajú len priestranstvá okolo potoka a malé nesúvislé časti pôdneho fondu spadajúceho do katastrálneho územia. Nepoľnohospodárska pôda, ktorá má 9,5 % zastúpenie v štruktúre katastra, zahŕňa predovšetkým zastavané územie, nádvoria a verejné priestranstvá. Vodnú plochu predstavuje Čerešňový potok, ktorý preteká katastrálnym územím.

V katastri obce sa nenachádzajú iné prírodné zdroje, ktoré by mohli byť hospodársky využívané.

Obec Choča patrí k malým obciam. V súčasnosti v nej žije 492 obyvateľov. Vývoj počtu obyvateľov bol v minulosti ovplyvnený hlavne faktom, že obec bola v systéme strediskových obcí vyhlásená za zánikovú.

Obyvateľstvo je jedným z rozhodujúcich rozvojových faktorov obce Choča. Od roku 1999 sa počet obyvateľov v obci zvyšuje, čo môže v budúcnosti pozitívne ovplyvniť rozvoj obce. Podľa výsledkov zo sčítania ľudu mala obec Choča v roku 2001 492 obyvateľov, z toho 239 mužov (48,6%) a 253 žien (51,4%).

Vývoj počtu obyvateľov v priebehu storočí mal kolísavú tendenciu. Od roku 1910 až do roku 1960 počet obyvateľov v obci narastal. K výraznému poklesu došlo v 80-tych rokoch z dôvodu rozšírenia ponuky pracovných príležitostí a služieb v mestách a taktiež v 90-tych rokoch z dôvodu zhoršenia socio-ekonomických podmienok v obci. Zánikom pracovných príležitostí v poľnohospodárstve sa výrazne zvýšila nezamestnanosť v obci.

Vývoj obyvateľstva je podmienený prirodzeným prírastkom a migráciou obyvateľov. Štruktúra obyvateľstva obce poukazuje na stagnáciu vekovej štruktúry populácie. Tendencie vývoja prirodzeného prírastku to jednoznačne potvrdzujú. Prirodzený prírastok klesá, alebo stagnuje.

Migrácia obyvateľstva je od roku 1991 veľmi rozkolísaná. Po počiatočnom príchode najmä mladšieho obyvateľstva do obce, sa v roku 1993 príliv zastavil. Nedostatok pracovných príležitostí v obci mal za následok od roku 1994 opätovné vyst'ahovávanie obyvateľov z obce.

Obec Choča, ako malá obec, má netypickú vekovú štruktúru, pretože od roku 1998 sa jej veková štruktúra významne zmenila v prospech nárastu skupiny obyvateľstva produktívneho a predproduktívneho mladého obyvateľa. Táto zmena v štruktúre obyvateľstva bola ovplyvnená prisťahovaním sa mladých rodín do obce a tak obec, v ktorej obyvateľstvo do roku 1991 starlo, sa index starnutia výrazne zmenil tak, že na jedného dôchodcu pripadá viac ako jeden mladý – predproduktívny obyvateľ čím začalo obyvateľstvo obce „mladnúť“.

Vzdelanostná úroveň v obci je nepriaznivá. V obci je vysoký podiel obyvateľstva zo základným vzdelaním (39%) a veľmi nízky podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním (3%). Táto vzdelanostná štruktúra úzko súvisí aj s rozvojom ekonomickej štruktúry, kedy do polovice deväťdesiatych rokov najväčším zamestnávateľom pre obyvateľov bolo poľnohospodárstvo.

Obyvatelia obce Choča žijú veľmi aktívnym spoločenským životom, o čom svedčí činnosť 8 záujmových združení rôzneho zamerania.

Podnikateľská aktivita v obci je veľmi slabá. Z 288 obyvateľov v produktívnom veku žijúcich v obci, podnikateľskú činnosť vykonávajú šiesti podnikatelia - živnostníci a 1 obchodná spoločnosť (na 100 produktívnych obyvateľov pripadá len 2,4 podnikateľského subjektu).

Živnostenská činnosť podnikateľov sa zameriava na obchodnú činnosť (1), murársku činnosť (1), strojársku a stavebnú činnosť (1), predaj nápojov na priamu konzumáciu (1), poisťovaciu činnosť (1) a výrobu upomienkových dekoratívnych predmetov (1).

Najväčší vplyv na ekonomický rozvoj obce má obchodná spoločnosť VODOHOSPODÁR, s.r.o., ktorá vznikla v roku 1997 a v súčasnosti je jediným zamestnávateľom v obci. K 31.3. 2004 zamestnáva 15 pracovníkov z obce Choča. Ekonomická činnosť spoločnosti sa zameriava na prevádzkovanie celoobecného vodovodu, kanalizácie a čističky odpadových vôd, poľnohospodársku prvovýrobu, výrobu kŕmnych zmesí a krmiva, spracovanie ovocia a zeleniny a obchodnú činnosť. Z hľadiska právnej formy podnikania ide o spoločnosť s ručením obmedzeným, ktorá je založená na spoluúčasti obce a štyroch podnikateľov. V praxi predstavuje bezprostrednú spoluprácu verejného a súkromného sektoru, ktorá prináša obyvateľom obce viaceré výhody.

Z ekonomického hľadiska má najväčší význam pre ďalší rozvoj obce ekonomicky aktívna zložka obyvateľstva, ktorú tvorí 233 obyvateľov obce (47,7 % z celkového počtu obyvateľov). Z nich 111 (47,6 %) dochádza každodenne za prácou do okolitých obcí resp. miest, nakoľko v obci je vytvorených minimum pracovných príležitostí. Najväčším zamestnávateľom v obci okrem už uvedeného podniku VODOHOSPODÁR s.r.o. je verejná správa (školsťvo).

Celkovú nepriaznivú ekonomickú situáciu v obci dokresľuje vysoká miera nezamestnanosti, ktorá dosahuje úroveň až 32,2 %. Za osobitne problematickú možno považovať najmä vzdelanostnú štruktúru evidovaných nezamestnaných, nakoľko až 88 % nezamestnaných má ukončené základné vzdelanie, prípadne sú vyučení v odbore. A práve uvedená skupina nezamestnaných patrí k ťažko umiestniteľným uchádzačom o prácu.

Finančné hospodárenie samosprávy charakterizuje rozpočet obce, konkrétne jeho príjmová a výdavková časť a narábanie s disponibilnými finančnými prostriedkami. Okrem stálych príjmov, ktoré zabezpečujú obci dane a to tak miestne ako i podielové, sa na vlastných príjmoch podieľajú i miestne poplatky. Pre malé obce je dôležitým stálym príjmom do rozpočtu obce i dotácia na samosprávne funkcie a od roku 2002 i delimitačná dotácia, ktorá je viazaná na školstvo.

Okrem uvedených stálych príjmov si môže obec zabezpečiť dodatočné zdroje z podnikania na vlastnom majetku, alebo z rôznych grantových schém či z návratných cudzích zdrojov (úverov).

Schopnosť samosprávneho manažmentu sa preukazuje aj schopnosťou získavania cudzích zdrojov nenávratných na zabezpečenie rozvojových programov v obci. Rozvoj technickej infraštruktúry v obci Choča po roku 1990 jednoznačne potvrdil schopnosť samosprávneho manažmentu získať finančné prostriedky na rozvoj aj z iných zdrojov ako z vlastného rozpočtu.

Rozhodujúcu časť príjmov do obecného rozpočtu zabezpečujú daňové príjmy, ktoré v roku 2001 tvorili až 80 % z celkový príjmov. Daňové príjmy ako celok predstavujú stabilný druh príjmov obce. Majú stagnujúci charakter alebo sa zvyšujú len pomaly. V hodnotenom období výrazne poklesla daň z pozemkov platených právnickými osobami. Toto zníženie bolo však kompenzované rastom podielových daní. Daňová sila obce sa preto výraznejšie nemenila. Príjmy z využívania majetku obce tvorili len 1 % z celkového objemu. Analýza príjmovej časti rozpočtu preukázala, že príjmy obce Choča postačujú pokryť základné kompetencie aj to v obmedzenej miere. Na rozvojové programy typu technickej infraštruktúry si obec zabezpečila finančné prostriedky úverom alebo cez štátne podporné fondy a granty. Na ďalšie rozvojové programy obec objektívne nemá dosť vlastných zdrojov.

Rozhodujúca časť majetku obce slúži na zabezpečenie samosprávnych funkcií. Obec je povinná sa o tento majetok starať, udržiavať ho a opravovať s čím sú spojené nemalé výdaje, ktoré sú uvedené vo výdajovej časti rozpočtu. Tento majetok poskytuje občanom verejné úžitky, ale obciam nezabezpečuje návratnosť investícií a výdavkov s ním spojených z rozpočtu.

Z analýzy sociálnej infraštruktúry vyplynulo, že:

- ide o kľudné, čisté prostredie, blízko miest s kompletnou vybudovanou technickou infraštruktúrou,
- obec má predpoklady aby slúžila ako bytové zázemie Zlatých Moraviec a širšieho okolia (Nitra),
- obec vlastní a prevádzkuje materskú aj základnú školu,

- v prípade zrušenia prevádzky ZŠ, má obec pripravený projekt na jej ďalšie využívanie (tzv. oddychový dom),
- je potrebné rozšíriť maloobchodnú sieť predajní s rôznym zameraním.

Obec Choča patrí k malej skupine obcí (malých obcí) s kompletne vybudovanou technickou infraštruktúrou. Prostriedky na vybudovanie technickej infraštruktúry získala kombinovanou formou a to z časti z vlastných zdrojov a časť finančných prostriedkov získala obec z cudzích zdrojov návratných, konkrétne prostredníctvom úveru z PKB a časť z nenávratných zdrojov, t.j. dotácií zo Štátneho fondu životného prostredia a Ministerstva životného prostredia.

Od roku 1991 obec preinvestovala do technickej infraštruktúry 40 mil. Sk. Obec má kompletne vybudovanú technickú infraštruktúru, ktorá je novovybudovaná alebo po rekonštrukcii. Rekonštrukcie si však vyžadujú miestne komunikácie a časť chodníkov. Novovýstavbu chodníkov je potrebné zrealizovať v dĺžke 1900 m.

Z analýzy rozvojových faktorov vyplynuli silné a slabé stránky, na základe ktorých je možné formulovať príležitosti a ohrozenia do budúcnosti.

Silné stránky	Slabé stránky
<p>Geografická poloha</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ silné väzby na nodálny región Zlaté Moravce, ▪ blízkosť pólou rozvoja regionálneho charakteru, <p>Prírodné zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kvalitná orná pôda (hnedozem) zaberajúca až 90 % rozlohy katastra, ▪ optimálne podmienky pre poľnohospodársku činnosť, ▪ tradícia pestovania poľnohospodárskych plodín, <p>Eudské zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ imigrácia mladých ľudí do obce, ▪ zvyšovanie počtu obyvateľov, ▪ zmena vekovej štruktúry obyvateľov v prospech predproduktívnej a produktívnej skupiny obyvateľov, ▪ aktívny a dynamický starosta obce podporujúci všestranný rozvoj. <p>Kultúrno-spoločenská a športová aktivita obyvateľov obce</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dlhoročná tradícia a aktívna činnosť početných záujmových spolkov a združení vo všetkých oblastiach spoločenského života, <p>Ekonomická štruktúra a rozvoj</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ spolupráca verejného a súkromného sektoru v podnikateľskej aktivite na úrovni obecného podniku ▪ záujem samosprávy podporovať podnikateľskú činnosť v obci (výhodný prenájom obecných priestorov), ▪ schopnosť samosprávneho manažmentu získať cudzie zdroje na financovanie projektov obce, ▪ hospodárenie obce bez úverového zaťaženia, <p>Infraštruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ komplexne dobudovaná technická infraštruktúra ▪ vytvorené podmienky pre dostupnosť informačných služieb prostredníctvom internetu, ▪ voľný domový fond v relatívne dobrom stave 	<p>Prírodné zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ odlesnená, otvorená krajina, s absentujúcou zeleňou, ▪ absencia prírodných zdrojov na hospodárske využitie okrem poľnohospodárskej pôdy, <p>Eudské zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nepriaznivá vzdelanostná úroveň obyvateľstva, ▪ kvalifikačná štruktúra jednostranne zameraná na poľnohospodárstvo, ▪ klesajúca pôrodnosť, <p>Kultúrno-spoločenská a športová aktivita obyvateľov obce</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nevyhovujúce priestory pre činnosť záujmových klubov, <p>Ekonomická štruktúra a rozvoj</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ absentujúca ponuka pracovných príležitostí, ▪ slabá podnikateľská aktivita v obci, ▪ absencia väčších firiem v obci vytvárajúcich pracovné príležitosti, ▪ monoštruktúralna hospodárska štruktúra v obci zameraná na poľnohospodárstvo ▪ vysoká denná odchádzka obyvateľov za prácou, ▪ nízka daňová sila, ▪ nárast výdavkov na činnosť obecného úradu, ▪ neprehľadná evidencia obecného majetku, ▪ absentujúci rozvoj služieb obyvateľstvu, ▪ rezervy vo finančnom manažmente obecnej samosprávy, <p>Infraštruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ absencia zdravotníckych služieb v obci, ▪ absencia zariadenia každodennej starostlivosti pre starších príp. nevládných občanov v obci, ▪ nerozvinutá sieť obchodných služieb, ▪ chýbajúce finančné zdroje na prevádzku najmä školských zariadení (ZŠ a MŠ), ▪ miestne komunikácie a chodníky v zlom stave, ▪ redukcia spojov autobusovej dopravy,

<ul style="list-style-type: none"> ▪ existencia opatrovateľskej služby v obci a donášková služba (obеды) pre starších občanov, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ likvidácia železničnej zastávky v obci,
<p>Príležitosti</p> <p>Ludské zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aktivizovanie ľud. potenciálu ďalším vzdelávaním, ▪ aktívne obyvateľstvo, zapájajúce sa do klubovej činnosti <p>Ekonomická štruktúra a rozvoj</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozvoj existujúceho obecného podniku so zameraním na poľnohospodárstvo cestou <ul style="list-style-type: none"> - rozšírenia využívaného pôdneho fondu (prenájom príp. nákup pôdy), - špecializáciou na zeleninárstvo, - orientáciou na intenzívnu poľnohospodársku výrobu a živočíšnu výrobu (oštipané), - rozšírenie obchodnej činnosti, ▪ rozvoj včelárstva, ▪ rozvoj remeselnej výroby a služieb, ▪ venovať väčšiu pozornosť sam. finančnému manažmentu, ▪ rozvoj aktivít vidieckeho cestovného ruchu, <p>Kultúrno-spoločenská a športová aktivita obyvateľov obce</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rekonštrukcia priestorov určených pre záujmovú činnosť, ▪ rozširovanie činnosti záujmových združení prostredníctvom zapájania sa do regionálnych projektov (napr. Nitrianska kráľovská vína cesta), <p>Infraštruktúra</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ obytná zóna pre mesto Zlaté Moravce, ▪ pripravené pozemky (vybavené technickou infraštruktúrou) pre individuálnu domovú výstavbu (2 ha), ▪ rozšírenie služieb internetu na verejne dostupných miestach (obecný úrad, základná škola, knižnica). 	<p>Ohrozenia</p> <p>Kultúrno-spoločenská a športová aktivita obyvateľov obce</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nezáujem mladších generácií o záujmovú činnosť, ▪ nedostatok finančných prostriedkov pre financovanie aktivít záujmových združení, <p>Ekonomická štruktúra a rozvoj</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zhoršujúca sa ekonomická situácia obyvateľov (rast nezamestnanosti), nízka kúpyschopnosť a solventnosť (obmedzené možnosti podnikat'), ▪ nízka kvalifikácia nezamestnaných (takmer žiadne predpoklady pre samozamestnanie sa), ▪ neuskutočnená finančná reforma verejnej správy, ▪ zníženie výdavkov na šport, kultúru, sociálne výdavky.

Rozvojová vízia obce Choča:

- priestor pre pohodlné bývanie svojich občanov, s dostatkom pracovných príležitostí a dostupnými občianskymi službami
- kultúrna krajina s kvalitným životným prostredím
- obec s bohatým kultúrnym a spoločenským životom
- bude tiež miestom pre oddych a rekreáciu čím sa stane atraktívnou aj pre návštevníkov

4. STRATEGICKÉ, ŠPECIFICKÉ A VECNÉ ROZVOJOVÉ CIELE OBCE CHOČA

Z analýzy rozvojových faktorov vyplynuli jednoznačne štyri strategické ciele obce Choča:

- **Oživenie ekonomického rozvoja s diverzifikovanou štruktúrou,**
- **Zabezpečenie ekologickej stability územia a vytvorenie príťažlivého obrazu obce,**

- **Zlepšenie podmienok pre informovanosť obyvateľov a vzdelávanie mládeže a dospelých**
- **Zlepšenie kvality sociálnej infraštruktúry a dobudovanie miestnych komunikácií.**

Uvedené strategické ciele sú rozpracované do vecnej podoby prostredníctvom špecifických cieľov a vecných cieľov, ktoré uvádza tabuľka č.1.

Vecné ciele sú rozpracované do konkrétnych projektov, prostredníctvom ktorých sa v časovom období 2004-2013 môžu naplniť vymedzené strategické ciele. Súčasťou programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Choča je prehľad projektov a projektových zámerov.

K jednotlivým projektom sú v programe uvádzané:

- predpokladané náklady na ich realizáciu (vychádzalo sa z cenovej úrovne roku 2004),
- finančné zdroje na krytie uvedených nákladov (viac zdrojové krytie s rešpektovaním zásad uvádzaných v doplnkoch jednotlivých operačných programoch),
- časový horizont realizácie projektu,
- zodpovedný orgán za realizáciu projektu
- identifikácia sektorových operačných programov pre získanie doplnkových finančných zdrojov na príslušný projekt.

Strategické, špecifické a vecné ciele obce Choča

Tabuľka č.1

Strategické ciele:	Špecifické ciele:	Vecné ciele:
1. Oživenie ekonomického rozvoja s diverzifikovanou štruktúrou	1.1 podpora rozvoja poľnohospodárskej výroby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozšírenie živočíšnej výroby o chov ošípaných ▪ obnovenie tradície pestovania zeleniny a jej spracovanie ▪ rozvoj včelárstva a spracovania jeho produktov
	1.2 podpora rozvoja priemyselných odvetví a remeselnej výroby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozvoj remeselných činností, stavebníctva
	1.3 podpora rozvoja obchodu a služieb	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozšírenie obchodnej siete ▪ rozšírenie poskytovania služieb obyvateľom (kaderníctvo, oprava odevov atď.)
	1.4 rozvoj cestovného ruchu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozvoj vidieckeho cestovného ruchu (dobudovanie ubytovacej kapacity a vytvorenie priestorov pre realizáciu degustácií vín)

2. Zabezpečenie ekologickej stability územia a vytvorenie príťažlivého obrazu obce,	2.1 zmeniť súčasný neatraktívny krajinný obraz obce z otvorenej a odlesnenej krajiny na krajinu zelene	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postupná výsadba súvislejších stromoradií a remízok v poľnohospodárskej krajine
	2.2 doriešiť odpadové hospodárstvo v obci	<ul style="list-style-type: none"> ▪ likvidácia divokých skládok a budovanie spevnenej plochy pre sústreďovanie nebezpečného odpadu
	2.3 upraviť verejné priestranstvá obce	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vybudovanie oddychových zón, ▪ úprava predzáhradiek, ▪ budovanie prvkov skrášľujúcich obec, ▪ zintenzívniť starostlivosť o verejné priestranstvá,
3. Zlepšenie podmienok pre informovanosť obyvateľov a vzdelávanie mládeže a dospelých	3.1 zabezpečiť dostupnosť internetu pre širokú verejnosť a tým zlepšiť ich informovanosť	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vybaviť internetovú učebňu v základnej škole, ▪ zabezpečiť prepojenie na internet i v obecnej knižnici a sprístupniť ho obyvateľom obce,
	3.2 zabezpečiť vzdelávacie aktivity pre obyvateľov	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zabezpečiť realizáciu vzdelávacích aktivít najmä pre mladých obyvateľov obce
4. Zlepšenie kvality sociálnej infraštruktúry a dobudovanie miestnych komunikácií.	4.1 zlepšiť kvalitu miestnych komunikácií	<ul style="list-style-type: none"> ▪ výstavba nových chodníkov ▪ rekonštrukcia miestnych komunikácií a chodníkov
	4.2 skvalitniť a rozšíriť sociálnu infraštruktúru	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dostavba polyfunkčného športového areálu ▪ rekonštrukcia a zmena účelu využitia základnej školy na polyfunkčný sociálny dom, ▪ príprava pozemkov pre výstavbu rodinných domov.

SÚHRN

Program rozvoja má charakter strategického, teda dlhodobého až strednodobého rozvojového dokumentu. Je nositeľom rozvojovej politiky obce, predstáva jej vedenia a obyvateľov o budúcnosti svojej obce.

Obec v podobe programu rozvoja získava nástroj na proaktívne riadenie rozvoja, založené na iniciovaní potrebných a žiadúcich zmien.

Program rozvoja vďaka svojmu komplexnému prístupu má potenciál zastrešovať ostatné plánovacie dokumenty (napríklad územný plán obce) a rôzne odvetvové koncepcie na lokálnej úrovni (program rozvoja bývania, program odpadového hospodárstva). Vytypovaním priorít a hlavných cieľov a vyznačením finančnej podpory poskytuje nosný rámec pre ďalšie rovinu plánovania.

Vypracovaním programu rozvoja spĺňajú obce jeden zo základných princípov regionálnej politiky Európskej únie - princíp programovania. Podľa tohto princípu sa podpora zo zdrojov Európskej únie viaže na vypracovanie programových dokumentov. Z toho vyplýva, že podmienkou pre získanie podpory zo štrukturálnych fondov EÚ je, aby obec mala schválený program jej ďalšieho rozvoja.

LITERATÚRA

Belajová, A. – Jarábková, J. – Repková, V.: Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mikroregiónu Hont-Tekov. Nitra, 2003.

Belajová, A. – Jarábková, J. – Papcunová, V.: Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Choča. Nitra, 2004.

Metodická príručka pre vypracovanie Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Bratislava, apríl 2004.

Príručka pre mikroregióny a obce na Prípravu programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Nitra: ARVI, 2002.

Zákon č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky

Zákon č. 503/2001 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja

KOMUNÁLNÍ PODPORA HOSPODÁŘSTVÍ V TEORII A PRAXI¹.

Mgr. Jiří JEŽEK

Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická,

Středisko pro výzkum regionálního rozvoje,

Husova 11, 306 14 Plzeň, Česká republika

Tel.: 377 633 156, 605 734 691, E-mail: jiri.jezek@fek.zcu.cz

I. PŘEHLED NÁSTROJŮ MÍSTNÍ PODPORY EKONOMIKY

Nástroje místní podpory ekonomiky jsou nástroje, snažící se pozitivně ovlivňovat ekonomický vývoj obcí a měst anebo rychlost jejich adaptace na vnější změny. Existuje široké spektrum, a tudíž i řada způsobů, jak tyto nástroje členit. V posledních desetiletích vzniklo ve vyspělých zemích západní Evropy obsáhlé instrumentárium (komplex nástrojů komunální a regionální hospodářské politiky). Jednotlivé nástroje se odlišují podle druhu, síly vlivu, podle adresátů, jimž jsou určeny a také svým obsahovým zaměřením (orientací).

Skupina nástrojů a opatření	Nástroje
1. technická infrastruktura	<ul style="list-style-type: none">▪ dopravní infrastruktura▪ (tele)komunikační infrastruktura▪ technická infrastruktura (energie, voda, plyn, kanalizace atd.)▪ zainvestování podnikatelských průmyslových ploch▪ vytváření průmyslových parků, inovačních center, inkubátorů atd.
2. politika nakládání s pozemky a nemovitostmi	<ul style="list-style-type: none">▪ vykupování pozemků a nemovitostí (vytváření rozvojových ploch)▪ zvýhodněné pronájmy▪ revitalizace průmyslových areálů a ladem ležících ploch
3. územní plánování a stavební řád	<ul style="list-style-type: none">▪ vymisťování průmyslu a průmyslových ploch na okraje měst▪ přizpůsobování stavebního řízení požadavkům a přáním podnikatelských subjektů▪ vymezování ploch využitelných k podnikatelským účelům v územních plánech
4. finanční pomoc a politika daní a poplatků	<ul style="list-style-type: none">▪ subvence (např. formou levných pozemků)▪ poskytování a zprostředkování půjček a úvěrů▪ poskytování záruk na půjčky a úvěry
5. propagace	<ul style="list-style-type: none">▪ podpora všeobecného povědomí o podnikatelských subjektech▪ prezentace na regionálních a nadregionálních akcích▪ poradenská činnost podnikům se zájmem ve městě investovat▪ vytváření pozitivního image o městě u místních podnikatelů a občanů

¹ Příspěvek vznikl v rámci řešení grantu Grantové agentury České republiky č. 402/02/0908 Implementace managementu a marketingu do oblasti regionálního rozvoje.

6. měkké lokalizační faktory	<ul style="list-style-type: none"> ▪ péče o celkový vzhled a atraktivitu města ▪ rozvoj sociální infrastruktury (bydlení, vzdělání, volný čas atd.) ▪ pozitivní postoj správy města a obyvatel k soukromému podnikání
7. poradenství a servis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pravidelné informace podnikům o strategii rozvoje města ▪ podpora nových technologií a inovací ▪ poradenství zaměřené na možnosti podpory podnikání
8. zlepšení správních činností	<ul style="list-style-type: none"> ▪ transparentnost, plánovitost a spolehlivost při rozhodování o budoucnosti města ▪ flexibilita a otevřenost správy města žádostem podnikatel. subjektů ▪ znalost problematiky o níž se rozhoduje
8. ostatní opatření	<ul style="list-style-type: none"> ▪ preference místních firem při zadávání veřejných zakázek ▪ přenášení zájmů podnikatelů a občanů do strategií rozvoje města ▪ minimalizace zakázů a příkazů

Tabulka č. 1 Skupiny možných nástrojů komunální podpory hospodářství

1. TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA

Podle Fürsta [6] investice do infrastruktury přímo ovlivňují předpoklady pro zakládání a usídlování nových podniků. Jedná se o určitou minimální vybavenost území energetickými, dopravními a telekomunikačními sítěmi.

Klasickými nástroji regionální infrastrukturální politiky je výstavba základních sítí (energie, plyn, voda, odpad), dopravní (silnice, železnice, případně i lodní a letecká doprava) a telekomunikační infrastruktury (telekomunikační sítě, optické sítě).

Jedná se o důležité lokalizační faktory při lokalizační analýze podniků, jež se mohou významně promítnout v nákladech a výnosech podniku a v případě lepších podmínek pak ovlivnit volbu stanoviště pro podnikání. Infrastrukturální opatření působí spíše formou všeobecného zlepšení kvality stanoviště. Přitom většinou působí spolehlivě a mají trvalý účinek, poněvadž jsou základem pro dlouhodobé využívání a mohou tak dlouhodobě zlepšovat atraktivitu stanoviště nebo regionu.

Infrastrukturální opatření zpravidla nejsou zaměřena na specifické cílové skupiny a aktivity, takže nejen podniky, ale i domácnosti mohou mít z těchto opatření užitek.

V koncentrované a vázané formě dochází především v posledních letech k výstavbě infrastruktury ve zvláštních hospodářských zónách (průmyslových parcích). To se děje především pomocí projektů průmyslových zón (dotace obcím na technické vybavení území, na němž má být umístěna výroba), na které jsou obcím poskytovány po předchozím schválení vládou prostředky ze státního rozpočtu a následně může být poskytnuta subvence (podpora) přímo investorovi (v průmyslových zónách se staví na zelené louce).

2. POLITIKA NAKLÁDÁNÍ S POZEMKY A NEMOVITOSTMI

Jak jsem se již zmiňoval pro obce a města má mimořádný význam vlastnictví především stavebních pozemků k prosazování veřejných zájmů, např. k budování rozvojových ploch. Zkušenosti německých měst dokazují, že optimální je, jestliže se v majetku města nachází nejméně 50% těchto pozemků. Menší podíl znamená obtížnější prosazování veřejného zájmu.

Pro získání nových podnikatelských subjektů pak mohou posloužit i zvýhodněné pronájmy, které mohou především začínajícím podnikatelům usnadnit vstup do podnikání a přispět k jejich prosperitě a udržení se v oboru.

Pokud se v majetku obce nacházejí i chátrající průmyslové areály, je v jejím zájmu pokusit se o jejich revitalizaci a poskytnout tak podnikatelům například zainvestované nemovitosti s možností okamžitých podnikatelských aktivit.

3. ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A STAVEBNÍ ŘÁD

Důležitým nástrojem rozvoje území je územní plánování. Je prostorovým vyjádřením hospodářské, kulturní, sociální a ekologické politiky každého města nebo obce. Základním cílem je služba občanovi. Proto musí být územní plánování nástrojem demokratickým, který vedle dotčených orgánů státní správy musí respektovat názory a stanoviska občanů, podnikatelů, firem apod. Úkolem je skloubit přání a požadavky všech subjektů vyvíjejících v území své aktivity tak, aby území fungovalo jako celek, aby byl zabezpečen soulad všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území. Je zřejmé, že výsledkem musí být kompromis v rozvoji jednotlivých funkčních systémů v zájmu celku.

Obce mají jako zastupitelský orgán spolu s místní státní správou odpovědnost za formulaci veřejného zájmu v souladu se zákonem o územním plánování a stavebním řádu. Na základě ustanovení schvaluje zastupitelstvo územní plán obce nebo její části. Ten potom hraje významnou úlohu ve stavebním řízení, takže obec má opravdu účinný prostředek, jak potřebnou urbanistickou a architektonickou strukturu zabezpečit. Zastupitelstva by při tvorbě tohoto plánu neměla jen přikazovat, kde co má být a kdo to má nebo smí udělat, ale stanovit obecně platné podmínky a pravidla. Územní plán by měl především vznikat s respektováním zájmu podnikatelských subjektů, které potřebují prostorovou alokaci vyhovující cílům jejich aktivit.

Proces získávání stavebního povolení je u nás často citovaným problémem. Podnikatel (občan) přichází na radnici většinou pozdě, v době, kdy má již o všem rozhodnuto a požaduje pouze povolení ke stavbě. Při střetu s územním plánem, který je u nás často až příliš konkrétní, pak nastává rozladění jak na straně podnikatele, tak i úřadu, který požaduje dodržení zákonných norem. Aby k této situaci nedocházelo, je třeba upevnit vztah mezi radnicí a veřejností a obyvatelům města vysvětlit výhody určitých omezení a pravidel a předem je seznámit s rozvojovými plány města a tím, jaká očekávání radnice do těchto plánů vkládá.

4. FINANČNÍ POMOC A POLITIKA DANÍ A POPLATKŮ

Podněty z oblasti financí existují ve formě příspěvků, daňových nebo poplatkových zvýhodnění nebo levných úvěrů. Odměňují určité jednání podniků a tím ovlivňují rozhodování jednotlivých aktérů prostřednictvím jejich individuální kalkulace nákladů a užitků. Finanční podněty při usídlování působí na podniky ležící mimo dané místo a jejím cílem je podpořit mobilitu těchto podniků do daných regionů. Existuje řada forem: od přímých příspěvků na investice přes poskytování úvěrů s nízkými úroky, případně záruk za úvěry až po poskytování pozemků a jejich zainvestování. Tyto nástroje patřily v uplynulém desetiletí k významným nástrojům regionální politiky a používaly se a používají ve všech průmyslových zemích. Objevují se však i kritické hlasy. Kritizována

je příliš silná konkurence obcí při omezeném počtu podniků, které měly zájem se usídlit na jiném stanovišti, což vedlo k přeláčení při stanovování výše podpor. Mimoto byly zjištěny i tzv. „doprovodné efekty“, které vznikají tehdy, když by k usídlení podniku v regionu bývalo došlo i bez finanční pomoci.

Podpora ze strany veřejného sektoru nemůže mít za cíl odstraňování podnikatelského rizika a v případě neúspěchu jeho eventuální přenášení na veřejný rozpočet. Veřejný sektor rovněž nemůže nahradit roli soukromých finančních institucí, ale pouze fungovat jako prostředník, který usnadní přístup k financování ze soukromého sektoru. K tomu je nezbytným předpokladem účinná spolupráce a součinnost s finančními ústavy, které v regionu působí. Stávající zkušenosti ukazují, že obvykle nejhorší situace je u tzv. „startovacího kapitálu“ pro rozjezd podniku, pro něž je z hlediska bank málo efektivní vynakládat prostředky na posouzení podnikatelského záměru.

Místní samospráva může poskytování podpory a prostředků pro financování inovací řešit zejména třemi způsoby:

- Poskytování přímých dotací podnikům nebo řešitelům projektů s předpokládaným komerčním využitím. Omezujícím limitem je, že takto zaměřený program má obvykle jen velmi omezené finanční prostředky, co je dáno možnostem a disponibilním zdrojům, které veřejný sektor v regionu má k dispozici. Řešitelské subjekty se mohou ale ucházet a využít zdroje, které jsou poskytovány např. na centrální úrovni nebo v zahraničních programech.
- Poskytování dotovaných (nekomerčních) půjček na vybrané oblasti podnikání.
- Usnadnění přístupu k finančním prostředkům z komerčních soukromých zdrojů formou poskytování veřejných záruk. Jednotlivé záruky musí být pečlivě připraveny, neboť se jedná o garanci poskytovanou volenou samosprávou a v rámci regionu nesmí docházet k politickému ovlivňování při jejich poskytování.

Při podpoře podnikání ze strany obcí mohou hrát velkou roli i místní poplatky. Místní poplatky upravuje zákon ČNR č. 565/1990 Sb. o místních poplatcích v platném znění. Všechny místní poplatky mají fakultativní charakter, dokud obec nerozhodne o jejich zavedení obecně závaznou vyhláškou, která upravuje podrobnosti vybírání jednotlivých druhů poplatků, stanoví konkrétní sazbu poplatku, ohlašovací povinnost, splatnost, úlevy, možné osvobození od poplatku, vznik a zánik poplatkové povinnosti a u poplatku za užívání veřejného prostranství i místa, která jsou v obci veřejným prostranstvím.

Zákon vymezuje pouze základní náležitosti pro vybírání poplatků, tzn. které poplatky mohou obce vybírat a horní hranici sazby, kdo poplatek platí, kdy a z čeho se poplatek neplatí, což musí obce respektovat. Podle specifických podmínek pak může obec stanovit nižší sazby poplatku.

Právní úprava místních poplatků sleduje zvýšení vlastní příjmové základny obcí, zvýšení jejich pravomoci v oblasti místních poplatků i určitou regulační a ochranou funkcí. Zavedením nebo nezavedením určitého místního poplatku může obec ovlivňovat pořádek v obci, ale i skladbu podnikatelské činnosti apod.

Pro podnikatele mohou hrát velkou roli při rozhodování o umístění provozovny či provozování podnikatelské činnosti především tyto poplatky: poplatek za lázeňský nebo

rekreační pobyt, poplatek za užívání veřejného prostranství, poplatek ze vstupného, poplatek z ubytovací kapacity, poplatek za povolení vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst a částí měst, poplatek za provozovaný výherní hrací přístroj a poplatek za zhodnocení stavebního pozemku možností jeho připojení na stavbu vodovodu nebo kanalizace.

5. PROPAGACE

Propagace je vnímána jako jeden z vůbec nejvýznamnějších nástrojů podpory místní ekonomiky. Obce by se měly snažit o vytváření pozitivního image o městě především u místních podnikatelů a občanů, neboť spokojení podnikatelé jsou nejlepší forma propagace města a jeho podnikatelského klimatu. Možnosti jsou také v podpoře všeobecného povědomí o podnikatelích ve městě a prezentacích na regionálních i nadregionálních akcích.

V současné době mnoho obcí, včetně těch nejmenších, má již vlastní webovou prezentaci. Důvody, které je k tomu vedou mají různou povahu. Motivací pro zřízení stránek však většinou bývá snaha o podporu turistického ruchu, přilákání investorů či novousedlíků. Na dalším místě potom figuruje snaha o zlepšení informovanosti občanů a místních podnikatelů. Často uváděným důvodem je také naplnění zákona 106/99 o svobodném přístupu k informacím. U obcí sdružených do mikroregionů připadá v úvahu rovněž komunikace v rámci těchto útvarů, a to jak mezi jejich úřady, tak i vůči občanům sousedících obcí.

Obvykle se však nejedná jen o výhradně jeden z uvedených důvodů, ale o kombinaci více z nich nebo všech, kdy jeden nebo dva převládají. Společným rysem těchto prezentací, ať již jsou důvody pro jejich tvorbu jakékoliv, by mělo být vytvoření pozitivního obrazu obce, čehož je možné dosáhnout jednak profesionálním vzhledem prezentace, jednak poskytováním aktuálních informací.

6. MĚKKÉ LOKALIZAČNÍ FAKTORY

Tvrdé lokalizační faktory (dálniční spojení, průmyslové zóny, dostatek surovin a energie atd.) se ve vyspělých zemích stávají stále více dostupnými. Rozhodujícími faktory se pro přilákání investorů a kvalitních lidských zdrojů proto stále více stávají měkké faktory, jako jsou sociální a životní prostředí, infrastruktura volného času, kontaktní chování veřejného sektoru, specifická lokální kultura a image místa. Jedná se o nástroje, které se snaží do města či regionu přilákat vzdělanou a kvalifikovanou pracovní sílu, která je dnes považována za významný faktor komunálního rozvoje. Pozornost věnovaná vzhledu města zvyšuje nejenom atraktivitu města z pohledu bydlení, ale také cestovního ruchu.

Kvalita života je zásadním měřítkem mezi městy, která si navzájem konkurují v přitahování nových a udržování stávajících investorů. Pověst města, které je atraktivním pro život i práci, ovlivňuje rozhodování o tom, zda se podniky rozhodnou rozrůstat zde nebo někde jinde. Kvalita života a image přímo ovlivňují složení pracovní síly tj. jací zaměstnanci s jakou kvalifikací budou k dispozici firmám, které se rozhodnou investovat a podnikat ve městě.

Investice do lidských zdrojů patří k těm, které jsou považovány za neefektivnější. V moderní ekonomice hraje vzdělání a kvalifikace stále významnější roli, a to nejen při rozhodování o lokalizaci investic. Stále zřetelnější je trend růstu hospodářských systémů založených na intelektuálních výkonech oproti stagnaci ekonomik závislých na manuální práci. Rovněž je evidentní, že vzdělávání je celoživotní proces a možnosti takového vzdělávání jsou významným prorůstovým faktorem.

Sociálně-kulturní prostředí se promítá do celkového obrazu obce a výrazně ovlivňuje její vnímání veřejností. Kromě toho ovlivňuje chování jejích obyvatel i podnikatelů na jejím území. Správné využití kulturních a historických tradic obce může přispět ke zvýraznění obrazu obce a odlišit ji od jiných.

7. PORADENSTVÍ A SERVIS

Informace a poradenství mají nejmenší intervenční intenzitu. Jejich vliv je závislý na znalostech a hodnotových postojích jednotlivých aktérů. Všechny alternativy jednání nechávají na zvážení aktéra a neupřednostňují žádné alternativy. Patří k nástrojům tzv. měkkého ovlivňování chování aktérů. Z důvodu rostoucího významu informací v poslední době tyto nástroje nabývají stále více na významu. Jelikož tyto nástroje nenarušují působení tržního mechanismu, nýbrž naopak se je snaží posilovat, jsou z pohledu neoklasické ekonomie považovány za nástroje efektivní.

Obce a města se snaží prostřednictvím svých programů sociálního a ekonomického rozvoje informovat podnikatele o svých silných stránkách nebo o kvalitě jednotlivých stanovišť. Snaží se také analyzovat své slabé stránky, jež je třeba pojmenovat a překonat, má-li dojít k plnému využití silných stránek obce. Pro nově zakládané podniky je nabízeno speciální poradenství k řešení specifických problémů zakládajících podnikatelů.

Také pro obyvatele a pracovní síly jsou v obcích, městech a regionech zřizována nejrůznější poradenská a školicí zařízení, která mají za úkol zvyšovat kvalifikaci obyvatelstva a povzbudit je tak ve vlastním podnikání nebo vylepšit jejich postavení na pracovním trhu.

V poslední době se také do popředí regionální politiky, dostává podpora vzdělávacích a školicích zařízení nebo výzkumu ve spolupráci s univerzitami a vědeckými pracovišti. Ve vázané formě jsou to pak inovační podnikatelská centra, vědeckotechnické parky a podnikatelské inkubátory.

8. ZLEPŠENÍ SPRÁVNÍCH ČINNOSTÍ

Jednou z možností podpor místní ekonomiky je také zlepšení správních činností. Patří sem především transparentnost a plánovitost rozhodování o budoucím rozvoji města, které vytváří rámec příležitosti pro soukromé podnikání. Navíc vstřícnost úředníků vůči podnikatelům (uvědomí si, že ekonomický rozvoj vytvářejí právě soukromé podniky), jejich profesionalita (znalostí a rozhodovací kompetence) vytvářejí vhodné podnikatelské prostředí, které ocení nejenom místní podnikatelé, ale především přicházející investoři.

9. OSTATNÍ REGULAČNÍ A ADMINISTRATIVNÍ OPATŘENÍ

Regulační a administrativní opatření představují tvrdší zásahy, které umožňují určitá jednání a způsoby chování zakazovat. Za pomoci těchto nástrojů může být např. regulována či zakazována bytová výstavba a zakládání podniků v ekologicky hodnotných nebo ekologicky nestabilních oblastech či v oblastech nadměrně zatížených lidskými činnostmi. Administrativní regulace hraje také významnou roli při zakládání nových podniků a výstavbě průmyslových hal v souvislosti s používanou výrobní technologií. Zaměřují se většinou na to, aby zamezovaly společensky nežádoucímú vývoji nebo alespoň tento vývoj regulovaly. Pomocí těchto nástrojů ale nelze pozitivním způsobem stimulovat hospodářský rozvoj v ekonomicky slabých oblastech.

Především v průmyslu s velkým negativním vlivem na životní prostředí (např. v těžebním průmyslu) způsobuje malá regulace nebo nízký standard životního prostředí často větší atraktivitu takových regionů, než například finanční podněty. Takový dumping životního prostředí s sebou ovšem přináší riziko ohrožení střednědobých a dlouhodobých předpokladů pro hospodářský a především společenský rozvoj.

Obec se může aktivně podílet na vytváření právního prostředí v rámci svých pravomocí. Uplatněním některých omezujících opatření může naopak chránit své obyvatele před nepříznivými důsledky podnikatelských aktivit.

II. MÍSTNÍ PODPORA HOSPODÁŘSTVÍ OČIMA CHEBSKÝCH PODNIKATELŮ A PŘEDSTAVITELŮ MÍSTNÍ SAMOSPRÁVY V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH²

V rámci dotazníkového šetření byli chebský podnikatelé dotázáni na jejich hodnocení podpory podnikání ze strany města, resp. Městského úřadu v Chebu. Nejčastějšími odpověďmi podnikatelů byly odpovědi „spíše nespokojen“ (46,1% respondentů) a spíše spokojen“ (41,8% respondentů). Pouze 1,2% respondentů uvedlo, že jsou „velmi spokojeni“ a 10,9% podnikatelů vyjádřilo absolutní nespokojenost s místní podporou hospodářství.

Na otázku co je podle jejich názoru důvodem, že město Cheb nedostatečně podporuje místní podnikání většina chebských podnikatelů uváděla „nedostatek finančních prostředků. Tak se vyjádřilo 58,3% dotázaných podnikatelů. Druhou nejčastější odpověď byl názor, „že město nemá správnou představu o svém budoucím rozvoji“. Takto se vyjádřila více jak 1/3 respondentů (36,6% dotázaných podnikatelů). Třetím nejčastěji uváděným důvodem byl názor, že „zastupitelé se raději starají o sebe a své zájmy než o rozvoj města“. Pouze každý desátý podnikatel (9,1% respondentů) v této souvislosti explicitně uvedl, že město se o podporu podnikání stará a že podnikání podporuje.

² Na přelomu roku 2001/2002 uspořádalo Středisko pro výzkum regionálního rozvoje dvě dotazníková šetření s cílem jak podnikatelé a představitelé místní samosprávy vnímají komunální podporu hospodářství. Celkem bylo dotázáno 175 podnikatelů ve městě Chebu a 90 představitelů místní samosprávy (jak volených představitelů, nejčastěji starostů, tak i úředníků – tajemníků atp.).

Abychom problém místní podpory podnikání na komunální úrovni viděli v širších souvislostech, a také z druhé strany, rozhodli jsme se konfrontovat názory podnikatelů v městě Chebu s názory představitelů místní samosprávy v západních Čechách.

Výše uvedené srovnání přineslo některá zajímavá poznání. Většina představitelů obcí a měst uvedla, že není pravda, že by obce a města podnikání nepodporovala. V této souvislosti více jak 1/2 představitelů veřejné správy uvedla, že se domnívá, že se o aktivitách města příliš neví. Překvapením může být zjištění, že 44% starostů a dalších významných představitelů komunální samosprávy uvedlo, že obec/ města by mohla podnikání podporovat více, kdyby se zastupitelé nestarali pouze o sebe a své zájmy. Překvapením pro nás také bylo, že ani jeden z 90 oslovených představitelů obcí a měst v západních Čechách nepřipustil, že by jejich obec/ město nemělo správnou představu o svém dalším rozvoji.

Ze srovnání odpovědí chebských podnikatelů a představitelů komunální samosprávy v západních Čechách vyplývá, že největší rozpor je v obecném názoru, zda-li obce a města podporují podnikání či nikoliv. Představitelé obcí a měst jednoznačně odpovídají ano (takto odpovědělo 87,5% zástupců obcí a měst) a podnikatelé jednoznačně, že nikoliv (pouze 9,1% se domnívá, že město podnikání podporuje). Další velký rozpor existuje v názoru, zda-li má obec či město správnou představu o svém rozvoji. Naopak shoda existuje v názorech, že není dostatek finančních prostředků na významnější podporu podnikání a že se o aktivitách obce či města příliš neví. Zde je překvapující, že daný stav hodnotí negativněji zástupci obcí a měst, než podnikatelé. Při hlubším rozboru těchto názorů můžeme uvést, že jednou z příčin takového hodnocení je určitý nezájem podnikatelů o sledování dění ve městě. Na otázku, zda-li se podnikatelé zajímají o dění ve městě, zda-li např. pravidelně čtou Radniční listy či regionální přílohu v denním tisku, tak nejčastější odpovědí bylo spíše ne (47,5%). Spíše ano uvedlo 25,2% respondentů. Pouze 12,4% respondentů uvedlo, že rozhodně ano a 1,9% nikdy.

Na rozdíl od počátku 90. let 20. století dnes většina občanů a podnikatelů v ČR nepatří mezi příznivce příliš svobodné ekonomiky a minimální role státu. Po krátkém polistopadovém období tržní euforie se postoje občanů vůči svobodné tržní ekonomice stávají rezervovanější a klesá také její bezvýhradná podpora, jak dokazují četné sociologické výzkumy. Viz např. Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998 (J. Večerník, P. Matějů 1998). Lidé v průběhu 90. let postupně stále méně upřednostňovali „trh bez přívlastků“, a naopak se vyslovovali pro ekonomiku, v níž by stát hrál větší úlohu jak v sociální, tak i ekonomické oblasti. Namísto podpory ekonomiky volného trhu tak postupně nabývá vrchu podpora sociálně-tržní ekonomiky, v níž stát do značné míry ovlivňuje ekonomiku.

Lidé zaujímají postoj, aby vláda méně zasahovala do podnikání, ale na druhé straně méně škrtila v rozpočtových výdajích a kladna větší důraz na makroekonomickou stabilizační politiku vedoucí k nízké inflaci. Lidé si uvědomují, že příliš silný a paternalistický stát nepřeje ekonomické prosperitě, ale na druhé straně mají nedůvěru k bezuzdně svobodnému trhu. V jejich představách se tak spojuje touha po ekonomické svobodě, prosperitě a silném státu jako strážci pořádku s nedůvěrou vůči trhu, hledáním sociálních jistot a požadavkem sociální rovnosti.

Do jaké míry výše uvedené názory platí také pro podnikatele jsme se pokusili zjistit dotázaním podnikatelů ve městě Chebu, jak si představují, že by město (Městský úřad)

mělo podporovat místní ekonomiku, tzn. místní podnikatele. Celkem bylo vytvořeno 9 skupin možných podpůrných nástrojů se 46 nástroji (viz kapitola 1) .

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že mezi 10 nejčastěji zmiňovanými nástroji podpory místní ekonomiky chebský podnikatelé uváděli následující nástroje:

- péče o celkový vzhled a atraktivitu města
- rozvoj sociální infrastruktury
- flexibilita a otevřenost správy města žádostem podnikatelských subjektů
- znalost (úředníků) problematiky o níž se rozhoduje
- šíření informací o podnikatelském klimatu ve městě
- pozitivní postoj správy města a obyvatel k soukromému podnikání
- jasné rozhodovací kompetence úředníků
- přenášení zájmů podnikatelů a občanů do strategií rozvoje města a kraje
- transparentnost, plánovitost a spolehlivost při rozhodování o budoucnosti města
- dopravní infrastruktura

Technická infrastruktura je jak z pohledu podnikatelů, tak i představitelů místní samosprávy v západních Čechách považována za významnou podporu místní ekonomiky. K nejvýznamnějším nástrojům **podpory podnikání z oblasti politiky nakládání s pozemky a nemovitostmi** podle názoru chebských podnikatelů patří podpora formou zvýhodněných nájmu. Obecně můžeme konstatovat, že podnikatelé vnímají výše zmíněné nástroje podpory místní ekonomiky jako významnější, než je považují představitelé veřejné správy. Shoda existuje v případě vykupování pozemků a nemovitostí za účelem vytváření rozvojových ploch. Naopak představitelé veřejné správy jsou méně ochotni poskytovat dlouhodobá užitelská práva podnikatelským subjektům a poskytovat zvýhodněné nájmy, než by si představují podnikatelé.

Podpora podnikání na poli **územního plánování a stavebního řádu** je vnímána spíše představiteli veřejné správy a to hlavně v souvislosti s vymisťováním průmyslu a průmyslových podniků z center na okraje měst, a to v důsledku snahy o zlepšení životního prostředí v centrech měst či snižování dopravního zatížení center měst. Jedná se většinou o nástroje, které patří do kategorie zákazů a příkazů. Největší neshoda se v této souvislosti projevuje v případě „přizpůsobování stavebního řízení požadavkům a přáním podnikatelských subjektů“, která je pro většinu představitelů veřejné správy nepřijatelná.

Finanční nástroje patří k tradičním nástrojům podpory podnikání. Podnikatelé vnímají jako nejvýznamnější především komunální subvence a poskytování a zprostředkování půjček a úvěrů. Tzn. 86% chebských podnikatelů se domnívá, že by město jim mělo být nápomocno při získávání půjček a úvěrů. Jedná se o nástroj, v jehož případě se maximálně rozcházejí názory podnikatelů a představitelů obcí a měst. Poskytování a zprostředkování půjček a úvěrů soukromým podnikatelům je jako nástroj komunální politiky akceptovatelné pouze 8% představitelů veřejné správy v západních Čechách.

Propagace je shodně jak podnikateli, tak i představiteli místní samosprávy v západních Čechách vnímána jako jeden z vůbec nejvýznamnějších nástrojů podpory místní

ekonomiky. Jedná se také o nástroje u nichž je největší shoda v odpovědích podnikatelů a představitelů veřejné správy.

Tzv. měkké lokalizační faktory patří vedle propagace a informační/ komunikační politiky k nejvýznamnějším nástrojům podpory podnikání. Patří k nim jednak péče o celkový vzhled obce/ města a rozvoj sociální infrastruktury, kam můžeme zařadit rozvoj bydlení, vzdělání, možností pro trávení volného času atd. Jedná se o nástroje, které se snaží do města či regionu přilákat vzdělanou a kvalifikovanou pracovní sílu, která je dnes považována za významný faktor komunálního a regionálního rozvoje. Pozornost věnovaná vzhledu města zvyšuje nejenom atraktivitu města z pohledu bydlení, ale také cestovního ruchu. V případě města Chebu, které se chce profilovat jako kulturní centrum a středisko obchodu, služeb a cestovního ruchu se jedná o oblast zvlášť důležitou. Uvědomují si to nejenom představitelé veřejné správy, ale také podnikatelé.

Poradenství a servis patří také k velmi významným nástrojům podpory ekonomiky, zvláště malého a středního podnikání, kde jak v sousedním Německu, tak i dalších zemích EU hrají obce a města vedle regionů a hospodářských komor velmi důležitou roli.

Jednou z možností podpory místní ekonomiky je také **zlepšení správních činností**. Patří sem především transparentnost a plánovitost rozhodování o budoucím rozvoji města, které vytváří rámec příležitostí pro soukromé podnikání. Navíc vstřícnost úředníků vůči podnikatelům (uvědomění si že ekonomický rozvoj vytvářejí soukromé podniky), jejich profesionalita (znalosti a rozhodovací kompetence) vytvářejí vhodné podnikatelské prostředí, které ocení nejenom místní podnikatelé, ale také zahraniční investoři.

SUMMARY

The point of this work was to map out the problematic of small and medium enterprises subvention from the side of towns and cities in Czech Republic. Just the municipal organs have the best and the most high-quality datas of their region and therefore they can aim by the election of tools from different area possible subvention. It acts about the tools that they try to influence positive economic development of business environment of the cities and the towns. From the available resources I try to hand over the integrated sight to the area of communal subvention and their possible tools.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Zákon č. 59/2000 Sb. o veřejné podpoře
- [2] CÍSAŘ, J. *Drobné podnikání*. Praha: VŠE, 1995, ISBN 80-7079-955-2
- [3] JEŽEK, J. *Prostorová a regionální ekonomika*. Plzeň: ZČU, 1999, ISBN 80-7082-575-8
- [4] PRÖHL, M. *Kommunale Wirtschaftsförderung: internationale Recherchen und Fallbeispiele*. Bielefeld: Verl. Bertelsmann Stiftung, 1998, ISBN 3-89204-372-8
- [5] MATĚJKOVÁ, J. *Podpora podnikání s důrazem na malé a střední podniky*. Praha: Victoria Publishing, 1994, ISBN 80-85865-60-2
- [6] FÜRST, D., KLEMMER, P., ZIMMERMANN, K. *Regionale Wirtschaftspolitik. Tübingen*: J.C.B. Mohr, 1972, ISBN 3-8041-1522-5
- [7] PROKOP, R. Motivace obcí k podpoře podnikání. Veřejná správa, týdeník vlády ČR 2002, č. 10 Dostupné na WWW:<http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2002/0010/porad2.html>. ISSN 0027-8009
- [8] ŽÍTEK, K. Průmyslové zóny: Stát opět přispěje. Moderní obec 2004, č. 4, ISSN 1211-0507
- [9] JURČÍK, R., KINCL, M. Veřejné podpory jako účinný nástroj rozvoje regionů. Veřejná správa, týdeník vlády ČR 2002, č. 17 Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2002/0017/konzult.html>>
- [10] CZECHINVEST, Investiční pobídky. Posl. úpravy 1.3.2004. Dostupné na WWW: <<http://www.czechinvest.org/ci/cz.nsf/InvestmentIncentives?OpenPage>>
- [11] MĚSTA OBCE [online], Nové Strašecí. Posl. úpravy 5.4.2004. Dostupné na WWW: <http://www.mesta.obce.cz/vyhledat.asp?id_org=10674>
- [12] JEŽEK, J. a kol. Místní podpora podnikání na příkladu města Chebu. Cheb: ZČU, 2002. Výzkumná studie na zakázku Městského úřadu v Chebu

POPULAČNÍ VÝVOJ ÚSTECKÉHO KRAJE A JEHO POSTAVENÍ V RÁMCI ČR

Ing. Petr KAČÍREK

*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně ekonomická,
Katedra regionálního a lokálního rozvoje
Moskenská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
Tel.: +420 475 28 4708, E-mail: kacirek@jse.ujep.cz*

Summary:

The article analyses population trends on the territory of the Ústí region. The changes in demographic development of population in the Ústí region were the same as in the Czech republic and most of Europe. When comparing the Czech republic and western countries we can see some differences: mainly at the rate, intensity and speed of the changes. These differences are caused by the different initial position. Similarly we can see some differences when comparing the Ústí region and the Czech republic.

Key words:

Demographic development, population projection, the Ústí region, total fertility rate, life expectancy rate at birth, demographic ageing

ÚVOD

Současná demografická, sociální a ekonomická struktura obyvatelstva Ústeckého kraje je výsledkem populačního vývoje v minulosti, kde hrála rozhodující roli při jejím utváření migrace obyvatelstva. Jedná se zejména o období po druhé světové válce, kdy po odsunu německého obyvatelstva došlo k osídlování pohraničí. Další významný vliv měly migrace za prací a za bydlením v průběhu druhé poloviny 20. století. Tyto migrační proudy na jedné straně omlazovaly populaci Ústeckého kraje, na druhé straně však vedly ke zhoršování sociálních a ekonomických struktur obyvatelstva a v konečném důsledku i k jeho nepříznivým demografickým charakteristikám v porovnání s Českou republikou. Významným důvodem emigrace z kraje byl špatný stav životního prostředí. Přestože se komunistická garnitura pokoušela bránit emigraci vysokoškolských potřebných profesí, jako například lékařů, docházelo k odlivu vzdělanějšího obyvatelstva z kraje. Emigrace tak jen posilovala zhoršování socioekonomických struktur obyvatelstva. Na početní růst populace kraje však měla od poloviny 60. let rozhodující vliv přirozená reprodukce. Od roku 1964 měl kraj dlouhodobě záporné saldo migrace. Přírůstky přirozenou měnou většinou dokázaly kompenzovat mechanické úbytky. V souvislosti s významnými změnami reprodukčního chování obyvatelstva celé České republiky došlo ve druhé polovině devadesátých let ke změně přínosu přirozeného a mechanického pohybu k celkovému početnímu stavu populace kraje. Již od roku 1990 se začal výrazně snižovat počet narozených, což vedlo od roku 1995 k úbytkům přirozenou měnou v Ústeckém kraji. Celkové přírůstky však zůstaly kladné, neboť přirozené úbytky začaly kompenzovat mechanické přírůstky.

Zásadním činitelem růstu celkového počtu obyvatel kraje tedy v současné době není přirozená měna, ale migrační zisky, a to především ze zahraničí.

VĚKOVÁ STRUKTURA OBYVATEL

Z hlediska věkové struktury je Ústecký kraj relativně nejmladší v rámci ČR. Ke konci roku 2003 zde byl nejvyšší podíl obyvatel ve věku 0-14 let (16,1 %) a vůbec nejnižší podíl obyvatel ve věku 65+ let (12,2 %). Rozdíly oproti jiným krajům, kde v minulosti došlo k doosídlování pohraničí a k migraci za prací a bydlením, jsou však minimální. Podobně mladou věkovou strukturu mají i ostatní kraje západních a severních Čech (Karlovarský a Liberecký kraj) a kraj Moravskoslezský. Podle zatím poslední projekce obyvatelstva v krajích ČR, kterou vypracoval Český statistický úřad v roce 2003, by v příštích padesáti letech měl Ústecký kraj stále patřit k oblastem s relativně mladým obyvatelstvem. V souvislosti s demografickým stárnutím v budoucnu významně vzroste podíl obyvatelstva ve věku 65+ ve všech krajích, tedy i v Ústeckém. Podle projekce ČSÚ by měl být v roce 2050 (za předpokladu neexistence migrace) tento podíl v kraji 30,2 %. Současnou věkovou strukturu, jak České republiky, tak Ústeckého kraje, můžeme z hlediska ekonomické zátěže označit za relativně příznivou. Do věku ekonomické aktivity vstoupily silné ročníky 70. let a vstupují do něj stále ještě silné ročníky z konce sedmdesátých a počátku osmdesátých let. Na druhé straně dosáhly důchodového věku početně slabé generace z konce třicátých let. V souvislosti s tímto vývojem klesal v průběhu 90. let index ekonomického zatížení obyvatelstva, v České republice a Ústeckém kraji připadalo na 100 osob ve věku 15-64 let přibližně 40 závislých osob (ve věku 0-14 a 65+ let). Při splnění předpokladů projekce však bude již za necelých dvacet let připadat na sto ekonomicky aktivních přes padesát závislých osob a v roce 2050 to bude v České republice 83 závislých osob a v Ústeckém kraji 77. Zpřesněním indexu ekonomické závislosti však získáme podobné hodnoty již za rok 2002. Při přesunu osob ve věku 15-19 let (což jsou mladí lidé převážně studující) a nezaměstnaných osob mezi ekonomicky závislé, získáme za rok 2002 hodnotu pro Ústecký kraj 80 a pro Českou republiku 70 závislých osob na 100 ekonomicky aktivních.

Tabulka č. 1

Index stáří a index ekonomického zatížení v krajích ČR k 31. 12. 2003

Kraj	Index stáří		Index ekonomického zatížení	
	Index	Pořadí	Index	Pořadí
Praha	125,0	1.	39,9	12.
Středočeský	92,8	5.	41,7	6.
Jihočeský	88,8	9.	41,6	7.
Plzeňský	96,9	2.	41,4	8.
Karlovarský	77,5	13.	39,4	14.
Ústecký	75,7	14.	39,6	13.
Liberecký	80,5	11.	40,3	10.
Královéhradecký	95,0	4.	43,0	3.
Pardubický	89,7	7.	43,1	2.
Vysočina	87,5	10.	43,3	1.
Jihomoravský	96,7	3.	41,8	4.
Olomoucký	89,6	8.	41,4	9.
Zlínský	92,0	6.	41,8	5.
Moravskoslezský	80,0	12.	40,0	11.
ČR	91,6	-	41,2	-

Zdroj: ČSÚ

Index stáří: Počet osob ve věku 65+ let na 100 dětí ve věku 0-14 let

Index ekonomického zatížení: Počet dětí ve věku 0-14 let a osob ve věku 65+ let na 100 osob ve věku 15-64 let

DEMOGRAFICKÁ REPRODUKCE V ČESKÉ REPUBLICĚ

České republice došlo v 90. letech k zásadním změnám reprodukčního chování obyvatelstva. Tyto změny se promítly také do úrovně plodnosti, která poklesla hluboko pod hranici prosté reprodukce. V roce 1991 připadalo na jednu ženu 1,86 dětí (129 354 narozených). Úhrnná plodnost se snižovala až do roku 1999, kdy bylo zaznamenáno minimum 1,13 dětí na jednu ženu (89 471 narozených). Od roku 1999 můžeme pozorovat pomalu rostoucí hodnoty úhrnné plodnosti až na 1,17 v roce 2002. Zároveň se zvýšil průměrný věk matek při narození dítěte z 24,7 let v roce 1991 na 27,8 let v roce 2002 a průměrný věk matek při narození 1. dítěte ve stejném období ze 22,4 let na 25,6 let. Zatímco úroveň úhrnné plodnosti se Česká republika řadí k zemím s nejnižší hodnotou na světě, je průměrný věk matek při porodu stále výrazně pod úrovní vyspělých západoevropských zemí. Ze západoevropských zemí mají nejvyšší věk při porodu ženy Irsko a Španělsko - 30,7 let, což je téměř o tři roky více, jak v České republice.

Vysoká úroveň úmrtnosti oproti vyspělým zemím byla základním problémem populační situace v České republice na začátku 90. let. Do jaké míry se úroveň úmrtnosti v České republice odlišovala od úrovně ve vyspělých zemích je možné ukázat prostřednictvím srovnání modelových úmrtnostních hodnot získaných z „Regionálních modelových tabulek úmrtnosti“ A. Coalea a P. Demenyho (Rabušic, 1995). V roce 1990 byla naděje dožití při narození u mužů v České republice 67,54 let a u žen 76,01 let. Srovnáním skutečných a teoretických hodnot specifických úmrtnosti v tomto roce zjistíme, že u mužů byly úmrtnostní poměry při tehdejší naději dožití lepší než modelové až do 35 roku věku. V dalších věkových skupinách je pak zřetelné, jak výrazně se skutečná úmrtnost zhoršovala oproti úmrtnosti předpokládané. U žen byly skutečné úmrtnostní poměry lepší než modelové do jejich 50-ti let. Následně se ženská úmrtnost oproti modelové začíná zhoršovat, i když ne tak výrazně jako u mužů. Příkladem velmi špatných úmrtnostních poměrů v roce 1990 může být věková skupina 55-59 letých mužů. Úmrtnost této věkové skupiny by odpovídala modelové naději dožití při narození jen 58,69 let (při výše uvedené skutečné naději dožití 67,54 let). Ve srovnání s modelovou normou to znamená o 83 % vyšší nadúmrtnost.

Vývoj úmrtnosti v průběhu devadesátých let byl v České republice výrazně pozitivní. Výsledkem tohoto pozitivního vývoje bylo zvýšení naděje dožití při narození mezi roky 1991 a 2002 o 3,8 roku u mužů a 2,8 roku u žen. K poklesu úmrtnosti došlo v rozsahu celé věkové struktury. Na vzestupu naděje dožití při narození se u mužů nejvíce podílela věková skupina 60-69 let a dále věkové skupiny 70-79 a 50-59 let, u žen se na růstu nejvíce podílely věkové skupiny 60-69 a 70-79 let a dokončený věk 0 (tedy snížení kojenecké úmrtnosti). Pozitivní vývoj byl způsoben především snížením intenzity úmrtnosti na nemoci oběhové soustavy, zejména infarktu myokardu a cévního onemocnění mozku. I přes tento pozitivní vývoj však Česká republika o 3-4 roky stále zaostává za vyspělými západoevropskými zeměmi.

DEMOGRAFICKÁ REPRODUKCE V ÚSTECKÉM KRAJI

Současná struktura obyvatelstva kraje byla utvářena především po druhé světové válce. V první řadě se jednalo o poválečný odsun Němců a následnou imigraci do pohraničí z vnitrozemí státu. Dalším významným momentem pro utváření struktury obyvatelstva byla státem podporovaná migrace za prací do těžkém průmyslu, zejména

palivoenergetického a chemického. Do kraje migrovali lidé s nižším vzděláním a naopak jej opouštěli lidé se vzděláním vyšším. Tento proces zhoršování vzdělanostní struktury obyvatelstva migrací se však nezastavil ani po roce 1989 a pokračuje i v současnosti (Šašek, 2003). Výsledkem je pak nejhorší vzdělanostní struktura ze všech krajů ČR, což potvrdily výsledky posledního sčítání lidu v roce 2001. Ústecký kraj má nejmenší podíl vysokoškoláků (5,3 %), osob s vyšší odbornou školou (2,9 %) a středoškoláků s maturitou (22,3 %). Nejhorší vzdělanostní struktura, nejvyšší nezaměstnanost (i dlouhodobá nezaměstnanost), vyšší koncentrace sociálně-patologických jevů a etnická skladba se pak pochopitelně promítá i do reprodukčního chování obyvatelstva.

Ústecký kraj patří v rámci ČR k územím s nejvyšší úrovní plodnosti, která zde v průběhu 90. let poklesla nejméně ze všech krajů. Vyznačuje se vysokou intenzitou úmrtnosti, muži i ženy zde mají nejnižší naději dožití při narození ze všech krajů (muži 70 let a ženy 76,5 let za období 2001-2002). V kraji je také vysoká úroveň kojenecké a novorozenecké úmrtnosti, potratovost a rozvodovost ale také velmi vysoký podíl nesezdaných soužití a nejnižší průměrný věk matek při porodu a při prvním porodu. I přes v mnoha ohledech negativní postavení kraje je i zde možno v devadesátých letech pozorovat pozitivní vývoj – zvýšil se průměrný věk matek při porodu a při prvním porodu, vzrostla naděje dožití, poklesla kojenecká a novorozenecká úmrtnost a potratovost – rozdíly oproti ČR však zůstávají de facto zachovány.

Ústecký kraj má spolu s krajem Karlovarským a Moravskoslezským nejhorší úmrtnostní poměry v rámci ČR, naopak nejnižší intenzita úmrtnosti je v hlavním městě Praze, na Vysočině a v Královéhradeckém kraji, což je dáno vzdělanostní skladbou zde žijícího obyvatelstva, jejich socioekonomickým postavením, etnickou skladbou, atd.

ZAHRANIČNÍ MIGRACE ČESKÉ REPUBLIKY

Ve vývoji zahraniční migrace České republiky od začátku 90. let lze odlišit několik etap, které souvisejí zejména s politickými změnami po roce 1989 a s rozdělením Československa, ale také se změnami v imigrační legislativě, se změnou v evidenci zahraniční migrace a s nepřesností vedení evidence, zejména emigrantů. První etapa bezprostředně souvisela s pádem komunistického režimu v roce 1989, kdy docházelo k výraznému růstu počtu imigrantů i emigrantů. Další etapa začala v roce 1992 zvýšeným obratem mezi Českem a Slovenskem a souvisela především s rozdělením Československa k 1. 1. 1993. V následujících letech 1993-1997 došlo k obratu významu migrace se Slovenskem a s ostatní cizinou. Obrat migrace se Slovenskem postupně klesal a do roku 1997 se stabilizoval na úrovni přibližně 3000-3500 osob ročně. Obrat migrace a počet přistěhovalých z ostatní ciziny naopak od roku 1993 rostly (v roce 1993 se do ČR z ostatní ciziny přistěhovalo 5432 osob, v roce 1997 to bylo 9792 osob). Další etapa 1998-2000 je charakteristická stagnací migrace se Slovenskem a poklesem intenzity migrace s ostatní cizinou. V roce 2000 se do České republiky přistěhovala již jen polovina ostatních cizinců roku 1997. To bylo spojeno především se zpřísněním imigrační legislativy pro mnoho zemí východní Evropy.

V roce 2001 došlo ke změně metodiky sledování zahraniční migrace. Evidence migrace byla rozšířena o cizince s dlouhodobým pobytem na území ČR (osoby s pobytem na základě víza nad 90 dnů) a o osoby, kterým byl udělen azyl. Tím se staly údaje od roku 2001 nesrovnatelné s údaji z předchozích let. Rozšíření okruhu sledovaných osob však

výrazně zlepšilo přehled o pohybu cizinců přes hranice ČR. V etapě nové metodiky evidence migrace došlo nejprve v roce 2001 k výraznému zvýšení zejména počtu emigrantů, což vedlo po dlouhé době k zápornému saldu zahraniční migrace ČR (-8551 osob). Vykázané záporné saldo však nelze přeceňovat. Oficiální evidence migrace je stále neúplná a v některých ohledech i nepřesná. Například zařazení do migrantů teprve po uplynutí jednoho roku pobytu způsobuje časovou nesrovnatelnost mezi imigrací a emigrací. Skutečnost, že Česká republika i přes úpravu metodiky zůstala imigrační zemí, se ukázala již v následujícím roce 2002, a to vykázaným kladným migračním saldem ve výši 12 290 osob.

MIGRACE V ÚSTECKÉM KRAJI

Ústecký kraj patří v současné době svojí věkovou strukturou k nejmladším krajům České republiky. Přestože si do budoucna toto postavení pravděpodobně udrží, týká se jej problém stárnutí obyvatelstva také velmi významně. Při uvažování nezaměstnanosti (přesunu nezaměstnaných z ekonomicky aktivních mezi ekonomicky závislé) připadá již dnes v kraji na 100 ekonomicky aktivních osob 80 závislých. Při zachování současného počtu nezaměstnaných a při splnění předpokladů projekce ČSÚ, by kolem roku 2050 připadalo na 100 ekonomicky aktivních dokonce přibližně 120 závislých osob. Jedním z možných řešení problému stárnutí společnosti je podpora imigrace mladých osob. Imigrace do kraje v minulosti je také hlavní příčinou současné mladší věkové struktury obyvatelstva. Na početní velikost populace měla však spíše opačný vliv. Po roce 1964 bylo migrační saldo kraje dlouhodobě záporné a počet obyvatel se zvyšoval pouze přirozenou měnou. Ve druhé polovině 90. let zaznamenáváme v kraji úbytky přirozenou měnou a důvodem růstu počtu obyvatel je kladné migrační saldo. V roce 2003 činil absolutní přirozený úbytek -916 osob a byl kompenzován kladným migračním saldem 2072 osob. Příčinou kladného migračního salda kraje je především zahraniční migrace, saldo vnitřní migrace je prakticky bezvýznamné. Ze zahraničí migrují do Ústeckého kraje především mladí cizinci ze Slovenska, Ukrajiny a Vietnamu.

Graf:

Zdroj: ČSÚ

ZÁVĚRY

Do budoucna bude stále aktuálnější otázkou stárnutí obyvatelstva. Již za pět let začnou vstupovat do postreprodukční složky 65+ let početně silnější generace z konce druhé světové války a o několik let později početně velmi silné ročníky narozené po válce. Jestliže ekonomické zatížení obyvatelstva v průběhu 90. let klesalo díky příznivým posunům ve věkové struktuře, lze do budoucna očekávat zvyšování ekonomického zatížení obyvatelstva. Za předpokladu stabilizace modelu plodnosti na úrovni pod hranici prosté reprodukce začne být ekonomická zátěž obyvatelstva velmi vysoká po roce 2030, kdy začnou z věku ekonomické aktivity vystupovat početně silné generace z poloviny 70. let. Na zvyšování zátěže pro ekonomicky aktivní se bude podílet také zlepšování úmrtnostních poměrů obyvatelstva. Růst naděje dožití povede k tomu, že se vyššího věku bude dožívat stále více obyvatel. Bez přírůstků stěhování by se počet obyvatel Ústeckého kraje dlouhodobě snižoval. Vývoj bez významnějších přírůstků stěhování by vedl také k výraznému zhoršení věkové struktury. V současné době působí proti poklesu počtu obyvatel a zhoršení věkové struktury obyvatelstva Ústeckého kraje imigrace ze zahraničí. Od roku 2001 jsou však mezi migranty zahrnuti také cizinci s dlouhodobým pobytem nad devadesát dní a je otázkou do jaké míry se jedná o mladé cizince, kteří se chtějí v kraji natrvalo usadit, či o cizince, kteří po získání určitých prostředků budou migrovat do jiných krajů ČR nebo do jiných členských států EU.

LITERATURA

ČSÚ: Demografická ročenka Ústeckého kraje a okresů 1960-2000. Krajská reprezentace Ústí nad Labem, 2001.

ČSÚ: Populační vývoj v krajích ČR, Praha, 2004.

ČSÚ: Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050. CD, 2004.

PAVLÍK, Z. (ed.): Populační vývoj České republiky 1990-2002, Katedra demografie a geodemografie, PFF UK Praha, 2001.

RABUŠIČ, L.: Česká společnost stárne. Masarykova univerzita v Brně, Georgetown, 1995.

ŠAŠEK, M.: Population Structure and Regional Development. Regional Interests in the Ústí nad Labem Region and their holders, Proceedings of the 2nd International Conference, Faculty of Social and Economic Studies UJEP, Ústí nad Labem 2002, p. 9-14.

ŠAŠEK, M.: The Educational Structure of Migrants in the Ústí n. L. Region and in the Czech Republic in the Years 1996-2001. Social and Economic Development and Regional Politics in Ústí Region in Years 2000-2004 (First Election Period of Regional Executive Bodies), Proceedings of the 3rd International Conference, Faculty of Social and Economic Studies UJEP, Ústí nad Labem 2003, p. 7-26.

ŠAŠEK, M.: Vývojové tendence sídelní struktury Severočeského kraje. Acta Universitatis Purkynianae, Ústí nad Labem 1997.

ZDROJ

www.czso.cz

Řešeno v rámci grantu GAČR „Socioekonomický vývoj a regionální politika v Ústeckém kraji v letech 2000-2004 (první volební období krajských orgánů)“, č. 403/03/1246.

NEZAMĚŠTNANOST JAKO DŮSLEDEK NÍZKÉ ÚROVNĚ MALÉHO A STŘEDNÍHO PODNIKÁNÍ

**Ing. Viktorie KLÍMOVÁ,
Ing. Vladimír ŽÍTEK**

*Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
Tel.: 549 49 1784, 4627, E-mail: klimova@econ.muni.cz, zitek@econ.muni.cz*

Anotace česky:

Článek popisuje vztah mezi nezaměstnaností a počtem malých a středních podniků (MSP). Nezaměstnanost je jev, který se vyskytuje ve všech zemích s tržní ekonomikou. V České republice je velmi rozdílná míra nezaměstnanosti mezi jednotlivými okresy. Základní hypotézou tohoto článku je, že jedním z řady faktorů nezaměstnanosti je nízká úroveň malého a středního podnikání. To tedy znamená, že čím méně je v konkrétním regionu MSP, tím vyšší je zároveň nezaměstnanost v daném okrese.

Anotace anglicky:

The contribution describes the relationship between unemployment and number of small and medium-sized enterprises (SME). Unemployment exists in all countries with market economy. In the Czech republic there is very different unemployment rate in various regions. The basic hypothesis of this article is, that low number of SME is one of many reasons of unemployment. It means, the lower number of SME in region is, the higher unemployment is there.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Nezaměstnanost je přirozeným jevem, který se vyskytuje ve všech tržních ekonomikách. Nízká a zejména krátkodobá nezaměstnanost nepůsobí žádné zvlášť závažné problémy v ekonomice a ve společnosti. Problém však nastává, překročí-li její míra únosné meze a zvláště je-li dlouhodobá. Pro Českou republiku je charakteristická velmi rozdílná míra nezaměstnanosti mezi jednotlivými regiony. Nejlépe je na tom okres Praha-západ, kde nezaměstnanost v květnu 2004 dosahovala pouhých 3,2 % a nejvíce jsou naopak postiženy oblasti v severních Čechách a na severní Moravě, kde nezaměstnanost přesahuje 20 %. Navíc, průměrná délka nezaměstnanosti se neustále zvyšuje.

Aby bylo možné s nezaměstnaností úspěšně bojovat, musíme znát její příčiny. Jednou z mnoha příčin u nás může být to, že dochází k útlumu v některých oborech, které dříve byly tahouny celé ekonomiky a že tradiční velké podniky bankrotují nebo minimálně omezují svoji činnost. To je typické zejména pro výše dvě uvedené oblasti s nejvyšší nezaměstnaností. Právě negativní důsledky strukturálních změn mohou zmírňovat malé a střední podniky (MSP), protože mohou absorbovat pracovníky, kteří byli propuštěni z velkých podniků a také flexibilně reagovat na požadavky a výkyvy trhu. Zároveň

decentralizace podnikatelských aktivit působí příznivě na rozvoj jednotlivých regionů a měst. Nevýhodou našich MSP je skutečnost, že zatím nedokáží vstřebat všechny propuštěné pracovníky, neboť podmínky pro rozvoj podnikání nejsou příliš příznivé.

Rozvoji malého a středního podnikání u nás brání zejména nepříznivé podnikatelské prostředí. Jedním z hlavních nedostatků je obtížná vymahatelnost práva a pomalá práce soudů. S tím jde i ruku v ruce platební morálka některých firem, které platí svoje závazky se zpožděním anebo dokonce vůbec a tím způsobují druhotnou platební neschopnost a existenční problémy svým obchodním partnerům. Zlepšení platební morálky by se mohlo projevit i v růstu hospodářství tím, že by se zrychlil oběh zboží a služeb. Podle společnosti Intrum Justitia¹ je Česká republika spolu s Portugalskem v tomto ohledu nejpostiženější zemí v Evropské unii.

Dalším problémem je i složitost daňového systému, která vede k různým daňovým únikům a podnikatele zatěžuje přílišnou byrokracií. Mnoho malých podnikatelů dokonce odhlásilo svůj živnostenský list poté, co u nás byla zavedena minimální daň z příjmu. Lze ovšem předpokládat, že tito podnikatelé ve své činnosti stejně nebyli aktivní.

Podnikatelé by pravděpodobně byli i ochotní najímat více zaměstnanců, pokud by byl liberalizován zákoník práce, který příliš chrání zaměstnance na úkor firem, a pokud by náklady na práci nebyly tak vysoké². Propustit nepotřebného nebo špatného zaměstnance je podle naší legislativy příliš složité a drahé, a i proto se některé, zejména velké, firmy při rozhodování o lokalizaci svého závodu rozhodují, zda upřednostní zemi s relativně levnou pracovní silou anebo raději zemi, kde propustit nežádoucí pracovníky je snazší a tím pádem i levnější.

HYPOTÉZA PŘÍSPĚVKU

Základní hypotézou našeho článku je, že **jedním z řady faktorů nezaměstnanosti je nízká úroveň malého a středního podnikání**. To tedy znamená, že čím méně je v konkrétním regionu MSP, tím vyšší je zároveň nezaměstnanost v daném okrese nebo kraji. V následující části příspěvku budeme zkoumat vztah mezi mírou nezaměstnanosti a počtem podniků, resp. mírou podnikavosti v jednotlivých regionech. Výzkum bude proveden na datech z roku 2002. V tomto roce malé a střední podniky činily 99,81% z celkového počtu podniků a zaměstnávaly 60,94 % všech zaměstnanců.

METODICKÝ PŘÍSTUP

Data o počtu malých a středních podniků vychází z Registru ekonomických subjektů (RES), který byl v roce 2002 Českým statistickým úřadem v šetření s názvem PANEL aktualizován tak, aby co nejvíce odpovídal skutečnosti a tato jsou pak ještě korigována databází VCRR MU. Do našeho výzkumu jsme záměrně nezahrnuli firmy s počtem do 20 zaměstnanců, přestože jsme si vědomi toho, že by to mohlo vést ke zkreslení údajů. Vedly nás k tomu dva důvody. Prvním důvodem bylo to, že neexistují přesné a

¹ evropská firma hodnotící kredit a zdraví podniků

² máme tím na mysli zejména sociální odvody

objektivní statistiky o počtu takových firem – do sledovaných údajů jsou někdy osoby samostatně výdělečně činné zahrnuty dvakrát, a to jednou jako firmy bez zaměstnanců a podruhé jako firmy s jedním zaměstnancem. Druhým důvodem je to, že právě v této oblasti se vyskytuje mnoho firem, které aktivně neprovozují podnikatelskou činnost. Pokud bychom přesto započítali všechny firmy bez ohledu na jejich velikost, míra podnikavosti by dosahovala několikanásobně vyšších hodnot. Zároveň jsme pochopitelně nezapočítávali firmy, které mají více než 249 zaměstnanců, neboť tyto firmy už nespádají do kategorie malých a středních podniků.

Míra podnikavosti na 1000 obyvatel je podíl počtu ekonomických subjektů v RES na počtu obyvatelstva násobený tisícem. Rozlišujeme hrubou míru podnikavosti (HMP) a čistou míru podnikavosti (ČMP). Do HMP jsou zahrnuti všichni obyvatelé v regionu, do ČMP zahrnujeme pouze obyvatele v produktivním a postproduktivním věku, tedy věkovou kategorii 15+.

ANALÝZA VZTAHU MEZI NEZAMĚSTNANOSTÍ A ÚROVNÍ PODNIKÁNÍ

V tabulkách znázorňujeme okresy s nejvyšší a nejnižší mírou podnikavosti a rovněž okresy s nejvyššími a nejnižšími hodnotami nezaměstnanosti (U, unemployment)³. Výraz „20-249“ znamená počet firem v dané oblasti, které zaměstnávají 20 – 249 zaměstnanců. Dále jsou u každého ukazatele uvedeny i centrované hodnoty (C.H.), který vyjadřují rozdíl mezi průměrnou veličinou a mezi veličinou skutečně dosaženou v daném regionu.

Tabulka č. 1: Okresy s nejnižší čistou mírou podnikavosti

	Okres	20-249	ČMP	C.H.	HMP	C.H.	U	C.H.
1	Karviná	537	2,31	-2,05	1,93	-1,73	19,58	9,64
2	Nový Jičín	395	2,99	-1,37	2,48	-1,19	13,39	3,45
3	Frydek - Místek	586	3,10	-1,26	2,59	-1,08	14,45	4,51
4	Chomutov	365	3,52	-0,83	2,93	-0,74	17,70	7,76
5	Opava	536	3,53	-0,82	2,96	-0,70	11,66	1,72
6	Kladno	451	3,55	-0,80	3,00	-0,66	10,16	0,22
7	Hodonín	490	3,66	-0,69	3,08	-0,58	15,42	5,48
8	Bruntál	326	3,76	-0,59	3,11	-0,55	16,70	6,76
9	Děčín	417	3,74	-0,62	3,12	-0,54	15,20	5,26
10	Most	366	3,75	-0,61	3,13	-0,53	21,71	11,78
	Průměr		4,35		3,66		9,94	

Zdroj: Databáze VCRR, vlastní výpočty

Tabulka č.1 ukazuje, že okresy s nejnižší mírou čisté podnikavosti jsou zároveň okresy s nadprůměrnou mírou nezaměstnanosti. Mírně zde vybočují dva okresy. Prvním z nich je okres Most, který se potýká s nejvyšší nezaměstnaností v celé republice, ale zároveň čistá míra podnikavosti zde nedosahuje výrazně podprůměrných hodnot. Obdobně jako Most se chovají i jiné okresy v severních Čechách. Druhou zvláštností je okres Kladno, jehož nezaměstnanost se naopak příliš neliší od celonárodního průměru, avšak čistá míra podnikavosti je relativně nízká.

³ hodnoty ČMP, HMP a U jsou uváděny v %

Tabulka č. 2: Okresy s nejvyšší čistou mírou podnikavosti

	okres	20-249	ČMP	C.H.	HMP	C.H.	U	C.H.
1	Brno - město	2077	6,49	2,13	5,59	1,93	10,04	0,10
2	Plzeň - město	907	6,40	2,04	5,53	1,87	7,40	-2,54
3	Hradec Králové	810	5,96	1,61	5,07	1,41	6,55	-3,39
4	Praha	5781	5,73	1,38	4,99	1,33	3,73	-6,20
5	Č. Budějovice	857	5,70	1,35	4,81	1,14	4,73	-5,21
6	Zlín	876	5,32	0,96	4,50	0,84	9,72	-0,22
7	Pardubice	712	5,20	0,85	4,43	0,77	6,25	-3,69
8	Tábor	448	5,16	0,80	4,36	0,70	5,67	-4,26
9	Písek	297	5,00	0,64	4,22	0,56	8,38	-1,56
10	Liberec	658	4,94	0,59	4,16	0,50	9,21	-0,73
	Průměr		4,35		3,66		9,94	

Zdroj: Databáze VCRR, vlastní výpočty

Z tabulky č. 2 je patrné, že v okresech s vyšší mírou čisté podnikavosti panuje podprůměrná nezaměstnanost. Atypické postavení zde zaujímá okres Brno-město, který sice dosahuje nejvyšší míry podnikavosti, avšak jeho nezaměstnanost je mírně nadprůměrná. Tuto skutečnost by mohl vysvětlit fakt, že část pracovních míst v moravské metropoli obsazují lidé z okresu Brno-venkov, který tvoří jakýsi prsteneček okolo města. Daný jev potvrzují i údaje o ČMP a nezaměstnanosti v okrese Brno-venkov, nezaměstnanost je zde totiž podprůměrná (8,72%) a čistá míra podnikavosti dosahuje nižších hodnot než v samotném městě (3,92). Zajímavostí také je, že mezi top desítku ČMP se neprobojovaly některé okresy, které dosahují velmi nízkých hodnot nezaměstnanosti.

Tabulka č. 3: Okresy s nejnižší mírou nezaměstnanosti

	okres	20-249	ČMP	C.H.	HMP	C.H.	U	C.H.
1	Praha - západ	332	4,64	0,29	3,87	0,21	2,75	-7,19
2	Praha - východ	402	4,89	0,54	4,12	0,46	3,57	-6,37
3	Praha	5781	5,73	1,38	4,99	1,33	3,73	-6,20
4	Benešov	338	4,29	-0,06	3,63	-0,03	3,86	-6,07
5	Pelhřimov	298	4,87	0,51	4,10	0,44	4,48	-5,46
6	Mladá Boleslav	404	4,21	-0,15	3,55	-0,11	4,64	-5,30
7	Č. Budějovice	857	5,70	1,35	4,81	1,14	4,73	-5,21
8	Plzeň - jih	241	4,18	-0,18	3,53	-0,14	5,21	-4,73
9	Beroun	279	4,33	-0,02	3,67	0,01	5,64	-4,30
10	Tábor	448	5,16	0,80	4,36	0,70	5,67	-4,26
	Průměr		4,35		3,66		9,94	

Zdroj: Databáze VCRR, vlastní výpočty

Tabulka č. 3 zobrazuje okresy, u nichž míra nezaměstnanosti nepůsobí závažnější problémy. Zvláštností zde je, že pouze tři (Praha, České Budějovice, Tábor) z těchto deseti okresů se umístily zároveň i v první desítku s nejvyšší ČMP. Navíc, dva okresy s úplně nejnižší nezaměstnaností v celé České republice, by v tabulce č. 2 obsadily až 16. místo (Praha-východ), resp. 24. místo (Praha-západ). Situace může být vysvětlena tím, že v těchto okresech je vysoký počet firem, které zaměstnávají do 20 zaměstnanců.

Tabulka č. 4: Okresy s nejvyšší mírou nezaměstnanosti

	okres	20-249	ČMP	C.H.	HMP	C.H.	U	C.H.
1	Most	366	3,75	-0,61	3,13	-0,53	21,71	11,78
2	Karviná	537	2,31	-2,05	1,93	-1,73	19,58	9,64
3	Louny	289	4,03	-0,33	3,37	-0,30	18,58	8,64
4	Teplice	452	4,27	-0,09	3,58	-0,08	18,21	8,27
5	Chomutov	365	3,52	-0,83	2,93	-0,74	17,70	7,76
6	Ostrava - město	1233	4,65	0,29	3,92	0,26	17,20	7,26
7	Jeseník	166	4,71	0,35	3,92	0,26	16,88	6,94
8	Bruntál	326	3,76	-0,59	3,11	-0,55	16,70	6,76
9	Znojmo	365	3,84	-0,51	3,20	-0,46	15,52	5,58
10	Hodonín	490	3,66	-0,69	3,08	-0,58	15,42	5,48
	Průměr		4,35		3,66		9,94	

Zdroj: Databáze VCRR, vlastní výpočty

Tabulka č. 4 nám předkládá údaje o okresech potýkajících se s nejvyšší nezaměstnaností. O okrese Most jsme se zmínili už v komentáři k první tabulce. Karviná zase naopak dokazuje, že mezi počtem MSP a nezaměstnaností může existovat výrazná příčinná souvislost. Pět okresů v této tabulce (Karviná, Chomutov, Hodonín, Bruntál a Most) se zároveň vyskytuje mezi deseti okresy s nejnižší ČMP. Mezi oblastí s nejvyšší nezaměstnaností se dostaly i okresy Ostrava-město a Jeseník, jejichž čistá míra podnikavosti je zase nadprůměrná. To si můžeme vysvětlit tím, že v těchto okresech existuje buď málo drobných podnikatelů do 20 zaměstnanců a že lidé z různých důvodů nechtějí, resp. nemohou podnikat na svůj vlastní živnostenský list anebo přestože absolutní počet podniků 20-249 je zde vysoký, průměrný počet zaměstnanců v těchto podnicích je nižší než v jiných regionech.

Tabulka č. 5: Míra podnikavosti a nezaměstnanosti v krajích

	Kraj	20-249	ČMP	C.H.	HMP	C.H.	U	C.H.
1	Hl.m. Praha	5781	5,73	1,11	4,99	1,09	3,73	-5,86
2	Jihočeský kraj	2411	4,59	-0,04	3,86	-0,04	6,65	-2,94
3	Plzeňský kraj	2547	5,47	0,84	4,64	0,73	7,06	-2,54
4	Středočeský kraj	4510	4,75	0,12	4,01	0,10	7,21	-2,38
5	Královéhradecký kraj	2342	5,06	0,44	4,27	0,37	7,30	-2,29
6	Vysočina	2258	5,22	0,60	4,36	0,46	8,32	-1,27
7	Pardubický kraj	1797	4,23	-0,40	3,55	-0,36	8,66	-0,93
8	Liberecký kraj	2077	5,81	1,18	4,86	0,96	8,68	-0,91
9	Karlovarský kraj	1050	4,13	-0,49	3,46	-0,45	10,07	0,47
10	Zlínský kraj	1644	3,29	-1,34	2,77	-1,13	10,22	0,62
11	Jihomoravský kraj	4503	4,74	0,11	4,01	0,11	11,20	1,60
12	Olomoucký kraj	2292	4,27	-0,36	3,60	-0,31	12,20	2,61
13	Moravskoslezský kraj	3256	3,08	-1,55	2,58	-1,33	15,89	6,29
14	Ústecký kraj	3027	4,42	-0,21	3,69	-0,21	17,13	7,54
	Průměr		4,54		3,84		9,60	

Zdroj: Databáze VCRR, vlastní výpočty

Poslední tabulka nám pro názornost shrnuje data za celou Českou republiku v členění podle jednotlivých krajů. Data jsou zde seřazena podle míry nezaměstnanosti, od nejnižší po nejvyšší. S nejnižší mírou podnikavosti se potýká Moravskoslezský kraj, který je zároveň krajem s nejvyšší nezaměstnaností. Zajímavá je shoda mezi

Pardubickým a Libereckým krajem, jejichž nezaměstnanost je téměř shodná, ale čistá míra podnikavosti je na Liberecku podstatně vyšší. S nízkou ČMP se potýká Zlínský kraj, avšak jeho nezaměstnanost nepřekračuje průměr výrazným způsobem. Jihočeský kraj, jehož míra nezaměstnanosti je druhá nejnižší v ČR, by se podle ČMP umístil až na osmém místě.

ZÁVĚR

Provedená analýza potvrdila, že mezi mírou nezaměstnanosti a úrovní malého a středního podnikání může existovat vzájemná vazba. Vyskytly se ovšem i případy, které naši hypotézu spíše vyvracely. A to jak případy, kde v okrese s vysokou nezaměstnaností byla vysoká čistá míra podnikavosti, tak naopak i případy, kdy míra podnikavosti byla relativně nízká, ale přesto se tyto regiony nepotýkají s většími problémy s nezaměstnaností. Naše hypotéza tedy nebyla jednoznačně potvrzena, ale ani jednoznačně vyvrácena. Pro důkladnější pochopení nastíněného problému by bylo nutné provést rozsáhlejší kvantitativní i kvalitativní analýzu daného jevu, která by zahrnovala rovněž data za podniky do dvaceti zaměstnanců, jež nyní nejsou dostupná v požadované kvalitě.

Smyslem tohoto článku ale nebylo tvrdit, že oblast malého a středního podnikání je jediným faktorem ovlivňujícím nezaměstnanost. Příčiny nezaměstnanosti mají hluboké kořeny v celé ekonomice a společnosti a při řešení disparit na trhu práce je tedy nutné se na danou problematiku dívat komplexně. Mezi dalšími faktory vyvolávajícími nezaměstnanost může být i nízká vzdělanost obyvatelstva nebo její nevhodná struktura. Rovněž se nemusí místně shodovat poptávka po práci s nabídkou a lidé nejsou ochotní nebo schopní se za prací stěhovat. V České republice je tato neochota způsobena jednak naší mentalitou a kulturní tradicí a jednak je spojena i se špatnou situací na trhu bydlení. Další překážkou v úspěšném zapojení nezaměstnaných do pracovního procesu, může být i měkký sociální systém a malý rozdíl mezi mzdami a sociálními dávkami, který způsobuje to, že lidé preferují volný čas před prací.

LITERATURA

- [1] Fridrich, M.: Zpoždování plateb brzdí podnikání v unii. *Ihned.cz* [on-line]. 16. června 2004. Dostupný na WWW: <http://www.ihned.cz/3-14519320-podnikatel-000000_d-b8>.
- [2] Kolektiv autorů: Analýza vývoje podnikatelských aktivit podle stavu v Registru ekonomických subjektů v letech 1992 – 1995, Český statistický úřad, Praha 1996. ISBN 80-85949-85-7
- [3] Ministerstvo průmyslu a obchodu <<http://www.mpo.cz>>.
- [4] Ministerstvo práce a sociálních věcí <<http://www.mpsv.cz>>.
- [5] Český statistický úřad <<http://www.czso.cz>>.
- [6] Databáze VCRR MU Brno.

MODERNÍ PRŮMYSLOVÉ BIOTECHNOLOGIE V ROZVOJI REGIONŮ

Mgr. Pavel KOSTLÁN,
RNDr. Josef KUNC

*Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta,
Geografický ústav, Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika,
Tel.: +420 5 4949 1091, +420 5 4949 6078
E-mail: kostlan@geogr.muni.cz, kunc@geogr.muni.cz*

ABSTRAKT

Príspevek vychází z výzkumné zprávy „Databáze biotechnologických firem“ zpracované ke konci roku 2003, na které se autoři článku podíleli. Primárním úkolem bylo vytipovat, ověřit a sestavit relevantní databázi firem, které bylo možno zařadit pod hlavičku „biotechnologické“ a později je oslovit v souladu s myšlenkou jejich aktivního zapojení do budování národního klastru „Life Science“. Článek se pokouší přispět ke zvýšení povědomí o jednom z nejdynamičtějších odvětví průmyslové technologie – biotechnologii. Přihlíží jak k vymezení pojmu a oboru biotechnologie, tak k historickým souvislostem vzniku a vývoje oboru a regionálním disparitám. Příkládá význam další podpoře rozvoje moderních technologií v České republice jako jednoho z možných faktorů hospodářského růstu regionů.

ABSTRACT

This contribution stems from the research report “Biotechnological companies database” compiled by the end of 2003, and which the authors of the article participated in. A primary task was to predict, verify and compile a relevant database of companies, which could be marked as “biotechnological” and later on address them in concord with the idea their active participation in creating of national cluster “Life Science”. The article tries to contribute to the awareness of one of the most dynamic branch of industrial technology – biotechnology. It takes into consideration both the delimitation of the concept of biotechnology and the historical consequences of the branch birth and development and the regional disparities. It puts an emphasis on further support of modern technology development in the Czech Republic as one of possible factors of economic growth of regions.

ÚVOD

Biotechnologie a moderní technologie obecně jsou v současnosti považovány za jeden z hlavních faktorů hospodářského rozvoje a s ním spojené prosperity regionů. Jedním z nástrojů jak zmíněnou prosperitu zajistit je veřejná podpora specifických aktérů regionálního rozvoje. V roce 2003 byla oživena myšlenka vytvoření národního klastru sektoru Life Science. Realizace této myšlenky se chopila agentura CzechInvest ve spolupráci s Regionální rozvojovou agenturou jižní Moravy. Výzkumné centrum regionálního rozvoje Masarykovy univerzity v Brně bylo subdodavatelem databáze

biotechnologických firem, které měly tvořit jádro klíčových účastníků budoucího národního klastru Life Science.

PŘÍSTUPY K VYMEZENÍ OBORŮ BIOTECHNOLOGIÍ V ZAHRANIČÍ A V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Definovat pojem „biotechnologie“ není ve své podstatě až tak obtížný úkol. Odborníci z řad univerzitních, technických a akademických pracovišť, podobně jako experti pracující v komerční a aplikační sféře vyslovili a publikovali desítky definicí a vysvětlení tohoto pojmu. Na druhou stranu je poněkud obtížné se s některou definicí zcela ztotožnit, každá má svůj obdobný reálný a pregnantní základ, „výsledek“ se však často liší jak z historického, tak z geografického a prostorového úhlu tvůrců, často pak v rámci jednotlivých pracovišť či z pohledu odborníků a expertů. Příklady definování pojmu (oboru) biotechnologie:

Biotechnology is the integration of natural and engineering Sciences in order to achieve the application of organisms, cells, parts thereof and molecular analogues for products and services. (European Federation of Biotechnology, 1992/OECD)

Biochemical technology is a Science about the laws, methods and processes of material processing to acquire goods and services. The processes are realized by living cells, their components or analytic active agents in the artificial material environment (usually biochemical reactor). It is both the use of Science in the technological process as well as the process per se. (Halama, 1983)

Vymezit a zařadit biotechnologické obory (obory Life Science) do jednoho určitého logramu je již úkol značně složitější a ve své exaktní podstatě prakticky nereálný. Vzhledem k výraznému mezioborovému charakteru lze na biotechnologii nahlížet z různých pohledů V první řadě je nutné si uvědomit, že primární členění oboru je často odvozováno od dvou odlišných principů. Tak jak bylo výše naznačeno, aplikovaná biotechnologie je určitý **proces** a technický přenos procesu do průmyslově realizovatelné formy, který vytváří určité **produkty**. Procesem myslíme technicko–metodologický postup podmíněný zejména používanou přístrojovou technikou, ale také určitou formu nabízené služby. Do oblastí biotechnologických výrob se tak začleňují všechny průmyslové procesy, u nichž alespoň jeden využívá biotechnologický postup. Produktem je potom finální „hmatatelný“ output využitelný v aplikační praxi.

Primární odlišení procesů a produktů, které by přispělo k určitému bližšímu hodnocení přístupů k vymezení oborů biotechnologií, není zdaleka jednotným pravidlem jak ve vyspělých ekonomikách, tak i v ČR, a to jak na úrovni vědecké, tak komerční. Procesy a jejich technické přenosy jsou často zaměňovány a nešťastně spojovány s biotechnologickými obory, produkty s obslužným prostředím, apod.

Mezi typické příklady biotechnologických procesů patří:

bioreaktory, fermentace, bioprocesy, bioleaching, bio-pulping, bio-bleaching, biodesulphurizace, bioremediace, biodegradace, biofiltrace

Mezi typické příklady biotechnologických produktů patří:

proteiny, enzymy, hormony, léky, vakcíny, protilátky, látky pro humánní a veterinární lékařství, apod.

Mezi stěžejní obory (odvětví) pracující v současné době s biotechnologickými aplikacemi v obecné rovině řadit zejména tyto:

- farmaceutický průmysl
- veterinární lékařství
- zemědělství a lesnictví
- využití odpadní biomasy
- těžbu nerostných surovin
- genetické inženýrství
- lékařství
- potravinářský průmysl
- chemický průmysl
- produkce energie
- ekologie a ŽP

BIOTECHNOLOGICKÉ PROSTŘEDÍ VE SVĚTĚ A V ČR

Nejstarším, nejrozvinutějším a stále jednoznačně dominantním prostředím oborů biotechnologií či Life Science jsou **Spojené státy americké** (s volně kapitálově napojenou Kanadou). Jejich technologická, legislativní, kapitálová i aplikační převaha nad „ostatním“ světem je velmi zřetelná. Jedním z významných podpůrných faktorů rozvoje je v USA existence a běžný přístup k fondům rizikového kapitálu – tzv. venture fondům. Jedná se zde o zaběhlý způsob financování nové firmy, což je sice investice poměrně nejistá (může přinést obrovské zisky, relativní prosperitu nebo také úplný krach), za svoji finanční injekci však získávají fondy rizikového kapitálu podíl v dané firmě na úkor jejích zakladatelů. V USA jsou biotechnologie soustředěny především v Bostonu, San Diegu, San Franciscu, Seattlu, Raleighu, Durhamu a v New Jersey.

S přihlédnutím k analýzám odborného periodika BioIT World je možno zařadit mezi další významné hráči na poli biotechnologií především **Japonsko**, pro které je zájem o technologie na pomezí živého a počítačového světa typický a také **Izrael**, který ač geopoliticky velmi nestabilní, v oboru biotechnologií velmi úspěšný. Další velmocí v oboru se poněkud překvapivě může stát **Indie**. Rozvoji biotechnologií zde bude přát zejména neutěšená situace v oblasti zásobování potravinami. Oproti spíše ideologickým zábránám vůči vývinu transgenních rostlin v Evropě, jsou v Indii geneticky modifikované organismy (GMO) přijímány daleko vstřícněji. Vynechat nelze ani **Čínu**, ač je zde situace v mnohém odlišná ve srovnání s Indií, GMO zde mají také „otevřené dveře“. Od 80. let je biotechnologický výzkum podporován ze státních zdrojů a např. geneticky modifikovaná bavlna se zde pěstuje na obrovských plochách a Čína se stává jejím hlavním producentem. Mezi dynamické a perspektivní biotechnologické prostředí lze zařadit také **Austrálii a Nový Zéland**.

Celá **západní Evropa** si je vědoma svého zaostávání za USA a již několik let si klade otázku, jak zvýšit úspěšnost evropských výrobců ve srovnání s USA. Chybí zde většinou provázanost vznikajících firem na rizikový kapitál, nové firmy jsou financovány např. státem (Německo) nebo jinými způsoby (především akciovým kapitálem). Pozitivní je prudký rozvoj biotechno- logického průmyslu v Evropě v posledních letech. Příjmy biotechno-logických firem zaznamenaly během posledních pěti let sedminásobný nárůst, což představuje pro názornost příjmy v hodnotě 14 mld. USD. V novém miléniu se přeci jen daří firmám získávat stále větší podporu prostřednictvím rizikového kapitálu

(očekává se stále větší poptávka vznikajících i již renomovaných firem), stále však převažuje kapitál akciový. Biotechnologické společnosti si našly i další cesty, jak získat kapitál a zůstat nezávislé, a to formou stále častějších spojení, fúzí, akvizic i odprodejů. Mezi evropské země s rozvinutým biotechnologickým prostředím lze řadit především **Nizozemí, Velkou Británii, Irsko, Švýcarsko, Německo a Skandinávské země včetně Dánska.**

Samotná **Česká republika** není na biotechnologickém poli úplnou popelkou, přesto je její zaostalost za výše jmenovaným geografickým prostorem velmi patrná. Domácí firmy limituje zejména nedostatek rizikového kapitálu, omezené možnosti primární emise akcií na domácím trhu, vlastní nedostatek informací a častá nedůvěra podnikatelů.

Život české biotechnologické firmy rozdělit do tří fází. První fáze začíná nápadem vědce (týmu vědců). Ten často žije jen z vlastních úspor, ale může zdarma využívat laboratoř na svém pracovišti. Ve druhé fázi by se měl vědec dostat do inkubátoru, který je obvykle podporován veřejným rozpočtem, univerzitou, městem i podnikateli. Až ve třetí fázi, kdy už je patrné, že firma může působit sama i mimo inkubátor, nastupuje rizikový kapitál a následně podnikání „ve velkém“. Primárním problémem ovšem je, že české vysoké školy nejsou se svými malými příjmy schopny zajistit ani první fázi. Osmdesát procent financí vydávají na mzdy a výuku, zbytek na vědu, což je přesně opačná situace než např. ve Spojených státech. Je nutné vymanit univerzity ze zjetí rozpočtů a dostat je do role podnikatelů. Podobně byl v USA před léty odstartován boom špičkových technologií, totéž zavádějí např. v Japonsku či Velké Británii. Přitom firmy působící a produkující své výrobky v České republice mají nezanedbatelnou výhodu nižších výrobních nákladů, které se příznivě odráží na konkurenceschopnosti výrobků a služeb. Nechybí nám ani kvalifikovaná pracovní síla, která není rozhodně zcela využita. Tzv. „odliv mozků“, typický pro země **střední a východní Evropy**, také nemá v ČR tak drastické dopady. V českých poměrech se jedná častěji než o trvalý odchod do zahraničí, spíše o odchod k soukromým firmám, kde by bylo do jisté míry logické pokračovat ve výzkumu.

Jedním z řešení, jak podpořit rozvoj biotechnologických oborů, jsou technologické parky. Česká akademie věd už „provozuje“ takový park sedm let a za tu dobu jím prošlo deset biotechnologických firem. Pro opravdový nástup biotechnologických oborů (obdobně BioIT, Bioinformatika) je potřeba vybudovat technologický park pouze pro biotechnologie, k čemuž je v prvopočátku zapotřebí podpory státu (veřejných financí), posléze však především zájmu a soukromých investorů a podnikatelů.

CESTA K MODERNÍM BIOTECHNOLOGIÍM VE SVĚTĚ A V ČR

Kořeny biotechnologie sahají do doby cca před 10 tis. lety, kdy tehdejší člověk nejprve nevědomě a později záměrně využíval **divokých mikroorganismů** pro zpracování zemědělských produktů na potraviny a nápoje. Biotechnologické procesy (např. první fermentace) vedoucí k výrobě potravin (chleba, pečiva, sýrů), alkoholických nápojů a octa, zahrnovaly jednoduché operace a byly proto snadno proveditelné při domácí, později řemeslné a průmyslové výrobě (Vodrážka, 1991, 1996).

Předzvěsti **nové éry** byly objevy L. Pasteura a dalších vědců, které prokázaly, že za rozkladné procesy probíhající v přírodě a za postupy užívané k výrobě kvašených

potravin a nápojů jsou odpovědné mikroorganismy. Jejich identifikace a poznání jejich působení otevřelo cestu k jejich využití k **výrobě různých organických sloučenin a k čištění odpadních vod**. Do průmyslového měřítka byly postupně zavedeny výroby ethanolu, methanolu, glycerolu, acetonu, butanolu, mléčné a citronové kyseliny a dalších látek. Od mnohých z těchto výrob se později upustilo, protože jednoduché organické látky lze vyrábět levněji chemickou syntézou z petrochemických surovin.

Biotechnologie jsou na počátku 20. století spojeny s rozvojem zemědělství i průmyslu. Významným příspěvkem oboru po I. světové válce byla produkce acetonového extraktu (vyráběného ze škrobu), která podpořila rychlý růst automobilového průmyslu. Milníkem meziválečného období je objev penicilinu (A. Flemming). Čtyřicátá léta a nástup II. světové války znamenaly zahájení **éry průmyslové mikrobiologie** - především výrobu penicilinu a dalších antibiotik ve snaze potlačit rozmach infekčních chorob. Zaměření biotechnologií se jednoznačně přesunulo do oblasti farmacie a lékařství. **Právě do konce II. světové války je možno zařadit přelom mezi tradičními a moderními biotechnologiemi, k čemuž zcela rozhodující měrou přispělo také objevení struktury DNA v roce 1953.**

Biotechnologie ve výše uvedených obdobích využívaly prakticky výhradně procesy realizované živými mikrobiálními buňkami. Rozvojem chemie bílkovin a enzymologie a pokrokem v bioinženýrství v 50. a 60. letech vzniká **éra enzymového inženýrství**. Dále se rozvíjí různé **buněčné technologie**.

Rok 1975 je považován za rok nástupu **nových biotechnologií**, v nichž jsou technicky aplikovány objevy biochemie, molekulové genetiky a buněčné a molekulové biologie let šedesátých. Byla nalezena cesta, jak přenášet genetickou informaci pro biosyntézu určité bílkoviny do nepříbuzných a zpravidla jednodušších organismů, vhodnějších pro začlenění do průmyslové technologie. Vznikají tak nové vědní a technické postupy, kterým se říká **genové inženýrství** nebo **rekombinantní technologie** (lidský inzulin, rekombinace DNA, vakcíny). Vedle genového inženýrství se k moderním biotechnologiím řadí také **proteinové inženýrství** (lidský léčebný protein humulin), **hybridomová technologie** (monoklonální protilátky) a v poslední době zejména **bioinformatika a bioIT** (bioprocessory, biočipy), **konstrukce umělých bílkovin, geneticky modifikované organismy** (především ve vývoji potravin) a **provázání živého a umělého prostředí** (biotechnologie a počítače/elektronika). Již řadu desetiletí se posouvá kupředu výzkum a vývoj v oblasti **farmacie a lékařství**. Proto lze mezi hlavní sféry použití biotechnologií v osmdesátých a devadesátých letech, které převažují i v současnosti zařadit:

- **výrobu potravin a nápojů** (komerčně stále nejspěšnější, 75% obratu všech biotechnologicky vyrobených produktů),
- **výrobu přírodních látek** (chemický, farmaceutický a mikrobiální průmysl),
- **zužitkování biologických odpadů** (produkce energie z plyných a kapalných biopaliv získaných z odpadů a fytomasy),
- **čištění životního prostředí** (řešení ekologických problémů, likvidace odpadů, dekontaminace vod, biodegradace).

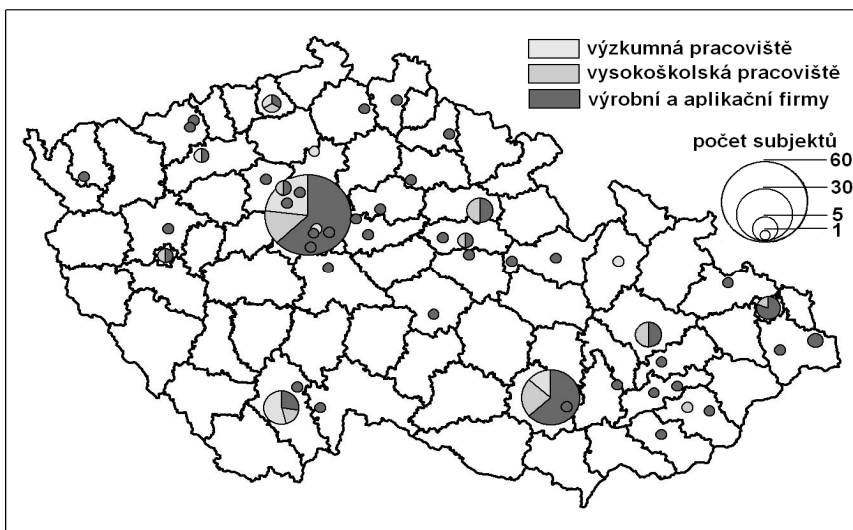
DATABÁZE BIOTECHNOLOGICKÝCH FIREM A INSTITUCÍ

Vytvoření relevantní databáze biotechnologických firem a institucí se stalo podkladem pro prvotní formování národního Life Science (biotechnologického) klastru. Za obory a vědní disciplíny, kde se dá očekávat hojně využívání biotechnologických procesů byly označeny zejména tyto: bakteriologie, biochemie, biochemické inženýrství, buněčná biologie, chromatografie a elektroforéza, genetika, DNA technologie, klinická diagnostika, embryologie, imunologie, mikrobiologie, chemie nukleových kyselin, proteinové inženýrství, virologie, apod. Pracovní hypotézou, vycházejícím z pracovní definice biotechnologického sektoru byly vytipovány obory (v širším vymezení), ve kterých lze očekávat významný podíl firem produkujících nebo využívajících biotechnologie jako jeden ze základních faktorů své činnosti. Mezi tyto obory byly zařazeny: farmacie, výroba substancí a reagensů, výrobci zdravotnické techniky a materiálu, výroba látek pomocí tradičních biotechnologií, odpadové hospodářství.

Po sestavení databáze na základě primárního šetření došlo k identifikaci klíčových odvětví s potenciálně nejvyšším podílem biotechnologií ve výrobním i výzkumném procesu. Jedná se zejména o tyto pododvětví (pro nezaměnitelnost s jinými jsou uvedeny jejich názvy dle OKEČ):

- výroba základních látek pro výrobu léčiv (244100)
- výroba léčiv (244210)
- výroba léčiv, chemických a rostlinných produktů pro lékařské účely (244000)
- výzkum a vývoj v oblasti přírodních a technických věd (731000)
- odstraňování odpadních vod (900010)
- odstraňování pevných odpadů (900020)
- výroba éterických olejů (silic) (246300)
- technické testování, měření a analýzy (743000)

Celkem bylo do databáze biotechnologických subjektů vhodných pro vytvoření českého biotechnologického klastru zařazeno 31 výzkumných organizací, 29 fakult vysokých škol a 114 firem využívajících biotechnologie ve výrobě zboží a služeb či biotechnologické substance přímo vyrábějící. Biotechnologický výzkum a vývoj a na něj navazující aplikace (komerční sféra) se v České republice koncentrují především do tří hlavních oblastí. Největší je Praha spolu s Polabím, dále Brno spolu se střední Moravou a neméně významnou oblastí (hlavně pro nadprůměrnou koncentraci výzkumu) jsou České Budějovice a okolí.

Obr. 1 – Biotechnologické subjekty v České republice na konci roku 2003.

ZÁVĚR

Naprostá většina současných prognóz předpovídá biotechnologiím velkou budoucnost. Očekává se především uplatnění v nastupující třetí vlně vědeckotechnologické revoluce, která se zaměřuje na rozvoj komunikačních prostředků, informatiky a všech druhů ochrany a péče o zdraví. Za další stupeň vědeckotechnické revoluce pak považuje řada expertů zvládnutí a plné využití metod genového inženýrství. V oblasti komunikačních prostředků a informatiky se čeká rozvoj molekulové elektroniky odvozené od biologických forem přenosu energie v živé buňce (bioelektronika). Příspěvek biotechnologie pro oblast ochrany a péče o zdraví se předpokládá při rozvoji nových účinných diagnostických a terapeutických prostředků a při odstraňování vrozených vad a onemocnění. Biotechnologie v zemědělské výrobě by měla zajistit vyšší produkci a kvalitu potravin (především pro rozvojové země).

LITERATURA:

KOSTLÁN, P., KUNC, J., a kol. (2003): *Databáze biotechnologických firem*. Výzkumná zpráva. VCRR MU, Brno, 10 s. + přílohy.

MARTIN, A. (1994): *Biodegradation and Bioremediation*. Academic Press, Oxford, 302 p.

TOUŠEK, V. a kol. (2004): Průzkum zaměstnanosti ve městě Brně k 31.12.2003. Databáze ekonomických subjektů zaměstnávajících v Brně 20 a více pracovníků. Výzkumná zpráva. VCRR MU, Brno, 51 s. + 42 s. přílohy.

VODRÁŽKA, Z. (1991): *Biotechnologie*. VŠCHT, Praha.

VODRÁŽKA, Z. (1996): *Biochemie*. Academia, Praha, 505 s.

JSOU VYBRANÉ MÍSTNÍ POPLATKY Z FISKÁLNÍHO HLEDISKA (DAŇOVÉHO VÝNOSU) PRO MĚSTA A OBCE VÝZNAMNÉ?

Ing. Jana KRBOVÁ,
Bc. Pavel ROUSEK, studen FM VŠE Praha

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta managementu v Jindřichově Hradci,
Jarošovská 1117, 377 01 Jindřichův Hradec, Česká republika,
Tel.: 384 417 217, E-mail: krbova@fm.vse.cz, E-mail: rousek-pa@fm.vse.cz*

Tento příspěvek vznikl s použitím výsledků výzkumu prováděného v rámci projektu č. 402/03/1271 podpořeného Grantovou agenturou ČR.

Daně jsou nejdůležitějším zdrojem příjmů veřejných rozpočtů, pročež by měla být věnována patřičná pozornost i efektivnosti jejich výběru. Ekonomická analýza by měla především vyjádřit jejich přínosy a porovnat je s náklady na jejich dosažení. Tento příspěvek je zaměřen na efektivnost místních poplatků, kde obce a města mohou rozhodovat o tom, jaké místní poplatky na svém území budou vybírat (částečná daňová pravomoc).

V teorii místních financí se zdůrazňuje, jak uvádí Peková (2004)¹, že nelze předpokládat, že velké množství rozličných municipálních daní, které široce postihují různé lokální a regionální předměty těchto daní, zabezpečí automaticky vysoký daňový výnos do územních rozpočtů. Proto by obce měly vybírat jen takové místní daně (v tomto případě místní poplatky), které budou fiskálně výnosné, tzn. např. s malými administrativními náklady, aby obce získaly další potřebné finanční prostředky do svých rozpočtů a mohly je použít na financování lokálních statků.

Daňové příjmy se na celkových příjmech obecních rozpočtů podílejí více jak 50 procenty. Z toho místní poplatky tvoří průměrně 4,7 p.b. celkových daňových příjmů obcí².

Pro účely tohoto příspěvku vycházíme z toho, že místní poplatky patří mezi daňové příjmy³. Rozhodování o tom, které poplatky budou v konkrétní obci zavedeny, je svěřeno zákonem do samostatné působnosti obce, která tyto musí upravit obecně závaznou vyhláškou⁴ a řízení o poplatcích vykonává obecní úřad (přenesená působnost). Podle zákona o místních poplatcích⁵ mohou obce vybírat celkem 9 druhů poplatků, přičemž nestanoví, že tyto poplatky musí vybírat.

¹ Peková, J., Hospodaření a finance územních samospráv, Management Press Praha 2004

² Údaj vychází z analýzy: Hrabalová, S., Nunvářová, S., Analýza vybraných daňových příjmů obcí, VI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, 25.-27.6.2003, MU Brno 2003

³ místní poplatky jsou v rozpočtové skladbě řazeny do třídy 1 – daňové příjmy, seskupení položek 13 - daně a poplatky z vybraných činností a služeb

⁴ v obecně závazné vyhlášce upraví jejich zavedení a podrobnosti jejich vybírání, zejm. konkrétní sazbu, ohlašovací povinnost, splatnost, úlevy a případně osvobození.

⁵ z.č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, v platném znění

V praxi je daňová efektivnost posuzována z různých hledisek nebo kritérií. Vítek a Pavel (2002)⁶ uvádějí např. časové hledisko, aspekt dopadu na příslušný ekonomický sektor či příslušnou vládní úroveň, hledisko druhu úřadu veřejné správy, u kterého náklady vznikají, chronologie vzniku daňových nákladů, případně hledisko struktury administrativních nákladů.

Protože ve většině sledovaných subjektů vykonávají pracovníci kromě agendy příslušející ke sledovaným poplatkům i jinou činnost, je zapotřebí nejdříve zjistit, kolik procent z celkového času věnují pouze agendám vztahujícím se k místním poplatkům.

Pro účely tohoto příspěvku bylo zvoleno měření efektivnosti prostřednictvím nákladů měst a obcí na výběr místních poplatků. Využita byla částečně metodika, kterou použili ve studii Vítek a Pavel.

Výzkum byl zaměřen pouze na 7 druhů poplatků⁷, které obce a města vybírají již od roku 1990 jen s malými změnami. Do výzkumu nebyly zahrnuty dva poplatky, a to za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů (obce a města mohou využívat buď poplatek místní nebo uživatelský)⁸ a poplatek za zhodnocení stavebního pozemku s možností jeho připojení na stavbu vodovodu nebo kanalizace (z pohledu této studie se jevil pro krátkou dobu od jeho zavedení nevhodný).

Bylo osloveno celkem 150 města a obcí. Z toho se jich výzkumu zúčastnilo 65. To však nebyl konečný počet, protože bylo nutné 10 dotazníků při zpracování vyřadit pro nepřesné údaje.

Z důvodu velikostních rozdílů sledovaných obcí a měst bylo použito jejich rozdělení do velikostních kategorií využívaného v zákoně⁹. Dvě velikostní kategorie nejsou ve výzkumu zastoupeny vůbec.

Pro analýzu byl vypracován jednotný dotazník, prostřednictvím kterého byly u vybraných subjektů zjišťovány potřebné údaje. Z hlediska zvolené metodiky byly sledovány neinvestiční náklady. Pro přesnější vyjádření nákladové náročnosti byly zjišťovány odděleně n. mzdové a provozní.

Mzdové náklady byly při zpracování dat z výzkumu upraveny koeficientem využití pracovní síly, který byl zjišťován na základě odborného odhadu pracovníků pověřených výběrem, správou a kontrolou místních poplatků. Byla tedy použita pouze jedna z metod uváděných Vítkem a Pavlem¹⁰. Co se týká druhé metody založené na časové náročnosti jednotlivých operací, bylo zjištěno, že skladba jednotlivých operací a časová náročnost u tak velkého vzorku obcí byla příliš nejednotná a ve výsledku zkreslující. Pro použití této metody by bylo zapotřebí přesného statistického sledování, které však pro úřady není povinné.

Vzhledem k tomu, že u provozních nákladů (spotřeba materiálu, cestovné, služby – telefony, pošta, el. energie, teplo, voda a ostatní) bylo zjištěno, že v případech výběru

⁶ Vítek, L., Pavel, J., Je výběr místních daní v ČR efektivní?, 8. mezinárodní konference Teoretické a praktické aspekty veřejných financí, 12.-13.dubna 2002, VŠE Praha 2002

⁷ poplatek za psa, p. ze lázeňský a rekreační pobyt, p. za užívání veřejného prostranství, p. ze vstupného, p. z ubytovací kapacity, p. za povolení k vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst a částí měst a p. za provozování vyherních hracích přístrojů

⁸ jednak jsou tyto druhy poplatků řazeny odlišně v rozpočtové skladbě a jednak se vyznačují i odlišnostmi jako např., že místní poplatek je určitým druhem zdanění, kdežto uživatelský poplatek je cena za služby poskytované obcemi (poznámka: jiné postavení mají i správní poplatky a poplatky plynoucí z ochrany životního prostředí) – blíže k této problematice Peková 2004)

⁹ z.č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosu některých daní územních rozpočtů, v platném znění

¹⁰ Jmenovaní autoři použili ve studii dvě metodiky, které zároveň umožňují i křížovou kontrolu získaných údajů. Jedná se o koeficient využití pracovní síly jednak (i) na základě odhadu konkrétního pracovníka (pracovník sám podle svého odhadu určí kolik času mu zabere agenda u konkrétního poplatku), a (ii) na základě časové náročnosti jednotlivých operací (v tomto případě se zjištěn počet poplatníků a násobeno průměrným časem potřebným na administraci jednoho poplatku jednoho poplatníka)

těchto druhů poplatků se jedná jednak o jednorázovou platbu, která navíc oproti ostatním administrativním činnostem je méně nákladově náročná, byl tento druh nákladů po konzultacích a odborných odhadech nejprve přepočítán (snížen) koeficientem 0,5. V této části se odlišujeme od původní metodiky uvedené Vítkem a Pavlem. Teprve potom byly upraveny koeficientem využití pracovní síly.

Při výpočtech jsme vycházeli z toho, že 100% efektivnost nastává tehdy, když se získáním příjmu nejsou spojeny žádné náklady na výběr, 50% efektivnosti je dosaženo, pokud náklady na získání příjmu jsou poloviční oproti příjmům, nulová efektivnost nastává tehdy, pokud se příjmy rovnají nákladům vynaloženým na jejich získání a záporná efektivnost (PE <0) vzniká v případě, že náklady převyšují příjmy za poplatku.

Pro vyhodnocení poplatkové efektivnosti v jednotlivých velikostních kategoriích byl použit vedle prostého průměru i medián včetně minimálních a maximálních hodnot, což lépe postihuje variabilitu i uvnitř velikostních kategorií.

Místní **poplatek za psa** je vybírán všemi sledovanými subjekty, tj. 55 městy a obcemi. Největší výkyvy se vyskytují u poplatkové efektivnosti v menších velikostních kategoriích, konkrétně od 100 do 1500 obyvatel, tj. celkem u 22 sledovaných obcí. Dokonce v pěti případech dosahuje poplatková efektivnost vysoce záporných hodnot. Výsledky výzkumu jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. č. 1 Poplatek za psa					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost (v %)			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 – 200	150	-380,50	88,31	96,09	3,92
201 – 300	250	-111,19	88,51	3,61	33,53
301 – 1500	900	-401,45	95,93	22,40	25,02
1.501 - 5.000	3250	-32,29	*100,00	67,80	71,23
5.001 - 10.000	7500	-96,18	*100,00	40,54	64,99
10.001 - 20.000	15000	28,96	97,66	81,60	94,94
20.001 - 30.000	25000	27,38	84,93	56,15	56,15
30.001 - 40.000	35000	17,46	96,31	60,49	67,71
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	66,03	98,83	86,04	88,54
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000	95,32	95,32	95,32	95,32

Zdroj: vlastní výpočty z výzkumu

* 100 procentní efektivnost u maximálních hodnot je způsobena zaokrouhlováním v průběhu výpočtů

Poplatek za lázeňský a rekreační pobyt je vybírán pouze u 15 z 54 sledovaných subjektů, a to pouze v 7 velikostních kategoriích, přičemž v některých je zastoupen pouze jedním subjektem. I přesto jsme provedli vyhodnocení a závěry jsou v následující tabulce. Prázdná políčka znamenají, že v těchto velikostních kategoriích není poplatek u sledovaných subjektů vybírán. Lázeňský a rekreační pobyt je zcela specifický, protože je vázán na vybavenost obcí a měst rekreační a lázeňskou infrastrukturou.

Tab. č. 2 Poplatek za lázeňský nebo rekreační pobyt					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost v %			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 - 200	150				
201 - 300	250	89,28	99,88	94,58	94,58
301 - 1500	900				
1.501 - 5.000	3250	34,97	99,54	78,01	99,51
5.001 - 10.000	7500	-205,79	95,11	-16,21	62,03
10.001 - 20.000	15000	4,42	92,07	67,13	86,02
20.001 - 30.000	25000				
30.001 - 40.000	35000	99,16	99,16	99,16	99,16
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	94,22	97,75	95,98	95,98
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000				

Zdroj: vlastní výpočty z výzkumu

K největšímu výkyvu dochází u velikostní kategorie 5001 – 10000, který je způsoben zápornými hodnotami jednoho ze sledovaných měst z celkového počtu tří sledovaných měst. U ostatních sledovaných subjektů se jedná o velmi uspokojivou efektivnost.

Poplatek za užívání veřejného prostranství je vybírán 47 obcemi a městy ve sledovaném vzorku. I u tohoto druhu poplatku jsou kromě jedné velikostní kategorie (301 – 1500) dosahovány velmi uspokojivé výsledky. Průměr se pohybuje v rozmezí od 2,40 až po nejvyšší hodnotu 96,13. Podrobněji ilustruje poplatkovou efektivnost medián, minimum a maximum.

Tab. č. 3 Poplatek za užívání veřejného prostranství					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost v %			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 - 200	150	89,40	89,40	89,40	89,40
201 - 300	250	70,32	88,54	79,43	79,43
301 - 1500	900	-164,03	99,00	2,40	47,75
1.501 - 5.000	3250	-120,75	*100,00	65,28	92,08
5.001 - 10.000	7500	64,73	*100,00	79,37	67,27
10.001 - 20.000	15000	91,78	99,25	95,08	94,54
20.001 - 30.000	25000	83,21	91,14	87,17	87,17
30.001 - 40.000	35000	30,41	96,96	74,50	96,13
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	73,12	99,66	91,89	94,93
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000	95,32	95,32	95,32	95,32

Zdroj: vlastní výpočty z výzkumu

* 100 procentní efektivnost u maximálních hodnot je způsobena zaokrouhlováním v průběhu výpočtů

Další poplatek, u kterého byla zjišťována efektivnost, je **poplatek ze vstupného**, který vybírá v 8 velikostních kategoriích celkem 35 měst a obcí ve sledovaném vzorku. Tento poplatek se z hlediska efektivnosti řadí mezi nejvíce kontroverzní, neboť kromě tří velikostních kategorií je v ostatních záporná hodnota prostého průměru o něco lépe to dopadlo v případě použití mediánu. I v tomto případě jsou výsledky výzkumu uvedeny v následující tabulce.

Tab. č. 4 Poplatek ze vstupného					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost v %			
		minimum	Maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 - 200	150				
201 - 300	250	-34,84	94,29	29,73	29,73
301 - 1500	900	-168,32	92,59	4,77	40,21
1.501 - 5.000	3250	-472,60	*100,00	17,29	92,99
5.001 - 10.000	7500	-105,19	*100,00	17,62	37,83
10.001 - 20.000	15000	36,28	93,53	74,09	86,64
20.001 - 30.000	25000	36,70	36,98	36,84	36,84
30.001 - 40.000	35000	-149,18	93,00	6,11	74,50
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	87,81	98,13	93,44	93,91
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000				

Zdroj: vlastní výzkum a výpočty

* 100 procentní efektivnost u maximálních hodnot je způsobena zaokrouhlováním v průběhu výpočtů

Poplatek z ubytovací kapacity patří mezi poplatky, které jsou vybírány u méně než poloviny sledovaných subjektů a kromě čtyř velikostních kategorií je dokonce v ostatních kategoriích v průměru neefektivní. To znamená, že na jeho výběr obce a města doplácí ze svého rozpočtu. V tomto případě je již na pováženu, zda vůbec u velikostních kategorií se zápornými hodnotami efektivnosti výběr tohoto poplatku realizovat.

Tab. č. 5 Poplatek z ubytovací kapacity					
Velikostní kategorie	Střed	Efektivnost v %			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 – 200	150				
201 – 300	250	89,27	99,52	94,40	94,40
301 – 1500	900	-583,27	98,59	-50,57	76,06
1.501 - 5.000	3250	-392,78	99,62	-11,66	71,25
5.001 - 10.000	7500	-587,98	62,08	-262,95	-262,95
10.001 - 20.000	15000	70,13	97,21	86,26	87,89
20.001 - 30.000	25000	-78,99	-78,99	-78,99	-78,99
30.001 - 40.000	35000	-172,51	97,62	-37,44	-37,44
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	87,32	94,57	90,64	90,04
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000	53,19	53,19	53,19	53,19

Zdroj: vlastní výpočty z výzkumu

Poplatek za povolení vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst a částí měst je, stejně jako u předchozího poplatku, vybírán pouze 26 sledovanými subjekty, a to ve městech od 10 tisíc obyvatel výše. Z hlediska efektivnosti tohoto poplatku je vidět rostoucí tendence s růstem počtu obyvatel.

Tab. č. 6 Poplatek za povolení k vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst a částí měst					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost v %			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 - 200	150				
201 - 300	250				
301 - 1500	900				
1.501 - 5.000	3250				
5.001 - 10.000	7500				
10.001 - 20.000	15000	-0,08	80,41	40,17	40,17
20.001 - 30.000	25000				
30.001 - 40.000	35000	72,88	72,88	72,88	72,88
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	98,05	98,05	98,05	98,05
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000				

Zdroj: vlastní výpočty z výzkumu

U poplatku za provozování výherních hracích přístrojů je efektivnost ve všech velikostních kategoriích kladná a dosahuje velmi vysokých hodnot. To znamená, že náklady spojené s tímto poplatkem jsou skutečně minimální a získané příjmy mohou být použity na financování dalších lokálních statků a služeb. Pozn.: u maximálních hodnot vychází ve dvou kategoriích 100%, což je způsobeno zaokrouhlováním na 6 desetinných míst v průběhu provádění výpočtů.

Tab. č. 7 Poplatek za provozování výherních hracích přístrojů					
Velikostní kategorie	střed	Efektivnost v %			
		minimum	maximum	průměr	medián
do 100	50				
101 - 200	150	99,88	99,88	99,88	99,88
201 - 300	250				
301 - 1500	900	82,74	98,77	93,47	97,83
1.501 - 5.000	3250	24,42	*100,00	90,83	98,25
5.001 - 10.000	7500	62,98	*100,00	89,53	97,56
10.001 - 20.000	15000	93,17	99,00	97,28	98,07
20.001 - 30.000	25000	69,07	69,07	69,07	69,07
30.001 - 40.000	35000	56,39	99,82	85,33	99,79
40.001 - 50.000	45000				
50.001 - 100.000	75000	95,04	99,99	98,67	99,31
100.001 - 150.000	125000				
150.001 a výše	175000	95,32	95,32	95,32	95,32

Zdroj: výpočty z vlastního výzkumu

* 100 procentní efektivnost u maximálních hodnot je způsobena zaokrouhlováním v průběhu výpočtů

ZÁVĚR

Závěrem lze provést následující stručné shrnutí. Za nejproblémovější z hlediska poplatkové efektivity lze považovat pro některé velikostní kategorie, případně jen některé obce či města, p. za psa, p. ze vstupného a poplatků z ubytovací kapacity. Za fiskálně významný lze naopak považovat p. za provozování výherních hracích přístrojů a p. za povolení k vjezdu s motorovým vozidlem do vybraných míst a částí měst, a to u všech sledovaných subjektů. Poplatek ze vstupného sice u žádné velikostní kategorie nedosahuje záporných hodnot, ale s výjimkou jedné velikostní kategorie je z hlediska výnosnosti málo významný, protože se poplatková efektivity pohybuje v rozmezí od zhruba 5 do 37%.

SUMMARY

Dog's licence, entrance fee and charges on accommodation capacity can be considered as the most problematic ones, from the point of view of fee efficiency, in some quantitative categories, respectively in some municipalities or towns. On the contrary, as fiscally important can be considered charges on gaming machines and fees on permits for motor vehicles to enter selected areas and parts of towns, in case of all monitored subjects. Entrance fees, however, do not reach negative values in any quantitative category, but they are of little importance from the point of view of profitability, with the exception of one quantitative category, for the fee efficiency oscillates between 5 and 37 percent.

POUŽITÁ LITERATURA:

Hamerníková, B., veřejné finance, Eurolex Bohemia 1999

Hrabalová, S., Nunvářová, S., Analýza vybraných daňových příjmů obcí, VI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, 25.-27.6.2003, MU Brno 2003

Kinšt, J., Rozpočtová skladba v roce 2004, Pragoeduca, 2004

Musgrave, R.A., Musgrave, P.B., Veřejné finance v teorii a praxi, Management Press Praha 1994

Peková, J., Hospodaření a finance územních samospráv, Management Press Praha, 2004, str. 266

Šelešovský, J., - na semináři ve Šlapanicích v r. 2002 v diskuzi

Vítek, L., Pavel, J., Je výběr místních daní v ČR efektivní?, 8. mezinárodní konference Teoretické a praktické aspekty veřejných financí, 12.-13.dubna 2002, VŠE Praha 2002

z.č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, v platném znění

z.č. 212/1992 Sb., o soustavě daní

z.č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, v platném znění

z.č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosu některých daní územních rozpočtů, v platném znění
vyhl. MF ČR č. 323/002 Sb., o rozpočtové skladbě

VLIV DOJÍŽDKY ZA PRACÍ NA SITUACI NA TRHU PRÁCE VE MĚSTĚ BRNĚ

Mgr. Tomáš KREJČÍ,
RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.

Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta,
Geografický ústav, Kottlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika,
Tel.: +420 5 4949 7964, E-mail: tousek@geogr.muni.cz

ABSTRAKT

Příspěvek se věnuje analýze dojížděky za prací do města Brna v letech 1991 až 2001. Na příkladu dat z censů 1991 a 2001 o intenzitě dojížděky vymezují autoři dojížděkově zázemí brněnského regionu. Analýza prokazuje nárůst počtu dojížděkových proudů do Brna z větších vzdáleností (včetně území kraje Vysočina). V uvedeném období tedy došlo k výraznému rozšíření dojížděkového zázemí města, avšak za současného snížení intenzity dojížděky z obcí v nejbližším okolí Brna. Významnou skutečností je také růst podílu dojíždějících na obsazených pracovních místech, ačkoliv počet pracovních míst v Brně se při vzrůstající nezaměstnanosti za posledních deset let prakticky nezměnil.

ABSTRACT

The contribution is concerned with an analysis of commuting to Brno during 1991 – 2001. According to data on commuting intensity from 1991 and 2002 censuses the authors delimit commuting hinterland of Brno region. The analysis shows the rise in a number of commuting flows to Brno from greater distances (areas of Vysočina region included). In the period mentioned above there was a distinct enlargement of the city's commuting hinterland, which was however connected with simultaneous decrease in commuting intensity from municipalities in the nearest surroundings of Brno. A rise in commuters portion on occupied labour positions is also a significant fact, although the number of labour positions in Brno have not changed, regarding the increasing unemployment during the last ten years.

1. ÚVOD

Dojížděka obyvatelstva za prací je významnou složkou prostorové mobility obyvatelstva. Je podmíněna nestejným prostorovým rozmístěním ekonomicky aktivních obyvatel na straně jedné a pracovních příležitostí na straně druhé. Jedná se o významný regionální proces, který má v ČR trvale vysokou intenzitu. Má také významný podíl na formování prostorových vazeb v sídelním systému.

Dojížděkou za prací většina odborníků rozumí pohyb obyvatelstva za prací přes administrativní hranici obce trvalého bydliště. Studie, které se věnovaly dojížděce za prací u nás, byly až do počátku šedesátých let založeny výhradně na anketárních šetřeních, která byla prováděna většinou regionálními plánovacími institucemi. V rámci sčítání lidu byly údaje o dojížděce za prací poprvé zjišťovány v roce 1961. Od tohoto roku jsou údaje o dojížděce za prací již pravidelně součástí censů a jsou široce využívány

v regionálních pracích zabývajících se vztahem centra a jeho zázemí. Mezi tyto se řadí i níže uvedený příspěvek věnovaný dojížděcí za prací do města Brna, a to v kontextu nepříznivé situace na jeho trhu práce. I když Brno patří mezi města ve kterých míra nezaměstnanosti překračuje celorepublikovou úroveň, jeho role, jako centra dojížděčky za prací v transformačním období, neklesá. Hlavním cílem příspěvku je prokázat tuto skutečnost na datech z censů 1991 a 2001.

2. DOJÍŽDKA ZA PRACÍ DO MĚSTA BRNA V ROCE 1991

Údaje ze sčítání lidu v roce 1991 reprezentují zhruba předtransformační stav dojížděčky za prací do města Brna, neboť sčítání se konalo 3.března a ekonomická reforma byla nastartována o 2 měsíce dříve. Na počátku března 1991 registroval Úřad práce Brno-město 2,8 tis. uchazečů o práci, což reprezentovalo míru nezaměstnanosti ve výši 1,4 %. V evidenci brněnského úřadu bylo 2,3 tis. volných pracovních míst, takže na 1 místo připadalo 1,2 uchazeče o práci. O něco méně příznivý pohled na situaci na trhu práce ve městě poskytovaly údaje zjištěné sčítáním. Dle nich k 3.3.1991 bydlelo v Brně 6 290 osob hledajících si zaměstnání, z toho 3 407 mužů. K tomuto datu mělo Brno 203,8 tis. osob ekonomicky aktivních, z nichž na trhu práce aktivně působilo necelých 190 tisíc (kromě osob nezaměstnaných jsou odečteny i ženy na další mateřské dovolené). V samotném Brně jich však pracovalo méně, jelikož 12,7 tis. osob vyjíždělo za prací mimo území města Brna.

Z celkového počtu 12 706 vyjíždějících za prací vyjíždělo do jiných okresů ČR 11 864 osob (nejvíce do okresu Brno-venkov, a to 6 830), 328 na území Slovenska, které v té době bylo součástí společného státu ČSFR a 514 do zahraničí.

Počet dojíždějících za prací do Brna byl daleko významnější a překračoval hranici 60 tis. osob. Z celkového počtu 60 988 dojíždějících připadlo 59 419 na osoby dojíždějící z ČR a 1 569 na osoby ze Slovenska. Více než polovina dojíždějících (31,6 tis.) měla trvalé bydliště v obcích okresu Brno-venkov, 6,9 tis. v okrese Vyškov, 5 tis. v okrese Břeclav, 3,7 tis. v okrese Blansko, 2 tis. v okrese Znojmo a 1,6 tis. v okrese Hodonín. Z uvedeného plyne, že nejvýznamnější okresní dojížděčkové směry do Brna byly z okresů současného Jihomoravského kraje. Kromě toho se významnou dojížděčkou do Brna (více než 1 000 osob) vyznačovaly i okresy Žďár nad Sázavou a Třebíč. Sčítání lidu v roce 1991 nepostihovalo zahraniční pracovníky v Brně. Podle odhadů však jejich počet nebyl v té době nijak významný a činil asi 800 osob. Nejvíce jich pocházelo z Vietnamu a Polska.

Více než 35 tisíc dojíždějících pracovalo v sekundárním sektoru ekonomiky Brna. Průmysl vázal 24,4 tis. a stavebnictví 11 tis. dojíždějících. Jejich podíl na celkovém počtu dojíždějících byl vyšší (u průmyslu 40 % a u stavebnictví 18 %) než měla tato odvětví význam ve struktuře zaměstnanosti města Brna na počátku března 1991 (průmysl 34,0 %. stavebnictví 11,9 %). Na celkové zaměstnanosti v Brně (237,9 tis. osob) se dojíždějící včetně zahraničních pracovníků podíleli 25,7 %, na zaměstnanosti v průmyslu 29,1 % a na zaměstnanosti ve stavebnictví dokonce 37,6 %.

Co se týče frekvence dojížděčky, více než 49 tis. osob dojíždělo do Brna za prací denně (80,4% všech dojíždějících). Nicméně, u více než poloviny osob (50,5%), byl čas strávený na cestě do práce delší než 1 hodina. Do půl hodiny se do práce dokázalo dostat

pouze 12% osob z bydlištěm mimo Brno. Na celkovém počtu téměř 61 tis. dojíždějících do Brna se daleko výrazněji podíleli muži (61,5%).

V odborné literatuře týkající se problematiky regionalizace území je intenzita dojížděky za prací často rozhodujícím procesem při vymezování regionů či při vymezování zázemí středisek. Za obce těsně spojené s jádrem regionu (střediskem) se považují obce, ze kterých alespoň desetina ekonomicky aktivních osob (nebo pracujících osob) bydlících v obci dojíždí do jádra regionu. V roce 1991 existovalo takovýchto obcí 252 (obce k administrativnímu stavu k 31.12.2003) a tyto lze považovat za dojížděkové zázemí města Brna.

Samozřejmě, intenzita pracovních vazeb obcí s nejbližšího zázemí města s Brnem byla daleko silnější. V roce 1991 existovalo dokonce 49 obcí, ze kterých do Brna za prací vyjížděla nejméně polovina ekonomicky aktivních osob (viz tab. č.1). Z tohoto souboru 42 obcí patřilo do okresu Brno-venkov. Ze 41 obcí okresu Brno-venkov vyjíždělo do Brna 33,4 – 49,9% ekonomicky aktivních, z 27 obcí 20,0 – 33,3% a z 26 obcí 10,0 – 19,9%. Pouze v jediné obci tohoto okresu nebyl registrován alespoň „desetinový“ proud do Brna; jednalo se o obec Šerkovice, ze které do Brna za prací vyjíždělo 6 osob (6,9% ekonomicky aktivních). Více než polovina ekonomicky aktivních vyjíždějících do Brna však byla zaznamenána i u některých obcí ležících mimo okres Brno-venkov, jak dokládá následující tabulka.

3. ZMĚNY V DOJÍŽDĚ ZA PRACÍ DO BRNA V LETECH 1991 – 2001

Při posledním sčítání v roce 2001 (k 1.3.) bylo zjištěno, že v Brně bydlelo 194,4 tis. ekonomicky aktivních osob, z nichž 17,7 tis. bylo nezaměstnaných (ke stejnému datu na Úřadu práce Brno-město bylo evidováno 16,6 tis. osob), takže počet zaměstnaných činil 176,7 tis. Za prací mimo Brno vyjíždělo 13 352 osob (o 546 více než v roce 1991), z toho 885 do zahraničí. Oproti předchozímu sčítání se také zvýšil počet dojíždějících do Brna. V roce 2001 dojíždělo do Brna za prací z ČR 65 127 osob, tj. o 5 608 osob více než tomu bylo v roce 1991. Z dat ze sčítání lze vypočítat, že v Brně připadlo na občany ČR 228,4 tis. obsazených pracovních míst. Do pracovních míst je však potřeba zahrnout i místa obsazená cizinci. K datu sčítání pracovalo v Brně 1 740 cizinců s platným povolením k zaměstnání, 4 915 občanů SR registrovaných ÚP a 2 222 cizinců se živnostenským oprávněním. Celkový počet legálně pracujících cizinců v Brně dosahoval 8,9 tis., takže počet obsazených pracovních míst v Brně činil 237,4 tis., což je pouze o 500 míst méně než tomu bylo v roce 1991. Kdybychom vzali v potaz i nelegální pracující cizince a „načerno“ pracující osoby v evidenci ÚP, můžeme konstatovat, že počet obsazených pracovních míst v Brně v roce 2001 byl vyšší než před deseti lety. Přitom dle údajů posledních dvou sčítání vzrostl počet nezaměstnaných o 11,5 tis.

Nejvíce osob do Brna dojíždělo z obcí okresu Brno-venkov, a to 29 213, tzn. o 2,4 tis. méně než tomu bylo v roce 1991. Podle počtu dojíždějících následovaly tyto okresy Jihomoravského kraje: Vyškov (6,9 tis.), Břeclav (6,0 tis), Blansko (4,9 tis.), Znojmo (2,8 tis.) a Hodonín (2,0 tis.). Dojížděka za prací do Brna se tedy zvýšila, kromě Vyškova, u všech okresů, nejvíce z okresu Blansko (nárůst o 1 187 dojíždějících, tj. o 31,8 %). Vysokým nárůstem se prezentovaly i okresy Žďár nad Sázavou a Třebíč. Ze Žďárska dojíždělo do Brna za prací dokonce více osob než z okresu Hodonín. Počet dojíždějících činil 2 246 osob (nárůst o 676 osob, tj. 43,1 %) a počet dojíždějících

z okresu Třebíč 1 707 osob (nárůst o 548 osob, tj. 47,3 %). Nejsilnější dojížděkové proudy z území Jihomoravského kraje a z ostatních krajů ČR jsou uvedeny v následujících tabulkách (tab.č.2. a tab.č.3.)

Porovnání dat o počtu vyjíždějících osob z obcí v zázemí Brna z posledních dvou cenů nám umožňuje nalézt odpověď na otázku, nakolik se změnila dojížděka za prací do Brna z těchto obcí. Dojížděkové zázemí města Brna je tvořeno obcemi, z kterých vyjíždí za prací do Brna alespoň 10 % zaměstnaných s trvalým bydlištěm v daných obcích. Dojížděkové zázemí města Brna je složeno ze čtyř dílčích zón, odlišených intenzitou vyjížděky za prací do Brna. První zónu zázemí tvoří obce, z kterých do Brna vyjíždí 50 a více procent ze zaměstnaných, druhou zónu obce s podílem 33,4 – 49,9 %, třetí zónu obce s podílem 20,0 – 33,3 % a poslední čtvrtou s podílem 10,0 až 19,9 %.

Soubor obcí ze kterých dojížděla za prací do Brna alespoň desetina zaměstnaného, zde bydlicího obyvatelstva se v roce 2001 podstatně rozšířil. Zatímco v roce 1991 bylo takových obcí 252, v roce 2001 to bylo již 339 obcí. Dojížděkové zázemí města Brna opět zasahovalo do všech okresů Jihomoravského kraje, a také do okresů Třebíč a Žďár nad Sázavou z kraje Vysočina. Oproti roku 1991 však klesl počet obcí ležících v 1.zóně zázemí, a to ze 49 na 43 obcí. Ve 2.zóně počet obcí vzrostl z 53 na 68, ve třetí z 66 na 92 a ve čtvrté z 84 na 136. Do 4.zóny v roce 2001 již patřila města Náměšť nad Oslavou, Blansko, Moravský Krumlov, Hustopeče, Velká Bíteš a Miroslav, která ještě v roce 1991 nebyla součástí dojížděkového zázemí města Brna. Došlo také k přesunu některých středisek z jedné zóny do druhé. Např. města Adamov, Tišnov a Klobouky u Brna v roce 2001 se stala z důvodů většího počtu vyjíždějících do Brna součástí 3.zóny zázemí. Počet vyjíždějících do Brna z obcí všech zón zázemí činil 45,2 tis., tj. 69,5 % všech dojíždějících za prací do Brna (tab.č.4.).

Analýza významných obecních dojížděkových proudů do Brna prokázala, že – až na okres Brno-venkov – ve všech okresech širšího zázemí Brna (tvořeno územím osmi okresů) došlo v období 1991 – 2001 k nárůstu počtu dojížděkových proudů (nejvíce v okrese Žďár nad Sázavou ze 7 na 27). V okrese Brno-venkov byla v roce 2001 jedinou nezařazenou obcí do zázemí Brna obec Zálesná Zhoř. . Obcí s nejvyšším poklesem vyjížděky do Brna se stala obec Popůvky (ze 76,0% na 56,8% zaměstnaných). Na katastrálním území Popůvek postavila v minulých letech řada firem svá distribuční střediska, především kvůli blízkosti dálnice D1. Nové firmy nyní vážou část místní pracovní síly, která donedávna vyjížděla za prací do Brna.

V devadesátých letech klesala dojížděka za prací do Brna z obcí položených nejbliže k Brnu a naopak rostla z obcí vzdálenějších od Brna. Pokles dojíždějících z bezprostředního zázemí města Brna lze vysvětlit skutečností, že bezprostřední zázemí po roce 1989 se nestalo územím charakteristickým pouze výstavbou rodinných domků (posílení obytné funkce), ale také vznikem pracovních příležitostí, především v terciárním sektoru (posílení pracovní funkce). Lze tedy jednoznačně hovořit o prohlubujícím se procesu suburbanizace v brněnské aglomeraci. Pracovní místa vznikala především v obcích s výhodnou dopravní polohou.

Na druhé straně pokles pracovních míst v menších střediscích, vzdálenějších od Brna více než 20 kilometrů, byl příčinou nárůstu dojíždějících za prací do Brna z větší vzdálenosti. V období let 1991 – 2001 klesl počet obsazených pracovních míst

v Ivančicích o 800 (z 5,1 na 4,3 tis.), v Tišnově o 700 (ze 4,4 na 3,7 tis.), v Bučovicích o 300 (z 3,5 na 3,2 tis.) a v Kloboukách u Brna také o 300 (z 1,1 na 0,8 tis.). K největšímu poklesu pracovních míst v zázemí města Brna však došlo v Adamově v důsledku uvolnění pracovníků ve strojírenském podniku Adast. Počet obsazených pracovních míst v roce 1991 zde dosahoval 4,8 tis., zatímco o deset let později to bylo jenom 2,6 tis.

V roce 1991 dojíždělo za prací do Brna z osmi sledovaných okresů tvořících širší zázemí města Brna 53 690 osob, tj. 90,3% všech dojíždějících do Brna z území ČR. O deset let později počet dojíždějících vzrostl o 2 039 osob na 55 729, ale jejich podíl na dojížděncích z ČR klesl na 85,7%. Počet dojíždějících za prací do Brna mimo okresy Jihomoravského kraje a okresy Třebíč a Žďár nad Sázavou v letech 1991 – 2001 vzrostl z 5 739 na 9 316 osob. Výše uvedená absolutní i relativní data jednoznačně potvrzují růst dojížděky za prací na delší vzdálenost.

Podíl dojíždějících na obsazených pracovních místech v Brně během deseti let vzrostl z 25,7% na 31,2%. Soubor dojíždějících tvoří občané trvalým bydlištěm mimo Brno (65,1 tis. osob) a legálně pracující cizinci (8,9 tis.), tedy celkem 74 tis. osob. Na nárůstu dojížděky za prací se podílel především terciérní sektor, i když podíl dojíždějících na obsazených pracovních místech v průmyslu a stavebnictví vzrostl, zatímco v terciéru klesl.

4. ZÁVĚR

Důležitým zjištěním analýzy vývoje dojíždění za prací do města Brna v období let 1991 až 2001 je skutečnost, že počet dojíždějících vzrostl o více než 12 tisíc a jejich podíl na pracovních místech v Brně již překročil hranici 30 %, přitom počet pracovních míst v Brně zůstal prakticky zachován. Na nárůstu dojížděky se podílela rozhodující měrou dojíždka z větších vzdáleností v rámci ČR a dojíždka ze zahraničí. Dojíždkové zázemí města Brna v roce 2001 tvořilo 339 obcí, což bylo o 87 obcí více než v roce 1991. V průběhu sledovaného desetiletí se oslabil pracovní funkce většiny mikroregionálních středisek, nacházejících se ve vzdálenosti více než 20 kilometrů od Brna. Na druhé straně vytvoření pracovních míst v obcích nedaleko Brna bylo příčinou poklesu dojížděky za prací z nejbližšího zázemí Brna.

Autoři děkují GAČR za finanční podporu grantu č. 205/02/0321, v jehož rámci byl tento příspěvek zpracován.

Tab.1. Významné obecní dojíždkové proudy do města Brna v roce 1991 podle okresů

vybrané okresy	Počet obcí, ve kterých podíl vyjíždějících ze zaměstnaných činí				celkem
	50,0 a více	33,4 - 49,9	20,0 - 33,3	10,0 - 19,9	
Blansko	1	1	11	12	25
Brno-venkov	42	41	27	26	136
Břeclav	0	4	9	10	23
Hodonín	0	0	2	2	4
Třebíč	0	0	3	2	5
Vyškov	6	7	12	14	39
Znojmo	0	0	2	11	13
Žďár nad Sázavou	0	0	0	7	7
Celkem	49	53	66	84	252

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 3.3.1991. Vyjíždka a dojíždka do zaměstnání, škol a učení – Brno-město. KSS ČSÚ Brno, 1993

Tab.2. Nejsilnější obecní dojížd'kové proudy do Brna v letech 1991 a 2001

dojíždějící v roce 1991			dojíždějící v roce 2001		
pořadí	obec	počet	pořadí	obec	počet
1.	Šlapanice	2341	1.	Šlapanice	1876
2.	Kuřim	1272	2.	Kuřim	1462
3.	Rosice*	1031	3.	Blansko	1033
4.	Modřice	928	4.	Vyškov	982
5.	Tišnov	878	5.	Tišnov	968
6.	Rajhrad	811	6.	Modřice	890
7.	Sítelice	769	7.	Rosice	783
8.	Mokrá-Horákov	697	8.	Ivančice	746
9.	Vyškov	672	9.	Břilovice n.S.	718
10.	Ořechov	651	10.	Slavkov u B.	711

* Rosice včetně Zastávky, v roce 2001 z Rosic a Zastávky do Brna dojíždělo 1036 osob.

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 3.3.1991. Vyjízďka a dojížd'ka do zaměstnání, škol a učení – Brno-město. KSS ČSÚ Brno, 1993; Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001. Dojížd'ka do zaměstnání a škol – Jihomoravský kraj. ČSÚ Praha, 2004.

Tab.3. Nejsilnější mimokrajské obecní dojížd'kové proudy do Brna v letech 1991 a 2001

dojíždějící v roce 1991			dojíždějící v roce 2001		
pořadí	obec	počet	pořadí	obec	počet
1.	Třebíč	333	1.	Třebíč	437
2.	Velká Bíteš	260	2.	Praha	410
3.	Prostějov	196	3.	Ostrava	392
4.	Ostrava	193	4.	Olomouc	284
5.	Praha	186	5.	Prostějov	283
6.	Žďár n.Sáz.	155	6.	Velká Bíteš?	276
7.	Velké Meziříčí	151	7.	Náměšť n.Osl.	237
8.	Bystřice n.Pern.	139	8.	Žďár n.Sáz.	208
9.	Jihlava	138	9.	Bystřice n.Pern.	200
10.	Náměšť n.Osl.	133	10.	Jihlava	157

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 3.3.1991. Vyjízďka a dojížd'ka do zaměstnání, škol a učení – Brno-město. KSS ČSÚ Brno, 1993; Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001. Dojížd'ka do zaměstnání a škol – Jihomoravský kraj. ČSÚ Praha, 2004.

Tab.4. Dojížd'kové zázemí města Brna v roce 2001

Obce, ve kterých % vyjízďejících ze zaměstnaných činí	Počet obcí	Počet vyjízďejících do Brna	Zaměstnaní	Průměrný podíl vyjízďejících do Brna ze zaměstnaných (%)
50,0 a více	43	11 883	20 573	57,8
33,4 – 49,9	68	15 055	35 631	42,3
20,0 – 33,3	92	11 261	43 513	25,9
10,0 – 19,9	136	7 134	54 928	13,0
celkem	339	45 233	154 645	29,3

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001. Dojížd'ka do zaměstnání a škol – Jihomoravský kraj. ČSÚ Praha, 2004.

Tab.5. Významné dojížděkové proudy do města Brna v roce 2001 podle okresů

vybrané okresy	Počet obcí, ve kterých podíl vyjíždějících ze zaměstnaných činí				celkem
	50,0 a více	33,4 – 49,9	20,0 – 33,3	10,0 – 19,9	
Blansko	1	3	11	27	42
Brno-venkov	38	47	36	15	136
Břeclav	1	6	13	15	35
Hodonín	0	0	2	3	5
Třebíč	0	1	3	8	12
Vyškov	3	9	15	23	50
Znojmo	0	2	8	22	32
Žďár nad Sázavou	0	0	4	23	27
Celkem	43	68	92	136	339

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001. Dojížděka do zaměstnání a škol – Jihomoravský kraj, ČSÚ Praha, 2004.

Tab.6. Změny v dojížděce do města Brna v období let 1991 – 2001 podle zón dojížděkového zázemí 2001

Zóny (obce, ve kterých % vyj. ze zam. činí)	Počet vyj. do Brna v roce 1991	Podíl zón na doj. do Brna v roce 1991 (%)	Počet vyj. do Brna v roce 2001	Podíl zón na doj. do Brna v roce 2001 (%)	Index 2001/1991
zóna 1 (50,0 a více)	13 538	22,2	11 883	18,3	87,8
zóna 2 (33,4 – 49,9)	16 197	26,6	15 055	23,1	92,9
zóna 3 (20,0 – 33,3)	11 101	18,2	11 261	17,3	101,4
zóna 4 (10,0 – 19,9)	5 588	9,2	7 134	11,0	127,7
Celkem	46 424	76,1	45 333	69,7	97,6

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 3.3.1991. Vyjížděka a dojížděka do zaměstnání, škol a učení – Brno-město. KSS ČSÚ Brno, 1993; Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001. Dojížděka do zaměstnání a škol – Jihomoravský kraj, ČSÚ Praha, 2004.

LITERATURA:

ČERMÁK, Z. (1993): *Geografické aspekty prostorové mobility obyvatelstva*. Kandidátská disertační práce. Univerzita Karlova, Praha, 132 s.

HAMPL, M. – KÜHNL, K. (1967): *Dojížděka obyvatelstva za prací jako regionální proces*. Acta UC – geographica I. Univerzita Karlova, Praha, s. 39-56.

MACKA, M. (1964): Příspěvek k vymezení zázemí Brna z hlediska dojíždění do zaměstnání. In: Zprávy GÚ ČSAV 1964/9. Opava, s.31-33.

MRKOS, J. (1948): Pohyb obyvatelstva za zaměstnáním do hlavních středisek práce v zemi Moravskoslezské. Svazek 6. Zemský studijní a plánovací ústav, Brno, 28 s.

ŘEHÁK, S. (1988): *Dojížděka do zaměstnání v ČSSR*. In: Sborník prací 19. GÚ ČSAV, Brno, s.83-95.

TOUŠEK, V. a kol. (2004): Průzkum zaměstnanosti ve městě Brně k 31.12.2003. Databáze ekonomických subjektů zaměstnávajících v Brně 20 a více pracovníků. Výzkumná zpráva. VCRR MU, Brno, 51 s. + 42 s. příloh.

INTENZITA CESTOVNÍHO RUCHU KRÁLOVÉHRADECKÉHO KRAJE (DLE DOSTUPNÝCH ÚDAJŮ, POMOCÍ GIS)

Mgr. Emil KUDRNOVSKÝ

*Katedra geoinformatiky, Přírodovědecká fakulta UP v Olomouci,
Tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc, Česká republika,
E-mail: kudrnoi@prfmv.upol.cz*

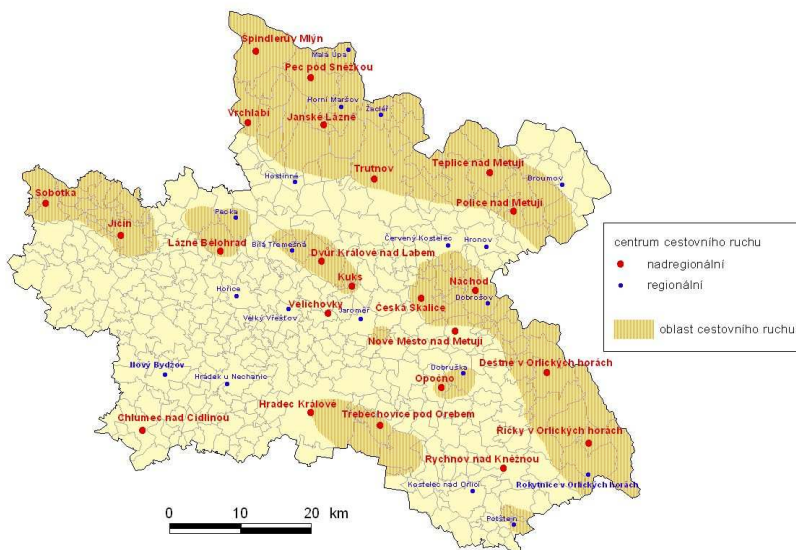
Potřeba charakterizovat intenzitu cestovního ruchu vznikla při řešení Koncepce ochrany ŽP Královéhradeckého kraje, ve které bylo nutné globálně definovat míru zatížení krajiny cestovním ruchem. Nebyl čas ani peníze na podrobné dotazníkové šetření, proto výsledky této analýzy vychází pouze z dostupných údajů cestovního ruchu, které byly zpracovány a vyhodnoceny pomocí GIS na hranice Královéhradeckého kraje.

Intenzita cestovního ruchu vychází z podrobné analýzy současného stavu cestovního ruchu a potenciálu cestovního ruchu. Intenzitou cestovního ruchu bylo namodelováno potencionální zatížení vyvolané pobytem (přítomností) osob účastnících se cestovního ruchu a jejich pohybem za účelem cestovního ruchu a rekreace. Souhrnné zhodnocení vlivu cestovního ruchu na životní prostředí Královéhradeckého kraje bylo provedeno na základě výsledků analýz jednotlivých forem cestovního ruchu, dopravy a návštěvnosti regionu.

1. SOUČASNÝ STAV CESTOVNÍHO RUCHU

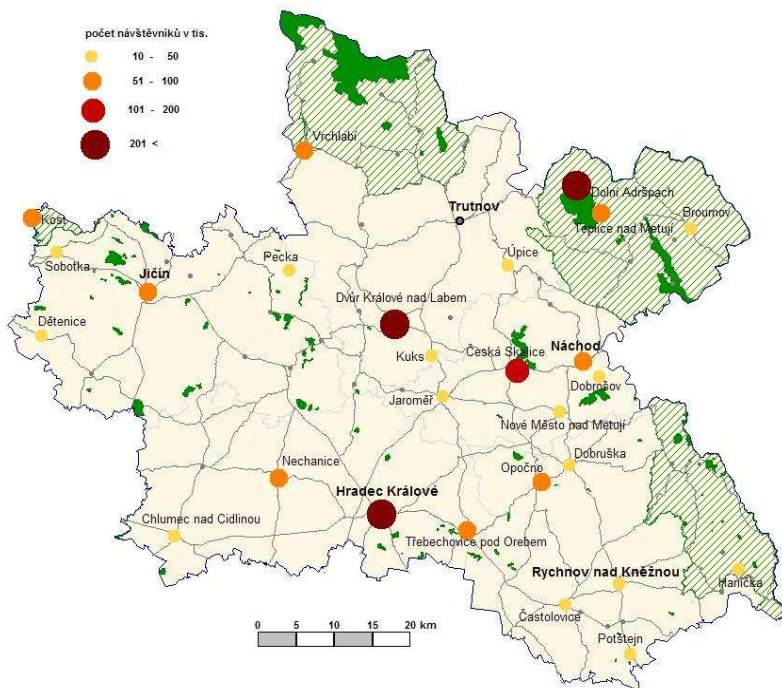
Královéhradecký kraj uspokojuje každého návštěvníka širokou nabídkou turistických produktů. Pro jednotlivé formy cestovního ruchu nabízí nejenom krásnou přírodu a zdravé životní prostředí nížinného, podhorského i horského charakteru, ale i atraktivní turistické cíle, jež jsou výsledkem staleté tradice osídlení tohoto kraje. Do Královéhradeckého kraje zasahují tři turistické regiony: Český ráj, Krkonoše a Východní Čechy.

Mezi turisticky atraktivní oblasti Královéhradeckého kraje patří oblasti chráněných území, oblasti letní rekreace vázané na vodní plochy, oblasti regionálního významu využívané zejména pro krátkodobou rekreaci a ostatní lokální cíle významné pro cestovní ruch. Intenzita cestovního ruchu a zatížení životního prostředí je v jednotlivých částech chráněných území různá v závislosti na atraktivnosti objektů cestovního ruchu. V rámci území kraje lze proto vymezit kromě oblastí cestovního ruchu i centra cestovního ruchu – nadregionálního nebo regionálního významu (viz obr. 1).

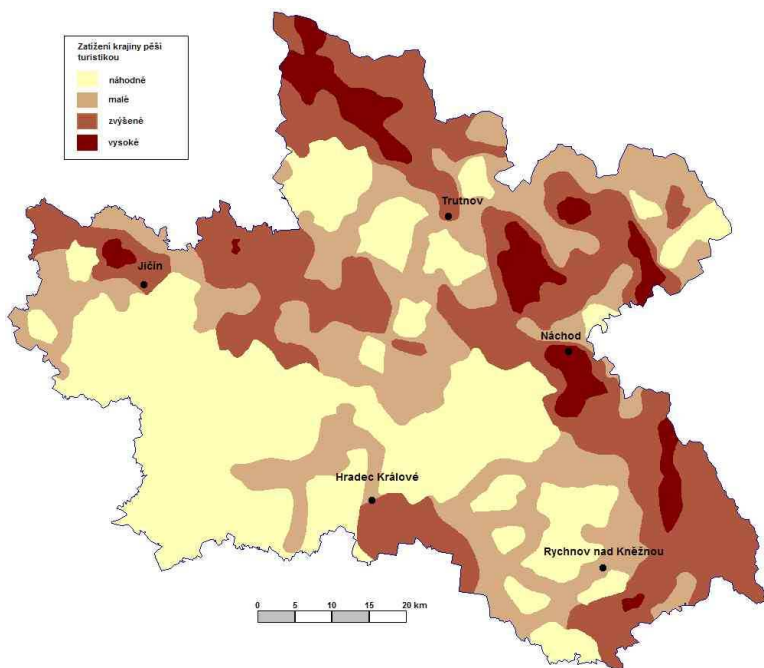
Obr.1 Současný stav cestovního ruchu (oblasti cestovního ruchu, centra nadregionálního a regionálního významu)

Intenzita cestovního ruchu v kraji v posledních letech roste vzhledem k dostupnosti regionu z významných sídel (včetně Prahy) a vzhledem k přímé vazbě na Polsko a nepřímé na Německo. Počet zahraničních turistů v registrovaných ubytovacích zařízeních se postupně zvyšuje a v roce 2001 činil cca 300 tis., což je 32 % z celkového počtu ubytovaných. Největší nárůst byl zaznamenán počátkem 90. let, postupně dochází ke stabilizovanému trendu s mírnými výkyvy. Převažují turisté ze sousedních zemí – z Německa (39 %), z Polska (8,5 %), a dále turisté z Nizozemí (7 %). Úměrně tomu se zvyšuje lůžková kapacita, která je po Praze největší v ČR (cca 52 tis. lůžek v roce 2001). Počet ubytovacích zařízení stoupl za poslední dekádu přibližně čtyřnásobně a v roce 2001 dosáhl počtu 1562. Průměrná délka pobytu, kterou turista stráví v kraji, dosáhla v roce 2001 hodnoty 4,5 dne.

Obr. 2 Sledovatelná návštěvnost v objektech cestovního ruchu Královéhradeckého kraje (pro rok 2002)

Cestovní ruch a rekreace jsou v Královéhradeckém kraji formovány v několika podobách. Nejvýznamnějšími formami cestovního ruchu jsou pěší turistika (obr. 3), cykloturistika a zimní turistika, tyto formy mají potenciálně největší podíl na zatížení krajiny. Mezi další provozované formy cestovního ruchu patří rekreační a sportovní plavba, závěsné létání a paragliding, rekreace u vody, horolezectví, sportovní myslivost a rybolov, kulturní akce, sportovní akce, církevní akce, veletrhy a tematické trhy, lázně a příhraniční cestovní ruch, venkovská turistika.

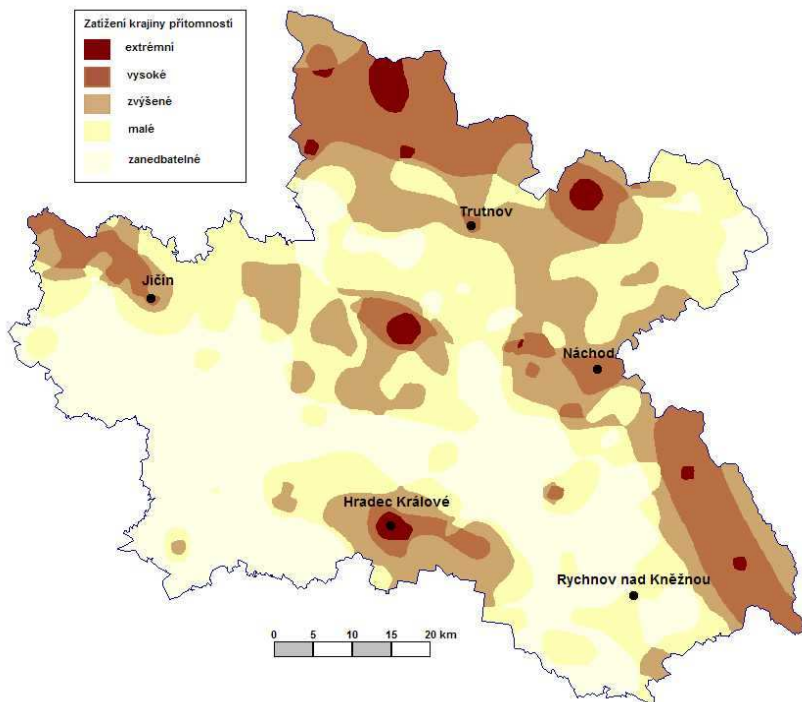

Obr. 3 Příklad prostorového vyjádření hlavních forem cestovního ruchu – zatížení krajiny pěší turistikou dle hustoty sítě turistických tras (meze 1, 50, 150 km / 100 km²).

Atraktivita Královéhradeckého kraje značný potenciál a možnosti jeho využití do budoucna. Území kraje nabízí z tohoto pohledu širokou škálu možných rekreačních aktivit, které v současné době nejsou plně využity. S potenciálem jednotlivých obcí kraje je třeba počítat do budoucna, jelikož lze u nich předpokládat možný rozvoj cestovního ruchu. A tedy i riziko zatížení životního prostředí stoupá v regionech s vyšším potenciálem.

2. ZATÍŽENÍ VYVOLANÉ POBYTEM (PŘÍTOMNOSTÍ) OSOB ÚČASTNÍCÍCH SE CESTOVNÍHO RUCHU

Zatížení vyvolané pobytem (přítomností) osob účastnících se cestovního ruchu bylo stanoveno průnikem hodnot zatížení návštěvností a zatížení objekty individuální rekreace. Větší váha byla kladena na zatížení návštěvností. Celkové zatížení území kraje bylo stanoveno do pěti kategorií (viz obr. 4) – zanedbatelné, malé, zvýšené, vysoké a extrémní.

Obr. 4 Zatížení krajiny vyvolané přítomností návštěvníků

Model zatížení krajiny návštěvností byl vytvořen na základě aktuálních údajů o kapacitě a využití ubytovacích zařízení, o celkovém počtu obyvatel sídel regionu a o návštěvnosti objektů a lokalit ce2stovního ruchu v kraji. Zjistit skutečné ubytovací kapacity v obcích a městech kraje je prakticky nemožné vzhledem k neexistující ohlašovací povinnosti fyzických a právnických osob o stavu vybavenosti a poskytovaných služeb, navíc tyto podrobné údaje Český statistický úřad nesděljuje. Podobně je tomu s využitím ubytovacích kapacit, údaje jsou uváděny pouze do úrovně okresů. Návštěvnost objektů cestovního ruchu lze sledovat většinou pouze z údajů objektů zpřístupněných za určité vstupné, návštěvnost ostatních lokalit lze určit pouze odhadem nebo z výsledků lokálních sčítacích akcí. Na území Královéhradeckého kraje dle intenzity cestovního ruchu vyčnívají nad běžným průměrem tradiční oblasti Krkonoše, Orlické hory a jižní část Českého ráje. Plošně menšími ale stejné intenzity jsou oblasti Adršpaško-Teplicko, Náchodsko, Královédvorsk a a město Hradec Králové.

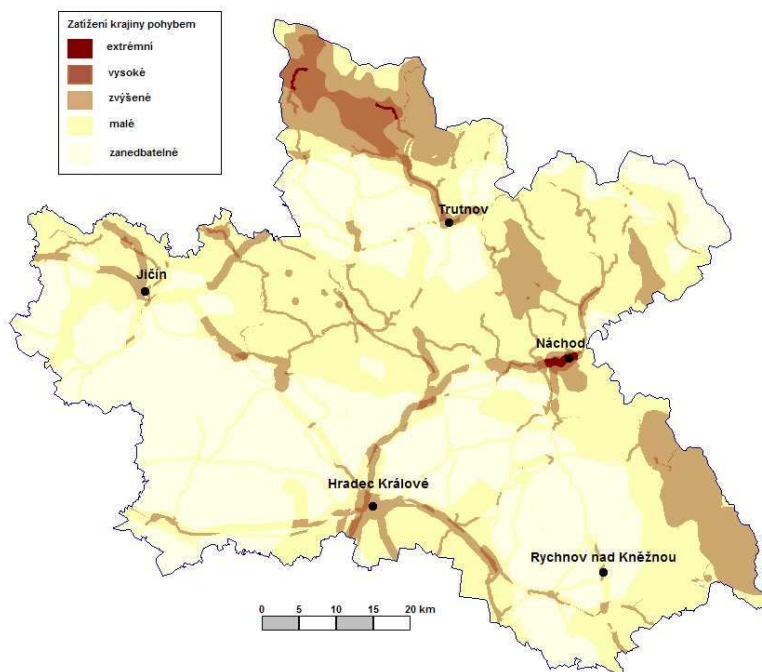
Model zatížení krajiny objekty individuální rekreace (tzv. objekty druhého bydlení) byl stanoven hustotou (koncentrací) těchto objektů v jednotlivých obcích, resp. počtem objektů na 1 km². Hodnotit zatížení krajiny tímto typem rekreace lze z údajů o počtu objektů druhého bydlení a z údajů o trvalém bydlišti majitele (za předpokladu, že z místa trvalého bydliště dojíždí). Data o počtu objektů druhého bydlení byla naposledy zjišťována při SLDB v roce 1991 (zdroj ČSÚ), při kterém se kromě klasických chat, chalup a rekreačních domků sledovaly také byty v rekreačních chalupách nevyčleněných

z bytového fondu. Tato statistika je však zatížena mnoha metodickými nepřesnostmi, proto tyto údaje musíme brát se značnou rezervou (zejména ve městech).

Největší celkové zatížení přítomností či pobytem účastníků cestovního ruchu a rekreace je v tradičních centrech cestovního ruchu a jejich okolí. Obecně vysoké zatížení je v těchto oblastech – Krkonoše a Orlické hory, Adršpašsko-Teplicko, Český ráj, v okolí města Náchod s Babiččiným údolím, Královédvorskou a okolí Hradce Králové.

3. ZATÍŽENÍ VYVOLANÉ POHYBEM NÁVŠTĚVNÍKŮ ZA ÚČELEM CESTOVNÍHO RUCHU A REKREACE

Zatížení vyvolané pohybem návštěvníků za účelem cestovního ruchu a rekreace bylo stanoveno průnikem hodnot ze zatížení dopravou (silnice a železnice) a ze zatížení významnými formami cestovního ruchu (pěší turistika, cykloturistika, zimní sporty). Zatížení území kraje pohybem bylo stanoveno do pěti kategorií (viz obr. 2) – zanedbatelné, malé, zvýšené, vysoké a extrémní zatížení.

Obr. 5 Zatížení krajiny vyvolané pohybem osob v rámci cestovního ruchu a rekreace

Charakterizovat zatížení území dopravou je možné z hodnot frekvence dopravy a počtu přepravených osob na jednotlivých úsecích silnic a železnic. K charakterizování vlivu pohybu účastníků cestovního ruchu pomocí motorových vozidel byly vybrány údaje o frekvenci osobních automobilů a autobusů. Z těchto hodnot nelze určit jaký podíl činí doprava cestovního ruchu, proto pro zjednodušení předpokládáme, že je poměr dopravy cestovního ruchu k ostatním funkcím dopravy stejný na všech úsecích zájmového území. Zatížení území intenzitou železniční dopravy za účelem cestovního ruchu bylo stanoveno z frekvence spojů určených pro přepravu osob z jízdního řádu pro období 14.-20.7.2003, kdy byla minimalizována doprava ve školním roce. Údaje o počtu přepravených osob nebyly ČD poskytnuty.

Mezi nejvýznamnější formy cestovního ruchu, které byly hodnoceny ve zkoumaném území, patří pěší turistika, cykloturistika, vodní turistika, sjezdové zimní sporty a lyžařská turistika. Ostatní formy cestovního ruchu (kongresová turistika, kulturní a sportovní akce, veletrhy, venkovská turistika, lázně) byly zahrnuty již v analýze návštěvnosti jednotlivých objektů cestovního ruchu Horolezectví, paragliding, sportovní myslivost a rybolov nejsou zahrnuty do této analýzy vzhledem k chybějícím údajům. Intenzita hlavních forem byla hodnocena z údajů hustoty sítě tras. Dostupné údaje o průměrné denní frekvenci pěších turistů a cykloturistů jsou totiž k dispozici pouze k několika lokalitám. Proto bylo pro stanovení komplexního zatížení krajiny předpokládáno, že frekvence těchto forem je přímo úměrná hustotě sítě jejich tras.

Největší celkové zatížení pohybem účastníků cestovního ruchu a rekreace je v oblasti Krkonoš směrem do hlavních středisek a zejména na Náchodsku. Obecně vysoké zatížení je v těchto oblastech – Krkonoše a Orlické hory, v okolí města Náchod směrem k Jaroměři.

4. DISKUZE

Vhledem k neexistujícím metodikám a zejména nedostatku reálných informací o cestovním ruchu je hodnocení jeho vlivu na životní prostředí založeno většinou na předpokládaných situacích cestovního ruchu v jednotlivých oblastech kraje a na modelování jejich možného stavu dle „zázemí“ jednotlivých činností spojených s cestovním ruchem.

Hodnocení vlivu cestovního ruchu a rekreace na životní prostředí bylo provedeno z dostupných údajů pouze z globálního hlediska. Přesnější hodnocení tohoto vlivu vyžaduje ucelenější a podrobnější časoprostorové informace, které nejsou k dispozici. Pro názornější interpretaci a hledání souvislostí mezi lokálními extrémy byly použity metody lineární interpolace a cestovní ruch byl považován za spojitý jev, což v některých případech může být považováno za zavádějící. Větší množství chyb lze předpokládat při hranicích území v důsledku neznalosti dat ze sousedních krajů a oblastí.

Výsledky uvedených analýz obsahují díky spojitosti určitý podíl „šumu“, proto je nutná korekce odborníků cestovního ruchu znalých místních poměrů.

5. ZÁVĚR

Intenzita cestovního ruchu vychází z podrobné analýzy současného stavu cestovního ruchu a potenciálu cestovního ruchu. Pomocí intenzity cestovního ruchu je možné v prostředí GIS modelovat potencionální zatížení vyvolané pobytem osob účastnících se cestovního ruchu a jejich pohybem za účelem cestovního ruchu a rekreace. Souhrnné zhodnocení vlivu cestovního ruchu na životní prostředí Královéhradeckého kraje bylo provedeno na základě výsledků analýz jednotlivých forem cestovního ruchu, dopravy a návštěvnosti regionu.

Největší celkové zatížení přítomností či pobytem účastníků cestovního ruchu a rekreace je v tradičních centrech cestovního ruchu a jejich okolí. Obecně vysoké zatížení je v těchto oblastech – Krkonoše a Orlické hory, Adršpašsko-Teplicko, Český ráj, v okolí města Náchod s Babiččiným údolím, Královédvorskou a okolí Hradce Králové. Největší celkové zatížení pohybem účastníků cestovního ruchu a rekreace je v oblasti Krkonoš směrem do hlavních středisek a zejména na Náchodsku. Obecně vysoké zatížení je v těchto oblastech – Krkonoše a Orlické hory, v okolí města Náchod směrem k Jaroměři.

SUMMARY

The tourism intensity goes out from the detailed analysis of a present tourism situation and of the tourism potential. By the tools of GIS and the results of tourism intensity is possible modeled the environment tension, which is given by the visitor's stay or by the visitor's moving in tourism and recreation. The biggest tension by the visitor's stay is in traditional tourism centers and their surroundings – Krkonoše and Orlické hory, Adršpašsko-Teplicko, Český ráj, in surrounding of the city Náchod (with Babiččino údolí), region Královédvorskou and the surrounding of the city Hradec Králové. The biggest tension by the visitor's moving is in the areas: Krkonoše (in the direction of main tourism center) and mainly in Náchodsko region. The tension is also in Krkonoše, Orlické hory, in surrounding Náchod in direction to Jaroměř.

POUŽITÁ LITERATURA:

- Analýza příjezdového cestovního ruchu (1992 – 2001). Praha, ČCCR, 2002
- Bína, J. a kol.: Hodnocení potenciálu cestovního ruchu na území ČR. Brno, Ústav územního rozvoje, 2001, 22 s.
- Cestovní ruch a Evropská unie. Praha, VŠE, 2000, 174 s.
- Jung, Č.: Koncepce rozvoje cestovního ruchu Královéhradeckého kraje. Hradec Králové, Krajský úřad Královéhradeckého kraje
- Kompedium statistik cestovního ruchu v ČR 2002. Praha, ČCCR, 2003
- Koncepce rozvoje cestovního ruchu Královéhradeckého kraje. Hradec Králové, KÚ, 2002
- Koncepce státní politiky cestovního ruchu ČR. Praha, MMR, 1999
- Konzultační dokument sektoru cestovní ruch. Praha, MMR, 1999
- Národní rozvojový plán ČR na období 2000-2006. Praha, MMR, 2000, 2001
- Návrh Programu rozvoje Královéhradeckého kraje. RRA Východní Čechy, BergmanGroup Praha, 2000
- Památkové lokality, územní plánování a cestovní ruch. Brno, Ústav územního rozvoje, 2002
- Plán péče CHKO Broumovsko.
- Plán péče CHKO Český ráj.
- Plán péče CHKO Orlické hory.
- Plán péče o Krkonošský národní park a jeho ochranné pásmo. KRNP, 2001
- Prognóza územního a hospodářského rozvoje Královéhradeckého kraje. SURPMO, inženýrská a projektová společnost, a.s., Hradec Králové 2001
- Program obnovy venkova. Praha, MMR, 1998-2002
- Program PHARE CBC
- Program rozvoje cestovního ruchu turistické oblasti Krkonoše. GaREP, spol. s r.o., Brno, 2003
- Program rozvoje územního obvodu Královéhradeckého kraje. Hradec Králové, KÚ
- Regionální operační program NUTS II Severovýchod. Hradec Králové, RŘMV 2000, aktualizace ARR Liberec 2001
- Sektorový operační plán cestovního ruchu a lázeňství. Praha, MMR, 2002
- Společný regionální operační program Regionů NUTS II na období 2003-2006. Praha DHV, 2002
- Statistická ročenka ČR 2001. Praha, ČSÚ, 2002
- Státní program podpory CR. Praha, MMR, 2000, 2001
- Strategie regionálního rozvoje ČR. Praha, MMR, 1999
- Strategie rozvoje Královéhradeckého kraje. Hradec Králové, KARR, 1999
- Vliv členství ČR v EU na cestovní ruch. Praha, ČCCR, 2002
- Výsledky studie o příjezdovém cestovním ruchu do ČR. Praha, ČCCR, 2002
- Strategie rozvoje Královéhradeckého kraje. RRA Východní Čechy, spol. s r.o., BergmanGroup Praha, DHV ČR Ostrava, spol. s r.o., Hradec Králové 2000
- Zákon č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje

MONITORING MIKROREGIONŮ A ROZVOJOVÝCH DOKUMENTŮ MIKROREGIONŮ

RNDr. Vladimíra LABOUNKOVÁ

*Ústav územního rozvoje,
Jakubské nám. 3, 601 00, Brno, Česká republika,
Tel.: 240 542 423 129, E-mail: labounkova@nur.cz*

Teze česky:

Vznik mikroregionů je nutný pro společné prosazování zájmů a záměrů venkovských obcí s cílem dosažení žádoucích změn ve všech obcích určitého prostoru a je jednoznačně pozitivním trendem probíhajícím ve venkovském prostoru. Geografické vymezení se stále více blíží reálným funkčním mikroregionům a velmi často nodálním spádovým mikroregionům. V rámci stejnojmenného úkolu je prováděn od roku 2000 Ústavem územního rozvoje monitoring mikroregionů a připravenosti jejich strategických rozvojových dokumentů formou návratných dotazníků, zasílaných dříve na Referáty regionálního rozvoje okresních úřadů a v současné době na Krajské úřady. Vysoké procento mikroregionů má pro svoje území zpracovaný rozvojový dokument. Dokumenty jsou vesměs aktuální a řeší ve většině případů území mikroregionu komplexně. Kompatibilita s rozvojovými dokumenty krajů je vysoká. Je důležité aby byly rovněž ve vzájemném souladu rozvojové dokumenty mikroregionů a územně plánovací dokumentace daného území. Ve většině případů tomu tak skutečně je. Pouze ve výjimečných případech se předpokládá změna UPD.

Teze anglicky:

The formation of microregions is necessary for common promotion of interests and intentions of rural communities with the aim of reaching desirable changes in all the communities of a certain area, and represents the explicitly positive trend taking place within the rural area. The geographical delimitation gets always nearer to the real functional microregions, and very frequently, to the nodal catchment microregions. Within the framework of the task having the same name, the monitoring of microregions and of the preparedness of their strategic development documents has been carried out, since 2000, by the Institute of Spatial Development using returnable questionnaires sent earlier to the Departments of regional development of district authorities, and at present, to regional authorities. The development documents have been elaborated by a high percentage of microregions for their territories. The documents are generally topical, and in the majority of cases, they lay out the microregion areas comprehensively. The compatibility degree with the regional development documents is high. The mutual compliance of development documents of microregions with the planning documentation of the area concerned is of major importance. Mostly, it is really the case. The change in planning documentation is supposed only in exceptional cases.

Vznik mikroregionů je vhodný pro společné prosazování zájmů a záměrů venkovských obcí s cílem dosažení žádoucích změn ve všech obcích určitého prostoru a je pozitivním trendem probíhajícím ve venkovském prostoru.

Důvody, které vedou ke vzniku jednotlivých mikroregionů, jsou různé. V minulosti vznikaly zejména monotematicky zaměřené mikroregiony, které většinou po splnění účelu, za kterým byl mikroregion vytvořen, nepokračovaly v další spolupráci. Některé mikroregiony na základech spolupráce založené na jednorázovém úkolu postavily další spolupráci a komplexní rozvoj mikroregionu. Mikroregiony, vznikající zdola mají tedy v poslední době stále častěji komplexní charakter a monofunkční mikroregiony se vyskytují stále v menší míře.

Geografické vymezení se stále více blíží reálným funkčním mikroregionům a velmi často nodálním spádovým mikroregionům.

V rámci stejnojmenného úkolu je prováděn pravidelně jednou ročně Ústavem územního rozvoje v Brně z pověření Ministerstva pro místní rozvoj monitoring mikroregionů jejich fungování a připravenosti jejich strategických rozvojových dokumentů (dále SRD).

Podnětem k zahájení monitoringu mikroregionů bylo zjištění, že neexistuje ucelená databáze mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů. Tato skutečnost byla ověřena šetřením na MVČR, MMR a Svazu měst a obcí.

Monitoring je prováděn formou návratných dotazníků. V letech 2000-2002 bylo šetření prováděno prostřednictvím referátů regionálního rozvoje okresních úřadů.

V roce 2003 poprvé proběhlo šetření prostřednictvím referátů regionálního rozvoje krajů. V prvním roce dotazníkového šetření prostřednictvím krajů se nepodařilo navázat spolupráci se všemi kraji.

Dotazníkové šetření prováděné prostřednictvím krajských úřadů bylo opakováno i v roce 2004, kdy je spolupráce s jednotlivými kraji již podstatně lepší.

V letošním roce byla uzavřena dohoda s Ministerstvem vnitra, úsekem pro reformu veřejné správy o společném postupu při získávání potřebných aktuálních údajů o mikroregionech.

Vytvářená databáze by měla více sloužit k prezentaci mikroregionů a k hlubšímu poznání dalšího směřování meziobecní spolupráce v rámci mikroregionu.

Převážná většina evidovaných mikroregionů má právní formu svazku obcí (dle § 49 zákona č.128/2000 Sb. o obcích). Takto vzniklé mikroregiony nejsou chápány jako administrativně vymezené jednotky, ale jako územní jednotky, které usilují o společné řešení problémů, prosazují společný postup k dosažení záměrů a zajišťují propojení aktivit venkovských obcí v územně uceleném prostoru.

Evidovány jsou však i zájmová sdružení právnických osob (dle § 20f až §20j Občanského zákoníku).

V některých případech se vyskytuje i jiná forma mikroregionů, případně mikroregiony, které fungují bez jakéhokoliv právního ustavení.

Předmět činnosti mikroregionu je většinou v souladu se zákonem o obcích. Eviduje se zejména vztah k rozsahu činnosti, vymezených v § 50 zákona č. 128/2000 Sb. o obcích. Převážná většina mikroregionů vykazuje předmět své činnosti v plném rozsahu výše uvedeného zákona. Z toho vyplynulo že mikroregiony zaměřují svou činnost zejména na komplexní rozvoj mikroregionu. Následuje rozvoj cestovního ruchu a dále ochrana a tvorba životního prostředí.

Další aktivity, které vedly ke vzniku mikroregionů, byly zastoupeny s mnohem menší četností.

V souladu s požadavky Ministerstva vnitra se dále evidují informace o případném dalším postupu členských obcí v rámci daného mikroregionu a dalším prohloubení meziobecní spolupráce. Pozornost je věnována případnému společnému postupu v rámci mikroregionu při zajišťování řádného výkonu veřejné správy při plnění úkolů obcí v samostatné působnosti.

Prověřuje se rovněž vztah územního vymezení mikroregionu, správního obvodu příslušné pověřené obce a správního obvodu obce s rozšířenou působností.

EVIDENCE MIKROREGIONŮ V ROCE 2003

Rok	2002	2003	pohyb 2002-2003
Počet sledovaných mikroregionů	461	491	30

Minimální počet obcí v mikroregionu jsou 2 a to v případě 7 mikroregionů.

Maximální počet obcí v mikroregionu je 47 a sice u jednoho mikroregionu.

U dvou evidovaných mikroregionů je počet obcí v mikroregionu vyšší než 40 a v případě 12 mikroregionů je počet obcí vyšší než 30.

Zapojení obcí do mikroregionů (obec je brána jako jedinečná bez ohledu na to, v kolika mikroregionech je obsažena):

	počet obcí 2003	v mikroregionech	%	nezastoupených	%
Česká republika	6249	4625	74,01	1624	25,99

VZÁJEMNÉ PŘEKRYVY MIKROREGIONŮ

Poměrně velkým problémem při evidenci a hodnocení mikroregionů jsou vzájemné překryvy jednotlivých mikroregionů. V některých případech dochází i k úplnému překryví dvou mikroregionů.

Mikroregiony	celkem	bez překryvu	%	částečný překryv	%	úplný překryv	%
	491	198	40,3	254	51,7	39	7,94

Obecně lze konstatovat, že zcela překryté mikroregiony jsou menší. Největší zcela překrytý evidovaný mikroregion je Sdružení obcí Hornolidečska se 14 obcemi.

Zcela překryté mikroregiony obsahující více než 10 obcí jsou 4.

Ve zcela překrytých je zapojeno celkem 219 obcí, což znamená pouze 4,7 % z celkového počtu obcí, zapojených alespoň do jednoho mikroregionu.

Zapojenost obcí do mikroregionů:

Mikroregiony	počet obcí	Počet mikroregionů v nichž je obec zastoupena (%)							
		4	%	3	%	2	%	1	%
	4625	2	0,043	44	0,95	522	11,3	4057	87,7
ČR	6249		0,032		0,70		8,35		64,9

ROZVOJOVÉ DOKUMENTY MIKROREGIONŮ

Pozornost je věnována rovněž rozvojovým dokumentům jednotlivých mikroregionů, zejména jejich existenci, aktuálnosti, a zpracovateli rozvojových dokumentů

Potřeba zpracovávat strategické rozvojové dokumenty na vyšší úrovni konkretizace které odpovídá územní jednotka menší než je kraj, vede v souvislosti se vznikem mikroregionů stále více ke zpracovávání rozvojových dokumentů mikroregionů.

V minulosti se pojem "mikroregionu" ztotožňoval nejčastěji s územím pověřeného obecního úřadu. S tím souvisí rovněž skutečnost, že v minulosti zpracovávané rozvojové dokumenty byly zpracovávány často za obvodů pověřených obecních úřadů. Platnost takových dokumentů byla většinou plánována do roku 2000 a jsou tedy již neaktuální.

V souvislosti s programem obnovy venkova a poskytováním dotací na rozvoj venkovských mikroregionů se začaly ve větší míře zpracovávat rozvojové dokumenty mikroregionů. V souvislosti s potenciální možností čerpání finančních prostředků z dotačního titulu SAPARD vznikaly integrované projekty venkovských mikroregionů.

V současné době dochází ke zpracovávání rozvojových dokumentů na úrovni mikroregionů ve velké míře.

Vzhledem k tomu, že vlastnosti mikroregionů, jejich velikost nejsou v ČR definovány, jsou někdy územní jednotky, pro které se rozvojové dokumenty mikroregionů zpracovávají, velmi rozdílné.

Z evidence rozvojových dokumentů mikroregionů vyplývají dva základní poznatky.

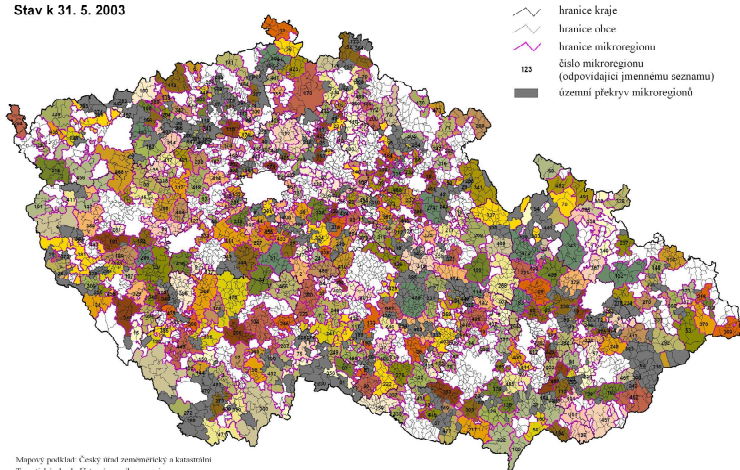
- Podíl rozvojových dokumentů mikroregionů, které byly zpracovány za účelem získání dotací (bez rozlišení z jakého dotačního titulu) byl v minulých letech poměrně vysoký a pohyboval se okolo 70%.
- Na zpracování rozvojových dokumentů mikroregionů se podílí 4 hlavní typy zpracovatelů. Jedná se o odborné firmy, rozvojové agentury, fyzické osoby a v minulosti byly v některých případech zpracovateli rovněž Okresní úřady.
- Odborně zaměřené firmy zaujímají mezi zpracovateli přitom přední místo ve většině regionů České republiky.
- Druhým nejčetněji zastoupeným zpracovatelem SRD mikroregionů jsou Rozvojové agentury. Rozložení jejich zastoupení mezi zpracovateli v jednotlivých krajích ČR však je však nerovnoměrné. Jejich významné zastoupení bylo v minulých letech evidováno zejména v Plzeňském, Olomouckém a Zlínském kraji.
- Podíl fyzické osoby jako zpracovatele je byl významný zejména v kraji Středočeském a Libereckém a dále v Plzeňském a Budějovickém.

Strategické rozvojové dokumenty mikroregionů řeší území, které je většinou pokryto územně plánovací dokumentací. Je důležité aby tyto dva dokumenty byly ve vzájemném souladu. Ve většině případů tomu tak skutečně je. Pouze ve výjimečných případech se předpokládá změna UPD.

Kartogram č. 1

Mikroregiony v České republice

Stav k 31. 5. 2003

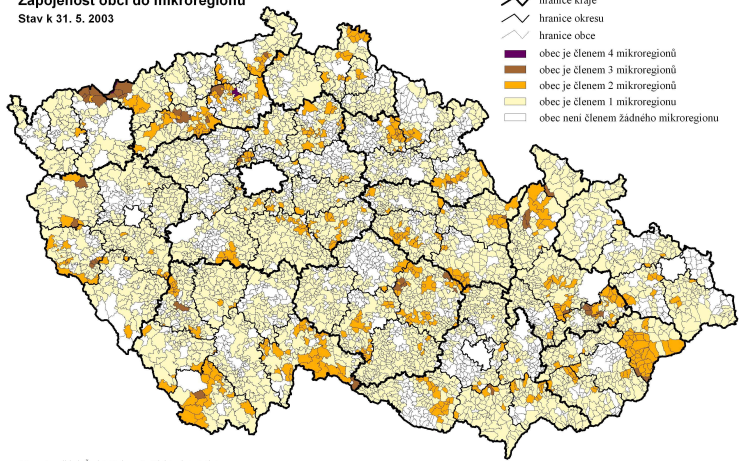

Mapový podklad: Český úřad zeměměřický a katastrální
Tematický obsah: Ústav územního rozvoje

Kartogram č. 4

Zapojenost obcí do mikroregionů

Stav k 31. 5. 2003

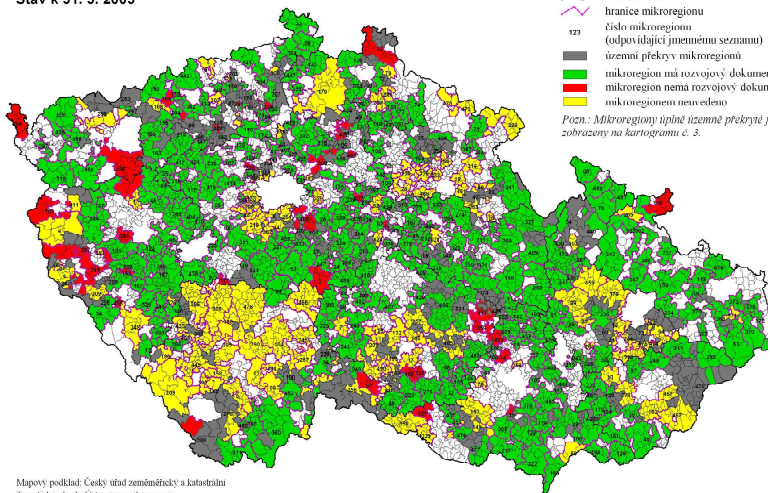

Mapový podklad: Český úřad zeměměřický a katastrální
Tematický obsah: Ústav územního rozvoje

Kartogram č. 2

Existence rozvojových dokumentů mikroregionů

Stav k 31. 5. 2003

MANAGEMENT KVALITY V CESTOVNÍM RUCHU

(NA PŘÍKLADU KVALITATIVNÍ OFENZÍVY VE ŠVÝCARSKU)

Ing. Petra METELKOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lípová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
Tel.: 543 523 235, E-mail: petra.metelkova@econ.muni.cz*

ABSTRAKT

Jako v jiných odvětvích národního hospodářství se také v cestovním ruchu stále více objevují tendence posilující úsilí o zvyšování kvality poskytovaných služeb. Kvalitativní úroveň se v rostoucí míře stává rozhodujícím faktorem při koupi služby, ze strany poskytovatelů služeb účinným prostředkem v konkurenčním boji. Na úrovni států potom kvalita působí na vytváření image o zemi.

Příspěvek se zabývá faktorem „kvalita v cestovním ruchu“. V úvodní části je obsažena úvaha nad pojmem kvalita, stěžejní část příspěvku je věnována programu kvality vytvořenému ve Švýcarsku pro podniky působící v cestovním ruchu. Na závěr je uvedeno několik dalších iniciativ v různých evropských zemích.

ÚVOD

Pokud se hovoří o kvalitě výrobků a služeb, jsou takové úvahy většinou vztahovány k průmyslovým podnikatelským subjektům. Méně se už jakost spojuje s činností subjektů poskytujících služby jako jsou hotely, cestovní kanceláře, dopravní společnosti, neziskové organizace nebo banky, zdravotnická a školská zařízení apod.

Kvalita se však stále více stává rozhodujícím nástrojem hospodářské soutěže také v cestovním ruchu a proto je jí věnována větší pozornost jak ze strany jednotlivých poskytovatelů služeb, tak i ze strany svazů nebo organizací na regionální popř. národní úrovni.

Nabízející v turistické branži jsou konfrontováni měnícími se požadavky hostů, přibývající konkurencí doma i v zahraničí a jsou tedy nuceni hledat další cesty k uspokojování přání zákazníků. Jedním z takovýchto prostředků je cesta zvyšování kvality nabízeného produktu.

CHARAKTERISTIKA KVALITY V TURISMU

Komplexnost turistického produktu se samozřejmě odráží i v chápání jeho kvality, kterou proto můžeme vyjádřit v několika dimenzích. Jedná se zejména o kvalitu tzv. „hardware“ (tvrdé faktory), který představuje vybavení, turistická infrastruktura „software“ (měkké faktory) představovanými službami, informacemi, pohostinností a

mentalitou místního obyvatelstva. Dalším nezbytným faktorem kvality v turismu je samozřejmě prostředí a okolí – znečištění životního prostředí, a jeho ovlivňování, hluk, obraz krajiny a kultura vyjadřovaná zvyky a obyčejí obyvatelstva.

V turistické branži ovšem existuje celá řada faktorů, které znesnadňují zajištění kvality produktu. V cestovním ruchu vnímá zákazník (host) celý souhrn služeb jako jeden produkt nikoliv jeho jednotlivé části odděleně, což jde ruku v ruce s kvalitou produktu. V kvalitě produktu, jak ji zákazník chápe, se odráží i takové faktory, které nejsou poskytovatelé služeb schopni ovlivnit pouze částečně nebo vůbec (např. počasí), a které přesto významně ovlivňují celkový dojem z poskytované služby. Navíc se představy o kvalitě jednotlivých zákazníků (hostů) mohou značně lišit – to co vnímá jeden host jako velice kvalitní, může pro druhého znamenat nedostatečnou úroveň. Dalším znesnadňujícím činitelem je skutečnost, že poptávka je časově a/nebo prostorově koncentrovaná a klade tak zvýšené nároky na poskytovatele služeb. V neposlední řadě se do kvality produktu promítají také zvláštní charakteristiky turistických služeb jako nepřítomnost v okamžiku koupě a založení kupního vztahu na důvěře, současný průběh jevů atd.

PROGRAM „ZNÁMKA KVALITY“ PRO ŠVÝCARSKÝ TURISMUS

Rostoucí význam kvality a její potenciál pro konkurenceschopnost si od 90. let začali uvědomovat také manažeři a vrcholní zástupci v turismu. Kvalitativní ofenzívu nastartovala organizace Schweizer Tourismus¹ v roce 1995. Prvním cílem akce bylo poukázat v rámci turistické branže na téma management kvality s těžištěm na kvalitu služeb. Za tímto účelem byl založen „Quality Club“, vydávána publikace „Quality News“, zahájena soutěž „Die goldene Blume“ (Zlatá kytky). Dalším důležitým krokem bylo zahájení společného programu k zavedení národní „Qualitäts-Gütesiegel“² v roce 1997, který spustily nejdůležitější turistické organizace Švýcarska. Přípravami programu a vypracováním odpovídajících nástrojů byl pověřen Výzkumný institut pro volný čas a turismus při Univerzitě Bern³ a Frey Akademie Curych. Program koordinuje organizace Schweizer Tourismus-Verband.

Nejdůležitější turistické organizace nabízí od poloviny 90. let turistickým podnikům v rámci programu „Znamka kvality“ možnost přezkoumat, zajistit a optimalizovat kvalitu jimi nabízených služeb. Cílem programu je zvýšit u podniků uvědomí o kvalitě, podpořit spolupráci mezi různými nabízejícími a udržet a dále rozvíjet kvalitu služeb v turistickém cíli Švýcarska.

ARGUMENTY PRO ZNÁMKU KVALITY

Důvodů pro zvyšování kvality nabízených zboží a služeb je samozřejmě celá řada. Mezi nejvýznamnější v rámci cestovního ruchu patří následující:

- lepší kvalita znamená větší zisk (lepší výkony se bezprostředně odrážejí na obchodním úspěchu),

¹ Schweizer Tourismus je národní marketingová organizace Švýcarska.

² Název se dá přeložit jako známka (značka, pečeť kvality). V dalším textu se používají výrazy jako synonyma.

³ Forschungsinstitut für Freizeit und Tourismus (FIF) der Universität Bern

- management kvality znamená nižší náklady (zavedení systému sice není zadarmo, ale opakování stále stejných chyb je mnohem dražší),
- kvalita zvyšuje náskok před konkurenty (zákazníci hledají v rozmanité turistické nabídce orientační pomůcky),
- management kvality vytváří větší pohostinnost (hosté vnímají, že zaměstnanci táhnou za jeden provaz a tvoří tým),
- management kvality přitahuje lepší zaměstnance a snižuje fluktuaci pracovníků (pracovníci jsou motivovanější, spokojenější, ale také dražší),
- marketingové organizace dávají přednost podnikům se známkou kvality,
- management kvality zlepšuje možnosti financování (financování je spojováno s podnikatelským plánem, který stále častěji vyžaduje zavedení QMS – Quality Management System),
- podniky se známkou kvality pozitivně působí na vytváření image (myšleno ve vztahu k celé zemi),
- vysoká kvalita služeb přináší konkurenční výhody (kvalita zvyšuje kreativitu služeb, je těžko kopírovatelná a zlepšuje šance na trhu),
- dobrá kvalita přináší více než drahá reklama a zvyšuje věrnost zákazníků (získat nového zákazníka stojí 12x více než si zákazníka udržet. Myšlenka je založena na faktu, že 9 z 10 hostů tráví dovolenou ve Švýcarsku na doporučení známých).

ADRESÁTI PROJEKTU

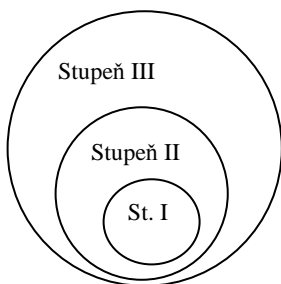
Program „Známka kvality pro švýcarský turismus“ se zaměřuje na podniky, které jsou přesvědčeny o tom, že pouze stále zlepšování vlastních výkonů může zajistit budoucí úspěch. Takovéto podniky chtějí svým hostům nabídnout služby na permanentně vysoké úrovni. Doposud získalo známku kvality přes 1600 podniků působících v turismu, tj. hotely, ubytovací zařízení, turistická informační centra, gastronomické podniky, veřejní dopravci, provozovatelé lanovek a vleků, lyžařské školy, cestovní kanceláře, dopravní společnosti atd.

Zaměření ani velikost podniku není pro účast na programu rozhodující. Malé, střední i velké podniky mohou profitovat z programu. Úroveň II a III se však zaměřuje na podniky s více jak 5 zaměstnanci.

ÚROVNĚ PROGRAMU

V programu „Známka kvality“ byly zohledněny poznatky z TQM (Total Quality Managementu) a přizpůsobeny speciálním požadavkům a charakteristikám turistických podniků. Program se sestává ze tří úrovní a každý podnik se sám může rozhodnout, jakého stupně chce dosáhnout. Jednotlivé stupně se na sebe „nabalují“ a dosáhnout vyššího stupně lze pouze za podmínky, že podnik získal známku stupně nižšího (viz obr. č. 1).

Obr. 1 Stupně programu „Známka kvality pro švýcarský turismus“

Zdroj: Müller, H.: Qualitätsorientiertes Tourismus-Management. Bern: Haupt, 2000

Stupeň I: „se známkou kvality rozšířit kvalitativní virus“. Stupeň I se koncentruje na rozvíjení kvality s těžištěm na kvalititu služeb. Značkou kvality stupně I jsou vyznamenány takové podniky, které podniknou zvláštní úsilí ke zlepšení kvality jimi poskytovaných služeb. Značka kvality by měla motivovat zaměstnance k dalším krokům na cestě ke zvyšování kvality. V tomto smyslu je známka také jistým závazkem ke stálému zajišťování kvality.

Předpokladů pro získání známky kvality stupně I je samozřejmě několik. Jedním z nich je výškolení kvalitativního coache (pokud možno z interních řad). Tento pracovník by měl být zainteresován na managementu kvality a měl by mít podporu ze strany vedení. Ve speciálních dvoudenních kurzech jsou tyto pracovníci proškoleni, seznámeni s instrumenty a připraveni na implementaci managementu kvality ve vlastním podniku. Vlastními předpoklady a současně nástroji stupně I je vypracování podkladů pro řetězec služeb, kvalitativní profil, akční plán a reklamace.

Stejně tak, jak existuje posloupnost služeb v rámci turistického produktu (např. informace → příjezd → ubytování → stravování → sportovní vyžití atd.), existuje také řetězec služeb na úrovni podniku. Na příkladu hotelu by takový řetězec mohl vypadat následovně: informace → rezervace → příjezd → ubytování se v pokoji → pobyt → check out. Takového řetězce služeb orientované na zákazníky jsou prostředkem pro systematické přezkoušení vlastních služeb a procesů, které musí podniky ucházející se o známku kvality definovat. Jednotlivé části řetězce jsou analyzovány a na základě výsledků potom označeny jako bezproblémové nebo kritické části. Pro každou kritickou část musí být stanoveny kvalitativní standardy a definováno „co je dobrá služba“ a přijetí opatření k dosažení dobré služby. Kromě řetězců služeb z perspektivy zákazníků se vytváří také řetězce interních postupů, které musí být brány v potaz a optimalizovány.

Kvalitativní profil poskytuje vypovídající informace o kvalitě vedení a organizaci. Silné a slabé stránky vyjdou na povrch a slouží jako základna pro opatření ke zlepšení. V kvalitativním profilu se hledají odpovědi na centrální otázky (celkem 10) typu znalost přání zákazníků, spokojenost zákazníků, týmová práce, spolupráce s partnery, spokojenost zaměstnanců, péče a úroveň pracovních pomůcek, vzdělávání zaměstnanců

atd. K šesti vybraným otázkám se musí podnik vyjádřit v úrovni jednotlivých organizačních úseků a bodově ohodnotit od 1 do 5.

V rámci nástroje reklamace by mělo být zvýšeno vědomí o důležitosti reklamací, které skýtají velký potenciál ke zlepšení. Dotazník, které musí podniky předložit se vztahuje na následujících 5 aspektů:

- Jaké reklamace se nejčastěji vyskytují?
- Jaké je uvědomění zaměstnanců o reklamacích?
- Jak mohou být reklamace ovlivňovány?
- Jak se reklamace vyřizují?
- Jak jsou reklamace vyhodnocovány?.

Na základě odpovědí na tyto otázky se opět vyvodí opatření k předcházení reklamací, popř. co možná neoptimálnějšímu zacházení s reklamacemi.

Centrální částí je vypracování akčního plánu, kde se využijí poznatky z předchozích částí (řetězec služeb, kvalitativní profil, reklamace). Předpokladem pro získání značky kvality stupně I je definování šesti až deseti konkrétních opatření včetně strategie, priorit, termínů a konkrétních odpovědných pracovníků. Akční plán slouží jako instrument plánování a řízení a je jednou ročně přezkoumán.

Zpracované dokumenty se předají organizaci Schweizer Tourismus-Verband, která žádost a podklady přezkoumá a poté rozhodne o přidělení známky kvality na dobu 3 let. Po uplynutí jednoho roku od propůjčení značky jsou podniky vyzvány k přezkoušení výsledků a aktualizaci akčního plánu.

Vyznamenaná podniky potom mohou používat značku kvality (písmeno Q se zlatou kytičkou, v jejíž středu je bílý kříž na červeném podkladu).

Stupeň II: „se známkou stupně II obsáhle přezkoumat kvalitu“. Úroveň II byla zavedena v roce 1999 a se soustředí zajištění kvality s těžištěm na kvalitu řízení. Je nadstavbou na stupeň I a opírá se o model, který vyvinula European Foundation for Quality Management.

Kromě předpokladů pro stupeň I, o kterých se automaticky předpokládá, že jsou splněny, obsahuje program další předpoklady. Vyškolení pracovníci podle stupně I jsou dále vyškoleni na kvalitativního trainer. Jako v předchozím případě se používají čtyři analytické nástroje pro hodnocení zprávu.

První z nich se skládá ze dvou částí – stanoviska kádru ke 12 výpovědím (např. dodržování slibů daných zákazníkům, pravidelná péče o zákazníky, další vzdělávání pracovníků, objektivní systém odměňování, péče o image, písemná komunikace, šetření se zdroji a energií atd.) a hodnocení podniku ve 12 okruzích řadovými zaměstnanci (např. péče o pracovní prostředí, vytváření kontaktu se zákazníky, příjemný vzhled zaměstnanců, vyřizování speciálních přání a reklamací atd.).

Další složkou je dotazníkové šetření mezi zaměstnanci, které se provádí anonymně v písemné formě, vyhodnocení dotazníků realizuje externí institut. Cílem tohoto šetření je motivovat pracovníky, získat jejich názory a zapojit je intenzivněji do programu.

Součástí podkladů stupně II je také dotazování u zákazníků, které má měřit spokojenost zákazníků. Šetření se uskutečňuje v šesti různých segmentech a pro segment musí být získáno minimálně 30 dotazníků.

Poslední prvkem je hodnocení služeb anonymní osobou (Mystery Person/Guest, Silent Shopper). Tato osoba předstírá zákazníka a anonymně testuje celý řetězec služeb podniku ucházející se o známku kvality stupně II. Cílem kontroly je nezávislé, profesionální hodnocení služeb jako celky, identifikace slabých míst a přezkoušení, zda podnik dodržuje stanovené standardy. Mystery Person přezkoumává jednak všeobecné a jednak specifické kvalitativní standardy podle jednotlivých poskytovatelů služeb (hotely restaurace, lyžařské školy atd.).

Výsledky předchozích čtyř částí jsou shrnuty v hodnotící zprávě. Zpráva obsahuje také srovnání podniku v rámci odvětví. Data se vyhodnocují ve stejném struktuře jako EFQM-model⁴ a výsledky podniku jsou znázorněny především ve formě diagramů a to na třech úrovních – přehled celkových výsledků (v porovnání ke středního hodnotě v odvětví a 25 % nejlepších v odvětví), podle jednotlivých instrumentů a podle jednotlivých otázek.

Hodnotící zpráva je podkladem pro vypracování akčního plánu. Podnik si vybere 6 až 10 opatření, které v plánu rozpracuje a poté předloží zkušebnímu místu, které rozhoduje o udělení známky kvality. Oceněné podniky potom mohou používat známku kvality druhého stupně (dvojitě písmeno Q se zlatou kytičkou, v jejíž středu je bílý kříž na červeném podkladu).

Stejně jako v případě úrovně jedna je nutné každoroční přezkoumání a aktualizace akčního programu.

Stupeň III: „se stupněm III zavést obsáhlý management kvality“. Úroveň III vede k mezinárodně uznávanému QMS – Quality Management System / TQM – Total Quality System) s cílem kontinuálního dalšího rozvoje.

Stupeň III byl zaveden teprve v roce 2003 a předpokládá se, že ročně získá tuto značku cca. 20 podniků.

VÝSLEDKY PROGRAMU

Po sedmileté zkušenosti s projektem lze konstatovat, že koncept založený na třech stupních se v praxi osvědčil. Ke konci roku 2002 bylo vyškolen 3780 kvalitativních coachů (z toho 1407 z hotelnictví a 346 z gastronomie). Znamku stupně I získalo k tomuto datu celkem 1362 podniků (z toho 580 hotelnictví, 125 gastronomie). Pro potřeby stupně II bylo vyškolen 560 trainers (222 hotelnictví, 14 gastronomie) a známka byla udělena 233 podnikům (103 hotelnictví, 5 gastronomie).

Ze šetření u zúčastněných podniků vyplynulo, že přínos z programu je nejvíce zřetelný ve zlepšeném vyřizování reklamací (32 % respondentů odpovědělo velký vliv, 48 % částečný). Velice kladně je také hodnocen přínos ve formě zlepšení informovanosti

⁴ Kriteria v modelu EFQM jsou leadership (10 % váha významu), politika a strategie (8%), management lidských zdrojů (9%), zdroje a partnerství (9%), procesy (14 %), spokojenost zákazníků (20 %), spokojenost pracovníků (9 %), vliv na společnost (6 %), výkonnost organizace (15 %).

hostů, reklamy pro podnik, kreativnější a inovativnější nabídky. V neposlední řadě jsou si podniky dobře vědomi faktu, že zapojením do programu získávají náskok před konkurenty.

Dle vlastních zkušeností mohou potvrdit, že program skutečně funguje v praxi a se značkami kvality se může turista setkat prakticky na všech místech. Všímavý cestující si může zpozorovat trojitě zlaté Q při nástupu do hromadných dopravních prostředků, stejně tak se třpytí značka na lodích a parnicích křižující ledovcová jezera. Zvídavému turistovi neujde písmeno Q v katalozích ubytovacích zařízení ani při vchodu do restaurací apod.

DALŠÍ PŘÍSTUPY MANAGEMENTU KVALITY POUŽÍVANÉ V TURISTICKÉ PRAXI

O rostoucím významu kvality v odvětví cestovním ruchu vypovídá i řada jiných projektů, které si kladly za cíl systematickou péči o kvalitu nabízených produktů popř. vytvoření kvalitativních standardů. Od počátku 90. let se začali ve Švýcarsku prosazovat i regionální programy kvality, např. v roce 1993 zavedl turistický region Saastal (Wallis) program „Q for you“. Spolek hoteliérů vypracoval „2Q-Programm“ pro hotely, který zohledňoval tzv. měkké faktory. Na jaře roku 1996 odstartoval stejný spolek iniciativu „Shake Hands“, která měla zvýšit pohostinnost švýcarských hoteliérů. I v rámci jednotlivých řetězců se objevují různé programy, které měli např. vytvořit katalog kritérií obsahující standardy apod.

Kromě takovýchto programů a iniciativ se podniky působící v cestovním ruchu samozřejmě mohou nechat certifikovat podle norem ISO. Již v roce 1991 byl ve Švýcarsku certifikován podle ISO 9001 první hotel.

Nejen ve Švýcarsku byl odstartován management kvality v odvětvích cestovního ruchu. 50 podniků francouzského holdingu Accor patřící k řetězci Ibis bylo v roce 1997 certifikováno podle ISO 9002, v roce 2000 se připojilo dalších 58 podniků z Německa a Rakouska. Hotel Schindlerhof v německém Norimberku získal v roce 1999 European Quality Award v rámci malých a středních podniků. Tento hotel byl v roce 1995 jako první v tomto odvětví certifikován podle ISO 9001.

Provozovatelé vleků a lanovek v regionu Dolomiti Superski vytvořili Total-Quality-Program s mottem „orientace na lidský faktor“, „orientace na zákazníka“ a „orientace na řešení problémů“. Stejně tak se objevují různé kvalitativní ofenzívy vytvořené německým Spolkem cestovních kanceláří nebo jiných organizací. Např. ve spolkové republice Sasko byla spuštěna kvalitativní ofenzíva v roce 2001 a v mnohém se velice podobá výše zmíněné švýcarské. V roce 1995 byl zahájen pilotní projekt na Teneriffe, který se mezitím stal významným v rámci celého Španělska. – pomocí detailních kritérií byly vytvořeny standardy pro kvalitu služeb. Britský Department of National Heritage vytvořil pro hotely 30 oblastí kvality pro sebehodnocení „Competing with teh best:How do you measure up?“.

Taktéž různé klasifikace ubytovacích zařízení umožňují hostům, ale i cestovním kancelářím a agenturám snazší orientaci v mnohdy rozmanité turistické nabídce. V České republice byla vytvořena Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení, která má pro doporučující charakter. Od roku 2000 existuje v České republice také

Doporučený standard ubytování v soukromí, kempech, chatových osadách a turistických ubytovnách. Tyto dokumenty svědčí o roustoucím uvědomění zájmových svazů i orgánů veřejné správy, které se takto snaží ovlivňovat soukromý sektor a působit na zkvalitňování služeb.

Podle serveru www.iso.cz bylo doposud v České republice certifikováno podle ISO 9000* celkem 19 subjektů činných v pohostinství a ubytování (tj. přibližně 0,25 % z celkového počtu 7744 subjektů).

ZÁVĚR

Kvalita „nevzniká“ ze dne na den, ale je výsledkem kontinuálního procesu, který je potřeba neustále budovat a pracovat na něm. Pro tyto potřeby se jeví velice vhodná aplikace systému managementu kvality speciálně upraveného pro potřeby cestovního ruchu.

Neustálý rozvoj kvality a její zajištění je devizou, které si jsou dobře vědomi nejen samotní účastníci programu, ale také zájmové svazy a jiné organizace činné v cestovním ruchu. Zúčastněné subjekty prostřednictvím uplatňování managementu jakosti získávají náskok před konkurenty v doma i v zahraničí a země jako celek získává na image. Pozitivní vliv programu na úroveň kvality a služeb v cestovním ruchu je nesporný. Uchazeči o známku kvality musí splnit náročné požadavky zkušebního místa a zákazníkům nabízejí služby na vysoké kvalitativní úrovni. Hosté získávají jistotu, že za svoje peníze získají produkt (služby) za odpovídající cenu. Tato kvazi jistota následně snižuje riziko při koupi turistického produktu a vlastně stimuluje poptávku po službách v cestovním ruchu.

SUMMARY

The quality can not be achieved from day to day but it is a result of the continual process that must be permanently built and supported. Thus, it is very efficient to implement a quality management system. The individual participants of the quality programs, as well as the interest groups and other organizations active in tourism, bear in mind the advantage of the continual quality development. Due to implementing a quality management system the participants are ahead of competitors both at home and abroad that helps the whole county image.

It is distinct that such program has the positive impact on the level of quality and tourist service. The applicants for the quality brand have to pass demanding requests and to provide high quality of service to customers. Tourists can be assured that they get a product (service) for an appropriate price. Such guarantee reduces the risk of buying shoddy tourist product and stimulates the demand for tourist service.

LITERATURA:

BARTES, F.: Quality management – řízení jakosti. Brno: Vysoké učení technické, 2004

KOTLER, P.: Marketing podle Kotlera, Jak vytvářet a ovládnout nové trhy. Praha: Management Press, 2000

MÜLLER, H.: Qualitätsorientiertes Tourismus-Mangement. Bern: Haupt, 2000

MÜLLER, H.: Qualität und Tourismus – nezveřejněný materiál, 2003

VEBER, J. a kol.: Řízení jakosti a ochrana spotřebitele. Praha: Grada Publishing 2002

VEBER, J.: Management kvality a environmentu. Praha: Oeconomica, 2003

INTERNET:

Česká společnost pro jakost www.scq.cz

Ministerstvo pro místní rozvoj www.mmr.cz

Qualitäts- und Dienstleistungsoffensive im Tourismus Sachsen www.servicequalitaet-sachsen.de

Sdružení pro cenu České republiky za jakost www.czechmade.cz

Schweizer Tourismus-Verband www.swisstourfed.ch

www.iso.cz

NOVÉ ŘÍZENÍ VEŘEJNÉ SPRÁVY

Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU, katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
tel : 549 491 784, e-mail: nunvar@econ.muni.cz*

Abstract

The classical theory of management found the base of new public administration management. The concept of the New Public Management just includes a lot of elements of corporate management. New Public Management is used to describe a management culture in public administration that emphasises the centrality of the citizen or customer, as well as accountability for results.

Na celém světě průběžně dochází ke změnám v řízení organizací veřejné správy a Česká republika není výjimkou. Obecné řízení ve všech organizacích vychází ze stejných principů. Řízení veřejné správy má i přesto svá specifika, daná odlišnostmi veřejného a soukromého sektoru. Tato specifika se snaží pod heslem „šetřit a zároveň zvyšovat efektivnost“ co nejlépe eliminovat právě koncepty nového řízení veřejné správy.

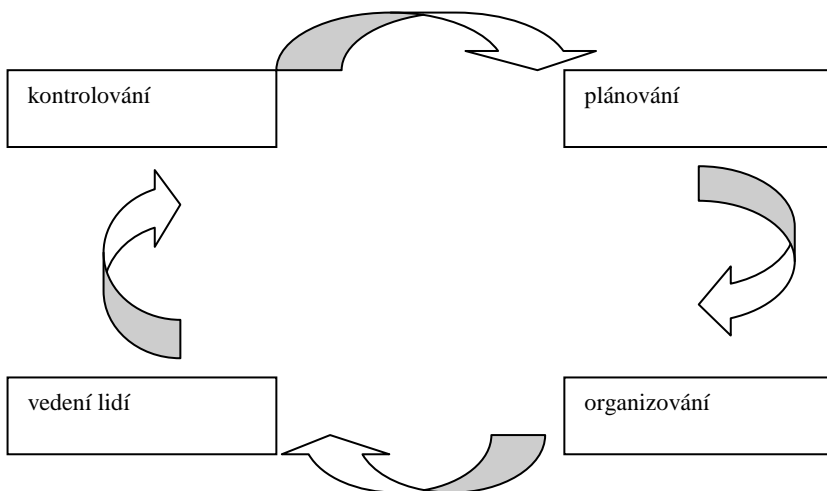
Řízení ve veřejné správě má své základy v obecné teorii řízení, ze které se logicky vyvinula praktická nauka management. Výkonným článkem managementu jsou jeho řídicí pracovníci – manageři. Manageři jsou lidé, kteří se profesionálně a z titulu své funkce zabývají efektivním prováděním aktivit a tuto činnost provádějí s druhými nebo prostřednictvím druhých lidí.

Ve společnostech lze narazit na několik úrovní řídicích pracovníků. Existují různé struktury vyjadřující vztahy nadřízenosti a podřízenosti. Pokud tyto jasně definované vztahy ve společnosti existují lze říci, že je společnost řízena tzv. formální autoritou. Formální autorita představuje legitimní schopnost mít vliv v organizaci, který není spojen s osobou manažera, ale s jeho pozicí.

Můžeme však narazit i na předem nedefinované vztahy, ve kterých se i přesto prosazují vůdcovské vlohy některých pracovníků, pak jde o tzv. přirozenou autoritu. Ideálním stavem pak je, když funkci formální autority vykonává „přirozený vůdce“, jehož vliv je ve společnosti prosazován s nejmenším možným odporem.

Mít zajištěnu manažerskou pozici přirozenou autoritou je vždy žádoucí ne však nutnou podmínkou pro efektivní fungování organizace¹. Za efektivní postupy jsou v organizaci považovány následující činnosti:

¹ za efektivní považujeme ty činnosti, jejichž stejné výstupy jsou zajišťovány s menšími vstupy, či při užití stejných vstupů jsme schopni dosáhnout vyšších výstupů.

Plánování představuje definování strategických cílů, které bývají rozpracovány na cíle dílčí. Organizování se zase snaží zabezpečit uspořádání různých činností do souladu tak, aby bylo možné dosáhnout požadovaných předem definovaných cílů. Pomocí vedení lidí je prakticky prosazováno organizování potřebných činností, zahrnuje motivaci k výkonu, komunikaci, řešení konfliktů a vyjednávání. Kontrolování je následná či průběžná činnost, která srovnává předchozí chování se stanovenými cíly a vzniklé odchylky od nich.

Management ve veřejném sektoru má oproti obecným teoriím řízení a managementu své nezaměnitelné vlastnosti, které jsou dány hlavně odlišnostmi veřejného sektoru od sektoru soukromého. A obecný management má své základy právě položeny na soukromém sektoru. Rozhodujícím je především charakter neziskovosti veřejného sektoru.

Během různých období kritik, týkajících se práce veřejného manažera, se vyvinulo několik přístupů:

- Britský přístup se vyvíjel zhruba od šedesátých let po reformách M. Thatcherové. Nejdříve se zaměřoval na zvyšování kvalifikace státních úředníků. Dnes se spíše prosazuje v dobře manažersky zajištěném poskytování veřejných služeb občanům.
- Americký přístup byl multidisciplinární, zkušenosti o moderních metodách řízení přebíral ze soukromého sektoru.
- Evropský kontinentální přístup zase přizpůsoboval navzájem postupně právo a právní normy obsahu funkcí a chování úředníků.

A právě postupný vývoj probíhající ve Velké Británii dal základ konceptu New Public Management², který zásadně ovlivňuje dosavadní řízení či management ve veřejné správě a do této činnosti přináší naprosto nové přístupy a prvky. Jako jeden z hlavních rysů konceptu můžeme uvést např. změnu v rolích úředníků veřejné správy.

Spojitost konceptu nového řízení veřejné správy se soukromým lze spatřovat v:

- zaměření na efektivní využití zdrojů tak, aby byla dosahována vysoká kvalita poskytovaných veřejných služeb,
- zavádění konkurenčního prostředí mezi veřejným a soukromým sektorem při poskytování veřejných služeb,
- tržně orientovaném přístupu, kde je občan vnímán jako spotřebitel rozhodující o nákupu veřejných služeb k uspokojení jeho potřeb,
- vysoké úrovni zodpovědnosti za výsledky, kterých manažer dosáhne.

New Public Management se snaží o prosazování hodnot odmítajících zbytečný centralismus, byrokracii a autoritářské až povýšené vystupování zástupců veřejné správy vůči občanovi. Je však třeba také zdůraznit, že koncept, označovaný často jen zkratkou NPM, nelze díky svým zásadně teoretickým základům aplikovat bez výhrad na jakoukoliv organizaci veřejné správy. Je spíše představován jako skládačka různých nástrojů, které lze v organizaci použít při splnění stanovených podmínek. Aplikace modelu v některých státech je proto obtížná, ne však nemožná. I přes toto je koncept cenným přínosem pro řízení veřejnoprávních organizací.

Koncept NPM přináší několik nových aspektů do řízení veřejné správy. Za ty podstatné lze považovat:

- Řízení pomocí stanovení cílů – v dnešní době není zájem a prostředky na detailní řízení veřejné správy pomocí kontroly finančních a personálních vstupů; voliče i jeho politickou reprezentaci logicky zajímá výstup veřejné správy. Nově je tedy řízení prováděno pomocí definování výkonů (veřejných služeb), kterých má být dosaženo.
- Decentralizace veřejné správy zvyšuje motivaci, aktivitu a kreativitu na regionálních a lokálních úrovních. Pozitivní vliv decentralizace na kvalitu a efektivitu veřejné správy lze s úspěchem považovat za prokázaný.
- Globální rozpočet jako pevná smluvní částka bez položkového členění vyčleněná na realizaci dané veřejné služby pro určenou organizaci veřejné správy. Tato základní ekonomická svoboda má v sobě netušený potenciál – vzpomeňme na snad nejoblíbenější a nejobcházenější členění prostředků na provozní a investiční.
- Nezávislá kontrola jako základní součást řízení je premisou většího úspěchu. Je třeba se zaměřit především na úroveň poskytovaných služeb ve srovnání s jejich cenou. Nezbytnou součástí kontrolní činnosti je definice odchylek od žádoucího stavu a doporučení nápravných opatření.
- Porovnání efektivity poskytování veřejné služby s například zahraniční obdobou či soukromým sektorem dává cenné argumenty pro budoucí rozhodování.

² v překladu Nové řízení veřejné správy

- Konkurence ve veřejné správě jako revoluční krok od strnulé byrokracie veřejné správy ke spokojeným klientům. Obrovský potenciál konkurenčního prostředí ve vztahu k efektivitě je známý již studentům prvních ročníků. Veřejná zakázka na poskytnutí veřejné služby ji může za předpokladu nepokřivených podmínek soutěže povznést i o úroveň výše.

Největším přínosem New Public Managementu je snaha o vytvoření nové správy jako služby pro veřejnost. Kvalita organizací veřejné správy lze pak vyjadřovat například kvalitou poskytovaných služeb a spokojeností občanů s jejich poskytováním. Skutečnost, že je New Public Management jen teoretickým modelem, neubírá různorodé možnosti jeho využití v celém odvětví veřejného sektoru, který díky správně aplikovaným nástrojům NPM s promyšleně nastavenými podmínkami může mnohdy přinášet snad vždy žádoucí efektivnost a kvalitativní složky do veřejného sektoru.

LITERATURA:

Minogue, M.: Should Flawed Models of Public Management be Exported? Issues and Practices. <<http://idpm.man.ac.uk/idpm/ppm15.htm>>

Mitisková, M.: Možnosti uplatnění prvků New Public Managementu na úrovni místních samospráv. Diplomová práce. ESF MU. Brno, 2004.

Šelešovský, J. a kol.: Cvičebnice otázek ze základů veřejné ekonomiky a veřejné správy. ESF MU. Brno, 2000.

Škarabelová, S.: Nové trendy v řízení organizací veřejné správy. In Rektořík J., Šelešovský J. a kol.: Jak řídit kraj město a obec: rukověť územní samosprávy. IV. díl, Strategie komunikace řízení, MU Brno, 2002.

The New Public Management & its Legacy <<http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice>>

Wright, G., Nemeč, J.: Management veřejné správy. Ekopress, Praha, 2004.

INVESTIČNÉ ROZHODOVANIE OBCE INVESTMENT DECISION MAKING

Ing. Viera PAPCUNOVÁ,
Ing. Marek DVOŘÁK, Ph.D.,
Ing. Eva BALÁŽOVÁ

Katedra regionálneho rozvoja, FEŠRR SPU, 949 01 Nitra, Slovenská republika
E-mail: viera.papcunova@uniag.sk

Katedra ekonomiky, FEM SPU, 949 01 Nitra, Slovenská republika
E-mail: marek.dvorak@uniag.sk

Katedra regionálneho rozvoja, FEŠRR SPU, 949 01 Nitra, Slovenská republika
E-mail: eva.balazova@uniag.sk

Abstract

Correct investment decision making is very important for the municipality. On one side it is risking for the municipality because of it's insure future (if the investment will be realized and utilized). On the other side it can help to the municipality development. Making decisions about investments (how much, when, where and how to invest) belongs to the most important strategic decisions of the municipality because they are connected to future municipality development and its efficient property using.

Key words: investment decision making, municipality, quantified impacts, non-quantified impacts

ÚVOD

Správne investičné rozhodovanie je pre obec veľmi dôležité. Na jednej strane predstavuje pre obec riziko v podobe nejistej budúcnosti (či investícia bude realizovateľná a pre obec udržateľná), no na druhej strane môže napomôcť obci k jej rozvoju. Rozhodovanie o investíciách (koľko, do čoho, kedy, kde a ako investovať kapitál) patrí k najdôležitejším strategickým rozhodovaniam manažmentu obce, lebo sú rozhodnutiami o budúcom rozvoji obce a jej efektívnom využití majetku.

Hodnotiť investičnú činnosť obce musíme z pohľadu vytvárania verejných úžitkov pre obyvateľov obce, ale aj z ekonomického pohľadu.

Proces investičného rozhodovania obce môžeme zhrnúť do nasledovných krokov:

- proces hodnotenia a určenia priority a výber projektov
- stanoviť zámery, ciele a obmedzenia jednotlivých účastníkov investičného procesu, ktorým musí vyhovieť investícia
- analyzovať celkové investičné prostredie, v rámci ktorého treba urobiť investičné rozhodnutie
- urobiť prognózu prínosov a nákladov (tokov hotovosti, ktoré v budúcnosti vplynú z vlastníctva investície) a vykonať finančnú analýzu

- prijať alebo zamietnuť investíciu

MATERIÁL A METÓDY

Príspevok sa zaoberá investičným rozhodovaním obce z pohľadu dvoch kritérií:

A: povinnosť poskytovať verejné úžitky obyvateľom obce

B: ekonomická efektívnosť investičných projektov obce

Tretím kritériom je hodnotenie technického riešenia, ktoré zahŕňa:

- stavebno- technické riešenie – objektová skladba, členenie a dimenzovanie, parametre, schémy, všetko vzťahnuté na optimalizovanie nákladov
- technológia – požadované a dosahované parametre a jej opodstatnenosť, pasportizácia
- porovnanie variantných riešení – v prípade ak sú k dispozícii zo štúdií – optimalizácia

Posudzovanie z hľadiska tohto kritéria nie je predmetom príspevku.

A: Povinnosť poskytovať verejné úžitky obyvateľom obce:

Kritériom pri hodnotení verejných úžitkov je ovplyvnenie kvality života obyvateľov obce uvedenou investíciou.

Obce pri posudzovaní investičných projektov musia brať do úvahy nasledovné vplyvy:

- *Legislatívny vplyv* – zvažuje mieru, do akej je projekt nariadený zákonom alebo predpismi vyššej úrovne samosprávy, ako napr. predpisy o znečistení vôd, ktoré sa týkajú skládky komunálneho odpadu.
- *Vplyv na zdravie a bezpečnosť* – zvažuje do akej miery projekt napráva nebezpečné podmienky týkajúce sa zdravia, života, alebo majetku alebo predchádza poruche nepostrádateľného zariadenia
- *Vplyv na financie* – zvažuje investície, náklady na prevádzku a údržbu, návratnosť investície, alternatívne zdroje financovania, zapájanie prostriedkov z miestnych zdrojov, zvyšovanie alebo znižovanie výnosov, úhradu nákladov, úspory nákladov a vplyv na daňovú základňu.
- *Vplyv na ekonomiku* – zvažuje, do akej miery projekt stimuluje ekonomický rozvoj a vytvára pracovné miesta
- *Vplyv na obyvateľov obce* – zvažuje, do akej miery je projekt prínosom pre celú obec alebo štvrť obce, či spĺňa špeciálne potreby osôb s nízkym príjmom, starších, menších alebo postihnutých, a či prispieva k zachovaniu, stabilizácii a revitalizácii štvrte
- *Vplyv na životné prostredie* – zvažuje do akej miery projekt chráni životné prostredie a uchováva také zdroje ako je energia, voda a otvorené priestranstvá
- *Vplyv na politiku* – zvažuje mieru podpory alebo opozície obce a postoj a potreby volených predstaviteľov
- *Vplyv na estetickú a kultúrnu úroveň* – zvažuje mieru, do akej projekt zvyšuje estetickú a kultúrnu úroveň obce vytváraním umeleckých diel a kultúrnych zariadení

- *Vplyv na prevádzku* – zvažuje kvalitu a časové hľadisko žiadosti, prioritu pridelenú odborom, mieru, do akej bude zariadenie využívané, úžitkovú životnosť, zvýšenie produktivity, či je projekt v schválenom harmonograme výmeny, aplikovanie technológie, implementáciu schválených plánov a stratégií
- *Vplyv na poskytovanie služieb* – zvažuje mieru, do akej projekt spôsobuje prerušenie prevádzky alebo nepohodlia, ako je napr. premiestnenie, presmerovanie dopravy alebo prechodné zastavenie dodávky vody alebo prerušenie kanalizačnej siete
- *Vplyv na riziko* – zvyšuje mieru rizika a neistoty spojenej s projektom, ako napr. vplyv novej technológie, neisté prínosy alebo problémy s návrhom
- *Vplyv na vnútorné a vonkajšie inštitucionálne právomoci* – zvažuje vzťah projektu k iným verejným a súkromným projektom z hľadiska harmonogramu, financovania a prínosu výstavby.
- *Dôsledky odloženia* – zvažuje náklady a negatívne dôsledky odloženia projektu, ako je inflácia, zvýšenie stavebných nákladov, strata financovania alebo škodlivé zníženie úrovne služieb.

B: Ekonomická efektívnosť investičných projektov obce

Bielik– Gurčík – Dvořák– Blcháč (2002) uvádzajú, že finančná teória chápe investíciu ako vynaloženie zdrojov s cieľom získania pôžitkov, ktoré sú očakávané v dlhšom budúcom časovom období. Rozlišujú tri základné skupiny investícií:

- finančné investície, ako je nákup cenných papierov, obligácií, akcií, dlhodobé uloženie peňazí v banke, požičanie peňazí investičným a iným spoločnostiam s cieľom získať úroky, dividendy alebo zisk,
- kapitálové (hmotné, fyzické) investície vytvárajúce alebo rozširujúce hmotný investičný majetok,
- nehmotné investície, ako sú nákup know-how, výdaje na výskum, vzdelanie, sociálny rozvoj a pod.

Rozhodujúcimi kritériami pri ekonomickom hodnotení investície je výnosnosť, t. j. vzťah medzi výnosmi, ktorú investícia za dobu svojej existencie prinesie a nákladmi, ktoré sú spojené s nadobudnutím a prevádzkou investície. Tieto kritéria zohrávajú dôležitú úlohu pri rozhodovaní manažmentu obce ohľadom investičnej činnosti.

Modelový príklad:

Obec sa rozhodla pre rekonštrukciu budovy kultúrneho domu v celkovej hodnote 12 mil. Sk. Časť finančných prostriedkov sa bude snažiť získať z OP Základná infraštruktúra, z opatrenia č.3.4. renovácia a rozvoj obcí. Hlavným cieľom opatrenia je zlepšenie miestnej hmotnej a nehmotnej (kultúrnej) infraštruktúry na dedinách, ktoré podporí vidiecke podnikanie a poskytne základné služby vidieckemu obyvateľstvu a návštevníkom vidieka.

Jedným zo špecifických cieľov je zlepšenie stavu obecného a iného majetku.

Európsky sociálny fond (ERDF) poskytuje z celkovej finančnej čiastky 75% a 25% je spolufinancovanie. V našom prípade ERDF poskytne 9 mil. Sk, štátny rozpočet 2,4 mil. Sk (t.j.20%) a zvyšok sumy musí preukázať obec (5%).

Vlastné zdroje obec získa úverom. Požičaný kapitál bude veriteľovi (banke) splácaný na základe dopredu určeného splátkového kalendára. Zvažovali sme si dve formy splácania:

- jednoduchý – objem pôžičky je delený počtom splátok + úroky,
- anuitný – anuita je konštantná platba – rovnaké splátky počas celého obdobia. Pozostáva zo splátky úveru (istiny) a z platby úroku, podiel ktorých je v každej splátke iný (je závislý od výšky splateného úveru).

Anuitný spôsob splácania úveru

Výpočet ročnej anuity:
$$A = \frac{U \cdot i \cdot (1 + i)^n}{(1 + i)^n - 1} \quad [1]$$

kde:

U = objem úveru v Sk,

i = úroková miera (úrok v percentách / 100),

n = počet rokov splácania úveru.

Výpočet istiny: $= A - \text{nákladový úrok}$

kde:

A – ročná anuita

Rovnomerný spôsob splácania

Výpočet istiny: $= \text{výška úveru} * 1/\text{doba splácania}$

Výpočet úrokov: $= \text{jedna stotina úrokovej sadzby v \%} * \text{výška úveru v danom roku}$

Odpisovanie budovy – lineárne: $\text{obstarávacia cena} * 1/20$

Odpisovanie budovy – zrýchlené: $1. \text{ rok obstarávacia cena} * 1/20$ [2]

$\text{ďalšie roky} * 2 * \text{zostatková cena} / (21-r)$ [3]

r – počet rokov odpisovania

Výpočet výsledku hospodárenia

+ **A. Tržby:** $\text{úžitková plocha v m}^2 * \text{Nájomné na } 1 \text{ m}^2 \text{ za rok}$

– **B. Odpis budovy:**

Odpisovanie budovy – lineárne hodnota vychádza zo vzťahu [2]

Odpisovanie budovy – zrýchlené hodnota vychádza zo vzťahu [3]

– **C. Nákladový úrok**

pri *rovnomernom splácaní*: $\text{jedna stotina úrokovej sadzby v \%} * \text{výška úveru v danom roku}$

pri *anuitnej forme splácania*: hodnota vychádza zo vzťahu [1]

A – B – C = Zisk pred zdanením

Výpočet hotovostných tokov

+ **D. Zisk po zdanení:** zisk pred zdanením * 0,81(19% sadzba dane z príjmu)

+ **B. Odpis budovy:**

Odpisovanie budovy – lineárne hodnota vychádza zo vzťahu [2]

Odpisovanie budovy – zrýchlené hodnota vychádza zo vzťahu [3]

+ **C. Nákladový úrok**

– **E. Splátka istiny:**

pri *rovnornom splácaní:* výška úveru * 1/doba splácania

pri *anuitnej forme splácania:* hodnota vychádza zo vzťahu [1]

D + B + C – E = Cash flow prevádzkový

Výpočet čistých hotovostných tokov

F. Cash flow prevádzkový

+ **G Výnos z predaja pozemku:** s predajom sa neráta, pozemok po skončení posudzovania návratnosti investície zostáva v majetku obce

+ **H Výnos z predaja budovy:** nezohľadňuje sa. Efekt kvantifikácie odčerpateľných zdrojov je v udržateľnosti technickej hodnoty budovy

= **Čistý hotovostný tok**

Výpočet diskontovaných čistých hotovostných tokov

Súčasná hodnota čistých diskontovaných hotovostných tokov

= čistý hotovostný tok * diskontný faktor

diskontný faktor $\frac{1}{(1+i)^t}$ [4]

Hodnotenie efektívností investícií

V našom prípade sme si zvolili dynamické metódy hodnotenia efektívnosti investičných projektov, pretože pre obec je veľmi dôležitý časový faktor, ktorý statické metódy nezohľadňujú.

Rešpektovanie času v prepočtoch efektívnosti investičných projektov podstatne ovplyvňuje úvahy o prijatí či neprijatí projektu, o výbere vhodného variantu projektu. Premieta sa tak do vymedzenia peňažných príjmov z investícií, ako aj do vymedzenia kapitálových výdajov. Pokiaľ nie sú časové dimenzie v prepočtoch efektívnosti brané do úvahy, dochádza väčšinou k zásadnému skresľovaniu pohľadu na efektívnosť jednotlivých projektov a tým aj k nesprávnemu rozhodovaniu. Z dynamických metód sme si vybrali:

- metódu založenú na hodnotení čistej súčasnej hodnoty a indexu súčasnej hodnoty,
- metódu založenú na hodnotení vnútorného výnosového percenta.

Čistá súčasná hodnota

Je to dynamická metóda hodnotenia investícií, ktorá za efekt z investície považuje peňažný príjem z investície, ktorého základ tvorí očakávaný zisk po zdanení, odpisy a ostatné príjmy, o ktorých sme v súvislosti s identifikáciou peňažných príjmov z investícií už hovorili.

Čistú súčasnú hodnotu môžeme definovať ako rozdiel medzi diskontovanými peňažnými príjmami z investície a kapitálovým výdajom. Ak sa kapitálový výdaj uskutočňuje dlhšiu dobu, potom je čistá súčasná hodnota rozdiel medzi diskontovanými peňažnými príjmami z investície a diskontovanými kapitálovými výdajmi v jednotlivých rokoch. Ak sa kapitálový výdaj uskutočňuje postupne (napr. počas doby výstavby pri stavebných investíciách), potom je potrebné aktualizovať nielen peňažné príjmy, ale tiež kapitálové výdaje. Obvykle sa aktualizuje k okamžiku začatia výstavby. Model čistej súčasnej hodnoty nadobúda potom tento tvar (predpokladáme peňažné výdaje a príjmy vždy koncom roka):

$$\text{ČSH} = \sum_{n=1}^N P_n \frac{1}{(1+i)^n} - \sum_{t=1}^T K_t \frac{1}{(1+i)^t}$$

kde:

P = čisté príjmy, resp. toky hotovosti (príjmy – výdaje)

K = investičný náklad (kapitálový výdavok),

i = úrokový koeficient (úrok v % / 100),

n = počet rokov splácania úveru.

Podmienkou prijatia investičného projektu je, aby diskontované peňažné príjmy prevyšovali kapitálové výdavky. Ak je čistá súčasná hodnota záporné číslo, teda diskontované peňažné príjmy sú menšie ako kapitálové výdavky, investičný projekt je pre obec z hľadiska návratnosti rizikový.

Index súčasnej hodnoty

Predstavuje relatívny ukazovateľ, vyjadrujúci pomer očakávaných diskontovaných peňažných príjmov z investície k počiatočným kapitálovým výdavkom, ktoré ak výstavba trvá dlhšie ako jeden rok taktiež diskontujeme:

$$\text{ISH} = \frac{\sum_{n=1}^N P_n \frac{1}{(1+i)^n}}{\sum_{t=1}^T K_t \frac{1}{(1+i)^t}}$$

kde:

P = čisté príjmy, resp. toky hotovosti (príjmy – výdaje)

K = investičný náklad (kapitálový výdavok),

i = úrokový koeficient (úrok v % / 100),

n = počet rokov splácania úveru.

Index vyjadruje podiel a ak je čistá súčasná hodnota kladná, potom index je > 1 , ak je záporná, potom je index < 1 a projekt nie je akceptovateľný. Index sa odporúča používať ako kritérium pri výbere z viacerých investičných projektov, ak má obec obmedzené kapitálové zdroje a nemôže realizovať všetky projekty, aj keď majú kladnú čistú súčasnú hodnotu.

Vnútorne výnosové percento

V odbornej literatúre a v praxi sa pre označenie vnútorného výnosového percenta (VVP) používajú aj iné názvy – vnútorná miera výnosu, vnútorná miera návratnosti.

Vnútorne výnosové percento môžeme definovať ako diskontnú sadzbu (úrokovú mieru), pri ktorej čistá súčasná hodnota peňažných príjmov z investície sa rovná nule:

$$\text{ČSH} = \sum_{n=1}^N P_n \frac{1}{(1+i)^n} - \sum_{t=1}^T K_t \frac{1}{(1+i)^t} = 0,$$

Kým pri čistej súčasnej hodnote sa diskontujú očakávané peňažné príjmy požadovanou mierou výnosu, pri vnútornej miere výnosovosti sa táto úroková miera hľadá. Rešpektuje časovú hodnotu peňazí a je jednoducho interpretovateľná, preto sa často používa v praxi ako metóda ekonomického hodnotenia efektívnosti investičných projektov obcí.

Popis budovy

Kultúrny dom je dvojposchodová budova s vlastným pozemkom a dvorom. Dvor má priamy prístup pre nákladné automobily z ulice, oddelený uzamykateľnou bránou. Zastavaná plocha všetkých podlaží je vyše 1260 m², pozemok cca 550 m². Vo dvore je podzemná garáž pre parkovanie 5 osobných automobilov, nadzemná parkovacia plocha pre 8 osobných automobilov. Prízemie je členené do niekoľkých menších kancelárií so samostatným vchodom z chodby o ploche 15 - 20 m² a dvoch veľkých hál s plochou 50-60 m² so samostatným vchodom.

I. poschodie má vstupnú chodbu a 4 samostatné kancelárie. V strede je centrálna miestnosť s príslušenstvom a veľká hala o výmere cca 60 m². Na poschodí je samostatný byt so vstupom z chodby.

II. poschodie je veľmi podobné prvému poschodiu. Kancelárie sú na každom poschodí členené do niekoľkých menších miestností o ploche 15 až 20 m² a jedna veľká hala o veľkosti 40 - 50 m². Najväčšia kancelária je prepojená aj so stavbou vo dvorovej časti na každom poschodí so spojovacími dverami. Objekt je pripojený na miestny rozvod zemného plynu. Objekt je napojený na mestskú uličnú kanalizáciu a mestský rozvod pitnej vody.

Finančné prostriedky budú použité aj na rekonštrukciu vykurovacieho systému. Po rekonštrukcii bude vykurovanie riešené dvomi bezobslužnými plynovými kotlami.

Výsledky merania ekonomickej efektívnosti investície obce

Budova kultúrneho domu má hodnotu pred rekonštrukciou 15 mil. Sk. Obec sa rozhodne pre rekonštrukciu, čo znamená, že si požiadala o úver z banky 12 mil. Sk na 8 % úrok s dobou splácania 20 rokov. Po rekonštrukcii obec uvažuje o prenájme miestností pre súkromných podnikateľov, ktorí by poskytovali obyvateľom obce služby rôzneho druhu. Za daných podmienok uvažuje obec o nájomnom 1900 Sk za 1 m²/rok, pričom miera zvyšovania nájomného predstavuje 1,05 každých 10 rokov. Takéto podmienky sú z hľadiska súkromných podnikateľov veľmi výhodné, nakoľko v súčasnom období práve vysoké nájomné môže byť príčinou skončenia podnikateľskej činnosti.

Z uvedených alternatív za tých istých vstupných podmienok sme na základe ukazovateľov efektívnosti investície zistili, že najvýhodnejšia je metóda zrýchleného odpisovania s anuitným spôsobom splácania.

Výsledné ukazovatele efektívnosti investície tabuľka 1

Ukazovatele	Lineárne odpisovanie rovnomerné splácanie	Lineárne odpisovanie anuitné splácanie	Zrýchlené odpisovanie rovnomerné splácanie	Zrýchlené odpisovanie anuitné splácanie
Súčasná hodnota	12 028 607,14154	13 260 069,1683	12 254 696,7759	13 486 158,8027
Čistá súčasná hodnota	28 607,1415	1 260 069,1683	254 696,7759	14 86158,8027
Index súčasnej hodnoty	1,0023	1,1050	1,0212	1,1238
Vnútorne výnosové %	8,0307	9,4824	8,2796	9,7849

zdroj: vlastné spracovanie

Uvedenú metódu sme použili aj pri hodnotení investície, pri ktorej časť finančných prostriedkov získame z ERDF. Pozitívnym výsledkom je možnosť obce znížiť nájomné z 1900 Sk na 1210 Sk 1m²/rok.

Vo všetkých prípadoch uvažujeme o návratnosti celkovej investície, t.j. 12 mil. Sk.

Výsledné ukazovatele efektívnosti investície tabuľka 2

Ukazovatele	
Súčasná hodnota	12 055 481,0179
Čistá súčasná hodnota	55 481,0179
Index súčasnej hodnoty	1,0046
Vnútorne výnosové %	8,0603

zdroj: vlastné spracovanie

Uvedené rozhodovanie je len modelové, rozhodujúce je, aby sa výber vhodnej alternatívy investičného projektu opieral o spoľahlivé, presné a relevantné informácie.

Proces hodnotenia a výberu projektov bude objektívnejší a racionálnejší ak sa vypracujú vopred určené a jasne definované kritéria výberu. Vo verejnom sektore a v obci zvlášť je mimoriadne dôležité, aby všetky investície boli súčasťou komplexného rozvoja.

ZÁVER

Efektívnosť obcí významne ovplyvňuje skutočnosť, že verejný sektor poskytuje predovšetkým verejné statky. Trhový spôsob hospodárenia s majetkom u súkromného sektora totiž v prvom rade reaguje na situáciu v ponuke a dopyte, zatiaľ čo vlastné investičné rozhodnutie má sekundárny charakter. Obce si tento postup volia iba v ojedinelých prípadoch, kedy uprednostňujú tvorbu zisku (napr. keď obec prevádzkuje platené služby alebo sa podieľa na správe výrobného podniku), pretože prvotným poslaním obce je uspokojovanie potrieb verejnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

BIELIK, P. – GURČÍK, Ľ. – DVOŘÁK, M. – BLCHÁČ, J.: Ekonomika podnikov. Učebné texty pre dištančné štúdium. SPU Nitra, 2002 s. 184, ISBN 80 – 8069 - 3

TOTH, P.: Finanční a majetková analýza, disertační práce, VŠE, Praha 2001

KOLEKTÍV AUTOROV: Plánovanie investícií (príručka číslo 6). Tréning finančného manažmentu pre miestne samosprávy. LSGAC Bratislava, 1998

BRNĚNSKÝ PRŮMYSL NA POČÁTKU 21. STOLETÍ (ANALÝZA VYBRANÝCH FINANČNÍCH UKAZATELŮ)

**Mgr. Radek ŘEŘICHA,
RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.**

*Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta,
Geografický ústav, Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika,
Tel.: +420 5 4949 1091, +420 5 4949 7964,
E-mail: tousek@geogr.muni.cz, rericha@mail.muni.cz*

ABSTRAKT

Špatná situace na trhu práce ve městě Brně v současnosti je nejčastěji spojována s nevydařenou transformací průmyslových podniků, zejména bývalých strojírenských gigantů, a také s poměrně malým přílivem přímých zahraničních investic do průmyslu do druhého největšího města ČR. Autoři příspěvku se zamýšlejí nad otázkou, zda nepříznivý vývoj brněnského průmyslu byl již zastaven či pokračuje. Analyzují proto hospodářské výsledky jednotlivých průmyslových odvětví v Brně na počátku desetiletí a tyto konfrontují s celorepublikovými trendy. Analýza řady finančních ukazatelů vyjadřujících hospodaření průmyslových podniků naznačuje, že město Brno se nachází v období stagnace a náznaky na oživení průmyslu nejsou zatím průkazné.

ABSTRACT

Bad situation at the labour market in Brno is nowadays most often associated with unsuccessful transformation of industrial companies, particularly former machinery giants, and also with rather small inflow of foreign direct investments into industry of the second largest city of the Czech Republic. The authors also take into account whether adverse development of industry in Brno stopped or whether it continues. Therefore they analyze economic results of particular industrial branches in Brno at the beginning of the decade and confront them with republic trends. Analysis of a number of financial indexes concerning economy of industrial companies shows, that Brno is in a period of stagnation and marks of industrial revival are not evidential so far.

1. ÚVOD

V posledních třech letech Výzkumné centrum regionálního rozvoje Masarykovy univerzity v Brně (VCRR) zpracovávalo řadu výzkumných studií zabývajících se problematikou rozvoje průmyslové výroby, a to v souvislosti s řešením některých otázek týkajících se regionálního rozvoje. Studie byly zpracovány zejména pro potřeby odborů regionálního rozvoje (např. Jihomoravský kraj, Kraj Vysočina). VCRR se však zabývá i průmyslem v menších územních celcích. Největší pozornost je věnována městu Brnu, kde při řešení vybraných problémů je navázána úzká spolupráce s Odborem hospodářského rozvoje Statutárního města Brna. Prvním okruhem společného zájmu je průzkum vývoje a změn ve struktuře zaměstnanosti průmyslu města a druhým analýza výkonnosti průmyslových podniků se sídlem ve městě Brně. A právě výsledky této

analýzy opírající se o rozbor účetních závěrek průmyslových firem jsou hlavním předmětem příspěvku.

Účetní závěrky skládající se z rozvahy a výkazu zisků a ztrát umožňují podrobně analyzovat hospodaření nejen jednotlivých firem, ale také celých odvětví. Je zajímavé, že analýza finančních ukazatelů uvedených v tomto základním účetním dokumentu podle odvětví dosud nebyla prakticky využita na regionální úrovni, o městech ani nemluvě. Přitom v posledním období byla schvalována řada programových dokumentů pro nové kraje, mikroregiony ale i menší území jako jsou např. města. Domníváme se, že program rozvoje územního celku by se mohl opírat i o finanční rozbor hospodaření ekonomických subjektů v území. Tento rozbor by měl přispět ke stanovení objektivní SWOT analýzy týkající se hospodářství studovaného územního celku.

2. ANALYZOVANÉ UKAZATELE A HLAVNÍ PARAMETRY ANALYZOVANÉHO SOUBORU PRŮMYSLOVÝCH PODNIKŮ

Jako základní ukazatele pro hodnocení hospodaření jednotlivých podniků a odvětví byly vybrány obrat, hospodářský výsledek a účetní přidaná hodnota, a to nejen v absolutním vyjádření, ale i přepočítané na jednoho pracovníka. Tento přepočet je důležitý pro porovnání hospodaření průmyslových subjektů se sídlem v Brně s průmyslovými podniky v celé České republice podle jednotlivých odvětví. Základní kritéria pro výběr průmyslových firem, jejichž finanční ukazatele byly podrobeny analýze, byla stanovena následovně:

- sídlo ekonomického subjektu muselo být lokalizováno v Brně,
- průměrný evidenční počet zaměstnanců v Brně musel dosahovat hranice 20 osob.

V roce 2001 obě kritéria splňovalo 227 průmyslových firem, v roce 2002 jich bylo 228. Roční účetní závěrky mají být uloženy na krajských soudech (dle Obchodního zákoníku), a to do konce následujícího účetního období (obvykle do 12 měsíců). Řada ekonomických subjektů však tuto povinnost nerespektuje. Na Krajském soudě v Brně do konce roku 2002 bylo uloženo pouze 102 vyžadovaných závěrek (36,8%), o rok později 140 (61,4%). VCRR se proto obrátilo na průmyslové podniky, které neměly uloženou účetní závěrku na soudě, se žádostí o její poskytnutí pro potřeby finanční analýzy. Takto vyžádané závěrky za rok 2001 poskytlo 59 a za následující rok 37 průmyslových firem. Počet získaných závěrek za rok 2001 činil 161 (70,9% vyžadovaných) a v roce 2002 dokonce 177 (tj. 77,6%). V obou případech podniky se závěrkami zaměstnávaly v Brně přibližně 90% osob z původně stanoveného souboru 227 (resp. 228) průmyslových podniků. Z uvedeného plyne, že získané údaje jsou pro město Brno dostatečně reprezentativní.

Vzhledem ke skutečnosti, že některá průmyslová odvětví jsou v Brně méně zastoupena, bylo nutno vybraná odvětví agregovat tak, aby v každém analyzovaném odvětví bylo zastoupeno nejméně pět subjektů. Agregace se týkala odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (TOK), dále bylo vytvořeno agregované odvětví papírenského a polygrafického průmyslu. Strojírenství v analýze reprezentují odvětví č. 29 – výroba strojů a zařízení, č. 34 – výroba motorových vozidel a č. 35 – výroba ostatních dopravních prostředků, chemický průmysl odvětví č. 23 – 25 a elektrotechnický průmysl č. 30 – 33 (dle Odvětvové klasifikace ekonomických činností). Analýza byla tedy

zpracována pro 13 průmyslových odvětví, z toho 11 patřilo do průmyslu zpracovatelského.

Při komparaci města Brna s Českou republikou však bylo používáno pouze 12 odvětví, neboť Český statistický úřad ve svých analýzách za celou ČR sdružuje do jednoho odvětví hutnictví i kovozpracující průmysl. Vzhledem ke skutečnosti, že v polovině letošního roku ekonomické ukazatele za celou Českou republiku byly dostupné jen pro rok 2001, byla srovnávací analýza „Brno versus Česká republika“ provedena pouze za rok 2001 s tím, že v hodnocení bylo přihlíženo i ke komparaci v roce 2000.

3. POROVNÁNÍ BRNĚNSKÉHO PRŮMYSLU S PRŮMYSEM ČR

Řada finančních ukazatelů je v čase velmi proměnlivá, to se však až tak moc netýká prvního analyzovaného ukazatele, a sice „obratu na jednoho pracovníka“. V České republice se tento ukazatel vyznačuje každoročním nárůstem hodnoty, v roce 1997 činil 1,155 mil. Kč na pracovníka, o rok později 1,261 mil. Kč, v roce 1999 již 1,313 mil. Kč, v roce 2000 překročil hranici 1,5 mil Kč (1,519) a v analyzovaném roce 2001 obrat na jednoho pracovníka vystoupal až na 1,829 mil. Kč (je však nutno si uvědomit, že hodnoty jsou uváděny v běžných cenách nikoliv v cenách stálých). V analyzovaných brněnských podnicích dosáhl obrat na jednoho pracovníka v roce 2001 hodnotu 2,329 mil. Kč na pracovníka, což bylo o 27,3% více než v ČR (v roce 2000 činil rozdíl obratu na pracovníka ve prospěch brněnských podniků méně, a to 14,5%. Avšak v roce 2002 obrat na jednoho pracovníka u brněnských podniků klesl téměř o 10% na 2,102 mil. Kč. Podle předběžných výsledků ČSÚ (viz Statistická ročenka ČR 2003) v celé ČR obrat na jednoho pracovníka v průmyslových podnikatelských subjektech s 20 a více zaměstnanci činil v roce 2002 méně, a to 1,933 mil. Kč, takže i v tomto roce byl obrat na jednoho pracovníka ve firmách se sídlem v Brně vyšší než celorepublikový průměr, ale pouze o 8,7%.

V roce 2001 v brněnském průmyslu vykázala vyšší obrat na 1 pracovníka oproti ČR zejména elektrotechnika, a to o více než 100% (viz tab. č. 1). Tak vysoký ukazatel elektrotechnického průmyslu v Brně byl v tomto roce způsoben především firmou Flextronics International (6,5 mil. Kč na pracovníka). Podobný obrat na pracovníka však byl dosažen i v menších firmách FEI Czech Republic a SMB. V roce 2002 v „brněnské elektrotechnice“ došlo k výraznému poklesu obratu na jednoho pracovníka z 3,243 na 1,815 mil. Kč. Meziroční index průmyslové produkce (2002/2001) výroby elektrických přístrojů v ČR však dosáhl hodnoty 127,5, takže z toho lze usuzovat, že obrat na pracovníka brněnské elektrotechniky byl v roce 2002 dokonce pod celorepublikovou úrovní.

Tab. 1: Obrat na jednoho pracovníka v Brně a ČR v roce 2001 podle odvětví

Odvětví průmyslu	Obrat na 1 pracovníka (v mil. Kč)		Rozdíl Brno- ČR (v mil. Kč)	Index Brno/ČR (v %)
	Brno	ČR		
Těžba nerostných surovin	1,624	1,238	0,386	131,2
Potravinářský	1,341	2,315	-0,974	57,9
Textilní, oděvní, kožedělný	1,121	0,764	0,357	146,7
Dřevozpracující	0,762	1,250	-0,488	61,0
Papírenský a polygrafický	1,032	1,959	-0,927	52,7
Chemický	2,049	2,792	-0,743	73,4
Sklářský a stavebních hmot	1,794	1,520	0,274	118,0
Hutnický a kovozpracující	1,779	1,584	0,195	112,3
Strojírenský	0,824	1,970	-1,146	41,8
Elektrotechnický	3,243	1,565	1,678	207,2
Ostatní zpracovatelský průmysl	1,965	1,093	0,872	179,8
Výroba a rozvod energií a vody	4,958	4,185	0,773	118,5
Celkem	2,329	1,829	0,500	127,3

Pramen: Ekonomické výsledky průmyslu ČR za rok 1998 – 2001, ČSÚ, Praha, 2002, průzkum VCRR MU, Brno 2003 a 2004

Výrazně vyšším obratem na jednoho pracovníka se v roce 2001 prezentoval ještě ostatní zpracovatelský průmysl (o 79,8%), textilní, oděvní a kožedělný průmysl (o 46,7%) a těžba nerostných surovin (o 31,2%). Vyšší obrat na jednoho pracovníka než byl celorepublikový průměr vykazalo však také odvětví výroby a rozvodu energií a vody, dále pak průmysl skla a stavebních hmot a hutnický a kovozpracující průmysl.

Na druhé straně výrazně nižší hodnotu ukazatele „obrat na jednoho pracovníka“ vykázal strojírenský průmysl, který nedosáhl, podobně jako v roce 2000, ani 50% celorepublikového průměru. Vyšší obrat v ČR ve strojírenství vytvářejí především firmy patřící do dopravního strojírenství a tyto nejsou v Brně nijak významně zastoupeny. V brněnských průmyslových podnicích byl obrat na jednoho pracovníka nižší než v ČR ještě v těchto odvětvích zpracovatelského průmyslu: papírenský a polygrafický (o 47,3%), potravinářský (o 42,1%), dřevozpracující (o 39,0%) a chemický (o 26,6%). Z předběžných výsledků odhadujících růst průmyslové produkce za jednotlivá odvětví v roce 2002, že všechna tato odvětví v Brně nadále značně zaostávají za průměrem ČR.

Dalším ukazatelem pro porovnání výkonnosti průmyslu Brna a České republiky byl „hospodářský výsledek na jednoho pracovníka“. Zatímco v roce 1997 byl hospodářský výsledek za celý průmysl ČR záporný a ztráta na 1 pracovníka v průmyslu činila 1638 Kč, v dalších letech se již tento ukazatel pohyboval v kladných číslech. V posledních několika letech se podobně jako celkový kladný hospodářský výsledek zvyšoval i zisk na jednoho pracovníka. Ještě v roce 2000 se průmysl ČR prezentoval ziskem přesahujícím 50 mld. Kč, což na jednoho pracovníka představovalo 34,0 tis. Kč. V roce 2001 hospodářský výsledek v ČR narostl o 65% ve srovnání s rokem předchozím a dosáhl hodnoty vyšší než 87 mld. Kč. Hospodářský výsledek přepočtený na pracovníka v ČR v roce 2001 dosáhl 62,3 tis. Kč, zatímco v Brně byl o něco nižší (52,7 tis. Kč).

V roce 2002 bude mezi Brnem a celou ČR v zisku na pracovníka rozdíl větší, neboť zisk v ČR meziročně vzrostl, ale v Brně se snížil na necelou třetinu (16,7 tis. Kč).

Většina průmyslových odvětví v Brně vykazovala již v roce 2001 oproti ČR nižší hospodářský výsledek na pracovníka (výjimkou byly chemický průmysl a ostatní zpracovatelský průmysl). Největší rozdíl mezi ČR a Brnem ve prospěch ČR byl zjištěn u hospodářského výsledku na pracovníka v dřevozpracujícím průmyslu. Ten se v celé ČR prezentoval ziskem, zatímco v Brně ztrátou, která na jednoho pracovníka činila vysokých 55,9 tis. Kč. Totéž lze konstatovat v případě strojírenského průmyslu a také agregovaného odvětví TOK. V jeho případě však rozdíl mezi celorepublikovou a brněnskou hodnotou zisku na jednoho pracovníka byl daleko nižší.

Tab. 2: Hospodářský výsledek (HV) na jednoho pracovníka v Brně a ČR v roce 2001 podle odvětví

Odvětví průmyslu	HV na 1 pracovníka (v tis. Kč)		Rozdíl Brno- ČR (v tis. Kč)	Index Brno/ČR (v %)
	Brno	ČR		
Těžba nerostných surovin	10,0	41,2	-31,2	24,3
Potravinářský	20,1	59,0	-38,9	34,1
Textilní, oděvní, kožedělný	-16,2	21,7	-37,9	
Dřevozpracující	-55,9	41,9	-97,8	
Papírenský a polygrafický	41,2	74,7	-33,5	55,2
Chemický	103,0	76,0	27,0	135,5
Sklářský a stavebních hmot	45,9	86,3	-40,4	53,2
Hutnický a kovozpracující	9,7	46,5	-36,8	20,9
Strojírenský	-57,0	35,2	-92,2	
Elektrotechnický	80,0	86,8	-6,8	92,2
Ostatní zpracovatelský průmysl	89,3	32,9	56,4	271,4
Výroba a rozvod energií a vody	203,7	243,3	-39,6	83,7
Celkem	52,7	62,3	-9,6	84,6

Pramen: Ekonomické výsledky průmyslu ČR za rok 1998 – 2001, ČSÚ, Praha, 2002, průzkum VCRR MU, Brno 2003 a 2004

Poslední analyzovaný ukazatel „účetní přidaná hodnota na jednoho pracovníka“ vykazuje v posledních letech v ČR pravidelný růst. V roce 2000 se již přiblížil hranici 400 tis. Kč (387 tis. Kč) a v následujícím roce ji již překročil (456 tis. Kč). V roce 2001 však byla přidaná hodnota na jednoho pracovníka v průmyslových podnicích se sídlem v Brně oproti ČR vyšší o 21 tis. Kč a dosahovala hodnoty 477 tis. Kč (v roce 2000 byla dokonce vyšší o 32 tis. Kč). Předběžné výsledky o hospodaření v podnikatelských subjektech s 20 a více zaměstnanci v celé ČR však napovídají, že se účetní přidaná hodnota na jednoho pracovníka v roce 2002 zvýšila na 488 tis. Kč, takže byla o 9 tis. Kč vyšší než v brněnských podnicích (zde meziročně stoupla o pouhé 2 tis. Kč na 479 tis.). Také tato skutečnost naznačuje pokles výkonnosti průmyslových firem se sídlem v Brně.

Co se týče odvětvové analýzy v roce 2001, tak rozdíl mezi Brnem a ČR byl zjištěn ve prospěch Brna pouze v případech těžby nerostných surovin (173 tis. Kč), ostatního

zpracovatelského průmyslu (109 tis. Kč) a průmyslu hutnického a kovozpracujícího (55 tis. Kč). Téměř plně srovnatelná účetní přidaná hodnota na jednoho pracovníka byla zjištěna v elektrotechnickém průmyslu a agregovaném odvětví TOK. V ostatních průmyslových odvětvích Brno na celorepublikový průměr ztrácelo, nejvíce ve výrobě a rozvodu energie a vody (221 tis. Kč), ač se toto odvětví i v Brně prezentovalo největší účetní přidanou hodnotou na pracovníka.

4. ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY

Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně bylo v roce 2002 negativně ovlivněno řadou skutečností. V první řadě se jednalo o ukončení výroby v elektrotechnické firmě Flextronics International, která přitom ještě na počátku roku 2002 zaměstnávala 2000 osob. Zatímco v roce 2001 vykázala tato firma obrat 13,2 mld. Kč, daleko největší ze všech firem zpracovatelského průmyslu, a kladný hospodářský výsledek ve výši 70,3 mil. Kč, tak v roce 2002 se její hospodaření dostalo do „červených čísel“. Vykázaná celková ztráta firmy Flextronics International činila téměř 500 mil. Kč (ztráta z provozní činnosti půlmilionovou hranici dokonce překročila) při prudce klesajícím obratu. Ten v roce 2002 činil pouze 4,4 mld. Kč.

V hospodářských potížích se nadále nacházely v minulosti známé strojírenské firmy, jako Zetor, Královopolská a Zbrojovka. Na největší oděvní firmu se sídlem v Brně Kras-Haka Brno byl konkurz vyhlášen již v listopadu 2001. V Brně byla zastavena výroba v roce 2002, v mimobrněnských provozech počet pracovníků klesal. Špatné hospodářské výsledky dřevozpracujícího průmyslu v roce 2002 byly nejvíce ovlivněny hospodařením největší dřevozpracující firmy se sídlem v Brně, a to Jihomoravskými dřevařskými závody. Ani v roce 2003 se situace nezlepšila, naopak lze hovořit o podstatném zhoršení.

Výsledky hospodaření jednotlivých průmyslových odvětví ovlivňuje především hospodaření největších průmyslových firem patřících do tohoto odvětví. Tyto firmy se sídlem v Brně se však většinou řadí do souboru firem z nepříznivými hospodářskými výsledky. A právě tato skutečnost je příčinou zaostávání brněnského průmyslu za celorepublikovým průměrem. V roce 2002 index průmyslové produkce 2002/2001 v České republice dosáhl dle předběžných údajů hodnoty 104,8% (index 2001/2000 byl vyšší, a to 110,6%), ta však pro brněnský průmysl, vzhledem k hospodaření velkých firem, byla nedostižná. Obrat analyzovaných průmyslových podniků se sídlem v Brně klesl dokonce o více než 10% (index 2002/2001 činil 87,9%).

Nepříznivý vývoj hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně však nebyl způsoben pouze velkými průmyslovými zaměstnavateli. Při hodnocení hospodaření v roce 2001 bylo zjištěno, že záporný hospodářský výsledek dosáhlo pouze 36 průmyslových podniků z celkového souboru 161 analyzovaných podniků, což je necelá čtvrtina (22,4%). V roce 2002 však ztrátových společností bylo více, a to 48 ze souboru 177 analyzovaných podniků (27,1%). Nepříjemným zjištěním byla skutečnost, že pouze 49,4% brněnských průmyslových podniků dosáhlo v roce 2002 lepší hospodářský výsledek než v roce 2001.

Vývoj hospodářské situace v největších průmyslových podnicích se sídlem v Brně se ani v roce 2003 nezlepšil. Když pomíneme firmu Honeywell, nebyl v tomto roce

zaznamenan žádný příchod zahraničního investora do Brna, který by vytvářel větší počet pracovních příležitostí. Lze se proto domnívat, že postavení města Brna se v rámci celého českého průmyslu v roce 2003 nijak výrazně nezmění.

LITERATURA:

IRA, V., MATLOVIČ, R., SÝKORA, L., SZCZYRBA, Z. (2001): Procesy transformacyjnej struktury przestrzennej miast postkomunistycznych (na przykłądzie Pragi, Bratysławy, Ołomuńca oraz Preszowa). In: Jazdzewska, I. (ed.): Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany (II), XIV Konwersatorium Wiedzy o Meście, UŁ, Łódź, s. 9-21.

KUNC, J. (1999): Změny v průmyslu města Brna a jejich vliv na situaci na trhu práce. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis. Přírodní vedy. Folia Geographica 3, roč. XXXII. Prešovská univerzita, Prešov, s. 175-184.

MULÍČEK, O. (2002): Strategický plán rozvoje města Brna. In: Regionální rozvoj, sborník z XX. sjezdu ČGS, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, Ústí n. Labem, s. 72 - 77

PALCROVÁ, Š., ŘEŘIČHA, R., TOUŠEK, V. (2004): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně v roce 2002. Výzkumná zpráva. VCRR MU, Brno, 42 s. + přílohy.

ŘEŘIČHA, R., TOUŠEK, V., VAŠKOVÁ, L. (2003): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně v roce 2001. Výzkumná zpráva. VCRR MU, Brno, 33 s.

Ekonomické výsledky průmyslu v letech 1998 - 2001. Český statistický úřad. Praha, 2003.

JUDIKÁTY ESD JAKO PRAMENY PRÁVA V PRAXI

Mgr. Jiří SCHÜLLER

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva
532 01 Pardubice, Studentská 95
e-mail: schuller@seznam.cz*

Se vstupem ČR do EU se mění struktura a rozsah pramenů práva. Nadále se pro nás pro všechny stávají závaznými také evropské prameny práva. Dovolte mi tedy několik teoretických poznámek, které v rámci svého verbálního příspěvku budu rozvádět na praktických příkladech.

Všichni si uvědomujeme (ikdyž spíše abstraktně – nebo - chcete-li neuvědomujeme) právní materii obsaženou v mnoha a mnoha směrnících a nařízeních (sekundární evropské právo). Méně z nás si uvědomuje, že evropské právo je založeno do značné míry také na precedenčním principu. Tento princip e naší praxi po staletí spíše cizí, než vlastní. Opomínáme tak jeden z dalších (sekundárních) pramenů práva – rozsudky ESD v Lucemburku.

Nejprve si připomeňme tradiční prameny práva v ČR podle právní síly:

- Ústavní zákony (včetně Ústavy)
- Normativní smlouvy (ratif. mez.)
- Zákony
- Vyhlášky ministerstev a nařízení vlády (mají oporu v zákoně)
- Vyhlášky VÚSC, měst a obcí

Prameny práva po „vstupu“ do EU.

Jaká je tedy změna? Tradiční prameny práva jsou doplněny o prameny evropského práva

1. PRIMÁRNÍ PRÁVO

- Prameny **primárního práva** tvoří především čtyři zakládající smlouvy (o ESUO, EHS, Euratomu a o EU) ve znění jejich posledních novel.
- K nim bývají přiřazovány i smlouvy mezi EU a třetími státy, vnitřní dohody mezi členy EU (a některými právníky i rozhodnutí Evropského soudního dvora).
- Rozhodující je, že tento systém smluv dohromady tvoří jakousi Ústavu evropské integrace. Jsou v nich stanoveny jak fundamentální principy integrace, tak i základy jednotlivých politik, složení, pravomoci a rozhodovací postupy společných institucí.
- Pouze na základě těchto smluv mohou společné orgány jednat, tj. vytvářet tzv. sekundární právo ES a snažit se jeho prostřednictvím rozvíjet integrované politiky.

2. SEKUNDÁRNÍ PRÁVO

- **Sekundární právo ES** je tvořeno právními akty přijímanými společnými institucemi EU.
- Těmito právními akty jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí, stanoviska a doporučení.
- Orgány zmocněnými k přijímání těchto aktů jsou Rada nebo Rada společně s Evropským parlamentem a v některých případech i Evropská komise.
- Jejich vykonavateli jsou zpravidla členské státy pod dohledem Evropské komise, které v tom asistuje řada specializovaných výborů tvořených zástupci aparátu EU a členských států.

2.1 ROZHODNUTÍ

- **Rozhodnutí** přijímaná orgány EU jsou rovněž závaznými právními akty, vztahují se však pouze na ty členské státy, firmy nebo jednotlivce, jimž jsou adresována.
- Od nařízení se liší tím, že nemají obecnou platnost, od směrnic tím, že nemusejí být převáděna do národního práva.
- Platí přímo, ale jen na vybrané subjekty.
- Evropská komise například prostřednictvím rozhodnutí provádí dohled nad ochranou hospodářské soutěže v EU.

2.2 NAŘÍZENÍ

- **Nařízení** jsou právními akty, které jsou obecně a přímo závazné. Vztahují se na všechny účastníky integrace a stávají se součástí jejich právního řádu ihned pro svém schválení. Pokud jsou v rozporu se zákony některého členského státu, mají přednost. Vždy platí nařízení ES, nikoli ustanovení domácího práva, které mu odporuje.
- Nařízení jsou tedy nástrojem právní unifikace a EU je užívá tam, kde je třeba společným rozhodnutím dosáhnout jednoty v obsahu i formě zákona. Typickým příkladem oblastí regulované především prostřednictvím nařízení je společně prováděná zemědělská politika.

2.3 SMĚRNICE

- **Směrnice** jsou právními akty, které zavazují zúčastněné státy provést ve svém právním řádu k jednotnému datu určité změny tak, aby si právo jednotlivých států neodporovalo a poskytovalo srovnatelnou úroveň ochrany.
- Směrnice jsou tedy nástrojem harmonizace národních právních řádů, neboť po té, co jsou na úrovni EU schváleny, mají jednotlivé členské státy povinnost je převést vnitrostátní právní normou do svého právního řádu.
- Svým obsahem jsou pak jejich předpisy srovnatelné (harmonizované), formou se však mohou lišit, protože jeden stát např. přijme zvláštní zákon, jiný vydá vyhlášku a další jen novelizuje několik existujících zákonů. V tom tkví pružnost směrnice jako právního aktu: členské státy mohou v souladu se svými právními tradicemi rozhodnout, jak je budou nejlépe realizovat.

- Prostřednictvím směrnic byl například vybudován jednotný trh ES, zajišťující svobodu pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu.

2.4 STANOVISKA A DOPORUČENÍ

- **Stanoviska a doporučení** nejsou na rozdíl od nařízení, směrnic a rozhodnutí právně závazná.
- Nemají tedy právní, ale pouze politickou váhu (jako "dobré rady" nebo "kompetentní názory").
- V EU někdy předcházejí přijetí závazných právních aktů, neboť Komise často nejprve zkouší regulovat určitou oblast cestou dobrovolných doporučení a až v případě nutnosti sahá k návrhům nařízení nebo směrnic.

3. EU = „VZTAHY“ = PRÁVO

Platí, že to čemu dnes říkáme „Evropská unie“, „Diskuse o budoucnosti Evropy“ nebo také „evropská integrace“ je ve skutečnosti komplikovaná právní diskuse – proč?

Protože jde o vztahy. Resp. jde o regulaci vztahů. Tato regulace je prováděna právními normami různé právní síly.

Řekněme si, co je právo EU.

- Kdo jej tvoří.
- Na koho se vztahuje.

3.1. KDO PŘÍMO TVOŘÍ PRÁVO EU?

- **Evropská rada** Evropská rada neboli „Evropský summit“ je hlavním politickým orgánem EU a vznikla na počátku 70. let ze schůzek nejvyšších představitelů členských států.
- **Rada EU** Legislativní a výkonný orgán, reprezentuje členské státy, může rozhodovat o všech otázkách integrace
- **Evropská komise** Strážce integrace, iniciátor legislativy a výkonný orgán Společenství
- **Evropský parlament** Přímou volený demokratický orgán vyjadřující politickou vůli občanů Evropské unie, podílí se na tvorbě právních norem
- **Evropský soudní dvůr** Interpretuje právo ES a dohlíží na jeho aplikaci

Kdo se dále může nepřímou podílet na legislativním procesu?

- **Hospodářský a sociální výbor** Poradní orgán pro Komisi, Radu a Parlament v ekonomické a sociální oblasti
- **Výbor regionů** Poradní orgán pro Komisi, Radu a Parlament poskytující místní a oblastní vazbu pro rozhodování v EU
- **Evropská centrální banka** Dbá o měnovou politiku a stabilitu cen v rámci Společenství
- **Evropská investiční banka** Poskytuje půjčky pro kapitálové investice podporující vyrovnání ekonomický rozvoj a integraci Evropy

- **Účetní dvůr** Reprezentuje zájmy daňových poplatníků na kontrole výdajů Unie, jejich účelnosti a hospodárnosti
- **Evropský ombudsman** Prošetřuje stížnosti občanů i firem na činnost orgánů EU

Může český subjekt hájit své zájmy při tvorbě evropských norem?

- ANO – „Lobbovat“ je nutné!
- Srovnajte informační materiály, které jste obdrželi

3.2. EVROPSKÁ RADA

Součástí institucionální struktury ES se stala po přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1986 jako strategický orgán odpovědný za základní politická rozhodnutí, řešení závažných politických problémů a určování směru evropské integrace.

Zasedání Evropské rady se účastní hlavy jednotlivých členských států, respektive ministrů předsedové členských zemí. Jednání Evropské rady se účastní rovněž předseda Evropské komise, všem účastníkům jsou nápomocni ministři zahraničí a členové Komise. Předsednictví Evropské rady se odvozuje od předsednictví Rady EU. Evropská rada se schází pravidelně jednou za půl roku - ke konci předsednického období, případně pak i jinak podle potřeby. Místem konání summitu je obvykle určité město v tom státě, který právě vykonává předsednictví – Evropská rada tedy nemá pevné sídlo.

❖ Evropská rada

- Evropská rada je přímo zodpovědná za oblast dvou pilířů EU - za Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (druhý pilíř) a za policejní a justiční spolupráci v trestních věcech (třetí pilíř).
- Po každém svém zasedání je povinna předložit Evropskému parlamentu zprávu o jednání a každoročně písemnou zprávou informovat o pokroku, kterého Unie dosáhla.
- Klíčovým úkolem Evropské rady je dávat podněty pro rozvoj Unie a vymezovat její obecné politické směry.
- Evropská rada tedy neschvaluje právní normy, ale přijímá politická rozhodnutí o prioritách budoucího vývoje.
- Z jejího jednání vycházejí podněty pro další rozvoj integračního procesu.

3.3. RADA EU

Každá členská země je v ní zastoupena na ministerské úrovni. Vzhledem k širokému rozsahu oblastí, za něž je Rada zodpovědná, neexistuje v tomto orgánu stále členství – konkrétní sestava je odvozena od tématu setkání. Mají-li být projednávány např. ekonomické otázky, sejde se Rada EU ve složení ministrů jednotlivých států, kteří jsou odpovědní za finance a obchod – toto složení Rady EU pak nese název ECOFIN. Sejdou-li se Rada EU ve formaci ministrů zahraničních věcí jednotlivých zemí, nazývá se Rada pro všeobecné záležitosti (General Council), apod.

Jak bylo zmíněno, obecné záležitosti se projednávají na zasedáních tzv. Rady pro všeobecné záležitosti složené z ministrů zahraničí. V této sestavě se Rada schází každý

měsíc a rozhoduje i o záležitostech Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. V předsednictví Rady se členské země střídají po šesti měsících podle předem daného pořadí. Předsednická země má možnost určovat agendu a priority Rady a tím ovlivnit směr, kterým se ubírá celá Unie. Zejména menší členské země proto trvají na zachování rotačního předsednictví.

❖ Rada EU

Profesionální zázemí Rady tvoří tzv. COREPER a Generální sekretariát.

- COREPER (Comité des Représentants Permanents, česky Výbor stálých zástupců) je jedním z nejvýznamnějších spojovacích článků mezi členskými státy a ES. Sestává ze stálých zástupců členských států v Bruselu (velvyslanců a jejich zástupců), kteří jsou v úzkém kontaktu s Komisí i mezi sebou navzájem. Hlavním úkolem COREPERu je projednávání a příprava návrhů, o nichž poté, často již jen formálně, rozhoduje Rada. COREPERu podléhá přibližně 200 pracovních skupin, zabývajících se technickými detaily jednotlivých legislativních návrhů.
- Generální sekretariát zajišťuje zasedání Rady po technické a administrativní stránce. Člení se na pět ředitelství a odbor právních služeb. Stará se o přípravu zasedání, vedení protokolů, tlumočnické a překladatelské služby, zveřejňování dokumentů. Spravuje rozpočet Rady a archívy. Generální tajemník je jmenován Radou na základě jednomyslného hlasování. Generální sekretariát Rady sídlí v moderní budově Justus Lipsius v Bruselu. Od roku 1999 je Generální tajemník zároveň Vysokým představitelem pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.
- Způsob, kterým Rada přijímá rozhodnutí, se řídí podle ustanovení v jednotlivých člancích zakládacích smluv. V zásadě jde o jeden ze tří různých způsobů hlasování:
 - prostou většinou
 - kvalifikovanou většinou
 - jednomyslným hlasováním
- Srovnejte tabulku v informačním materiálu, kde rovněž najdete zastoupení ČR v Radě.
- Dále srovnejte smlouvu z Nice.

3.4. EVROPSKÁ KOMISE

Evropská komise je administrativa ES/EU. Více než kterákoli jiná instituce EU symbolizuje nadnárodní rozměr evropské integrace, je také hlavní obhájkyní celoevropských zájmů.

Její činnost se soustředí především na podporu a další rozvoj integračního procesu jako celku i jednotlivých aktivit Společenství, jakož i na přípravu příslušné legislativy.

❖ Evropská komise

- Zabezpečuje provádění primárních smluv (Římské smlouvy, Smlouva o Evropské unii a další), jakož i aktů vydaných na jejich základě (nařízení, směrnice, rozhodnutí).
- Jako iniciátor se podílí se na tvorbě legislativy EU, má vlastní rozhodovací pravomoc v některých společných politikách a v záležitostech mezinárodně-

obchodních vztahů, je správcem společného rozpočtu. Na základě zmocnění může samostatně vydávat normy administrativního charakteru. K ochraně trhu ES před dumpingovými dovozy ze třetích zemí může na omezené období vyhlásit preventivní opatření. Vystupuje jménem Společenství při jednáních o dohodách o obchodní a hospodářské spolupráci se třetími zeměmi.

- Je ochráncem právního systému ES. Po zjištění porušení práva ES může podat proti rušiteli žalobu k Evropskému soudnímu dvoru.

3.5. EVROPSKÝ PARLAMENT

Volební období Parlamentu je pětileté. Volební systém do není jednotný, liší se podle tradic a ústavních pravidel jednotlivých členských zemí. Existuje však zřetelný příklon k systémům poměrného zastoupení – od roku 1999 se systém regionálních kandidátek používá i v Británii.

V současné době se Parlament skládá z 626 „europoslanců“ (Smlouva z Nice zvysuje jejich počet až na 732), kteří se scházejí jeden týden v měsíci na plenárním zasedání ve Štrasburku. Zde má EP také svoje oficiální sídlo.

Mezi plenárními zasedáními zasedají poslanci v sedmnácti stálých výborech, které se však schází v Bruselu. Kromě stálých výborů mohou být vytvořeny ještě podvýbory, dočasné výbory či vyšetřovací výbory.

Do klubů se poslanci sdružují nikoli na bázi národní, ale podle politické příslušnosti. V současné době v EP působí sedm frakcí a skupina nezařazených.

❖ Evropský parlament

V současné době se na tvorbě právních předpisů Unie může podílet pěti různými způsoby:

- **Konzultace** - nezávazný názor Parlamentu je vyžadován předtím, než Rada schválí návrh Komise.
- **Spolupráce** - poslanci mají možnost doplňovat návrh Komise a stanovisko, které Rada k tomuto návrhu zaujme (např. o otázkách dopravní politiky, bezpečnosti práce, ochrany životního prostředí apod.), postupně ustupuje ve prospěch procedury spolurozhodování.
- **Spolurozhodování** - EP se na přijímání legislativy podílí rovným dílem s Radou. K jednání o nalezení kompromisních stanovisek existuje dohadovací výbor rovným dílem složený z členů obou institucí. Nedojde-li k dohodě, může Parlament návrh odmítnout (např. rozhodování o otázkách vnitřního trhu, zdraví, kultury, transevropských sítí nebo spotřebitelské politiky).
- **Souhlas** - vyžaduje se pro důležité mezinárodní smlouvy, rozšíření EU a pro některá významná rozhodnutí v rámci Společenství (např. rozhodování o občanských právech, o úlohách Evropské ústřední banky, o úkolech strukturálních a kohezních fondů).
- **Rozpočet** - schválení rozpočtu vyžaduje souhlas EP, jehož se dosahuje podle zvláštní procedury.

3.6. EVROPSKÝ SOUDNÍ DVŮR

Evropský soudní dvůr (ESD) je nejvyšší instancí práva Evropských společenství a je vázán pouze jím. Hlavním úkolem ESD je dohlížet na dodržování práva při výkladu a provádění zakládacích smluv.

Nese odpovědnost za jednotnost výkladu a aplikace práva ES, kontroluje legitimitu rozhodování Rady a Komise (včetně jejich případné nečinnosti), rozhoduje o podáních a dotazech z oblasti práva ES, které vznášejí soudy členských států. Nemá však žádnou pravomoc nad aplikací a interpretací vnitrostátního práva členských států s výjimkou případů, kdy se toto dostane do konfliktu s právem ES (nad dalšími dvěma pilíři EU nemá žádnou pravomoc). V takové situaci rozhoduje jako kompetenčně nejvyšší instituce, proti jejímuž rozhodnutí není odvolání.

Maastrichtská smlouva rozšířila kompetence ESD o možnost aktivního vynucování splnění jeho rozhodnutí proti státům, které tak neučiní dobrovolně, a to uložením paušální pokuty nebo penále.

❖ Evropský soudní dvůr

- K Soudnímu dvoru se může obrátit každý členský stát, který se domnívá, že jiný členský stát porušil komunitární právo. Podání vůči některému členskému státu může v takovém případě učinit i Komise.
- ESD může rozhodovat i o podáních od fyzických i právnických osob, kteří se dovolávají spravedlnosti kvůli rozhodnutím, jež proti nim byla učiněna z titulu komunitárního práva.
- Srovnajte judikaturu ESD.

Řekli jsme si tedy:

- kdo tvoří normy EU, resp. ES. Připomínám, že diskuse o ústavě nadále pokračuje.
- jaké jsou prameny práva EU, resp. ES.
- jak může Česká republika a další subjekty prosazovat své zájmy
- jak je Evropské právo realizováno, resp. aplikováno ve členských zemích

TĚŽBA NEROSTNÝCH SUROVIN V ÚZEMÍCH S OCHRANNÝM REŽIMEM

RNDr. Irena SMOLOVÁ, Ph.D.

*Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
Tel.: 585634512, E-mail: smolova@prfm.upol.cz*

Abstract

Mineral resources are even extracted in the Czech Republic in areas with a special landscape protection status. The strictest rules on the extraction of mineral resources are in areas established by the Nature and Landscape Protection Law no. 114/1992 Coll (amendment no. 218/2004 Coll). In accordance with this law, it is forbidden to extract mineral resources in National Parks (with the exception of extraction of building blocks and sand for construction within the area of the National Park), in the first zone of Protected Landscape Areas (CHKO) and in Nature Reserves. Although extraction in the second and third zones of the Protected Nature Areas is not explicitly forbidden by Law, it is quite difficult to obtain a permit for extraction.

Although the overall extraction of mineral resources in the protected areas has decreased after 1989, the amount of extraction in some of them has actually increased. With some mineral resources, e.g. limestone, feldspar or precious stones, the extraction in the protected areas constitutes a substantial share of the total amount of extraction of a particular mineral. Extraction has been completely discontinued in 7 of the 24 protected areas. While, in contrast, extraction has increased over the last ten years in six protected areas: Železné hory (129 %), Slavkovský les (812 %), Pálava (116 %), Jeseníky (269 %), Broumovsko (157 %) and Český kras. This conflict of interests is aggravated by the fact that the majority of the decisions regarding extraction come from the period before 1991, i.e. before the new nature protection laws were passed.

1. ÚVOD

Těžba nerostných surovin na území České republiky je legislativně omezována zejména z důvodů ochrany přírodního bohatství a jiným prioritám využívání území. Největší omezení pro těžbu nerostných surovin jsou v územích vymezených zákonem č.114/1992 Sb. „O ochraně přírody a krajiny“ a jeho novelizované úpravě z roku 2004 (zákon č. 218/2004 Sb.), v územích ochranných pásem vodních zdrojů, oblastech přirozené akumulace vod a územích zařazených do sítě NATURA 2000. I přes to je však těžební činnost povolována (formou výjimky) v lokalitách, která mají ze zákona ochranný režim a v řadě zvláště chráněných územích po přijetí zákona o ochraně přírody a krajiny dokonce ještě vzrostla.

2. TĚŽBA VE ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍCH

Zvláště chráněná území jsou podle §14 zákona č.114/1992 o ochraně přírody a krajiny národní parky (NP), chráněné krajinné oblasti (CHKO), národní přírodní rezervace

(NPR), přírodní rezervace (PR), národní přírodní památky (NPP) a přírodní památky (PP). V těchto zvláště chráněných územích jsou zákonem stanoveny základní ochranné podmínky, které regulují a výrazně omezují využití těchto území. Zákonem je tak mimo jiné výrazně omezena těžba nerostných surovin. Zakázána je na územích národních parků (s výjimkou těžby stavebního kamene a písku pro stavby na území národního parku), v první zóně chráněných krajinných oblastí a vyloučena je také v národních přírodních rezervacích. I když zákon těžbu ve 2. a 3. zóně CHKO přímo nezakazuje, je k jejímu povolení nutná výjimka Ministerstva životního prostředí. Navíc je těžba ve zvláště chráněných územích v rozporu s některými články zákona o ochraně přírody. Například v §25 zákona č. 114/1992 (po poslední novele v roce 2004) je uvedeno, že hospodářské využívání území CHKO se provádí tak, aby se udržoval a zlepšoval přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území, což se jistě těžbou nerostných surovin nevytváří.

V současné době jsou na území ČR čtyři národní parky o celkové rozloze 1 190 km², 24 CHKO (10 345 km²) a 110 NPR (279 km²). Celkem je tak vyloučena nebo významně omezena těžba nerostných surovin na přibližně 15 % státního území.

I když došlo po roce 1989 k celkovému poklesu těžby nerostných surovin v chráněných územích, přesto v některých objem těžby dokonce vzrostl. V případě některých nerostných surovin tvoří těžba v chráněných územích významný podíl na celkovém objemu těžby dané suroviny. Například u vápenců je to 34%, u živců dokonce 61,6 % a u drahých kamenů 81 %.

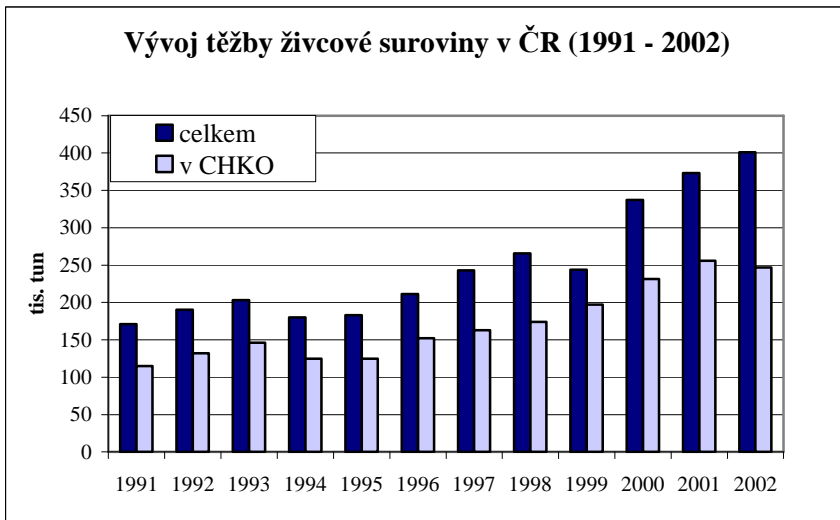
Těžba živců v chráněných územích

Živcové suroviny jsou horniny, jejichž charakteristickou složkou je některý z minerálů ze skupiny živců nebo jejich směs v takové formě, množství a kvalitě, že může být průmyslově získáván. Pro svůj nízký bod tání se živce využívají jako tavivo do keramických směsí, sklářského kmene, glazur, smaltů a v posledních letech rovněž jako lící prášky v metalurgii. Téměř 90 % živců se spotřebuje ve sklářském a keramickém průmyslu.

Nejvýznamnější jsou na území ČR v současnosti ložiska živcových rozsypů, vznikající ve snosových oblastech žulových hornin s vysokým obsahem porfyrických vyrostlic živců. Nejdůležitější oblastí horní tok řeky Lužnice a oblast jižně od Brna (uloženiny řeky Jihlavy a Svatky). Těženou surovinou jsou kvartérní fluvialní živcové štěrkopíský vhodné na výrobu glazur, užitkového porcelánu, zdravotnické keramiky a skla.

Od roku 1990 těžba živců na našem území výrazně narostla (graf č. 1) a v současnosti je těženo celkem 6 lokalit, z toho dvě na územích CHKO, které se však na celkovém objemu těžby podílí více než 60%. V CHKO Slavkovský les je to lokalita Krásno (viz níže) a v CHKO Třeboňsko probíhá těžba živcové suroviny v lokalitě Halámky a dobývacím prostrou Krabonoš (189 ha) stanoveném v roce 1984. Paradoxem je, že dobývací prostor byl stanoven 7 let po zařazení Třeboňska do sítě biosférických rezervací UNESCO a je lokalizován v těsném sousedství PR Krabonošská niva. Těžbu na Třeboňsku provádí společnost Calofrig a.s. Borovany, člen skupiny Lasselsberger, s.r.o. Z celkového objemu těžby živců na našem území za rok je téměř třetina určena pro export (Polsko, Maďarsko) a největšími těžebními společnostmi jsou KMK Granit s.r.o. Sokolov, Calofrig a.s. Borovany a Brněnské papírny s.p. Předklášteří.

Graf č. 1: Vývoj těžby živcové suroviny v ČR (1991 - 2002)

2. 1. VÝVOJ TĚŽBY SUROVIN NA ÚZEMÍCH CHKO (1991 - 2003)

Z celkem 24 CHKO na území ČR v pěti z nich (CHKO Český ráj, CHKO Orlické hory, CHKO Lužické hory, CHKO Labské pískovce a CHKO Blaník) těžba v 90. letech neprobíhala vůbec a ve dvou byla zcela ukončena. V roce 1993 v CHKO Kokořínsko, kde se těžily sklářské písky a v roce 2001 skončila těžba v CHKO Litovelské Pomoraví, kde probíhala těžba šterkopísků z údolní nivy, která je navíc součástí chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV) Kvartér řeky Moravy. Ve většině CHKO byla těžba výrazně snížena (na méně než 70%), což se většinou týkalo CHKO s relativně malým ročním objemem těžby (tab. č. 1). Výjimkou jsou CHKO Třeboňsko a CHKO České středohoří, které patří mezi nejvíce těžbou zatížená chráněná území. V obou případech byla těžba surovin výrazně snížena, přesto zůstává relativně velmi vysoká. Další problematickou **CHKO je Blanský les**, kde velmi intenzivně probíhá těžba stavebních surovin. Vzhledem k tomu, že byla ještě na počátku v 90. let 20. století velmi vysoká, došlo k poklesu těžby, ale i přesto se jedná o druhou nejvíce zatíženou CHKO na našem území. K omezení těžby na území CHKO došlo v souvislosti s ukončením těžby grafitu na katastru Českého Krumlova v DP Český Krumlov v roce 2003 a v DP Křenov. Naopak byly v 90. letech 20. století stanoveny dva nové velké dobývací prostory. První z nich DP Plešovice byl stanoven v roce 1994 na ploše 48 ha a je situován severně od Českého Krumlova. Těžbu provádí společnost Kámen a písek, s.r.o., která je dceřinou firmou skupiny Kirchdorfer Industries GmbH. Stejná společnost provádí těžbu také v největším těženém dobývacím prostoru na území CHKO Blanský les, v DP Chvalšiny stanoveném v roce 1993 na ploše 54 ha. Těžba je soustředěna ve velkolomu Zrcadlová huť severovýchodně od Českého Krumlova. Vytěžený stavební materiál je částečně exportován do Rakouska, kde ho využívají rakouské dráhy.

Tab. č. 1: Srovnání těžby nerostných surovin na územích CHKO v roce 1992 a 2002

CHKO	těžba (tis. tun)		index
	1992	2002	(2002/1992)
Beskydy	44	23	52,3
Bílé Karpaty	54	49	90,7
Blanský les	744	593	79,7
Broumovsko	69	108	156,5
České středohoří	1 918	1 111	57,9
Český kras	2 771	3 194	115,3
Jeseníky	36	97	269,4
Jizerské hory	8	2	25,0
Kokořínsko	20	0	0
Křivoklátsko	921	263	28,6
Litovelské Pomoraví	414	0	0
Moravský kras	413	207	50,1
Pálava	57	66	115,8
Poodří	45	39	86,7
Slavkovský les	17	138	811,8
Šumava	48	19	39,6
Třeboňsko	2442	1 621	66,4
Žďárské vrchy	78	41	52,6
Železné hory	63	81	128,6
celkem	10 162	7 652	75,3

Zdroj dat: databáze ČBÚ (dobývací prostory), Geofond ČR, vlastní výpočty

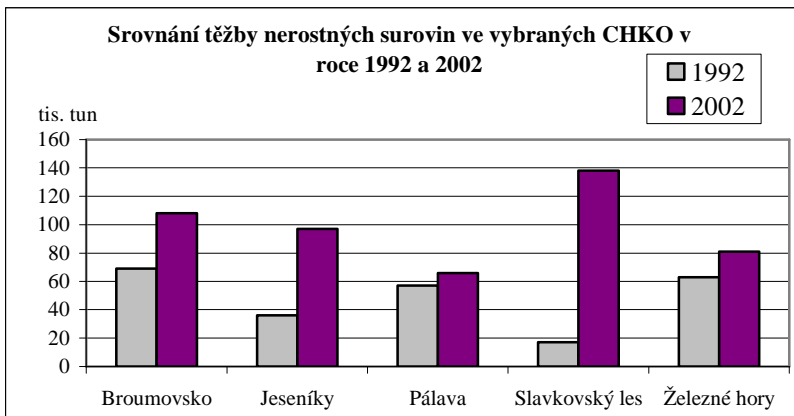
Poznámka: těžba od roku 1990 neprobíhá: v CHKO Český ráj, CHKO Orlické hory, CHKO Lužické hory, CHKO Labské pískovce a CHKO Blaník (proto nejsou uvedeny v tabulce)

Naopak v šesti CHKO (CHKO Železné hory, CHKO Slavkovský les, CHKO Pálava, CHKO Jeseníky, CHKO Broumovsko a CHKO Český kras) ve srovnání s rokem 1992, tj. rokem, kdy vstoupil v platnost nový zákon o ochraně přírody, těžba nerostných surovin vzrostla (graf č.2). Sřet zájmů prohlubuje i skutečnost, že většina rozhodnutí o povolení těžby surovin pochází z doby před rokem 1992, tj. před přijetím zákonů na ochranu životního prostředí.

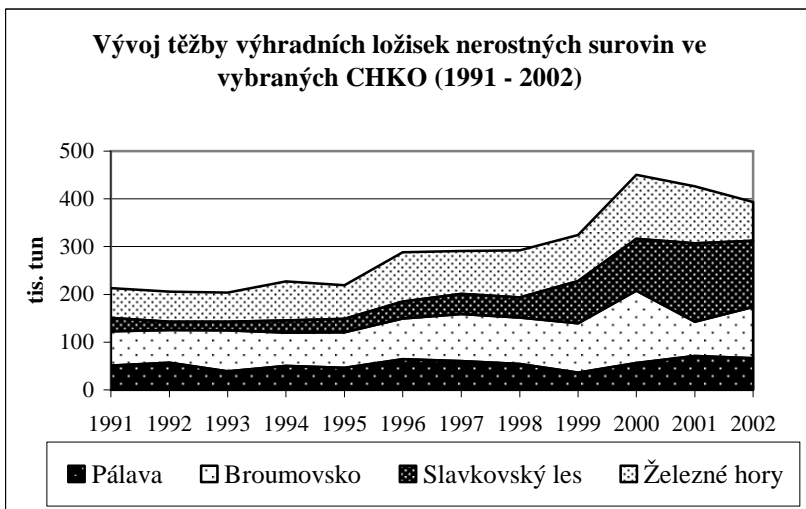
Vzhledem k rozdílné rozloze jednotlivých chráněných krajinných oblastí umožňuje srovnání koeficient zatížení, který vyjadřuje objem vytěžených surovin na jednotku plochy CHKO. Extrémní je hodnota pro CHKO Český kras, kde dosahuje téměř 25 tisíc tun na 1 km². Doposud extrémní byl rok 1999, kdy zatížení dosahovalo více než 28 tisíc tun na 1 km². Přitom hranice 10 tisíc tun na 1 km² je již považována za kritickou. Mimo to probíhá těžba i v těsném sousedství CHKO, což zatíženost území ještě zvyšuje. Vysokých hodnot zatížení dosahuje dále CHKO Blanský les (2 797 t/km²), kde převažuje těžba stavebních surovin, v CHKO Třeboňsko (2 316 t/km²), kde se těží šterkopísky a živcová surovina v dobývacím prostoru Halámky a v CHKO Moravský kras (2 202 t/km²) s převažující těžbou vápenců podobně jako v Českém krasu. Vyšší než 1 tisíc t/km² je ještě v **CHKO České středohoří**, kde převažuje těžba čedičů a šterkopísků pro stavební účely. Celkem je na území CHKO České středohoří 11 lomů a největší zatížení těžbou je ve střední části CHKO v bezprostředním sousedství České brány (Porta Bohemica), jedné z nejcennějších lokalit celé CHKO. Největšími dobývacími prostory jsou DP Libochovany, DP Kamýk, DP Obřice a DP Chraberce, kde

čediče těží společnost Tarmac Severokámen a DP Litochovice, kde čedič těží společnost Kámen Zbraslav. I když těžba na území CHKO od roku 1992 poklesla téměř na polovinu (57,9 %), přesto se zde ročně vytěží více 1,1 mil. tun surovin, což představuje 14,6 % z celkového objemu surovin vytěžených na územích CHKO na celém území ČR v roce 2002.

Graf č. 3: Těžba nerostných surovin ve vybraných CHKO v roce 1992 a 2002

Graf č. 4: Vývoj těžby výhradních ložisek nerostných surovin ve vybraných CHKO (1991 - 2002)

Největší nárůst těžby ve srovnání s rokem 1992 nastal na území **CHKO Slavkovský les**. Území Slavkovského lesa bylo chráněnou krajinnou oblastí vyhlášeno již v roce 1974 a těžba Sn-W rudy a živcové suroviny zde probíhala v plošně rozsáhlém dobývacím prostoru Krásno stanoveném v roce 1967 na ploše 240,9 ha, tj. stanoveném ještě před vyhlášením chráněné krajinné oblasti. Dobývací prostor je součástí historického rudního revíru, který měl svůj vrchol těžby v první polovině 16. století. K obnovení těžby po dočasném útlumu došlo na přelomu 18. a 19. století a těžba probíhala až do počátku 90. let 20. století, již nikdy však nedosáhla objemu srovnatelného s obdobím v 16. století. Na lokalitě Čistá byla těžba definitivně ukončena v roce 1905 a v Horním Slavkově k 1. 1. 1991, když ukončil činnost důl Stannum. Ve druhé polovině 20. století zde těžba Sn-W rudy a živcové suroviny prováděl státní podnik Rudné doly Příbram. K oživení těžební činnosti na území CHKO paradoxně došlo po přijetí zákona o ochraně přírody a krajiny (č.114/1992). V roce 1993 byl stanoven dobývací prostor Krásno I (18,7 ha) jako výhradní ložisko živcové suroviny, která zde byla objevena v 60. letech 20. století při prováděném geologickém výzkumu. Ložisko se pro těžbu otevřelo lomem těženým Rudnými doly Příbram a v roce 1992 byl v rámci útlumu těžby rudného hornictví a probíhající privatizace tento ztrátový provoz nabídnut k prodeji. Nově vzniklá společnost KMK Granit (založená v roce 1992) získala dobývací prostor včetně dobývacího práva k těžbě sodno-draselných až draselno sodných živců. Živcová surovina je určena převážně pro keramický průmysl a významný podíl produkce je exportován do sousedních zemí. V současnosti dosahuje celková roční produkce společnosti 150 až 200 tisíc tun živce.

3. TĚŽBA V OCHRANNÝCH PÁSMECH ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍCH

Vedle vlastní těžby přímo ve zvláště chráněných územích, probíhá na řadě lokalit těžba v těsném sousedství hranice CHKO nebo NP či přímo v jejich ochranném pásmu. Příkladem je těžba čedičů v ochranném pásmu CHKO České středohoří, vápenců v Prachovnicích v ochranném pásmu CHKO Železné hory nebo v ochranném pásmu Krkonošského národního parku, kde v dobývacím prostoru Horní Lánov a Černý důl těží krystalické vápence společnost Krkonošské vápenky Kunčice.

Zcela specifická je těžba sklářských písků v dobývacím prostoru Střeleč, který byl vyjmut z původního návrhu rozšíření nejstarší CHKO v ČR, Českého ráje, a tak dnešní, v roce 2002 rozšířená CHKO tvoří tři nesouvislé prostory, mezi nimiž leží výše uvedený dobývací prostor. Navíc ležící ve významné akumulární oblasti podzemních vod, jejichž hladina je již od roku 1977 uměle snižována a do současnosti se snížila již o více než 16 metrů. Dobývací prostor o rozloze 1,7 km² výrazně narušuje krajinný ráz okolního reliéfu pískovcových skalních měst a dopravně a prašností zatěžuje okolí.

4. ZÁVĚR

Specifikem těžby nerostných surovin na území ČR je skutečnost, že na řadě míst probíhá i v místech, která mají ze zákona stanoven ochranný režim. Nejčastějším případem je těžba ve zvláště chráněných územích podle zákona č. 114/1992 Sb. novelizovaného zákonem č. 218/2004 Sb. I když po přijetí zákona v roce 1992 došlo ve většině CHKO k poklesu těžby nerostných surovin (celkově v průměru na 75 % stavu v roce 1992), v řadě chráněných územích však vzrostla a byly stanoveny i nové dobývací prostory. Nejvíce zatíženou CHKO je CHKO Český kras, kde se v průměru

vytěží téměř 25 tisíc tun surovin - vápenců z každého km² chráněného území, které je jednou z nejcennějších krasových lokalit ve střední Evropě. Navíc se kvalitní vysokoprocenní vápence většinou využívají pouze jako cementářské suroviny a část se prostřednictvím zahraničních společností, které těžbu provádí, vyváží do zahraničí.

LITERATURA A PRAMENY:

- DVOŘÁK A., NOUZA, R. (2002): Ekonomika přírodních zdrojů a surovinová politika. Vysoká škola ekonomická, Oeconomica Praha: 164 pp.
- GEMRICH, J., LAHOVSKÝ, J., TÁBORSKÝ, T. (1998): Ochrana životního prostředí a využití vápenců. Ministerstvo životního prostředí Praha, 48 pp.
- KAVINA P. ed. (2002): Surovinové zdroje České republiky. Ministerstvo životního prostředí Praha, 180 pp.
- KENDER, J. a kol. (2003): Krajiny České republiky v zrcadle statistiky. Česká geologická služba, Praha, 72 pp.
- LYSENKO, V. ed. (1997): Přehled výsledků geologických prací na ochranu horninového prostředí v roce 1996. Ministerstvo životního prostředí Praha, 67 pp.
- MAKARIUS R. ed. (2003): Hornická ročenka 2002. Český báňský úřad, vydavatelství Montanex Ostrava: 286 pp.
- MAKARIUS R. ed. (200): Hornická ročenka 2003. Český báňský úřad, vydavatelství Montanex Ostrava: 294 pp.
- REICHMANN, F. ed. (2000): Horninové prostředí ČR – jeho stav a ochrana. Český geologický ústav Praha, 189 pp.
- SMOLOVÁ, I., SZCZYRBA, Z. (1998): Rozhodující socioekonomické faktory regionálního rozvoje marginálního území. Miscellanea geographica, Universitatis Bohemiae Occidentalis 6, Plzeň, p.113-125.
- SEDLÁK, P., SZCZYRBA, Z., KUDRNOVSKÝ, E. (2003): Spatial temporal changes of land use in postcommunist towns with remote sensing data – case study of Olomouc, middle Moravia. The international archives of the photogrammetry, remote sensing and spatial information sciences (cd-rom), vol XXXIV-7/W9, Regensburg, p. 176-178.
- SMOLOVÁ, I., SZCZYRBA, Z. (2003): Těžba nerostných surovin v ČR a její dopady na současnou českou krajinu (vybrané otázky regionálního rozvoje). In: Víturka, M., Vystoupil, J. (eds.): VI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách (sborník referátů), ESF MU, Brno, p. 63-68.

Príspevek je výsledkom výzkumu podpořeného Grantovou agenturou České republiky v projektu č. 205/02/D009 „Antropogenní transformace a současné geomorfologické pochody v okrajové části České tabule.“

REGIONÁLNÍ OBCHODNÍ SÍTĚ – NOVÁ FORMA OBCHODNÍHO PODNIKÁNÍ V ČR

RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph.D.

*Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc, Česká republika,
Tel.: 585 634 512, E-mail: szczyrba@prfmv.upol.cz*

Abstract

The article deals with the development of the retail network in the Czech republic after 1989. It emphasizes the influence of new forms of store business on the newly establishing functional relationships within the regional retail system, on the background of globalized Czech economy - cooperation structures.

Key words: retail network, cooperation structures, regional retail systém

1. ÚVOD

Dlouhé roky bylo podnikání v odvětví obchodu (maloobchodu) spojováno s malými nezávisle na sobě fungujícími podniky, pro které byl typický územně i spotřebitelsky omezený operační rádius. V počátečním období ekonomické transformace po roce 1989 bylo obchodní podnikání (po rozpadu struktur zformovaných v období socialismu) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku takřka stoprocentně zastoupeno malými firmami, často rodinnými podniky, pro které byla významná absence spolupráce s jinými podnikatelskými subjekty v odvětví. Situace se ale s příchodem velkých obchodních koncernů (vesměs nadnárodních) na český trh v druhé polovině 90. let minulého století radikálně změnila a přinesla novou organizaci tuzemského maloobchodu.

Skupina tzv. „velkých hráčů“ v rámci TOP 10 ekonomicky rok od roku neustále posiluje, zatímco tuzemský nezávislý maloobchod ve snaze udržet si přijatelnou konkurenceschopnost na trhu restrukturalizuje svou dosavadní organizaci. Nejčastější formou je vytváření obchodních sítí, které jsou typickým prvkem kooperací uvnitř odvětví a které vznikají jako obranný mechanismus nezávislých obchodníků proti kapitálově silným obchodním společnostem. Nejde o nic nového, podobně se před pár desítkami let utvářel rovněž západoevropský obchodní prostor. Ten měl však proti středoevropskému prostoru tu výhodu, že byl vývoj nových forem a organizace maloobchodní struktury rozložen do delšího časového intervalu s možností větší flexibility obchodního prostředí. Ve středoevropském prostoru jsou podmínky síťování v odvětví maloobchodu podstatně odlišné, a to zejména vlivem rychlosti, s jakou na domácí trhy vstoupila zahraniční konkurence, kterou reprezentují specializované a kapitálově silné obchodní řetězce. Síťování v rámci kooperací na území ČR se v současné době nachází stále ještě ve své iniciační etapě, která započala koncem 90. let minulého století, přesto již pozorujeme první zřetelné regionální obrysy této nové formy obchodního podnikání.

2. KOOPERACE A VZNIK OBCHODNÍCH SÍTÍ

Kooperace představují snahu soukromých vlastníků, resp. menších společností, sdružit se tak, aby bylo možno získat obdobné výhody, jaké poskytuje obchodní činnost velkých integrovaných podniků. Jde o racionalizaci nákupu (nákup za nízké ceny) a racionalizaci prodeje spočívající nejen v hledání vhodných typů jednotek a forem provozu, ale z titulu kooperace i ve zvýšení účinnosti sortimentu, ve zvýšení přitažlivosti prodejního místa atd. (Pražská, Jindra, 1997). Hlavním smyslem vzniku kooperací je tedy partnerství a spolupráce obchodníků v propojených sítích a řetězcích, které nakupují a prezentují zboží za konkurenceschopné ceny jako velkoformátové provozní jednotky kapitálově silných obchodních koncernů (provozující sítě diskontů, supermarketů, hypermarketů ad.). Jak uvádí Vaněk J. (2003), existuje úzká korelace mezi dosaženým stupněm koncentrace v obchodě a rozvojem kooperačních struktur. Čím vyšší je koncentrace v obchodě, tím širší je i zastoupení malých obchodních subjektů v některé z forem kooperace, které umožňují prosperovat i malým a středním podnikatelům. Jinými slovy řečeno, koncentrace prezentovaná jako posilování vlivu nadnárodních obchodních společností na trhu zákonitě prohlubuje koncentraci odvětví jako celku vznikem nových organizačních forem.

V řadě odborných publikací se lze setkat s názorem, že podnikatelé stojící mimo kooperační struktury jsou s až na výjimky, a tím je zejména specializace na prodej určitého sortimentu (např. pečivo, biopotraviny), odsouzení k „zániku“, neboť ekonomicky nemohou dlouhodobě konkurovat silnějším subjektům na trhu. Na tuto skutečnost upozorňuje rovněž Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO ČR) ve svém informačním materiálu pro drobné obchodníky „*Kooperace – cesta k prosperitě malého a středního podnikání*“ (1999), když jako jediné východisko existence pro malé obchodníky uvádí jejich zapojování do kooperačních struktur¹.

Kooperační struktury se tvoří na všech úrovních. V praxi má však řada subjektů smíšený charakter, a tak jejich přísná klasifikace není prakticky možná. V zásadě se podle povahy dělí na **velkoobchodní aliance**, které se zaměřují na společný nákup, a **dobrovolné řetězce** s napojením na velkoobchod, pro které je společný nákup také hlavním smyslem spolupráce. Zvláštní skupinou jsou **marketingové aliance**, jež jsou většinou iniciované velkoobchody pro propagaci výrobků v řadách maloobchodníků (tzv. „letákové sítě“, například v oboru elektro). Velkoobchodní kooperační struktury si tak hledají maloobchodní síť pro svůj odbyt a maloobchodní sítě bývají různým způsobem napojeny na velkoobchody.

Právní formy obchodních kooperací bývají různé, od družstev přes společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti, volná sdružení až po franšízové řetězce. Ve všech těchto případech jde o tzv. vertikální typ kooperace, které představuje sdružení sledující logistický pohyb zboží a koncentraci na principu dodavatel – odběratel (Pražská, Jindra, 1997).

¹ Jde o materiál vydaný MPO ČR ve spolupráci se Svazem obchodu ČR.

2.1. DIMENZOVÁNÍ OBCHODNÍCH SÍTÍ

Kooperace v obchodě jsou jedním z typů podnikatelských sítí, které fungují na bázi síťových dohod mezi komerčně spjatými organizacemi a podnikateli (Srpová, 2003). Síťové dohody se vyznačují specifickým systémem hodnot, zvláštní formou organizačně řídicích vztahů a řadou výhod, které plynou z členství v síti. Při síťovém principu spolupráce mezi firmami neexistuje centralizované řízení. Vedoucí firma koordinuje plány a běžnou činnost, jež jsou obsaženy v dohodě firem, a zároveň organizuje výměnu informací. Ačkoliv podnikatelské sítě mají charakter dlouhodobých dohod, přesto v odvětví obchodu v ČR v jeho iniciační etapě sledujeme u mnohých kooperací časově omezenou existenci (několik let), resp. variuje velikost daná počtem kooperantů a také územní měřítko definující geografický rozměr obchodních sítí. Navíc zapojení do kooperační struktury nemusí být podmíněno exkluzivním partnerstvím v síti (viz kap. 2.3.).

Kooperační struktury - aliance jsou dnes v českém obchodě již poměrně rozšířenou formou organizace a prohlubují dále stupeň jeho koncentrace. Mnohé z nich podle působnosti na maloobchodním trhu vykazují regionální dimenze, a tak zmapovat jejich aktivity je poměrně složité. Jiným problémem může být časová proměnlivost, se kterou se u sítí tohoto typu lze setkat. Rovněž najít kritéria pro porovnání „výkonnosti“ kooperací různé povahy je poměrně obtížné. Jako základní srovnávací kritérium se ale nejčastěji volí tzv. centrální obrat daný centrální fakturací a centrálním vyjednáváním pro dodávky jednotlivým členům. Celkový obrat členů pak často zahrnuje jak maloobchodní obrat, ve kterém se skrývá centrální nákup i individuální nákupy mimo strukturu, tak velkoobchodní obrat směřující mimo alianci.

Obchodní sítě lze s ohledem na jejich územní působnost rozdělit do dvou základních skupin:

- **celostátní obchodní sítě** – plošně pokrývají celé území státu, typické velkým počtem kooperantů (několik set), reprezentanty jsou například potravinářské maloobchodní sítě ***Bala*** či ***Enapo, Hele*** (elektro), ***Teta*** (drogerie) nebo sítě družstevních prodejen ***Jednota*** a ***Konzum*** (viz kap. 2.2.),

- **regionální obchodní sítě** – zabírají různě velká území, od velkých regionů až po menší územní celky, vesměs několik desítek kooperantů

Vzhledem k poměrně velké prostorové variabilitě uvnitř skupiny regionálních obchodních sítí, lze dále vymezit:

- **obchodní sítě malého měřítka** – územně omezená prostorová kooperační jednotka, tvořena pouze několika kooperanty, koncentrace v blízkosti jednoho střediska, příkladem je potravinářská maloobchodní síť ***Koruna*** se sídlem v Pardubicích

- **obchodní sítě středního měřítka** – vyvinutá prostorová kooperační jednotka středně velkého prostorového měřítka, tvořena několika desítkami kooperantů, příkladem je potravinářská maloobchodní síť ***Brněnka*** operující v Brně a jeho širším zázemí nebo družstvo ***Šipka*** působící na Ostravsku.

- **obchodní sítě velkého měřítka** – vyvinutá prostorová kooperační jednotka velkého územního dosahu, tvořena několika desítkami až stovkami kooperantů, příkladem jsou

potravinářské maloobchodní síť **Partner** s působností na území Moravy nebo **Enapo**, které kromě Moravy zasahuje i do Pardubického, Královéhradeckého a Libereckého kraje.

Obchodní aktivity sítí velmi často zasahují na území jiných konkurenčních kooperací. Vzniká tak poměrně složitá prostorová struktura, která se navíc v čase dynamicky mění a modifikuje stávající uspořádání maloobchodu. Obchodní síť se mohou podobně jako kterékoliv podnikatelské subjekty mezi sebou spojovat nebo i rozdělovat, čímž dochází k modifikaci operačního pole v rámci obchodní sítě. Z regionálních obchodních sítí tak časem mohou vzniknout síť s celostátní působností, případně síť operující na území státu se mohou atomizovat na několik sítí regionálního měřítko. Ve stejném sledu mohou vznikat případně i zanikat síť na regionální úrovni. Jde o dynamicky proces změn uvnitř hierarchického uspořádání kooperačních struktur, jehož aktuální forma je řízena výhradně ekonomickým přínosem kooperace pro maloobchodce.

Jak již byl uvedeno, vyznačuje se síťování v odvětví obchodu celou řadou aspektů. Kromě velikosti samotné kooperace, kterou určují ekonomické parametry jako počet kooperantů, ekonomické ukazatele apod., mají obchodní síť prokazatelně také geografické měřítko. A nejde přitom jen o pouhé vyjádření rozmístění kooperantů v síti. Právě informace o územních aktivitách v kombinaci s doprovodnými ekonomickými napomáhají lepší orientaci v otázkách ekonomické síly kooperačních struktur, jejich potenciálu, integrity apod.

2.2. SPOTŘEBNÍ DRUŽSTVA

Spotřební družstva (SD) představují specifický segment českého obchodu s dlouholetou tradicí. Jejich teritoriální působnost odpovídá více méně rozdělení před rokem 1989, kdy byla Jednotám direktivně přisouzena území v hranicích dřívějších okresů s cílem prioritně zásobovat zbožím obyvatelstvo venkova. Zatímco na začátku transformačního období bylo aktivních ještě přes sedmdesát SD (73), v roce 2002 to již bylo 63, z toho obchodní činností se zabývalo 54 SD. Některé z Jednot neobstály v konkurenci a přirozeně zanikla (např. Jednota Hronov nebo Jednota Bruntál). Současný podíl SD na celkovém maloobchodním prodeji v zemi dosahuje zhruba 4 %, u potravinářského zboží je to přes 6 % (Semeniuk, 2003)². V rámci TOP 50 – největší obchodní společnosti v ČR za rok 2003 bylo hodnoceno 17 SD, z toho nejlepšího umístění dosáhla Jednota České Budějovice s celkovým obratem 2 mld. Kč (18. příčka)³. V rámci snahy o spolupráci mezi jednotlivými Jednotami a Konzumy vznikly v roce 1993 dvě nákupní centrály COOP Centrum a COOP Morava, které vykonávají pro členská družstva centrální nákup (ročně kolem 15 miliard Kč).

Výsledkem kooperace spotřebních družstev za uplynulé období není jen centrální nákup, ale rovněž vznik speciálně vyprofilovaných maloobchodních řetězců, kterými SD úspěšně konkurují zahraničním obchodním řetězcům. Na rozdíl od ostatních kooperací jsou družstevní řetězce specifické tím, že SD do nich zapojují jen část své prodejní sítě. Výsledkem jsou tak „zařazené“ a „nezařazené prodejny, přičemž těch „nezařazených“ je podstatně více⁴. V současné době provozují SD celkem šest řetězců na celém území

² V rámci vnitřního obchodu dosahovala SD podle realizovaného maloobchodního obratu až do roku 1990 podíl více než 20 %.

³ Pro srovnání celkový obrat nejsilnější maloobchodní firmy Ahold Czech Republic dosáhl v roce 2003 přes 32 mld. Kč.

⁴ V síti SD je více než tři tisíce prodejen.

státu: COOP TUTY, COOP TIP, COOP TEMPO, COOP DISKONT, COOP TERNO a COOP STAVEBNINY. Každý z řetězců má svého správce, který ho řídí a určuje strategii prodejní linie. Takto například řetězec COOP Diskont (sít' družstevních diskontních prodejen) řídí Konzum Ústí nad Orlicí, COOP TUTY (družstevní samoobsluha velikosti 120 – 300 m²) Konzum Hradec Králové nebo COOP TERNO⁵ Jednota České Budějovice.

2. 3. MALOOBCHODNÍ SÍŤ TETA DROGERIE – ILUSTRACNÍ KOOPERACE

Následující text ilustruje na příkladu maloobchodní sítě **TETA drogerie** a její řídicí firmy **PK Solvent**, jak vypadá systém zakládání a provozování kooperace v podmínkách českého obchodu. Vývoj obchodního řetězce je zasazen do stávajících realit obchodních kooperací, jak dokumentuje tab. 1. Ukazuje se, že kooperace jsou i v ČR „životaschopnými“ subjekty v silně konkurenčním prostředí.

Obchodní síť **TETA drogerie** - společná aktivita pražského velkoobchodu PK Solvent a čtyř desítek zakládajících drogistů byla zprvu postavena na letákové akci pod hlavičkou chráněného loga TETA. Dnes na základě smluvního partnerství sdružuje řetězec TETA přes 320 prodejen po celém území ČR a dlouhodobě se maloobchodní síť řadí mezi největší kooperace v ČR. Řídicí firma PK Solvent uplatňuje veškeré dostupné marketingové nástroje, tak aby prodejcům v síti zajistila konkurenceschopnost na trhu. Každý měsíc například distribuuje do českých domácností více než 2 mil. ks letáků TETA s akčním zbožím, veřejně se prezentuje TV reklamou apod.

Historii firmy PK Solvent, která započala svou činnost v roce 1992, lze rozdělit do dvou etap vývoje. V té první *iniciační fázi* (1992 – 1995) se firma zaměřovala jen na distribuci drogistického zboží maloprodejcům, a to nejdříve v Praze a okolí. Druhá *růstová fáze* (1996 – současnost) se naopak vyznačovala expanzí firmy do dalších regionů ČR, přičemž základnou k tomu byla realizace myšlenky vybudovat konkurenceschopný smluvní řetězec prodejen drogerií, který by byl napojen na ekonomicky silný, pružný a moderní velkoobchod. Pokračováním růstové fáze byla realizace dalších dvou maloobchodních řetězců **Perla** a **Family**, které rozšiřují spektrum podnikání firmy a kooperační možnosti v oboru drogerie⁶. Program **PERLA drogerie** je alternativou pro ty prodejny, které z jakýchkoli důvodů nejsou členy sítě TETA drogerie (zhruba 200 prodejen), a je založen čistě na provádění letákové akce PERLA⁷. Naproti tomu síť **Family drogerie** (100 % dceřiná společnost PK Solvent) je zaměřena na provoz vlastních drogistických prodejen a není tudíž kooperací.

⁵ Jde o síť čtyř malých hypermarketů: České Budějovice, Hradec Králové, Olomouc a Zlín.

⁶ Obě sítě vznikly v roce 2000.

⁷ Vazba mezi velkoobchodem a maloobchodem je v tomto případě velmi volná, založená na odběru zboží v měsíčním limitu minimálně 60 000,- Kč bez DPH a 2 000 ks letáků PERLA, které dostává maloprodejce zdarma a které si pak musí roznést poštu ve vlastní režii.

Tab. 1: Největší kooperace v ČR v roce 2003 podle celkového obrátu (potravin + drogerie)*

Kooperace	Celkový obrát (v mld. Kč)	Počet prodejen	Velkoobchodní základna
HRUŠKA	6,60	383	Hruška
ENAPO	6,06	300	Rosamarket, TPH, KBH
SVOP	5,11	135	PDS
BALA	4,20	621	Čepos
FLOP JIH	3,90	150	Flosman
ESO MARKET	3,72	226	Ekostyl, Zava-Z, Trial AFEP**
ARDANAS	3,69	170	AFEP**
PARTNER	3,39	272	AFEP**
TETA DROGERIE	2,80	323	PK Solvent
BRNĚNKA	1,60	145	Rapo, Jaso
SPAR	1,50	123	SAPR Šumava
FOLDR	0,80	130	Nuget AFEP**

* kooperace s počtem MO jednotek větším než 100

** AFEP – Društvo sdružující kooperace Ardanas, Foldr, Eso market a Partner

Pramen: Hájek, T: Moderní obchod 06/2004

3. PROGRAMY PODPORY ZAKLÁDÁNÍ KOOPERACÍ

Otázce zakládání obchodních kooperací je v posledních letech v ČR věnována přiměřeně velká pozornost, která vychází z aktuálního stavu globalizující se české ekonomiky a rostoucího vlivu nadnárodních společností. Již delší dobu existuje na Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR (MPO ČR) program podpory malých a středních podnikatelů (MSP) vytvářejících kooperační sdružení, který nese označení **KOOPERACE** a který je velmi dobře aplikovatelný právě na maloobchod. Cílem tohoto programu, jak stojí v dokumentu, je podpora zakládání a rozvoje kooperačních sdružení MSP vedoucí k posílení jejich postavení na trhu⁸.

Z právního hlediska program jasně definuje, kdo může být příjemcem podpory, která ve výsledku znamená vznik nového obchodního subjektu na trhu. Ve znění platném od 1. 1. 2004 může tedy být příjemcem podpory:

- a) právnická nebo fyzická osoba působící podle smlouvy o sdružení jako řídící (ústřední) člen kooperačního sdružení bez právní subjektivity podle § 829 a násl. občanského zákoníku,
- b) právnické osoby (hospodářské komory) založené podle zákona č. 301/1992 Sb.,
- c) zájmové sdružení právnických osob podle § 20f a násl. občanského zákoníku,
- d) občanské sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů,

⁸ Poskytovatelem podpory je Českomoravská záruční a rozvojová banka

e) družstvo nebo společnost založená k uskutečnění činností, které jsou cílem programu, se sídlem na území České republiky.

Posuzování předložených projektů se řídí podmínkami programu. Ty například stanoví, že činnost sdružení musí směřovat k zajištění rozvoje společné nákupní, odbytové nebo marketingové činnosti. Sdružení musí při předložení žádosti věrohodným způsobem prokázat kooperační provázanost všech svých členů danou působením ve stejném oboru nebo v technologicky provázaných oborech. Určuje také, že ke dni podání žádosti musí být členy sdružení minimálně 15 MSP se sídlem na území ČR.

Podporu lze čerpat nejpozději do dvou let po uzavření smlouvy o poskytnutí příspěvku na úhradu části nákladů projektů na pořízení dlouhodobého hmotného i nehmotného majetku, a to k těmto účelům:

- vybudování jednotného informačního systému sledování oběhu výrobků nebo zboží, vývoje zásob, systému společného nákupu a prodeje pro členy sdružení,
- společný marketing výrobků, zboží a služeb členů sdružení,
- společná výchova učňů nebo další odborné vzdělávání pracovníků členů sdružení.
- Dále se v podmínkách poskytování podpory uvádí:
- podíl ročních tržeb z prodeje zboží dováženého členy sdružení ze zahraničí na jejich celkových ročních tržbách nesmí v kalendářních letech čerpání podpory přesáhnout 20 %,
- počet členů sdružení nesmí klesnout pod 15 MSP po celou dobu čerpání podpory a ve sdružení musí být po dobu poskytování podpory zachována účast minimálně 50% členů, kteří jimi byly ke dni podání žádosti o podporu,
- podporu nelze poskytnout sdružením, kde více jak polovina členů sdružení bylo již účastníky sdružení, které podporu v rámci programu získalo.
- Příspěvek činí maximálně **50% nákladů** na realizaci projektu sdružení, nejvýše však **1,5 mil. Kč**. Maximální intenzita veřejné podpory pak nesmí přesáhnout hranici stanovenou regionální mapou intenzity veřejné podpory programů podpory malého a středního podnikání.

4. ZÁVĚR

Jak dokládají nejnovější čísla a prognózy vývoje, bude se koncentrace českého maloobchodu i nadále prohlubovat. Tím logicky poroste i úloha obchodních kooperací, pro které jsou velké nadnárodní řetězce motorem jejich rozvoje. Jestliže ke konci roku 2003 dosáhly firmy u rychloobrátkového zboží v rámci TOP 10 podílu 55 %, v roce 2006 by to již mělo být 67 %. Aдекватně vývoji v sortimentu rychloobrátkového zboží se očekává zvýšení podílu TOP 10 obchodních řetězců na celkovém maloobchodním obratu v odvětví, a to z 33 % v roce 2003 na 45 % v roce 2006 (Retail Vision 2006, Incoma Praha, 2004). Nezávislému obchodu v ČR tak po vzoru mnoha západoevropských zemí zůstává prostor, který odpovídá podílu mezi 20 až 30% na celkovém obratu v odvětví. Největší podíl v tomto segmentu budou mít právě kooperační sdružení, které se profilují jako obchodní sítě určité geografické dimenze.

LITERATURA A PRAMENY:

Hájek, T.: Obchodní aliance (2.) – kooperace malých obchodníků. Moderní obchod, č. 6, České a slovenské odborné nakladatelství, Praha, 2004, s. 20

Kooperace – cesta k prosperitě malého a středního podnikání. Informační materiál pro drobné obchodníky. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha, 1999, 62 s.

Pražská, L., Jindra, J.: Obchodní podnikání – retail management. Management Press, Praha, 1997, 880 s.

Semeniuk, P.: Spotřební družstva a Evropská unie. In: Hesková, M. (ed.): Družstevnictví 2003 (sborník referátů), Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice, 2003, s. 23 - 27

Srpová, J.: Podnikatelské sítě a zvyšování konkurenceschopnosti malých podniků. Malé a střední podniky před a po vstupu do Evropské unie (sborník referátů), Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta, Karviná, 2003, s. 322 – 327

Szczyrba, Z.: Koncentrace a kooperace v obchodě v České republice. In: Borecký, D. (ed.): Česká a slovenská geografie na přelomu tisíciletí (sborník referátů), Geografie XI, část A, Pedagogická fakulta MU, Brno, s. 233 - 239

Vaněk, J.: Komparace vybraných kooperačních forem MSP v obchodě v Moravskoslezském regionu. Malé a střední podniky před a po vstupu do Evropské unie (sborník referátů), Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta, Karviná, 2003, s. 355 – 343

www.mpo.cz

www.pksolvent.cz

www.gfk.cz (Retail Vision 2006, Incoma Praha, 2004)

Příspěvek je výsledkem výzkumu podpořeného Grantovou agenturou České republiky v projektu č. 402/04/0535 – „Transformace sektoru služeb na území ČR“

ANALÝZA ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVNOSTI V JIHOMORAVSKÉM KRAJI

RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.,
Ing. Martin ŠAUER

*Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, Brno 602 00, Česká republika,
E-mail: vystj@econ.muni.cz, sauer@econ.muni.cz*

ÚVOD A METODIKA

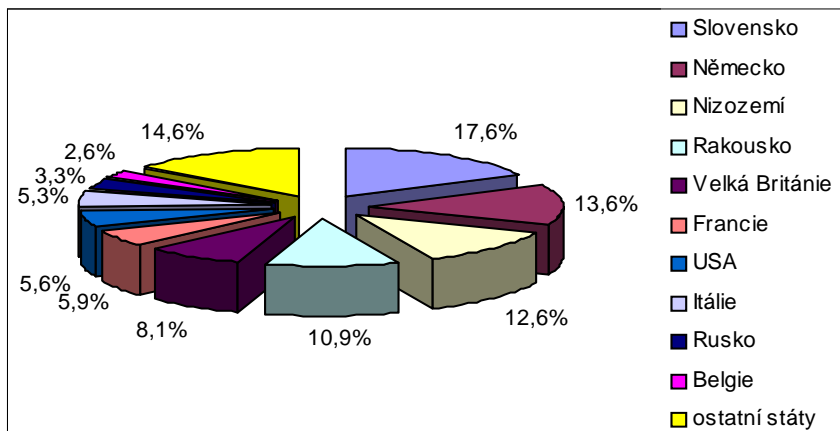
Hodnocení zahraniční návštěvnosti JMK vychází z informací zjištěných v šetření prováděném v letním období (červen – září) v roce 2003.

Cílem vlastního šetření bylo získat podrobné informace o demografické a socioekonomické struktuře zahraničních návštěvníků, dále o jejich chování, jejich preferencích forem trávení volného času a v neposlední řadě také zjištění spokojenosti návštěvníků s pobytem na jižní Moravě.

Šetření bylo uskutečněno formou dotazování náhodně oslovených respondentů. Na rozhovorech se podílely proškolení tazatelé z řad studentů MU a dále pracovníci TIC (rozhovory s návštěvníky TIC). Šetření se uskutečnilo v těch lokalitách, v nichž bylo možné očekávat větší frekvenci výskytu návštěvníků (veřejně přístupné zámky, jeskyně, centra měst, východiska cest aj.). Lokality byly vybrány tak, aby reprezentovaly území JMK podle turistického významu.

Šetřením se podařilo získat odpovědi od 780 zahraničních respondentů z celkem 41 států všech kontinentů. Žádný stát přitom nemá mezi nimi dominantní postavení (viz následující obrázek). Nejvíce respondentů (17,6 %) přijelo ze sousedního Slovenska, druhou nejvýznamnější zdrojovou zemí je Německo (13,6 % respondentů). Více než jedna desetina respondentů výběrového souboru pochází z Nizozemí (12,6 %) a také z Rakouska (10,9 %). Z ostatních významnějších zdrojových zemí je třeba zmínit ještě Velkou Británii (8,1 % respondentů), Francii (5,9 %), USA (5,6 %) a Itálii (5,3 % respondentů). Ze zemí bývalého Sovětského svazu pochází celkem 35 respondentů, přičemž nejvíce jich přijelo z Ruska (26 respondentů). Jiné státy resp. oblasti světa jsou zastoupeny podstatně méně. Z Asie je ve výběrovém vzorku nejvíce návštěvníků z Japonska (4 respondenti), z Jižní Ameriky jsou to pouze 2 respondenti (Uruguay), Afrika je zastoupena vždy jedním respondentem ze Súdánu a Namibie.

Obr.: Struktura zahraničních respondentů podle země původu v roce 2003

Z tohoto souboru zahraničních návštěvníků byly vybrány nejčetnější skupiny návštěvníků, které byly dále analyzovány. Tento výběrový soubor tak obsahoval návštěvníky ze Slovenska – 137 respondentů, dále pak Němci – 106 respondentů, Nizozemci – 98 respondentů, Rakušané – 85 respondentů a Britové – 63 respondentů. U některých otázek, zejména při stanovování obecnějších trendů, byli bráni v úvahu návštěvníci z Itálie¹. Tento soubor byl v některých otázkách rozšířen i o respondenty z ostatních západoevropských zemí - WEC² (121 dotazovaných). Celková velikost zkoumaného souboru tak činí 651 respondentů.

Ve zkoumaném souboru tak dominují návštěvníci ze Slovenska, Německa, Rakouska, a Nizozemí. Poměrně významný podíl návštěvníků z Velké Británie a Nizozemí je dán do značné míry návštěvností Brna, které je uváděno často jako zastávka na dovolené. V oficiálních statistikách ubytovaných hostů v Jihomoravském kraji jsou uváděni jako nejčastější hosté návštěvníci z Polska. Tato skutečnost se však v šetření nepotvrdila. Vysoký podíl ubytovaných polských návštěvníků v oficiálních statistikách vysvětlit také polohou jižní Moravy jako krátkodobé zastávky při cestování Poláků k jižním mořským destinacím. V rámci této krátkodobé návštěvy však tito hosté významně nenavštěvují kanceláře TIC, popř. jednotlivé atraktivivity regionu. Také hosté z Itálie se v rozporu s oficiálními statistikami neobjevují mezi nejvíce zastoupenými návštěvníky regionu, což však nereprezentuje žádný nesoulad. Je potřebné uvážit, že průzkum byl prováděn v letní sezóně, kdy preference Italů jsou především v přímořských destinacích a návštěvnost Italů je soustředěna ve značné míry do Brna v průběhu roku mimo hlavní letní sezónu (veletrhy, obchodní cesty).

Analýza návštěvnosti byla orientována na rozbor chování, spokojenosti a struktury zahraničních návštěvníků v roce 2003, který byl dále doplněn o komentář významný

¹ podrobnější analýzu neumožnil nedostatečný počet respondentů z Itálie – 41 respondentů

² Western European Countries

meziroční změn (2002/2003). Z hlediska socioekonomické struktury byly soubory charakteristické vysokým stupněm vzdělanosti respondentů. Návštěvníci patřili spíše k těm mladším s mírnou převahou mužů nad ženami a pocházejí především z měst.

Kromě otázek zaměřených na demografickou a socioekonomickou strukturu respondentů byli návštěvníci dotazováni na následující otázky o:

- důvodech návštěvy regionu,
- způsobu získávání informací o regionu,
- frekvenci návštěvy regionu,
- způsobu organizace pobytu v regionu,
- délce pobytu v regionu,
- způsobu ubytování a jejich spokojenosti s ubytováním v regionu,
- výdajích na ubytování, stravování a ostatní položky,
- formách trávení volného času,
- rozsahu a kvalitě nabízených služeb.

DŮVOD NÁVŠTĚVY TURISTICKÉHO REGIONU JIŽNÍ MORAVY

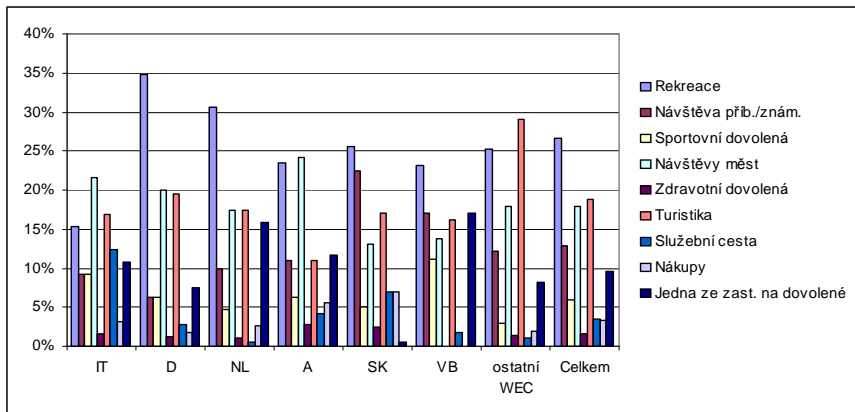
Hlavními důvody návštěvy kraje jsou rekreace, turistika a poznávání měst. Preference návštěvníků se tedy během sledovaných let nemění. Poměrně významný je i důvod „návštěva příbuzných a známých“. Z toho je zřejmé, že skupinu "zahraniční" respondenti si nemůžeme představovat jen jako cizince poznávající kulturní a přírodní cíle jižní Moravy, ale také jako skupinu, jejíž nezanedbatelná část má významné „*personální*“ vazby k obyvatelům kraje. Jen výjimečně jezdí zahraniční návštěvníci na jižní Moravu na zdravotní dovolenou. Ovšem i mezi domácími respondenty se tento důvod vyskytuje jen velmi málo. ***V oblasti zdravotní turistiky tak může mít Jihomoravský kraj v ČR vážné konkurenty*** (možné je však i vysvětlení, že návštěvník nerad uvádí jako důvod svůj zdravotní stav, resp., že v Jihomoravském kraji nejsou žádné významnější lázně).

Dále bude porovnávána struktura odpovědí na důvod návštěvy regionu mezi návštěvníky z jednotlivých států. Výše popsané struktury se nejvíce podobají respondenti z Německa a Nizozemí. Dotazovaní z Německa jsou v případě odpovědí na tuto otázku více diferencovaní (mezi jednotlivými důvody návštěvy byly identifikovány větší rozdíly). U Holanďanů byl častěji jejich pobyt jednou ze zastávek na dovolené.

Rakušané se vyznačují tím, že nejvýznamnějším důvodem jejich návštěvy je návštěva města. Podíl „návštěvy příbuzných a známých“ lze u Rakušanů označit za průměrný. Nadprůměrné zastoupení toho důvodu bylo dosaženo u respondentů ze Slovenska a překvapivě i z Velké Británie.

Italové se vyznačují nízkým podílem odpovědí „rekreace“ a naopak častějším výskytem důvodu – služební cesty - nejvyšší podíl mezi sledovanými zeměmi. Nicméně nejčastějším důvodem návštěvy Italů na jižní Moravě je návštěva měst.

Obr.: Důvod návštěvy regionu

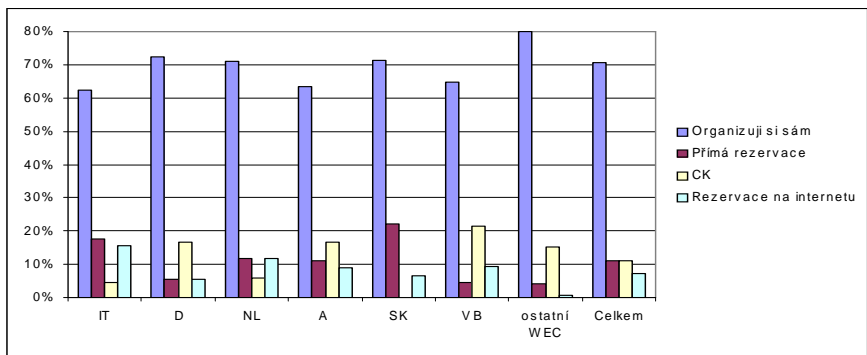

ZPŮSOB ORGANIZACE POBYTU

Stále si většina návštěvníků svůj pobyt organizuje sama, bez využití zprostředkovatelských služeb. Pozitivním aspektem je poměrně vysoký stupeň využití internetu – přes 7 % respondentů. Nízký počet organizovaných cest je zřejmě dán nedostatečnou nabídkou ucelených balíčků a propagací směrem ke zprostředkovatelům.

Mezi skupinami zahraničních návštěvníků neexistují významnější rozdíly (minimálně vzhledem k šetření z roku 2002). Přesto některé odlišnosti můžeme uvést. Pětina Britů využívá služeb cestovní kanceláře, zatímco u slovenských návštěvníků tuto možnost nezvolil nikdo. Prostřednictvím CK přijelo na jižní Moravu i 17 % Němců a Rakušanů. Více jak jedna pětina Slováků si pobyt přímo rezervovala u ubytovatele. Tento způsob organizace je relativně častý i u respondentů z Itálie.

Obr.: Způsob organizace pobytu

DĚLKA POBYTU

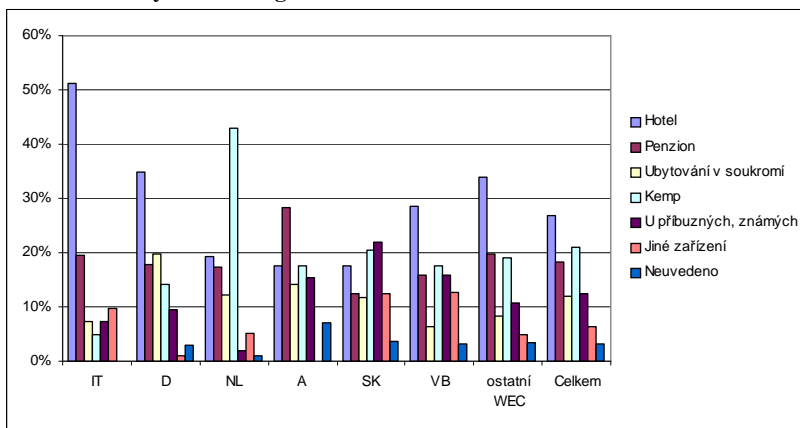
Turisté na jižní Moravě stráví během pobytu ponejvíce 4 až 7 přenocování. Tyto zpravidla týdenní pobyty uvedla jedna třetina návštěvníků. Druhou nejčastěji udávanou délkou jsou 2 až 3 noci s podílem 23 %. Překvapivě často respondenti vybírali odpověď 8 až 14 přenocování (jedna pětina zahraničních návštěvníků). Délka pobytu na jižní Moravě souvisí se vzdáleností zdrojové země: Slováci, Poláci a Rakušané³ jsou na jižní Moravě častěji, ale v rámci kratšího pobytu, zatímco návštěvníci z Nizozemí a Německa stráví v regionu delší dobu (obvykle déle než jeden týden).

FORMA UBYTOVÁNÍ

Mezi formami turistického ubytování jsou dlouhodobě nejoblíbenějšími zařízeními hotely. Významně je zastoupeno i ubytování v kempech (21 %), což je způsobeno výraznou preferencí kempů návštěvníky z Nizozemí. Zahraniční návštěvníci naopak méně často využívají ubytování v soukromí, popř. jiná ubytovací zařízení.

Typickými návštěvníky hotelů jsou Němci, Italové a Britové. Návštěvníci z Nizozemí často vyhledávají ubytování v kempech. Slováci více než jiní respondenti mají na jižní Moravě příbuzné a známé a těchto kontaktů využívají také pro své ubytování v průběhu turistické návštěvy kraje. Podobně těchto vazeb využívají Rakušané, kteří však více preferují penziony. Rovněž pro Poláky je hotel nebo penzion nejčastější formou ubytování, ostatní formy využívají jen zřídka.

Obr.: Forma ubytování v regionu

³ U Rakušanů se v roce 2003 jejich obliba krátkodobých pobytů nepotvrdila – jejich odpovědi jsou tak ve sledovaném období vysoce volaltní - důvodem může být vysoký podíl neuvedených odpovědí. Vzhledem k blízkosti regionu pro rakouské turisty lze předpokládat převahu krátkodobých pobytů (jako to ukázalo šetření z roku 2002)

ZPŮSOB ZÍSKÁVÁNÍ INFORMACÍ

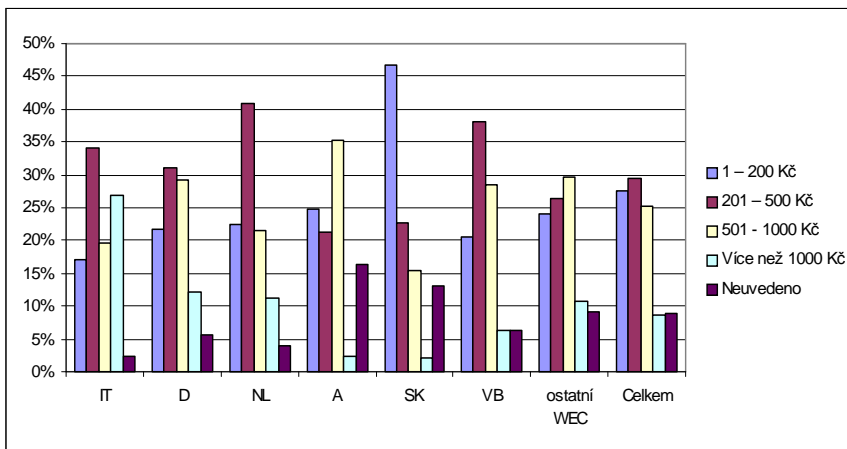
Zdrojem informací o regionu nejčastěji turistické průvodce, které jsou následovány především internetem a dalším významným zdrojem informací je i skupina známých a příbuzných. Postavení internetu mezi ostatními zdroji informací je způsobeno hlavně jeho nadprůměrným využitím u návštěvníků z Nizozemí, Rakouska a Velké Británie.

Za přirozený zdroj informací Slováků lze považovat známé a příbuzné (těsné vazby mezi oběma národy - potvrzeno i typem ubytování). Známa a příbuzní hrají významnou roli také u Nizozemců (20 %) a Rakušanů (16%).

VÝDAJE NÁVŠTĚVNÍKŮ NA UBYTOVÁNÍ, STRAVOVÁNÍ A OSTATNÍ POLOŽKY

Z hlediska výdajů respondentů jsou největší položkou výdaje na ubytování. Nejvyšší částky za ubytování vydají Němci a Italové – většina z nich utratí za ubytování přes 500,- Kč denně. Naopak nejméně vydávají za ubytování Slováci a Holanďané, což souvisí z jejich oblibou kempu. Výdaje na stravování jsou celkově nižší, vyšší částky utrací turisté z Německa, Nizozemí, Rakouska, Polska a Itálie, méně potom Slováci a Britové. V segmentu ostatních výdajů je variabilita jednotlivých výdajových kategorií vzhledem k výdajům na stravování nižší. Od průměru souboru se nejvíce odlišují Slováci nízkými výdaji a Italové a Nizozemci nadprůměrně vysokými výdaji. Rakušané, Britové a Němci se nejvíce přiblížili průměru výběrového souboru.

Obr.: Výdaje návštěvníků na ubytování

HLAVNÍ FORMY TRÁVENÍ POBYTU

Hlavními formami trávení volného času stále zůstávají návštěvy zajímavých míst, a to poněkud více těch kulturního a historického charakteru než těch, které můžeme nazvat přírodními atraktivitami (obě aktivity se umístily u všech zdrojových zemí na prvních dvou místech). U zahraničních návštěvníků se ještě výrazněji prosadily odpočinkové – relaxační aktivity. Aktivní formy trávení volného času nejsou příliš vyhledávány. Ze sledovaných skupin tyto aktivní formy vyhledávají nejvíce Rakušané, Slováci a též Holanďané.

Tab.: Formy trávení volného času

Pořadí	Typ aktivity	Součet odpovědí „často“ a „někdy“
1.	Návštěva kulturních a historických památek	72,8%
2.	Návštěva přírodních zajímavostí	63,3%
3.	Výlety do okolí	41,6%
4.	Pěší turistika	39,9%
5.	Jen relaxace	35,3%
6.	Návštěva kulturních a společenských akcí	29,2%
7.	Koupání, plavání	23,0%
8.	Cykloturistika	17,5%
9.	Ostatní sporty	14,4%
10.	Nákupy	12,6%
11.	Agroturistika	3,8%

HODNOCENÍ ROZSAHU A KVALITY NABÍZENÝCH TURISTICKÝCH SLUŽEB

Drtivá většina dotazovaných vyslovila vysoký stupeň spokojenosti s pobytem na jižní Moravě, včetně ochoty zopakovat svůj pobyt v příštích letech. Naopak v otázce doporučení návštěvy nejsou zahraniční návštěvníci tak pozitivní. Celkově sice převládá rozhodnutí „doporučit“, ale významný počet respondentů uvedl odpověď „asi ne“. V této otázce tak byl identifikován podstatný rozdíl vůči roku 2002. Tento posun je možné interpretovat jako celkové snížení spokojenosti s pobytem. Příčiny můžeme hledat u respondenty uvedených nedostatků, které jejich pobyt provázely. Jde zejména o nedostatečnou kvalitu služeb, nedostatek informací, vztah ceny a kvality a nedostatečnou vybavenost území turistickou infrastrukturou (sportoviště, atrakce pro děti, možnosti koupání, atd.).

ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ

Důvody návštěvy všech zahraničních turistů a jejich následnou charakteristiku v regionu lze charakterizovat jako poznávací a oddechovou turistiku. Jen výjimečně jezdí zahraniční návštěvníci na jižní Moravu na **aktivní dovolenou**. Vzhledem mladé věkové struktuře návštěvníků lze uvést následující doporučení:

- aktivizovat současnou nabídku produktu aktivní dovolené a vytvořit podmínky pro tvorbu nových takto zaměřených produktů.
- příprava i jiných programů pro mladé (levné pobyty, síť zařízení volného času pro mládež, vzdělávací programy, adrenalinové aktivity, atd.)

Málo uváděným typem dovolené byla rovněž **zdravotní dovolená**. Důvodem může být fakt, že návštěvník nerad uvádí jako důvod svůj zdravotní stav, ale také, že v Jihomoravském kraji nejsou žádné významnější lázně. Jako řešení se nabízí **vybudování lázeňské a wellness infrastruktury v regionu**. Tato cesta je však možná pouze po zvážení všech okolností takového rozhodnutí (otázky efektivity, ekonomické návratnosti, potenciální poptávky, konkurence, atd.)

Součástí šetření byla i otázka na zjištění nedostatků, které návštěvníci jižní Moravy při svém pobytu pocítují. Tyto nedostatky se týkaly jednotlivých složek produktu cestovního ruchu. Šlo zejména o **kvalitu služeb** a neochotu, poměr ceny a kvality, nečistotu a **nedostatečnou vybavenost** regionu turistickou infrastrukturou (nedostatek atrakcí pro děti, vybavenost koupališť, sportovní centra, atd.). Uvedené skutečnosti směřují ke dvěma druhům opatření. První opatření jsou aktivity, které povedou ke **zvýšení kvality služeb – zavádění standardů poskytování turistických služeb, systémy hodnocení kvality, certifikace poskytovatelů služeb, atd.** Druhým směrem opatření je **podpora investičních akcí** s cílem, zlepšit turistickou infrastrukturu v regionu (opět s důležitým kritériem efektivity výstavby těchto zařízení).

Nízká organizovanost pobytu zahraničních návštěvníků umožňuje formulovat hypotézu o nedostatečně nabídce vhodných programů. Tento nevyužitý potenciál je potřebné oživit přípravou atraktivních a ucelených „balíčků“ služeb, a to vše spojit se správnými cestami distribuce.

Z hlediska organizace pobytu stále přetrvává velká převaha individuálních cest (zorganizovaných samotným návštěvníkem). Tato skutečnost je zřejmě také dána **nedostatečným využíváním nepřímých forem prodeje produktů (zprostředkovatelů – incomingových partnerů, touroperatorů, TIC, atd.)**. Tyto údaje tak signalizují slabou stránku v distribučních kanálech nabídky programů. Důležitým doporučením je tedy **hledat příležitosti pro efektivní působnost incomingových CK**.

Ze zjištěných odpovědí vyplývají určitá doporučení pro propagaci regionu jižní Morava. Jihomoravský kraj by měl zejména reagovat na růst významu internetu. Jihomoravský kraj by měl zejména reagovat na růst významu internetu **vybudováním Krajského turistického informačního a rezervačního systému (tištěná a především internetová verze.)**

Na druhou stranu jen velmi málo dotázaných získávalo informace na veletrzích cestovního ruchu (z toho zřejmě nejde přímo usuzovat na neúčinnost propagace na těchto veletrzích, protože ty jsou primárně zaměřeny na poskytovatele služeb a cestovní kanceláře, ale ukazuje to, že jejich význam jako zdroje turistických informací je – v případě jižní Moravy – zcela marginální). Z toho vyplývá další významné doporučení – **totiž příprava daleko účinnějších propagačních materiálů než doposud – zejména nabídky konkrétních a pro jižní Moravu specifických turistických produktů pro cílené geografické, demografické a psychografické segmenty trhu**. Důležitým faktorem je také optimální umístění těchto propagačních materiálů na trhu poptávky.

Velká většina respondentů uvedla, že vyhledává informace o regionu, a to i přesto, že jižní Moravu již navštívili. Návštěvníci tedy mají potřebu obnovovat a doplňovat své znalosti. *Nabízí se tedy doporučení potřeby zvýšené propagace území zaměřené na obnovování a doplňování informací o regionu (novinky, zajímavosti, atd.).*

LITERATURA

Turistický barometr jižní Moravy. Šetření návštěvnosti 2001-2003. VCRR, MU Brno

Aktualizace Strategie rozvoje cestovního ruchu Jihomoravského kraje. Pracovní výstup. DHV, JMK, Brno 2003

Výsledky studie o příjezdovém cestovním ruchu do ČR, 2002. ČCCR, Praha 2003

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY ALOKACE REGIONÁLNÍCH VÝDAJOVÝCH PROGRAMŮ

Ing. Markéta ŠUMPÍKOVÁ, Ph.D.¹,
Ing. Beáta MERIČKOVÁ, Ph.D.²,
Doc. Dr. JUDr. Jan HEJDA³

Tento příspěvek vznikl za finančního přispění Grantové agentury ČR, projekt č. 402/03/1221.

Abstract

The absorption capacity is an up-to-date problem in all newly accessing countries. The paper discusses the absorption capacity determinants and brings empirical evidence of the ability of the Czech legal bodies to draw money from the public expenditure programmes, especially from the EU funds.

Abstrakt

Příspěvek se v první části zabývá problematikou vymezení absorpční kapacity a jejími determinantami na straně poptávkové a podrobněji na straně nabídkové. V druhé části jsou prezentovány empirické důkazy o absorpční kapacitě ekonomických subjektů, které jsou oprávněnými žadateli o podporu v rámci vybraných veřejných výdajových programů.

Klíčová slova: absorpční kapacita, poptávková strana, nabídková strana, veřejné výdajové programy, EU fondy, operační programy

Key words: absorption capacity, supply side, demand side, public expenditure programmes, EU funds, operational programmes

1. ABSORPČNÍ KAPACITA

Na úvod si uveďme citaci z publikace OECD, kde se jasně hovoří o významu absorpční kapacity pro plné využití všech přínosů, které jsou spojeny s možnostmi čerpání strukturálních fondů EU.

„Two essential requisites need to be systematically pursued so that the Czech Republic can draw full benefit from structural funds and these are linked to recommendations presented above: adequate information dissemination and capacity building in local

¹ Ing. Markéta Šumpíková, Ph.D., Vysoká škola ekonomická, Fakulta managementu, Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, ČR, tel.: +420-384-417259, e-mail: sumpik@fm.vse.cz.

² Ing. Beáta Meričková, Ph.D., Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, SR, tel.: +421-48-4152776, e-mail: beata.merickova@umb.sk

³ Doc. Dr. JUDr. Jan Hejda, Vysoká škola ekonomická, Fakulta managementu, Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, ČR, tel.: +420-384-417225, e-mail: hejda@fm.vse.cz.

government and civil society for the conception and implementation of development projects.“ [OECD 2003/2, p. 58].

Absorpční kapacitu pro účely této studie budeme chápat jako schopnost ekonomických subjektů⁴ plně využít účelným a efektivním způsobem finanční prostředky alokované z evropských fondů. Tato kapacita je nezbytná pro to, aby finanční zdroje alokované z rozpočtu EU pro Českou republiku maximálně přispěly k ekonomické a sociální soudržnosti.

Na základě zkušeností z předchozích etap provádění politiky hospodářské a sociální soudržnosti dospěla Evropská komise (EC) k závěru, že jednotlivé státy mají omezenou kapacitu účelně a efektivně absorbovat externí investiční pomoc. Schopnost absorpce byla povýšena na novou podmínkou v alokaci evropských fondů. Ukazuje se, že omezující faktory existují jak na straně nabídky, tak na straně poptávky. Absorpční kapacita na straně poptávky znamená skutečnou schopnost ekonomických subjektů generovat přijatelné projekty. Vedle toho existují přinejmenším tři determinanty absorpční kapacity na straně nabídky. Jsou to:

- **Makroekonomické podmínky** - ovlivňují absorpční kapacitu tím, že v pravidlech poskytování SF/CF je určeno, že horní hranice pro prostředky ze strukturálních fondů a Kohezního fondu je 4% HDP příslušného státu. V této souvislosti můžeme zavést pojem makroekonomická absorpční kapacita, vyjadřující schopnost daného státu, resp. společnosti na jedné straně vstřebat celou výši možné podpory odpovídající až 4% HDP (ČR má v současné době problémy s alokací 1% HDP) a na druhé straně schopnost společnosti být závislý na externí pomoci v fondů EU jen do této výše.
- **Finanční podmínky** – ovlivňují absorpční kapacitu ve smyslu schopnosti spolufinancovat programy a projekty podporované z EU, plánovat a garantovat příspěvky z několikaletých národních rozpočtů a zajišťovat tyto příspěvky od jednotlivých partnerů (státu, regionálních a místních orgánů, soukromých subjektů) zainteresovaných na programu nebo projektu. V této souvislosti můžeme hovořit o finanční absorpční kapacitě.
- **Administrativní podmínky** – ovlivňují absorpční kapacitu prostřednictvím schopnosti a dovednosti centrálních, regionálních a místních orgánů připravit vhodné plány, programy a projekty v potřebném termínu, dohodnout se na jednotlivých programech a projektech, zajistit koordinaci mezi hlavními partnery, zvládnout administrativní požadavky, podávání zpráv (reporting), financovat a dohlížet na implementaci takovým způsobem, aby bylo v maximální možné míře zamezeno vzniku odchylek od plánů. Můžeme hovořit o administrativní kapacitě, která je determinována strukturou celého implementačního systému a jeho fungováním (uváděním pravidel do praxe, tj. operacionalizací pravidel). Administrativní kapacita je výslednicí struktury, lidských zdrojů, systémů a nástrojů. *Strukturací* rozumíme jasné rozdělení odpovědností a úkolů jednotlivým organizacím nebo v jejich rámci jednotlivým odborům či oddělením a kontrolním či podpůrným institucím, jako jsou monitorovací výbory, auditoři, partneři, apod.

⁴ Za ekonomické subjekty jsou zde považovány všechny subjekty veřejného i soukromého sektoru tedy včetně samosprávných krajů, obcí.

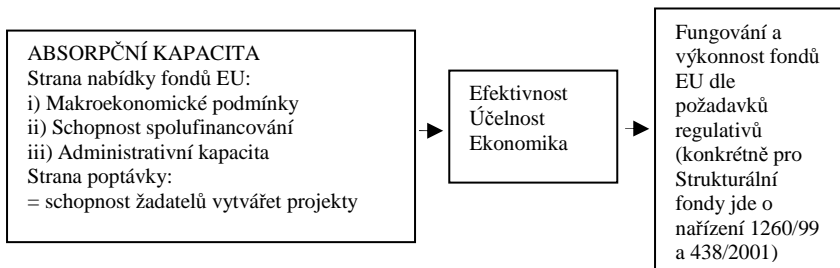
Toto rozdělení vychází z rozsahu úkolů požadovaných evropskými fondy a zahrnuje programování, implementaci, řízení, hodnocení a monitoring, finanční řízení a kontrolu. Za pojmem *Lidské zdroje* se skrývá schopnost detailně stanovit úkoly a odpovědnosti na úrovni popisu práce, odhadnout počet a kvalifikaci jednotlivých pracovníků a zajistit jejich nábor. Zajištění dostupnosti zkušených, kvalifikovaných a motivovaných pracovníků je klíčovým faktorem úspěchu v řízení každého veřejného výdajového programu. *Systémy a nástroje* hovoří o dostupnosti nástrojů, metod, příruček, manuálů, systémů, postupů, formulářů, apod., které umožní organizacím transformovat latentní znalosti (implicitní, tiché, skryté v hlavách jednotlivých lidí) do znalostí a vědomostí, které mohou být sdělovány a používány i v jiných organizacích.

Požadavky na administrativní kapacitu se různí podle toho, v jaké fázi se realizace politiky/programu nachází (policy life cycle). Realizace politiky či programu má obecně tyto fáze: řízení, programování, implementace, monitoring a hodnocení, finanční řízení a kontrola.

Fungování a výkonnost evropských fondů, tj. míru v níž jsou evropské fondy řízeny účelně a efektivně, lze považovat za průřezovou proměnnou závislou na absorpční kapacitě jak na straně nabídky, tak na straně poptávky. Absorpční kapacita vede k vysoké výkonnosti evropských fondů pouze tehdy, pokud jsou plně brány v potaz ekonomika činností, jejich účelnost a efektivnost [Wright a Nemeč 2003].

Poznámky uvedené výše lze nyní shrnout pomocí následujícího schématu:

Obrázek 1. Propojení mezi absorpční kapacitou, ekonomikou, účelností, efektivností a výkonností fondů EU

Fungování strukturálních fondů nelze v kandidátských zemích měřit přímo, nicméně některé poznatky o fungování budoucího systému lze odvodit jednak z fungování předvstupních nástrojů, které se v současné době v těchto zemích uplatňují (Phare ESC, ISPA, SAPARD), a jednak z připravenosti implementačního systému strukturálních fondů a Kohezního fondu (dále jen SF/CF).

Ve všech nově přístupujících zemích jsou očekávány vážné problémy s absorpční kapacitou. Zčásti je tato obava vyjadřovaná i EC založena na předchozích zkušenostech. Například Rakousko zaznamenalo zejména v prvních letech po svém přistoupení vážné problémy s alokací zdrojů z SF/CF. Zkušenost České republiky s implementací předvstupních fondů (zejména SAPARD a ISPA) jsou podobné.

S ohledem na kritéria ovlivňující absorpční kapacitu SF/CF lze konstatovat, že výkonnost české ekonomiky umožňuje čerpat větší podporu z evropských fondů, než která je plánována pro období let 2004 – 2006 (pouze 1% HDP). Zdá se, že schopnost spolufinancovat programy a projekty z národních veřejných zdrojů je pro roky 2004 až 2006 zajištěna, otázníkem ovšem zůstává zapojení soukromého sektoru, neboť administrativní náročnost může převážit výhody z realizace podporovaných projektů.

Na základě výsledků našeho rozsáhlého výzkumu považujeme v současné době administrativní kapacitu (tj. schopnost řídit SF/CF v souladu s příslušným legislativním rámcem) a schopnost připravit projekty za hlavní překážky ve využívání evropských fondů. V dalším textu se věnujeme především těmto bariérám.

Z široké škály oblastí definovaných pro podporu z předvstupních fondů a pěti oblastí definovaných operačními programy pro podporu ze SF v České republice jsou do analýzy zahrnuty následující tři sektory: regionální rozvoj, rozvoj lidských zdrojů, průmysl a podnikání. Vynechali jsme rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, infrastrukturu (dopravní a životní prostředí) a rovněž program ISPA a Kohezní fond.

Následující analýza je založena na třech rozsáhlých výzkumech. První z nich probíhá už od roku 2003 v rámci vědeckovýzkumného projektu GA ČR (projekt č. 402/03/1221). Předmětem tohoto výzkumu jsou předvstupní fondy, strukturální fondy a regionální veřejné výdajové programy v České republice. Druhý výzkum, zahrnující Irsko, Portugalsko, Španělsko a Německo se zvláštní pozorností zaměřenou na nové spolkové země, byl proveden společností NEI pro Evropskou komisi (konkrétně pro European Commission Regio Directorate General (EC DG Regio a pro EC DG Enlargement) v roce 2002. Třetí výzkum je v současnosti prováděn konsorciem ECORYS ve všech českých regionech NUTS II a NUTS III pro Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Tento výzkum začal na podzim roku 2003 nebyl dosud dokončen, nicméně některé dílčí výsledky již byly zveřejněny.

2. STRANA NABÍDKY – ADMINISTRATIVNÍ KAPACITA

Rada EU vyjádřila svůj zájem ohledně identifikace administrativní kapacity kandidátských zemí v roce 2001 a definovala množství problémů, které je třeba vyřešit v několika kandidátských zemích v souvislosti s přípravou na SF/CF. Jedním z těchto problémů byly nedostatečně definované odpovědnosti v souvislosti s programováním a řízením fondů EU, které by jasně odrážely požadavky Nařízení Rady (EC) 1260/99. Tento a mnoho dalších problémů (vztahujících se k implementaci 1260/99 a následně i 438/2001) byly o dva roky později zjištěny v obou výzkumech provedených naším týmem a konsorciem ECORYS.

Řízení

Řídící orgány evropských fondů jsou obecně vytvořeny v souladu s postavením v národní hierarchii a s existujícími administrativními strukturami. Každá ze zemí zkoumaných ve výše uvedených studiích stanovila roli řídicího orgánu jiným způsobem, který odráží administrativní struktury, plánovací postupy, rozložení sil a velikost země. Rozdíly v počtu operačních programů a rozdělení mezi sektorové a regionální operační programy jsou veliké mezi jednotlivými členskými i kandidátskými zeměmi. Obsazení jednotlivých řídicích orgánů zaměstnanci (počtem a kvalifikací zaměstnanců) je zřejmě jednou z nejcentralizovanějších oblastí v řízení všech veřejných výdajových programů. Počty zaměstnanců se v rámci jednotlivých řídicích orgánů výrazně liší v závislosti na

typu programu a rozdělení úkolů. V této oblasti neexistuje žádné obecné pravidlo a nařízení Evropské komise se lidských zdrojů týká pouze okrajově. Společným problémem jak v členských tak kandidátských zemích je schopnost najmout a udržet si vysoce kvalifikované zaměstnance s dobrými znalostmi v oblasti financí, práva a ekonomie. Tato schopnost závisí na atraktivitě vlády jakožto zaměstnavatele. Podle našeho výzkumu je tento problém společný jak pro centrální řídicí orgány na úrovni státní administrativy, tak i pro regionální a místní orgány.

Na základě výše uvedeného můžeme formulovat tyto závěry pro kandidátské země: neexistuje žádný obecný model pro organizaci a řízení veřejných výdajových programů a kandidátské země by měly být opatrné v přejímání jednotlivých modelů zvenčí, neboť podmínky, za kterých byly tyto modely ustaveny, jsou značně rozdílné. Lze hovořit o institucionální podmíněnosti ustanovených struktur zejména ve smyslu působení fenoménu „path dependency“ (závislost na předchozím vývoji).

Čím nižší počet programů tím jednodušší je řízení celého systému veřejných výdajových programů. Podle zkušeností z členských států je zvykem v kandidátských zemích navrhnout řízení strukturálních fondů v souladu s existující národní hierarchií a již existujícími administrativními strukturami. Stejný způsob je uplatňován i v případě před-vstupních fondů, neexistuje však žádný konkrétní důkaz (s výjimkou „běžné praxe“, „common practice“), že právě toto je ta neefektivnější cesta jak pro systém strukturálních fondů tak před-vstupních fondů, uvažíme-li minimálně vážné problémy s najímáním vysoce kvalifikovaných a motivovaných zaměstnanců.

Různé programovací a implementační úkoly (jako hodnocení, monitoring, poskytování informací a publicita) lze delegovat na specializované organizace nebo jednotky mimo řídicí orgán. Tento úkol mohou plnit tzv. zprostředkující subjekty nebo nezávislé soukromé právní osoby. V České republice je běžné, že zprostředkující subjekty jsou součástí státní správy nebo regionální samosprávy (jak v implementační struktuře strukturálních fondů, tak před-vstupních fondů) a hodnocení je zadáváno soukromým společností. Role zprostředkujících subjektů v implementační struktuře strukturálních fondů a před-vstupních fondů je klíčová nejen v řídicím a programovacím procesu, ale i v implementaci programu, zejména na úrovni projektů (viz níže).

Programování

Celý programovací proces je náročný na lidské zdroje bez ohledu na to, zda probíhá v členských zemích nebo kandidátských. Sestavení programu může trvat i více než 1,5 roku. Český Národní rozvojový plán a jeho operační programy s programovými dodatky se vytváří už bezmála 6 let, a přesto v době vstupu ČR do EU nebyla veřejně k dispozici celá řada důležitých dokumentů.

V průběhu posledních 2 let jsme monitorovali publicitu programovacích dokumentů Strukturálních fondů v ČR. Soustředovali jsme se na dokumenty, u kterých jsme předpokládali, že jsou klíčové pro potenciální žadatele o projekty. Přehled o 28 sledovaných dokumentech poskytuje následující tabulka (údaje jsou z přelomu dubna 2004). Dokumenty měly být dostupné na oficiální web stránce SF (www.strukturalni-fondy.cz), kterou administruje Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Toto ministerstvo je centrální řídicí orgán Rámce podpory Společenství, což znamená že kompletně řídí použití SF v ČR.

Z důvodu poměrně nízké publicity dokumentů na výše uvedené web stránce jsme rozšířili vyhledávání také na internetové stránky ministerstev, které plní funkce řídicích orgánů jednotlivých operačních programů. Konkrétně šlo o Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo životního prostředí (+ Ministerstvo dopravy), Ministerstvo průmyslu a obchodu. Zjistili jsme, že některé dokumenty jsou zveřejněny pouze na stránkách věcně příslušných ministerstev. Pro potenciálního žadatele, který se zcela přesně nevyzná v problematice a neví, že by bylo možné některé dokumenty hledat na stránkách řídicích orgánů jednotlivých operačních programů, to může znamenat ohrožení jeho schopnosti stanovit vhodnou strategii a včas si připravit projekt.

Tabulka 1. Dostupnost klíčových dokumentů pro čerpání SF v ČR**

	SROP	OP RLZ	OP PP	OP I	OP RVMZ	JPD 2	JPD 3
Operační program – Je zveřejněná verze schválená Evropskou komisí?	Finální oficiální česká verze, schválená EC z 12/2003	n. a.*	Finální oficiální česká verze, schválená EC z 12/2003	Finální neoficiální česká verze, schválená EC z 12/2003	Ještě nebyla schválená EC Návrh z 12/2003	Finální oficiální česká verze, schválená EC z 12/2003	Návrh z 02/2003
Programový dodatek	Návrh z 03/2004	n. a.	Návrh z 12/2003	Návrh z 02/2004	n. a.	Návrh z 03/2004	n. a.
Operační manuál	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Příručka pro žadatele	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.

EC = Evropská komise, OP = operační program, SROP = Společný regionální operační program, OP RLZ = Operační program rozvoj lidských zdrojů, OP PP = Operační program průmysl a podnikání, OPI = Infrastruktura, OP RVMZ = Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, JPD 2 = Jednotný programový dokument pro Cíl 2, JPD 3 = Jednotný programový dokument pro Cíl 3.

*) na internetových stránkách Ministerstva sociálních věcí byla v dané době k dispozici neschávená verze z 02/2003.

** JPD 2 a 3 je určen pouze pro Prahu, ostatní programy jsou určeny pro všechny české regiony NUTS II s výjimkou Prahy.

Zdroj: České operační programy, NRP na www.strukturalni-fondy.cz a internetových stránkách příslušných ministerstev určených za řídicí orgány operačních programů.

Z výše uvedené tabulky je vidět, že z 28 sledovaných dokumentů jich bylo měsíc před vstupem do EU k dispozici pouze 10, přičemž některé z nich byly ještě z února 2003. Z toho vyplývá, že ekonomické subjekty neměly ani nejmenší šanci připravit si kvalitně projekty dopředu, a tím zlepšit absorpční kapacitu. Standardně používaný odstup 30 – 60 dní mezi výzvou k podávání projektů a předkládáním žádostí nebude pravděpodobně v řadě případů stačit na vypracování kvalitních projektů.

Další determinantou administrativní kapacity je realizace principu partnerství v praxi, a s tím související přizpůsobování strategií, cílů a priorit představám partnerů přizvaných ke tvorbě programů, a dále míra podléhání politickým tlakům a přáním. Toto se považuje za jednu z nejnáročnějších činností v celém procesu implementace programu. Jednotlivé zainteresované strany budou mít zájem financovat z programu maximum svých zájmů.

Dalším problémem v programovacím procesu je vytvoření spolehlivých ukazatelů pro programování. Toto je trvalým problémem i pro řídicí orgány v mnoha členských zemích, přestože již mají za sebou zkušenosti s řízením dvou předchozích období strukturálních fondů. Jak v členských tak v kandidátských zemích je náročné navrhnout

ukazatele, které by byly použitelné, měřitelné a smysluplné, následně kvantifikovatelné a vzájemně konzistentní.

Z výše uvedených výzkumů dále vyplývá, že zahrnutí zprostředkujících subjektů do procesu programování se může odrazit ve vyšších nárocích na koordinaci jednotlivých partnerů. Během programovacího procesu u Strukturálních fondů v České republice vedla tato praxe ke komplikacím v hledání správných zprostředkujících subjektů a jejich postavení a úkolů v implementační struktuře. Důkaz můžeme nalézt ve SROP, kde původně uvažované regionální rozvojové agentury byly nahrazeny sekretariáty regionálních rad soudržnosti ještě v komplikované sestavě s krajskými pobočkami Centra pro regionální rozvoj MMR. V této souvislosti je třeba podotknout, že regionální rozvojové agentury jsou jedněmi z mála regionálních aktérů, které mají nadprůměrné zkušenosti v problematice EU fondů, a to v porovnání s jinými poradenskými společnostmi a pravděpodobně i v porovnání s regionálními implementačními strukturami (další informace o působení RRA v ČR viz OECD (2003), str. 70 – 71, Národní akční plán (2004), str. 33).

Dalším důkazem je OP PP, kde agentura CzechIndustry, která měla být původně jedním ze zprostředkujících subjektů, byla integrována do CzechInvestu, čímž automaticky přešla role zprostředkujícího subjektu z CzechIndustry na CzechInvest. Operační program RLZ také zaznamenal bouřlivý vývoj zprostředkujících subjektů.

Důsledky vyplývající pro kandidátské země lze shrnout v následujícím odstavci. Program nebude efektivní, bude-li napsán za ministerským nebo krajským úřednickým stolem [viz Šumpíková 2003]. Základním předpokladem úspěšného programu je široká podpora a pocit souzáležitosti a odpovědnosti jednotlivých stran. Klíčovým momentem v přijetí programu je partnerství, které se může vyskytovat od konzultací v omezené skupině partnerů (dotazování se partnerů na jejich názor na návrh programu) k plnohodnotnému a rozsáhlému partnerství, zahrnujícímu sociální a regionální partnery, politiky a nestátní organizace. Na druhé straně partnerství logicky vyžaduje mnohem vyšší úroveň koordinace a komunikace než ministerský stůl. Základem pro partnerství je Monitorovací výbor, který tvoří standardní součást jakékoli implementační struktury před-vstupních a strukturálních fondů.

Implementace

Z výzkumů vyplývá, že administrativní struktura implementování před-vstupních a strukturálních fondů může být značně komplikovaná. Obyčejně je používán následující model: řídicí orgán poskytuje informace o politice a pravidlech EU, propaguje používání příruček a procedurálních materiálů, monitoruje, hodnotí a provádí finanční kontrolu. Větší část implementace programu je obyčejně delegována na nižší instituce, které stojí mezi řídicím orgánem a konečnými příjemci a které jako první přijímají jednotlivé žádosti, analyzují je a doporučují zlepšení. Rovněž jsou zodpovědné za různé úkoly počínaje hodnocením, výběrem a monitorováním spolufinancovaných projektů a konče vydáváním osvědčení o výdajích či přípravou různých zpráv pro vyšší složky řízení a monitoringu.

Zprostředkující subjekty tudíž představují klíčový faktor pro efektivnost a úspěch programu. Vedle různých agentur a orgánů mohou jako zprostředkující subjekty vystupovat i ministerstva, konkrétně jejich vybrané odbory (viz např. OP RLZ). Ve

sledovaných zemích tento systém často koliduje s víceúrovňovým implementačním systémem, ve kterém jsou jednotlivé úkoly delegovány z jedné úrovně na druhou.

Počet zprostředkujících subjektů se liší mezi jednotlivými před-vstupními a strukturálními fondy, jednotlivými operačními programy a jednotlivými zeměmi. Jejich počet může snadno dosahovat 30 až 40 na jeden operační program a jak ukazuje náš výzkum, podobná situace je i u předvstupních fondů. Ve SROP existuje 26 zprostředkujících subjektů (13 sekretariátů výboru regionálních zástupců, 13 regionálních kanceláří Centra pro regionální rozvoj + ústředí CRR). V OP PP můžeme nalézt 37 zprostředkujících subjektů: 13 regionálních kanceláří CzechInvestu + ústředí CI, 8 kanceláří Českomoravské záruční a rozvojové banky, a.s. (5 regionálních poboček + 1 regionální kancelář + 1 informační centrum + 1 centrála), 1 centrála agentury CzechTrade + 13 regionálních informačních míst (to je většinou představováno obchodními komorami v každém samosprávném regionu NUTS III), 1 centrála České energetické agentury.

Ze studie NEI i z našeho výzkumu vyplývá, že existují rozdíly mezi sektorově a regionálně orientovanými zprostředkujícími subjekty. V případě implementace sektorových operačních programů je ve sledovaných zemích běžné, že roli zprostředkujících subjektů plní národní rozvojové agentury, agentury zaměřené na příliv zahraničních investic, agentury cestovního ruchu a rozvojové banky. V případě regionálních operačních programů mohou být implementačními orgány města a obce, sdružení obcí a občanské společnosti, jako jsou regionální rozvojové agentury, rozvojová sdružení a jiné neziskové organizace.

Monitoring a hodnocení

V souladu s Článkem 35, 1260/99 je Monitorovací výbor nejvyšší rozhodovací orgán v každém operačním programu, jednotném programovém dokumentu (SPD, Single Programming Document) nebo Rámci podpory Společenství (CSF, Community Support Framework). Celkový počet monitorovacích výborů je přímo úměrný počtu operačních programů a pohybuje se od 7 (Irsko) do 25 (Španělsko). V České republice bylo ustaveno 8 monitorovacích výborů pro Strukturální fondy: jeden monitorovací výbor pro Národní rozvojový plán, 5 výborů přiřazených jednotlivým operačním programům a 2 pro SPD.

Jak ukazují naše výzkumy a výzkumy NEI, mají monitorovací výbory tendenci mít spíše formální a politickou povahu. Účast různých ministerstev, sociálních a regionálních partnerů a nestátních organizací vyžaduje důkladnou přípravu na vedení schůzek a jednání. Vzhledem ke své struktuře je identifikace členů monitorovacích výborů citlivý a časově náročný proces.

Monitorovací úkoly lze posílit monitorovacím informačním systémem založeným na výpočetní technice, tyto systémy však nebyly plně implementovány ani v členských, ani v kandidátských zemích, ve kterých probíhal výzkum. Každá země uplatňuje rozdílný model, i když ve všech byl vytvořen určitý typ centrálního monitorovacího systému. V České republice byl nově vytvořen Monitorovací systém strukturálních fondů (MSSF), jehož návrh byl oficiálně publikován na internetových stránkách dne 31. března 2004 (viz www.strukturalni-fondy.cz).

Ex-ante, mid-term a ex-post hodnocení jsou v menší či větší míře zadávány soukromým subjektům vybraným na základě tendru. Hodnocení může být prováděno soukromými poradci, univerzitami, nebo jednotlivými experty. Obecně se používá systém, kde řídící orgán Rámce podpory společenství sestaví „Terms of Reference“ a specifikuje hodnotící metodu, která má být použita, zatímco řídící orgány operačních programů kontrahují práci. České zkušenosti z předvstupních fondů ukazují, že podrobné hodnotící zprávy nejsou obvykle zveřejňovány a zprávy pro EK obsahují pouze objem prostředků alokovaných do jednotlivých oblastí (často ve struktuře, která neumožňuje srovnání s předchozími zprávami) a počet podpořených projektů (viz Výroční zpráva, systém hodnocení OMAS ve Phare, studie OECD). Místní nezávislé hodnocení není v kandidátských zemích ještě plně funkční, alespoň ne podle mezinárodních standardů.⁵ Hodnocení národních, regionálních a místních politik hraje důležitou roli nejen v procesu implementace programu, ale díky politickému životnímu cyklu i v přípravě programů v budoucnu.

Ze zprávy NEI vyplývá, že postavení monitorovacích systémů ve zkoumaných členských státech bylo často méně rozvinuté, než by se dalo předpokládat vzhledem k bohatým zkušenostem z řízení strukturálních fondů. Zkušenosti z implementace předvstupních a strukturálních fondů ukazují, že je těžké vytvořit systém, který by vyhovoval všem zúčastněným, byl spolehlivý a zároveň uživatelsky příjemný a aktuální. Fungování monitorovacího systému předvstupních fondů je otázkou monitorovacích odpovědností, které jsou pro každý předvstupní fond jasně přiděleny v rámci popisu práce, otázkou existence kvalifikovaných monitorovacích pracovníků pro každý fond a existence a plné využití fungujícího monitorovacího systému. Očekává se, že pracovníci MMR a CRR s největšími zkušenostmi z implementace předvstupních fondů se budou účastnit pouze při monitorování a kontrole, zatímco regionální rozvojové agentury byly z implementačního systému úplně vynechány (viz výše).

Finanční řízení a kontrola

Důležitost finančního řízení a kontroly v programovacím období 2004 – 2006 významně vzrostla ve všech zkoumaných členských státech, převážně z důvodu Nařízení č. 438/2001, které vedlo k oddělení platební agentury. Rozdělení úkolů a kompetencí mezi řídící orgán, platební agenturu a zprostředkující subjekt není vždy zcela zřejmé. Mezi hlavní úkoly platební agentury patří zejména řízení plateb z evropských fondů, předkládání certifikovaných žádostí o platby Evropské komisi, zpětné získávání prostředků, které mají být vráceny do fondů, poskytování předpovědí o předpokládaných výdajích Evropské komisi.

Ze zprávy NEI vyplývá, že fungování platebních agentur v jednotlivých zemích, ve kterých byl výzkum prováděn, je poměrně srovnatelné. Platební agentury byly ustaveny pro každý strukturální fond, platební agentura ERDF má tendenci být sloučena s platební agenturou Kohezního fondu a velmi často jsou umístěny v rámci příslušného ministerstva (ne tak v ČR, kde platební agentura ERDF byla zřízena v rámci MMR, zatímco platební agentura Kohezního fondu byla zřízena v rámci MŽP). Platební agentury pro ESF, EAGGF a FIGF byly v členských zemích, ve kterých byl výzkum

⁵ Jedním z dílčích kroků ke zlepšení situace je například nedávno dokončená analýza projektů (Společného) Fondu malých projektů podpořených ze CBC Phare, kterou si nechala zpracovat Delegace EC v ČR.

prováděn, povětšinou zřízeny v rámci příslušných ministerstev zodpovědných za program. V ČR je platební agentura ESF součástí MPSV a platební agentury EAGGF a FIG jsou zřízeny v rámci MZe.

Požadavek na zřízení systematických auditů odvozených z Nařízení 438/2001 vedlo k vytvoření útvarů vnitřního auditu, přinejmenším na vrcholu rozhodovací pyramidy. Tyto jednotky zpravidla zaměstnávají civilní pracovníky, kteří byli proškoleni v provádění auditu. Níže v příslušné hierarchii jsou většinou audity kontrahovány u soukromých společností.

Z výše uvedeného a z praxe před-vstupních fondů můžeme odvodit následující doporučení. Vytvoření platební agentury je bez sporu významný krok k lepšímu. Bez ohledu na společnou praxi uplatňovanou v členských státech může být pro kandidátské země výhodné soustředit aktivity do jedné platební agentury (samozřejmě pro země, které uplatňují model jednotného programovacího dokumentu). Je třeba dobře rozdělit úkoly mezi řídicí orgán a mezi interní a externí audit.

Existence postupů, které se uplatňují při vypořádávání s nesprávným finančním řízením, je ukazatelem schopnosti kandidátských zemí brát tuto oblast vážně. Zveřejňování záznamů o chybách finančního řízení a existence kompetentního a činného národního soudu a auditorů může rovněž sloužit jako ukazatel dobře zavedeného finančního řízení a kontroly, a to u jakéhokoli veřejného výdajového programu, nejen u evropských fondů.

V souvislosti s tématem našeho výzkumu jsme zjistili, že Zákon o veřejných zakázkách dosud ještě nebyl harmonizován s právem EU. Nový český zákon o veřejných zakázkách č. 40/2004 Sb. schválený Parlamentem ČR v prosinci 2003, který je účinný od 1. května 2004 je v některých částech v rozporu s právem EU.

3. SOUČASNÁ ABSORPČNÍ KAPACITA EVROPSKÝCH FONDŮ V ČR

Hodnocení současné situace je založeno na našem výzkumu, který proběhl ve vybraných regionech NUTS III, a na základě Národního akčního plánu (2004) vypracovaného na základě šetření ve všech 13 regionech NUTS II (s výjimkou Prahy) v listopadu 2003. Údaje pro analýzu strany poptávky byly získány z Národního akčního plánu (2004).

Nabídková strana v ČR

Nastavení implementačního systému strukturálních fondů na regionální úrovni stále probíhá, přičemž řada otázek dosud není vyřešena, jako například obsazení vysoce kvalifikovanými zaměstnanci. Průzkumy ukazují, že sekretariáty regionálních rad soudržnosti nejsou dostatečně připraveny na svoji roli promotérů projektů a jejich zkušenosti s implementací programů a projektů jsou relativně malé, pokud vůbec nějaké (pouze 1/3 respondentů má nějakou zkušenost s implementací evropských programů, především před-vstupních fondů). Podobný problém lze vysledovat i v regionálních pobočkách CzechInvestu, které jsou v současnosti obsazeny převážně absolventy. Ukazuje se, že potřeba určité pomoci či asistence se zvyšuje jak v nově ustavených orgánech, tak v již existujících, které se však musí potýkat s novými úkoly.

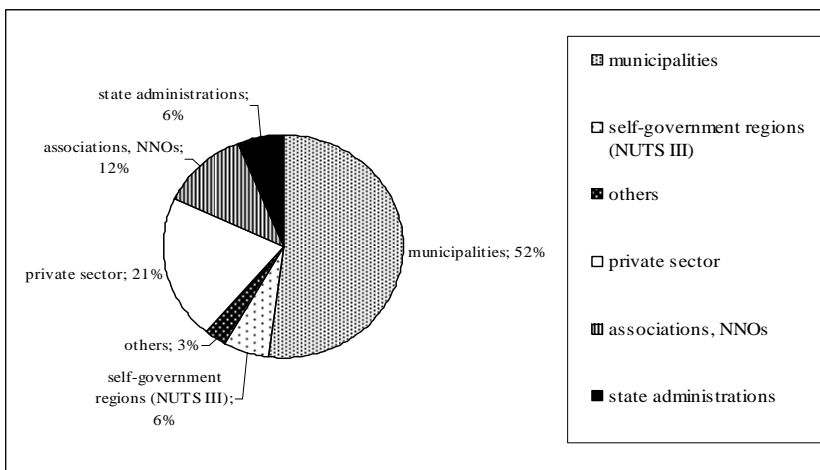
Vzhledem k očekávaným požadavkům je ve většině regionů NUTS II nedostatečná personální kapacita implementačních struktur vybraných operačních programů.

Akutní nedostatek informací a zkušeností byl vysledován v následujících oblastech: i) hodnocení projektů!, ii) příprava grantových schémat, iii) příprava výzev k podávání projektů a zadávání veřejných zakázek, iv) zpracování zpráv, v) finanční kontrola. Respondenti logicky vyjadřovali nedostatek zkušeností v úvodních aktivitách, jako i), ii), iii), protože to jsou fáze implementačního cyklu, v němž se právě nacházeli v době vyplňování dotazníků. Je vysoce pravděpodobné, že s postupem do dalších fází ze těžiště problémů přesune i do následujících úkolů, jako iv), v).

Poptávková strana v ČR

Analýza projektů, projektových cílů a vizí, která byla uskutečněna na podzim 2003, zahrnovala různé potenciální žadatele ze 7 regionů NUTS II (Cíl 2). Skladbu projektových návrhů podle jednotlivých respondentů ukazuje následující graf.

Obrázek 2. Struktura projektových návrhů podle respondentů

Pozn.: municipalities = obce, associations = neziskové organizace, NNO = nevládní neziskové organizace, self-government regions = kraje, state administrations = státní správa, private sector = soukromý sektor.
Zdroj: Národní akční plán, 2004.

Výzkum byl prováděn na několika úrovních: i) ministerské (na internetových stránkách MMR), ii) konsorcia Ecorys jako zpracovatele Národního akčního plánu, iii) regionální implementační úrovni včetně krajů (sekretariáty regionálních rad soudržnosti), iv) šetření v krajích a dalších institucích (regionální obchodní a hospodářské komory). Výzkum musel překonat řadu překážek, jako například obavu z ukradení projektového nápadu.

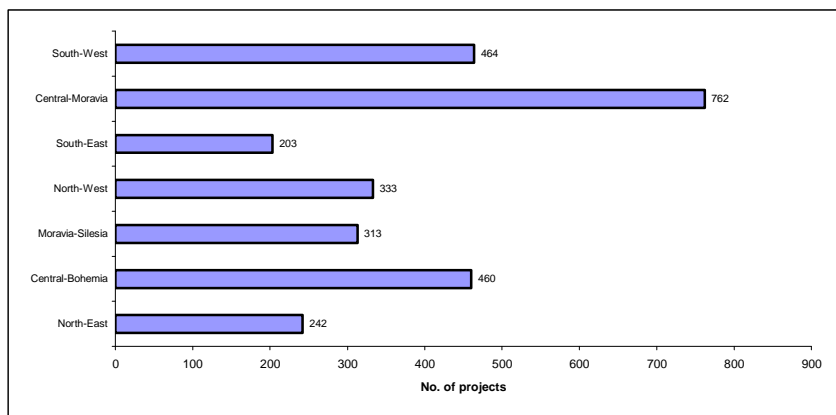
Regionální absorpční kapacita byla měřena počtem projektů v jednotlivých regionech NUTS II. Tento počet byl pravděpodobně ovlivněn selektivním procesem na úrovni

krajských projektových týmů (především v regionech Jihovýchod a Severovýchod). Bylo identifikováno celkem 2777 projektů v různém stadiu připravenosti, které byly uplatnitelné do SROP (61% z celkového počtu projektů), OP PP (22%) nebo OP RLZ (17%). Převaha projektů do SROP odpovídá struktuře respondentů, kterou z 52% tvořily města a obce. Počet soukromých (firemních) projektů byl vyšší než počet projektů města obcí pouze v NUTS II Střední Morava, konkrétně v NUTS III – Zlín, kde počet soukromých projektů byl dvakrát vyšší.

U měst a obcí existuje výrazný rozdíl v přístupu malých a velkých obcí a měst. Zatímco velká města mají většinou vysoce kvalifikované a zkušené zaměstnance, malé obce se spoléhají na externí poradce. Můžeme vysledovat viditelné rozdíly v regionální výkonnosti nestátních neziskových organizací (NNO) a rovněž rozdíly v projektových dovednostech mezi malými a velkými NNO. Důležitým problémem je, že NNO se často nedokáží vyrovnat s kvantifikací výsledků, přínosů a dopadů projektů. Vysvětlení pravděpodobně lze nalézt v předchozí zkušenosti s menšími nároky kladenými veřejnými výdajovými programy (zejména českými VVP), kde tento druh informací nebyl požadován ani v návrhu projektu ani při implementaci. Nižší počet soukromých (firemních) projektů pravděpodobně souvisí s následujícími skutečnostmi: i) významná část projektů bude směřována do grantových schémat spíše než přímo do opatření operačních programů, ii) nejasná situace v pravidlech upravujících veřejnou podporu, iii) nižší motivace a znalosti v souvislosti s předchozí poměrně omezenou podporou z VVP, zejména v cestovním ruchu, iv) strach ze zcizení myšlenky projektu.

Analytická věrohodnost těchto dat je ovlivněna následujícími faktory: i) šetření se zaměřovalo především na počet projektů a ne příliš na úroveň jejich připravenosti, ii) hlavním kritériem byla vhodnost ke spolufinancování ze strukturálních fondů, iii) výzkum nebral v úvahu ani proveditelnost, ani velikost projektů (tj. rozpočet a podíl spolufinancování). Analýza má proto spíše charakter expertního odhadu. Výsledky jsou zachyceny v následujícím grafu.

Obrázek 3. Počet navržených projektů za jednotlivé regiony NUTS II

Zdroj: Národní akční plán, 2004.

Absorpční kapacita ve smyslu schopnosti spolufinancovat projekty je těžko odhadnutelná ze získaných dat vzhledem k pravděpodobně nedostatečné znalosti jednotlivých respondentů o oblastech a podmínkách podpory ze strukturálních fondů. Toto nepochopení je zřejmé z mnoha infrastrukturních návrhů, které chtěli žadatelé předložit do Evropského sociálního fondu, případně požadování vyššího procenta podpory, než je přípustné. Z výzkumu je možné vyvodit pouze obecné trendy, jako například několikanásobně vyšší podíl infrastrukturních (tvrdých) projektů na rozdíl od neinfrastrukturních (měkkých), což pravděpodobně souvisí s vyšší účastí měst a obcí ve zkoumaném vzorku. Avšak připravenost projektů se zdá být vyšší u „měkkých“ projektů.

Další problém, který z výzkumu vyplynul, je velikost projektů – největší část projektů tvoří buď projekty malé (do 0,5 mil. EUR) nebo středně velké projekty (nad 5 mil. EUR), které z důvodu neexistence úspor z rozsahu vyžadují vyšší náklady a administrativu. Celková připravenost projektů je poměrně nízká a obecně nevyvážená (je lepší u infrastrukturních projektů měst a obcí a krajů). Ukázalo se, že očekávání předkladatelů o výši spolufinancování a podpoře aktivit jsou přehnaná.

Absorpční kapacita potenciálních předkladatelů je logicky ovlivněna jejich schopností předložit kompletní projektový návrh včetně aktivit, kvantifikovatelných výstupů, výsledků a dopadů. Tyto schopnosti jsou samotnými respondenty označovány jako nedostatečné. Na druhé straně je zřejmé, že schopnost připravit projekty je lepší mezi respondenty, kteří mají zkušenosti z před-vstupních fondů. Nedostatek informací a především zkušeností a schopností je zřejmý především v oblasti možností spolufinancování z několika různých zdrojů, dále ve finančním řízení, ekonomické a finanční analýze a v neposlední řadě i v know-how integrovaných projektů. Je zřejmé, že transformace teoretických znalostí získaných z manuálů a mnohých seminářů je náročná pro všechny respondenty.

ZÁVĚR

Závěrem lze zkonstatovat, že přestože byla spousta peněz vynaložena na zvýšení absorpční kapacity kandidátských zemí, je kapacita regionálních a místních implementačních struktur v ČR stále nedostatečná v porovnání s plánovanými finančními prostředky z EU. Připravenost operačních programů, programových dodatků a příruček pro žadatele je zpožděna a pravděpodobně způsobí zpoždění a problémy v čerpání prostředků ze strukturálních fondů v celé republice.

Podobně neutěšená je situace je na straně žadatelů, kde vedle velkých měst a krajů existuje pouze malý počet zkušených a kvalifikovaných žadatelů a jejich partnerů. Podíl přijatelných projektů je výrazně vyšší v regionech, které mají zkušenosti s předvstupními fondy, případně pilotními operačními programy. Zájem o infrastrukturní projekty je několikanásobně vyšší než o neinfrastrukturní. Absorpční kapacita je zvláště nízká v oblasti rozvoje lidských zdrojů. Celková připravenost projektů pro strukturální fondy je nevyvážená a poměrně hodně nízká. Očekávání žadatelů o výši spolufinancování a podpoře aktivit jsou přehnaná.

POUŽITÁ LITERATURA A ODKAZY

Blažek, J. (2000). *The System of Czech Local Government Finances as a Framework for Local Development*. Prague: Department of Social Geography and Regional Development, Faculty of Science, Charles University.

Blažek, J. (2001). „Regional Development and Regional Policy in the Czech Republic: An Outline of the EU Enlargement Impacts“. In *Informationen zur Raumentwicklung*, Vol. 11/12.2001.

Council of the EU (2001). „Regional Policy and Co-ordination of Structural Instruments of Enlargement Negotiations.“ In *Information Note on Chapter 21: 7*.

De Rynck, P. (2002). "Local Partnerships in the Czech Republic." Department of Business and Public Administration, Ghent University College, paper delivered to an OECD LEED seminar held in Cesky Krumlov, Czech Republic.

Jednotný programovací dokument pro Cíl 2 pro Prahu (JPD2),

Jednotný programovací dokument pro Cíl 3 pro Prahu (JPD3).

Klazar, S., Krbová, J., Pavel, J., Šumpíková, M. (2003) „Regional public expenditure programmes, regional competitiveness – Czech experience.“ In Kol. (ed.) *Open Minds Conference 2003*. Lodz, Poland: 45-49.

Kuvíková, H.: Úloha neziskových organizací v procese transformácie verejného sektora. In: Problémy transformácie verejného sektora: Zborník referátov z vedeckej konferencie. Banská Bystrica: EF UMB, 1996. ISBN 80-88825-67-9.

Ministry for Regional Development (1999). „Preparation of the Czech Republic for the Implementation of EU Cohesion Policy from the Year 2000.“

Ministry for Regional Development (2002). „Regional Policy and Preparation for Structural Funds.“ Prague.

Ministry for Regional Development (2004). „National Development Plan.“ Prague.

Ministry of Industry and Trade (2003). „Operational Programme, Industry and Enterprise.“ Prague.

Ministry of Interior of the Czech Republic (2002). „Public Administration Reform in the Czech Republic.“ Prague.

Ministry of Labour and Social Affairs (2002). „Operational Programme for Human Resources Development.“ Prague.

Ministry of the Environment of the Czech Republic (2001). „State Environmental Policy.“ Prague.

Nemec, J. - Berčík, P. - Šagát, V. - Vítek, L.: Decentralisation and Quality of Governance: Selected Issues from the Czech and Slovak Republic. EGPA Annual conference, Potsdam, 2002.

Nemec, J., Berčík, P., Šagát, V., Vítek, L. (2002). „Selected Issues from the Czech and Slovak Republic.“ In *Decentralisation and Quality of Governance EGPA Annual conference*. Potsdam.

Nemec, J., Šumpíková, M., Pavel, J., Krbová, J. (2003). „Public expenditure programmes on regional level: the scope, scale and the effectiveness“. IASIA annual conference. Miami, USA. Published on: <http://www.iiasiasa.be/schools/aeconf/miami/aepapers/VInemec.pdf>.

OECD (2003/1). „Regional Competitiveness Policies.“ Paris, France: OECD Publications.

OECD (2003/2). „National Territorial Review of the Czech Republic: Assessment and Recommendations“, In OLIS cote GOV/TDPC(2003)20. Paris, France: OECD Publications.

Ochrana, F. 2002. Manažerské metody ve veřejném sektoru (teorie, praxe a metodika uplatnění). Ekopress, s.r.o., Praha, 2002. ISBN 80-86119-51-3.

Operační program Infrastruktura (OPI),

Operační program Průmysl a podnikání (OPPP),

Operační program Rozvoj lidských zdrojů (OP RLZ),

Operační program Rozvoj venkova a multifunkčního zemědělství (OP RVMZ),

Pavlinek, P. (1995). "Regional Development and the Disintegration of Czechoslovakia", In *Geoforum*, Elsevier. London, United Kingdom: Vol. 26, No. 4: 351-372.

Rektořík, J. a kol. 2002. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Ekopress, s.r.o., Praha, 2002. ISBN 80-86119-60-2.

Společný regionální operační program (SROP).

Šumpíková, M., Potluka, O. (2003). „The use of EU funds for self-government regions development.“ In *Acta Facultatis Aerarii Publici*, No. 3, University of Matej Bel. Banská Bystrica, SK: 149-158.

Šumpíková, Markéta – Potluka, Oto – Krbová, Jana: Microeconomics of Growth and Development – What is the Role of Multi-level Co-operation in Regions?, 59th IIPF kongres “Public finance and financial market”, Praha, CZ, 2003, Sborník abstraktů str. 218. CD-ROM. ISBN 80-245-0545-2.

The Centre for Foreign Assistance in the Ministry of Finance of the Czech Republic (2001) „Czech Annual Report of the PAF Implementation.“

Vítek, L. (1999). „Welfare State Development during the Transition: The Czech Republic Case.“ In Eds. Joanne Caddy, Jak Jabes, *Improving Relations Between the Administration and the Public*, NISPAcee, SK: 386-407.

Vítek, L.: Welfare State Development during the Transition: The Czech Republic Case. In: *Improving Relations Between the Administration and the Public*, ed. Joanne Caddy, Jak Jabes. NISPAcee, Slovakia, 1999, str. 386-407. ISBN 80-967616-9-2.

Wright, G. , Nemeč, J. 2003. Management veřejné správy. Teórie a praxe. Ekopress, (NISPAcee), 2003. ISBN 80-86119-70-X.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZROJŮ:

Český statistický úřad: www.czso.cz.

CzechInvest: www.czechinvest.cz.

Vláda ČR: www.vlada.cz.

Ministerstvo pro místní rozvoj. www.mmr.cz.

Ministerstvo zemědělství: www.mze.cz.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: www.msmt.cz.

Ministerstvo financí: www.mfr.cz.

Ministerstvo zahraničních věcí: www.mzv.cz.

Ministerstvo průmyslu a obchodu: www.mpo.cz.

Ministerstvo práce a sociálních věcí: www.mpsv.cz.

Ministerstvo životního prostředí: www.env.cz.

Ministerstvo dopravy: www.mdcr.cz.

STRATÉGIA REGIONÁLNEJ POLITIKY SLOVENSKA PO VSTUPE DO EÚ

Doc. Ing. Jozef TVRDOŇ, Ph.D.

*Ekonomická univerzita, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja,
Dolnozemskej cesty 1, 852 19 Bratislava, Slovenská republika,
E-mail: tvrdon@dec.uniba.sk*

Anotácia

Príspevok je zameraný na stratégiu regionálnej politiky Slovenska v podmienkach vstupu do Európskej unii. Kritérium selekcie pre obsah príspevku je konkurencieschopnosť regiónov tak, ako ju ponímajú kohézne reporty EÚ. V príspevku sa vychádza zo skúseností krajín EÚ s voľbou stratégie regionálnej politiky a budovaním inštitucionálneho rámca pre jej realizáciu. Z faktorov, ktoré v podmienkach ekonomiky Slovenska budú najvýraznejšie ovplyvňovať dynamiku konkurencieschopnosti sú v príspevku rozobraté dva faktory: ľudský potenciál a dostupnosť regiónu. Vzhľadom na dôležitosť „nehmotných“ faktorov všeobecne a dôležitosť budovania administratívnych kapacít a fungovania verejnej správy v prevstupovom a povstupovom období na Slovensku zvlášť, rozoberáme aj túto otázku.

Kľúčové slová

stratégia regionálnej politiky, konkurencieschopnosť regiónov, lokalizačná politika, rastovo-egalizačný scenár regionálneho rozvoja, ľudský potenciál, regionálna dostupnosť, kvalita verejnej správy

Resume

This document is focused on regional strategy of Slovak Republic in condition of access into European Union. In the contribution we used selection by regional competitiveness from cohesive report of European Union. We are outgoing from European Union countries skills with regional strategy willing and building up institutional scope for its realization. The most important factors in the Slovak area competitiveness are as following: human potential and accessibility of region. We occupy ourself with importance „incorporeal“ factors, importance of build up administration capacity and function of public executive in before access and after access period into European Union.

1. ÚVOD

Vplyvom predvstupového procesu a najmä členstvom v EU sa v ekonomike Slovenska výrazne dostala do popredia otázka regionálnych egalizačných a rastových problémov.

Rozsah predkladaného príspevku umožňuje vo vecných i systémoch otázkach koncentrovať sa iba na vybraný okruh faktorov. Kritérium selekcie pre obsah príspevku je *konkurencieschopnosť regiónov* tak, ako ju ponímajú kohézne reporty EÚ a faktory

rastu konkurencieschopnosti zaostávajúcich regiónov tak, k akým dospeli relevantné teoretické koncepcie regionálneho rozvoja.

Konkurencieschopnosť je podľa Európskej komisie definovaná ako schopnosť podnikov, priemyselných odvetví, regiónov, krajín a nadnárodných regiónov – vystavených medzinárodnej súťaži - generovať relatívne vysoký dôchodok a úroveň zamestnanosti.

Štyri faktory - regionálna štruktúra, inovačná aktivita, regionálna dostupnosť a kvalifikácia pracovných síl - v štatistickom meraní vysvetľujú dve tretiny variácií v HDP/obyv. medzi regiónmi EÚ. V analytických štúdiách EÚ sa kladie nový dôraz na menej viditeľné, ťažko kvantifikovateľné faktory (najmä z hľadiska efektívnosti):

- efektívne fungovanie verejnej správy,
- rozsah a efektívnosť produkčných služieb,
- dostupnosť sociálnych zariadení,
- dominujúca podnikateľská kultúra,
- a iné aspekty inštitucionálnej štruktúry, ktoré tvoria priaznivé prostredie pre zmeny v hmatateľných faktorech.

Samozrejme, že pri zmenách regionálnych štruktúr prebieha množstvo navzájom previazaných procesov, ktoré majú horizontálnu celosložitú, ale zároveň aj regionálnu dimenziu. Z tých, ktoré v podmienkach ekonomiky Slovenska budú najvýraznejšie ovplyvňovať dynamiku konkurencieschopnosti sme pre príspevok vybrali dva faktory: ľudský potenciál a dostupnosť regiónu, vyjadrenú infraštruktúrnou vybavenosťou. Vzhľadom na dôležitosť „nehmotných“ faktorov všeobecne a dôležitosť budovania administratívnych kapacít a fungovania verejnej správy v prevstupovom a povstupovom období na Slovensku zvlášť, rozoberáme aj túto otázku. Skôr než sa uvedenými prístupmi a podmienkami pri realizácii regionálnej politiky v ekonomike Slovenska budeme zaoberať, uvedieme skúsenosti krajín EÚ s voľbou stratégie regionálnej politiky a inovačnými prístupmi pri budovaní inštitucionálneho rámca ako významného predpokladu pre realizáciu regionálnej politiky.

2. EURÓPSKE SKÚSENOSTI PRE VOĽBU STRATÉGIE

Relevantné štúdie (Davies –Hallet 2002, Lammers (2002), Paas (2003) poukazujú na základný rozpor konvergenencie kohéznych a kandidátskych krajín: proces postupného dobiehania európskeho priemeru na národohospodárskej úrovni a zväčšujúcej sa regionálnej divergencie vo vnútri menej rozvinutých krajín. Konvergenčné tendencie medzi krajinami existujú a sú silnejšie ako medzi regiónmi. (napr. konvergenčné tempo 2% znamená zníženie rozdielu v dôchodku o polovicu za 35 rokov). Rozšírenie EÚ tieto procesy ešte prehĺbia a z uvedených dôvodov je aktuálne hľadanie novej priestorovej rovnováhy v EÚ.

Periférna alebo centrálna poloha regiónu hrá dôležitú úlohu pre rastový proces regiónu (Niebuhr, 2001). Potvrďuje sa prepád úrovne v smere centrum periféria v európskom priestore ale aj vo vnútroštátnom regionálnom rozmere. Možno pozorovať (od 80tich rokov) že priemyselne štruktúry jednotlivých krajín sa začínajú odkláňať od európskeho

priemeru a narastá špecializácia ako aj koncentrácia výroby do jednotlivých lokalít (napr. doposiaľ rovnomerne rozložené výroby náročnej na prácu sa lokalizujú do regiónov s nízkymi mzdami). Úlohu pritom hrá poloha, dopravné náklady, economies of scale, špeciálne požiadavky u odvetví náročných na vedu a výskum.

Skúsenosti tzv. kohéznych krajín (Španielsko, Portugalsko, Grécko a Írsko) preukázali, že pre proces približovania je veľmi dôležitá *lokalizačná politika*, ktorá zabezpečuje makroekonomickú stabilitu a implementuje a stabilizuje trhovo konformné rámcové podmienky. Iba tak možno pritiahnúť priame zahraničné investície a využívať efektívne domáce zdroje. Skúsenosti tiež ukazujú, že *podporná politika zo ŠF nie je úspešná samočinne*, ale iba v podmienkach makroekonomickej stability a dobrej národnej lokalizačnej politiky. Objavujú sa aj úvahy o tom, či je racionálne vylúčiť rozvinutejšie regióny - ktoré sú nositeľom vyrovnávacieho procesu – z podpory (1). Niektoré štúdie dokonca upozorňujú, že kohézne krajiny sa príliš orientovali na regionálne intervencie, čím obmedzili rast v ich hlavných aglomeráciách a tým aj proces približovania k priemeru GDP krajín EU (prípád Španielska, Portugalska a čiastočne Grécka, verejné investície Írska boli naopak sústredené na národohospodárske dobiehanie).

Príklad Írska dáva veľa impulzov pre väzbu národohospodárskej stratégie a tvorbu regionálnych štruktúr. Investície do vzdelávania nie sú iba všeobecným postulátom, ale mali jasné odborové priority (orientácia na softvér, high – tech, vzdelanie) s ich regionálnym rozložením v podobe bakalárskeho štúdia (tzv. Fachhochschule, odborne zamerané vysoké školy).

Vzdelávanie sa tu stalo previazanou funkciou industriálnej politiky, politiky budovania infraštruktúry (jej odloženie na neskoršiu fázu rastu). Írsko tiež vynikajúco prepojilo priority pre čerpanie pomoci s národohospodárskou a regionálnou štruktúrnou víziou (s dopadom napr. na adekvátnu infraštruktúru „šitú na mieru“). Pre Slovensko sú dôležité najmä dva impulzy: väzba vzdelávacej politiky, kvalifikačnej štruktúry na politiku priemyselnú, poľnohospodársku, rozvoj turizmu , atď., ako aj schopnosť konsenzu rozhodujúcich politických síl a elít o prioritách a ich dôsledné presadzovanie. *Konzens elít, hlavných partnerov rozvojovej politiky* je mimoriadne dôležitý pre stabilitu rozvojového prostredia.

„Naša analýza je tiež relevantná pre kandidátske krajiny strednej Európy, kde úroveň národného HDP je výrazne pod priemerom EU – 15 a kde regionálne disparity v rámci každej krajiny sú často značné. Verejné investície sú pritom na nejaké obdobie limitované, aj v prípade, že tieto krajiny budú mať prospech zo Štruktúrnych a Kohézneho fondu. Politici musia urobiť ťažké rozhodnutie o priestorovej alokácii fondov a všeobecnej koncepcii rozvojovej stratégie. Hoci egalizačné úvahy vyžadujú dôraz politiky na rovnomerný regionálny rozvoj, politici v týchto krajinách by sa mali vyvarovať potenciálnym kompromisom medzi národným a regionálnym rastom. Môže to znamenať, že národná rozvojová stratégia by mala mať prioritu v začiatočnom štádiu dobiehania, kedy väčšia časť verejných investícií by mala byť koncentrovaná na najefektívnejšie projekty, z ktorých mnohé tendujú k lokalizácii v národných póloch rastu“ (Lammers (2002). Podobné analýzy bohatších členov EU zase ukazujú na značný efekt rozptylu, šírenia, prenášania rastu z rozvinutejších do zaostávajúcich regiónov (spread effect).

Tento širší rámec stratégie regionálnej politiky musí byť na základe empirického a teoretického výskumu sprevádzaný explicitnou regionálnou rozvojom konceptiou. Všeobecná zhoda je v tom, že sa má tak stať vzájomnou kooperáciou ekonomiky, vedy, vzdelávania a politikov na rôznych úrovniach. Najbližšie má k tomu koncepcia endogénneho rozvoja, ktorá stavia najmä egalizačný proces na racionálnu základňu : spočíva v koordinácii podnikateľských aktivít, tvorbe novej industriálnej zamestnanosti pomocou kvalifikovanej pracovnej sily, zodpovedajúcimi väzbami medzi verejnou správou, univerzitami, inštitúciami výskumu a rozvoja, inštitúciami podporujúcimi podnikateľské prostredie, finančná a iná podporná mobilizácia kapitálu a pod. (Steiner, M. (ed.) (2003).

Endogénne koncepcie – či už na národnej alebo regionálnej úrovni – zahrňujú špeciálne nástroje pre zlepšenie regionálnej ekonomiky, rastu konkurencieschopnosti MSP, podporu inovácií, zakladania nových podnikov, priťahovania nových aktérov do regiónov, rozvoj ľudských zdrojov a modernizáciu infraštruktúry. Endogénna koncepcia by mala byť sprevádzaná politikou medzinárodnej integrácie zameranej na export, medzinárodné networks a získavanie zahraničných fondov.

V koordinačnej úlohe regionálnej politiky vystupujú nové úlohy a metódy regionálnej politiky : úloha moderátora pri výmene skúseností a best practise, benchmarking, organizovanie networkov a klastrov, nové úlohy v oblasti regionálneho marketingu a manažmentu. Napr. v Rakúsku vznikla v súvislosti s organizovaním regionálnej kooperácie a využívanej ŠF funkcia regionálnych manažérov (v súčasnosti ich pôsobí 31).

3. ZÁKLADNÁ STRATÉGIA REGIONÁLNEJ POLITIKY SR DO ROKU 2010

Možno predpokladať, že časť prispôbovacích a konvergenčných procesov v štrukturálnych procesoch SR a EÚ (na úrovni NH i regiónov) prebehla už pred vstupom Slovenska do Európskej únie.

V štúdiách (Tvrdoň, J. (ed) (2002), (Buček, M. (ed) (2003), zameraných na dosah vstupu Slovenska do EÚ na rozvoj regiónov bola na základe analýzy výhod a nevýhod rôznych stratégií (scenárov) regionálneho rozvoja (t.j. adekvátnych politík) odporúčaná pre slovenské podmienky po vstupe SR do EÚ *rastovo – egalizačná stratégia*.

Vychádzame z toho, že podporná politika EU by mala v terajšom plánovacom období do roku 2006, ako aj v ďalšom predpokladanom období do roku 2012 sprevádzaná jasnou štátnou regionálnou politikou. Stratégia tejto politiky pre prvé obdobie by mala byť definovaná v Národnom rozvojovom pláne (National Development Plan).

Aj keď európska podporná politika – a tu treba zvlášť zdôrazniť, že je to iba politika dodatočná, podporná k domácim zdrojom - je už svojim poňatím egalizačná (podpora zaostávajúcich regiónov), pre slovenskú regionálnu politiku nastoľuje naliehavú otázku: v akom širšom koncepte realizovať európsku egalizačnú politiku a rešpektovať pritom uvedené skúsenosti konvergenčných a divergenčných procesov.

Rastovo – egalizačná stratégia regionálnej politiky by mala v našich podmienkach:

- podporiť a udržať v *raste regionálne centrá* (rozvinuté aglomerácie), ktoré sú rozhodujúcimi nositeľmi národohospodárskeho rastu a vytvárajú nielen rozvojové zdroje v ekonomike SR, ale vytvárajú aj prarastové prostredie pre egalizáciu zaostávajúcich regiónov; - *rastovo – egalizačná stratégia zameraná na regionálne centrá národohospodárskeho rastu, rozvinuté regióny*;
- v rámci egalizačného procesu odstraňovať negatívne dôsledky útlmu a adaptácie na nové trhové podmienky v zaostávajúcich regiónoch, spojené s podporou lokalizácie, revitalizáciou regiónov s deformovanou demografickou a profesijnou štruktúrou (hrozba sociálnej a ekonomickej degradácie a marginalizácie) - *rastovo – egalizačná stratégia zameraná na regionálne centrá v zaostávajúcich regiónoch*;
- *obe stratégie* by sa mali uskutočňovať *nerozptyľovým, koncentračným modelom*; prax regionálneho rozvoja dostatočne preukázala, že rozptyľovanie prostriedkov, „posýpanie“ priestoru investíciami sa môže zdať krátkodobým riešením, ale je neefektívnym riešením.

Vzhľadom na špecifické podmienky rozvoja jednotlivých regiónov v ekonomike Slovenska ich konkurencieschopnosť bude v zmysle teoretických predpokladov formovaná predovšetkým:

1. Využitím, reštrukturalizáciou a rozvojom produkčného potenciálu regiónov. Cieľom je podporovať tie podnikateľské aktivity, ktoré okrem využitia vlastných primárnych zdrojov regiónov sa budú orientovať najmä na rozvoj a zakladanie nových sofistikovaných výrobných oborov v priemysle a službách s vyšším podielom pridanej hodnoty a proexportným charakterom. V záujme ekonomickej a sociálnej stability regiónov podpora týchto aktivít by mala viesť k udržaniu a posilneniu odvetvovej diverzifikácie ekonomickej základne regiónov ako jedného z rozhodujúcich faktorov zvyšovania atraktivity regiónov pre zahraničných i domácich investorov.
2. Zvyšovaním inovačnej kapacity regiónov. Súčasný stav vo výskume a vývoji v jednotlivých regiónoch a najmä absencia dostatočného počtu špecializovaných inštitúcií zameraných na prenos nových technológií a know-how do produkčných odvetví vyžaduje k naplneniu cieľov výraznú podporu transformácie vedecko-výskumnej základne a vytvárania podmienok na lokalizáciu a rozvoj technologických firiem, informačných a poradenských centier.
3. Kultiváciou ľudského potenciálu a efektívneho využitia zdrojov pracovných síl. Dlhodobým cieľom je zvýšenie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva najmä v regiónoch s podpriemerným podielom obyvateľstva s vysokoškolským a stredným odborným vzdelaním; zachytenie moderných trendov so zodpovedajúcim technickým vybavením vzdelávacích inštitúcií a prispôsobovanie profesijnej orientácie absolventov očakávaným potrebám trhu práce najmä s orientáciou na progresívne sofistikované výroby a služby. Pri vysokej miere nezamestnanosti je strednodobým cieľom podpora aktívnej politiky zamestnanosti vrátane prechodných opatrení na zapojenie disponibilných pracovných síl do produkčných činností aj za podmienky priamej intervencie štátu na trhu práce.
4. Zlepšením dostupnosti regiónov a dovybavením ich územia infraštruktúrou. Cieľom je zlepšenie lokalizačných podmienok. V prvom rade ide o modernizáciu dopravnej infraštruktúry na multimodálnych koridoroch a podporu aktivít zameraných

na dovybavenie územia regiónov zariadeniami technickej infraštruktúry s dostatočnými kapacitnými rezervami.

V záujme presadenia efektívneho využitia národných zdrojov a najmä zdrojov zo štrukturálnych fondov existuje reálny predpoklad v prvej povstupovej fáze (cca 10 – 12 rokov) že tieto zdroje budú schopné absorbovať tie mestá a aglomerácie, ktoré už dnes disponujú rozhodujúcimi lokalizačnými výhodami.

Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že i naďalej prebieha proces koncentrácie ekonomických aktivít do sídiel mestského charakteru.

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia regionálneho významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3 % podnikateľských subjektov.

Uvedené skutočnosti naznačujú, že objektom regionálnej politiky sa musia stať mestá, ktoré tvoria skelet polycentrickej mestskej sústavy, ale sú aj ťažiskové body ekonomickej stability a potenciálneho rozvoja jednotlivých regiónov.

Doterajší vývoj tieto koncentračné tendencie potvrdzuje a bude ich potrebné rešpektovať i v ďalšom období. Tieto tendencie budú vyvolávať tlak na nové formovanie lokálnych pracovných trhov. Prejaví sa to v predlžovaní izochrón dochádzky do zamestnania a zrýchli sa proces urbanizácie. Odraz týchto tendencií sa bude musieť prejavíť i v realizovanej regionálnej politike.

Charakter uplatňovanej regionálnej politiky by mal mať dve formy:

- 1) selektívna podpora rozvinutých regiónov, ktorá by mala spočívať najmä v opatreniach na zlepšenie dostupnosti regiónov, dobudovaním nadradenej cestnej s železničnej infraštruktúry a výraznú podporu rozširovania inováčných kapacít a ďalšej kultivácie disponibilných pracovných zdrojov. Ide o mestské aglomerácie: bratislavsko – trnavskú, trenčiansku, žilinsko – martinskú, popradskú, košicko – prešovskú a banskobystricko – zvolenskú a región mesta Nitry.
- 2) všeobecná podpora ekonomicky zaostávajúcich regiónov zameraná najmä využitie, reštrukturalizáciu a rozvoj produkčného potenciálu s cieľom podporiť využitie vlastných primárnych zdrojov, zakladanie nových výrobných a rozvoj trhovými službami, tak aby sa vytvárala diverzifikovaná štruktúra ich ekonomickej základne. K tomu musí pristúpiť podpora zvýšenia vzdelanostnej úrovne obyvateľstva a zabezpečenie dopravnej dostupnosti s napojením na nadradené dopravné koridory. Aj v týchto zaostávajúcich regiónoch nositeľom rozvoja musia byť mestské centrá. V NUTS 2 Západné Slovensko ide o rozvoj aglomerácie Nové Zámky – Komárno, v Regióne Stredné Slovensko ide o rozvoj miest Lučenec – Rimavská Sobota a v regióne Východné Slovensko ide o rozvoj aglomerácie Humenné – Vranov – Michalovce.

Preferovanie rastovo – egalizačnej stratégie v prvej fáze po vstupe do EÚ neznamená, že z podpory budú vylúčené menšie regióny, ktoré nebudú v dosahu efektov z rozvoja

aglomerácií. Podpora týchto v prevažnej miere ekonomicky zaostávajúcich a periférnych regiónov by mala byť orientovaná do podpory aktivít, zameraných na využitie primárnych zdrojov a primeraný rozvoj priemyslu a trhových služieb. Z hľadiska regionálnej politiky by malo ísť o účelovo vymedzené menšie regióny s vlastným špecifickým programom.

Ako vyplýva z uskutočnených analýz (Národný plán regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (2001), (Tvrdoň, J. (ed) (2002), prechod na podmienky trhovej ekonomiky zachytili len tie regióny, ktoré zodpovedajú uvedeným kritériám. V podmienkach SR ide najmä o Bratislavský región. Disponuje všetkými uvedenými faktormi atraktívneho, konkurencie schopného regiónu. Súbežne sa zlepšovaním podmienok dostupnosti sa zóna atraktivity rozširuje aj na regióny mestských centier západného Slovenska (okresy Trnava, Hlohovec, Piešťany, Trenčín).

V ostatných krajoch len väčšie mestá spĺňajú niektorú z podmienok, čo sa prejavuje na ich rozvoji a postavení v rámci kraja. Ide v podstate o krajské mestá Žilina, Banská Bystrica, Košice, Nitra a Prešov.

4. PREDPOKLADANÉ ZMENY REGIONÁLNYCH ŠTRUKTÚR VO VYBRANÝCH HORIZONTÁLNYCH POLIACH

4.1 ĽUDSKÝ POTENCIÁL

Procesy regionálneho rozvoja, disparity medzi regiónmi budú v rozhodujúcej miere determinované ďalším vývojom a rozmiestnením produktívnej zložky obyvateľstva, dosiahnutou úrovňou vzdelania a predpokladanými trendmi koncentrácie pracovných príležitostí v sídelných aglomeráciách s najlepšimi podmienkami pre lokalizáciu ekonomických aktivít. Tieto procesy v jednotlivých regiónoch na úrovni NUTS 2 budú mať diferencovaný priebeh.

Podľa výsledkov sčítania obyvateľstva (cenzus 2001) z celkového počtu obyvateľov 5 404 168, produktívna zložka tvorila 63%. V jednotlivých regiónoch NUTS 2 je stav charakterizovaný v tab. č. 1.

Počet obyvateľov celkom a obyvatelia v produktívnom veku za regióny NUTS 2 **Tabuľka č. 1**

Región NUTS 2	Počet obyv. celkom	Počet obyv v prod. veku	Podiel obyv. v prod. veku na celk. Počte obyv.
Bratislava	616 187	403 989	65,4
Západné Slovensko	1 872 184	1 188 326	63,5
Stredné Slovensko	1 355 997	852 665	62,8
Východné Slovensko	1 559 800	967 910	62,0
Slovenská republika	5 404 168	3 412 890	63,1

Predbežná projekcia obyvateľstva podľa regiónov NUTS 2 do roku 2010

Tabuľka č. 2

Región NUTS 2	Počet obyv. celkom	Počet obyv v prod. veku	Rast/pokles obyv. v prod. veku, 2010/2001 v %
Bratislava	609 336	381 835	- 0,5
Západné Slovensko	1 849 616	1 174 380	- 0,1
Stredné Slovensko	1 358 730	858 742	+ 0,07
Východné Slovensko	1 606 453	1 001 803	+ 0,04
Slovenská republika	5 423 985	3 416 760	+ 0,1

Podľa predbežnej projekcie obyvateľstva do roku 2010 možno predpokladať, že počet obyvateľstva v produktívnom veku sa ustáli na hodnote približne 3 400 tisíc obyvateľov, čo je na úrovni súčasného stavu. Je to zásadná zmena, nakoľko v rokoch 1990 – 2000 bol na Slovensku výrazný prírastok obyvateľstva v produktívnom veku. V ďalšom období, po roku 2010 už dôjde k postupnému poklesu produktívnej zložky obyvateľstva, čo bude len časti kompenzované neskorším odchodom do dôchodku.

Kvalita ľudského potenciálu je charakterizovaná ukazovateľmi podielu obyvateľstva s vysokoškolským a úplným stredným vzdelaním na celkovom počte obyvateľstva. Podľa cenzu 2001 je na Slovensku 12,8% ekonomicky aktívne obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním a 38,1 s úplným stredoškolským vzdelaním. Základné a neukončené vzdelanie má len 12,3% obyvateľov. Podiel kvalifikovanej pracovnej sily je jedným z určujúcich faktorov možných štrukturálnych zmien najmä pokiaľ ide o orientáciu na sofistikovanejšie činnosti. Vzhľadom na to, že za uplynulých 10 rokov nenastali v kvalifikačnej štruktúre výrazné zmeny (napr. od cenzu v roku 1991 do cenzu v roku 2001 vzrástol počet pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním len o 1% , podobný vývoj je i u obyvateľstva so stredoškolským vzdelaním). Pretože nedôjde k výrazným zmenám v základných charakteristikách obyvateľstva, predpokladáme určitú stabilitu i v kvalifikačnej štruktúre obyvateľstva.

Vzhľadom na rozdielne podmienky v regiónoch na úrovni NUTS 2 budú mať uvedené tendencie rozdielne formy prejavu.

Z hľadiska využitia ľudského potenciálu sú v *Bratislavskom regióne* najvýhodnejšie podmienky. V tomto regióne sa už dlhodobo dosahuje najnižšia miera nezamestnanosti a pracovný potenciál je využívaný na 94 – 96%. Nepriaznivý demografický vývoj do roku 2010 v tomto regióne povedie k poklesu produktívnej zložky obyvateľstva (cca o 5 – 6%) a táto tendencia sa bude prehlbovať aj v ďalšom období. Tento stav bude mať vplyv na jednej strane na rast ceny pracovnej sily a na druhej strane sa bude zvyšovať tlak na migráciu produktívnej zložky obyvateľstva. Vývoj podmienok na pracovnom trhu ďalej povedie k zníženiu atraktivity bratislavského regiónu v porovnaní so ďalšími slovenskými regiónmi ktoré postupne budú disponovať porovnateľnými podmienkami. Región je v rozhodujúcej miere profilovaný ekonomickou základňou mesta Bratislavy.

V Bratislavskom regióne je v súčasnosti 25,6% ekonomicky aktívneho obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním, čo dvojnásobne prevyšuje priemer za SR. Podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva s úplným stredoškolským vzdelaním je 39,1%, čo

je približne priemer SR. Vzhľadom na kvalitu ľudského potenciálu (84 871 pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním) má tento región najlepšie podmienky na lokalizáciu vysoko sofistikovaných výrob a iných činností čo by sa malo prejavíť aj v zameraní podporných politik.

Región Západné Slovensko (tvorený krajinami Trnava, Nitra a Trenčín) je z hľadiska vývoja ľudského potenciálu značne heterogénny. Podiel produktívnej zložky obyvateľstva v absolútnom vyjadrení klesá. V južnej časti tohto regiónu sa vytvára súvislé demograficky depresné územie, ktoré je tvorené okresmi Dunajská streda, Galanta, Nové Zámky, Komárno a Levice. V dôsledku tohto vývoja možno predpokladať, že bratislavsko – trnavská aglomerácia v budúcnosti stratí čiastočne dochádzajúcu pracovnú silu za prácou. Severná časť regiónu, tvorená okresmi trenčianskeho kraja bude mať do roku 2010 mierne prírastky obyvateľstva v produktívnom veku a to predovšetkým v okresoch Považská Bystrica a Púchov.

Región Západné Slovensko má 10,9% obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním, čo je pod priemerom SR a 36,9% obyvateľov má úplné stredné vzdelanie. Oproti priemeru Slovenska má tento región vyšší podiel obyvateľov s učňovským vzdelaním (36,6%). V regióne má 99 000 obyvateľov vysokoškolské vzdelanie, z toho 34% je koncentrovaných v centrách Trnava, Piešťany, Trenčín, Nitra, a Prievidza.

Región Stredné Slovensko má v súčasnosti 1 356 tis. obyvateľov a do roku 2010 mierne vzrastie na 1 359 tis. obyvateľov. Súčasne mierne vzrastie i počet obyvateľov v produktívnom veku. Tento vývoj bude v rozhodujúcej miere ovplyvňovať Žilinský kraj v ktorom vzrastie počet obyvateľov v roku 2010 o 1,6 % a počet obyvateľov v produktívnom veku vzrastie o 2,5% a oproti tomu v banskobystrickom kraji poklesne počet obyvateľov o 1,4% a počet obyvateľov v produktívnom veku o 1,5%. Pozoruhodné na tomto vývoji je skutočnosť, že k poklesu produktívnej zložky obyvateľstva do roku 2010 dôjde v okresoch Banská Bystrica a Zvolen, pritom v ostatných okresoch banskobystrického kraja je z tohto hľadiska situácia stabilizovaná. Ďalší rozvoj týchto dvoch centier bude z hľadiska zdrojov pracovných síl závislý na dochádzke z ostatných okresov kraja.

V regióne je 11,9% pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a 39,0% s úplným stredným vzdelaním čo je približne na priemere Slovenska. Pritom 44,7% pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním je sústredených v aglomeráciách Žilina - Martin a Banská Bystrica - Zvolen.

Región Východné Slovensko má v súčasnosti 1 559 800 obyvateľov a do roku 2010 je projektovaný rast na 1 606 453 obyvateľov. V tomto regióne v porovnaní s ostatnými regiónmi Slovenska najvýraznejšie vzrastie počet obyvateľov v produktívnom veku – o takmer 34 tisíc, čo predstavuje rast približne o 1%. Avšak prakticky tento prírastok je dosahovaný len v okresoch prešovského kraja. V Košickom kraji sa predpokladá, že počet obyvateľov v produktívnom veku bude stabilizovaný na súčasnej úrovni.

Z celkového počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov má 11,6% vysokoškolské vzdelanie a 38,2% úplne stredné vzdelanie. Región má najvyšší podiel obyvateľstva so základným a neukončeným vzdelaním (14,3%). V centrách tvorených okresmi Košice,

Prešov, Poprad a Spišská Nová Ves je koncentrovaných 58,0% pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním.

Súhrnne možno uviesť, že v dôsledku predchádzajúcich procesov v rozmiestnení obyvateľstva sa neprejavujú tendencie k výrazným koncentráciám do väčších aglomerácií. Pomerne rovnomerne rozmiestnené obyvateľstvo dochádzajúce za prácou do cca 77 – 82 centier lokálnych pracovných trhov vyvoláva snahy aj o podporu zodpovedajúceho ekonomického rozvoja týchto centier a nimi formovaných mikroregiónov. Tieto skutočnosti objektívne vedú k presadzovaniu egalizačného scenára v regionálnom rozvoji ale nezodpovedajú tendenciám koncentrácie ekonomických aktivít do obmedzeného počtu centier, ktoré aspoň z časti vyhovujú lokalizačným kritériám. Udržať presadzovanie egalizačného scenára by bolo želateľné, nakoľko má priaznivé sociálne i ekologické dôsledky, ale na druhej strane znižuje efektívnosť vynakladaných zdrojov a predlžuje proces vyrovnávania na národohospodárskej úrovni.

4.2 VYBAVENOSŤ REGIÓNOV INFRAŠTRUKTÚROU

Infraštruktúra ako „komponovaná“ štruktúra rôznych odvetví činnosti má práve vo svojej integrovanej podobe vplyv na iné ekonomické činnosti v regióne a jeho konkurencieschopnosť. Zlepšenia v infraštruktúre môžu redukovať náklady a čas a zvyšovať produktivitu, meniť zároveň konkurenčné výhody firiem lokalizovaných v rôznych regiónoch. Všeobecne sa uznáva multiplikačný efekt ktorý prinášajú infraštruktúrne investície. Rovnako sa však zdôrazňuje, že regionálny rozvoj je príliš komplexný proces (a v ňom najmä riešenie nerozvinutosti), aby jeho riešenie spočívalo iba na tomto jednom faktore.

Z hľadiska charakteru infraštruktúry a jej diferencovaného vplyvu na regionálny rozvoj sa v teórii najčastejšie rozlišuje tzv. „tvrdá“ (infraštruktúra budovaná investíciami vo forme zariadení) a „mäkká“ infraštruktúra (hard and soft infrastructure).

Slovenská republika má ešte značný deficit v budovaní tvrdej infraštruktúry t.j. v budovaní a zlepšovaní cestnej siete, osobnej a nákladnej železničnej dopravy, miestnych prístavov a letísk, rozvoj komerčných a industriálnych plôch a priestorov (vrátane priemyselných a vedeckých parkov) a v rozvoji telekomunikačného systému. „Tvrdá“ infraštruktúra je ďalej spojená s rozvojom energetickej sústavy, ako aj vodného hospodárstva a životného prostredia.

Investície do „mäkkej“ infraštruktúry by mali byť orientované do zariadení:

- pre pokrok v oblasti vzdelávania a odbornej výchovy a prístupu k edukačným zariadeniam zameraným na rozvoj regionálnych aktivít (t. j. regionálne diferencovaný);
- podporujúcich výskum a vývoj;
- poradenských služieb;
- umožňujúcich prístup ku kapitálu a financiám;
- podporujúcich rozvoj priemyselných a obchodných asociácií;
- zlepšujúcich výkon regionálnej a lokálnej štátnej správy a samosprávy smerom k ekonomickým aktivitám;

- podporujúcim sociálnu inklúziu;
- opatrenia podporujúce prevenciu kriminality a korupcie.

Strategickou úlohou v rozvoji infraštruktúry na Slovensku v období do roku 2010 je udržať vyvážený rozvoj tvrdej a mäkkej infraštruktúry, tak , aby napr. po „dobiehaní“ zaostávania v budovaní cestnej siete, diaľnic, nenasledovala etapa dobiehanie v prístupe a požívaní internetu, vzdelávacích zariadení (napr. siete odborných vysokých škôl), prípadne zariadení spojených s inovačným procesom.

Komplexné riešenie infraštruktúry a najmä nadradeného dopravného vybavenia v dlhšej perspektíve zodpovedá kritériám zabezpečenia dopravnej dostupnosti všetkých regiónov v SR, čím sa vytvárajú približne rovnaké podmienky pre podnikateľské subjekty (znižujú sa rozdiely v polohovej rente).

Dobudovanie dopravnej sústavy bude dlhodobý proces. K realizácii navrhovaného koncentračno – egalizačného scenára by sa v nadradenom dopravnom vybavení mali dobudovať najmä tie úseky komplexne navrhovanej siete (Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001, Ministerstvo životného prostredia SR, 2001), ktoré v relatívne krátkom čase umožnia zlepšenie dostupnosti vybraných rastových aglomerácií.

V súčasnosti sú nadradenými dopravnými zariadeniami spojené len aglomerácie bratislavsko-trnavská, trenčianska a nitrianska. Z hľadiska budúcich potrieb je možné stanoviť nasledovné priority:

- Prioritou č. 1 je dobudovanie diaľnice D1, ktorá zabezpečí zlepšenie dopravnej dostupnosti aglomerácií Žilina – Martin, Poprad – Spišská Nová Ves a Košice – Prešov,
- Prioritou č. 2 je dobudovanie rýchlostnej komunikácie Nitra – Zvolen,
- Prioritou č.3 je zlepšenie dopravného vybavenia zaostávajúcich regiónov dobudovaním úsekov rýchlostnej komunikácie Nitra – Nové Zámky – Komárno a rýchlostnej komunikácie Zvolen – Lučenec – Rimavská Sobotka.

Diskutované spojenie pólou Bratislava a Košice južným dopravným koridorom stráca na dramatickosťou, pretože bude mať niekoľko približne rovnocenných alternatív dopravného spojenia. Bude to jednak dobudovaním diaľnice D1 a možnosťou využívania existujúcich diaľničných úsekov na trase Košice - Miškolc – Budapešť – Győr – Bratislava.

V záujme skrátenia obdobia potrebného na budovanie uvedených prioritných úsekov bude potrebné zabezpečiť kombinované financovanie jednak zo zdrojov štátneho rozpočtu, Kohézneho fondu a Fondu regionálneho rozvoja EÚ, ako i využitím dlhodobých úverov a privátneho kapitálu. Dôležitým faktorom je, že Slovensko má vytvorené zodpovedajúce inštitucionálne kapacity pre prípravu a implementáciu projektov, ktoré budú financované aj z uvedených fondov EÚ.

V tomto príspevku nie je priestor venovať sa ostatným druhom infraštruktúry, stručne sa dotkneme iba *komunikačnej infraštruktúry*. Hoci moderné telekomunikácie sa zdajú byť „všadeprítomné“, v množstve a kvalite (centrály, uzly a pod.), predsa len ekonomická logika posilňuje postavenie mestských centier, najmä výrazných aglomerácií. V nich sa

zároveň rozvíjajú informačne intenzívne aktivity, čo podstatne mení ekonomickú štruktúru týchto priestorov a odlišuje ich od „rurálnych“ priestorov.

Aj v slovenských podmienkach platí, že prístup k informáciám, komunikačným technológiám (ITC) je podstatným stupňom k tomu, aby krajina a regióny mohli profitovať z poznatkovej revolúcie a transformovať ich do vyšších dôchodkov. Bezpochybne je trh ITC výrazným rastovým faktorom.

V mnohých regionálne orientovaných činnostiach (cestovný ruch, odľahlé poľnohospodárske usadlosti) sú na tento typ informácií priamo odkázané. Mnohé štúdie na tému Internet a regionálny rozvoj priamo poukazujú na vplyv ITC na podnikateľské prostredie, prekonávanie hendikepu z nedostatočnej dopravnej infraštruktúry, rozvoj turizmu, servisných a poradenských služieb, znižovania administratívnej náročnosti činností a pod. Prítom SR a o to viac zaostávajúce regióny majú veľmi nízky podiel pripojenosti na internet (2% r. 2003) zatiaľ čo v ČR je to 23%, v Slovinsku 13%, v severských štátoch 50-61% a v Holandsku dokonca 64%.

4.3 BUDOVANIE INŠTITÚCIÍ – INTEGRAČNÁ DIMENZIA REFORMY

Nutnosť vybudovať kapacity potrebné pre členstvo v EÚ vyplynula z hodnotenia súčasného stavu slovenskej verejnej správy a zo zabezpečenia vyrovnania rozdielu medzi týmto stavom a stavom požadovaným u všetkých členov EÚ, súčasných i nových.

Potrebné je tu zreteľne rozlíšiť rozdiel medzi budovaním inštitúcií na jednej strane, a na druhej strane reálnou schopnosťou administratívnej kapacity implementovať kohéznú a regionálnu politiku EÚ. Vzhľadom k záujmu SR o dosiahnutie členstva v EÚ v časovom horizonte roku 2004 je budovanie efektívnych a schopných kapacít pre členstvo *strategickou prioritou*. V tomto kontexte je významná súvislosť medzi intenzitou a kvalitou prípravy na členstvo v EÚ.

Nedostatočná intenzita a kvalita prípravy budovania inštitúcií a mechanizmov v SR, ako na národnej, tak i krajskej (regionálnej) úrovni môže mať za následok zbrzdzenie možnosti regiónov Slovenska aktívne participovať na realizácii kohéznej a regionálnej politiky EÚ financovanej z štrukturálnych fondov EÚ. Z pohľadu SR, ukazuje sa potreba nutných adaptačných zmien, vykonať v dvoch oblastiach: 1. oblasť splnenia podmienok členstva EÚ; 2. oblasť zabezpečenia ekonomickej a sociálnej kohézie dôsledným rozpracovaním mechanizmov a inštitúcií schopných implementovať štrukturálne fondy EÚ po ich vstupe.

4.3.1 CELKOVÉ POŽIADAVKY NA ÚROVEŇ VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU

Najdôležitejšia je celková požiadavka EÚ, aby výkon verejnej správy a dosahované výsledky zabezpečovali praktické plnenie *acquis* v celej jeho šírke. Z hľadiska členstva v EÚ je preto strategicky dôležité, aby SR dosiahla *celkové zvýšenie úrovne verejnej správy* - tzn. všetkých inštitúcií, procesov a výsledkov s cieľom naplniť Kodanské kritéria. Príčom úsilie o skvalitnenie vládnutia (*good governance*) sa nemôže vyhnúť ani presadeniu potrebných funkčných zmien a zdokonaľovania súčasného ústavného a politického systému. Strategickou prioritou je pokračovanie výstavby štruktúr a

kompetencií pre kohéznú a regionálnu politiku EÚ, ktoré sa musia plne adaptovať na príslušné nariadenia a špecifické procedúry platné pre štrukturálne fondy.

Uznesením vlády SR č.133/2002 bolo rozhodnuté o zodpovednosti za celkovú koordináciu (MVRR) a o riadiacich autoritách jednotlivých štrukturálnych fondov (ERDF - MVRR, ESF - MPSV, EAGGF - MP, CF - MVRR). Uznesením vlády SR č.678./2002 B.1 vláda schválila postup pre budovanie riadiacich a administratívnych štruktúr na centrálnej a regionálnej úrovni. Ide najmä o zriadenie útvarov správy a riadenia štrukturálnych fondov na MF SR a útvarov pre prípravu operačných programov na príslušných ministerstvách, ako aj monitorovacích výborov pre národné, operačné programy vrátane ich sekretariátov. Tento proces znamená založenie nových špecializovaných agend (príprava operačných programov; vytvorenie implementačného systému vrátane stanovenia pravidiel a postupov pre výber projektov, finančných tokov a mechanizmov spolufinancovania; finančnej kontroly, korektívnych opatrení apod. - podľa metodiky a požiadaviek EÚ), a teda i potrebu posilnenia personálnej kapacity rezortov a masívneho vzdelávania pracovníkov.

4.3.2 PRÍPRAVA ÚČASTI SR NA PRÁCI A RIADENÍ EÚ PO VSTUPE DO EÚ

Strednodobou úlohou verejnej správy je príprava na optimálne využívanie členstva v EÚ a účasť Slovenskej republiky na riadení EÚ. Táto úloha sa líši od prípravy na členstvo a implementácii *acquis*. SR ako nový člen EÚ je viazaný povinnosťou uplatňovať *acquis* v plnom rozsahu, až na dočasné výnimky dohodnuté v rámci jednotlivých uzavretých kapitol schválených EÚ. EÚ bude naďalej monitorovať vývoj v SR na všetkých úsekoch, ktorých sa *acquis* týka. SR začne však tiež aktívne prispievať k ďalšiemu rozvíjaniu a zdokonaľovania *acquis*. Bude sa podieľať na práci širokej siete politických a odborných orgánov EÚ. Súčasťou tohto procesu bude i nutnosť posilňovať regionálne a miestne authority na spolurozhodovaní, ako dôsledok tlaku „Výboru regiónov.“ Členstvo v EÚ hlboko ovplyvní slovenskú verejnú správu ako celok, čo sa v rôznej miere prejaví v obsahu i metódach práce, veľkého počtu ich pracovníkov. Z toho vyplýva pre verejnú správu pripraviť sa na nasledujúce úlohy:

- dobudovanie systému a rozvoj kompetencií zameraných na optimálne využívanie štrukturálnych fondov EÚ, vrátane národnej politiky, sektorových politik, regionálnych politik, koordinačných mechanizmov, zvládnutia programovania, prípravy a realizácie projektov a finančných a vnútorných kontrol;
- vybudovanie účinných kapacít na ministerstvách a regionálnych samosprávach pre pravidelný bežný styk a rokovania s orgánmi EÚ ako aj spoluprácu s verejnou správou ostatných členských krajín ;
- vybudovanie vysoko kompetentnej a dostatočne vybavené reprezentácie SR v Bruseli;
- dobudovanie stálej prevádzky informačných systémov o EÚ (inštitúcie, fungovania, *acquis*, zmeny, novinky, príležitosti pre podnikateľov, informácie pre samostatnú verejnú správu aj.);
- prípravu kvalifikovaných uchádzačov z SR pre aparát EÚ;
- zahrnutie problematiky EÚ do systému a programov vzdelávania všetkých pracovníkov verejnej správy ;

- dlhodobú jazykovú prípravu vo všetkých orgánoch a na všetkých úrovniach verejnej správy .

4.3.3 ORGANIZÁCIA A RIADENIE VEREJNEJ SPRÁVY

Proces adaptácie kohéznej a regionálnej politiky na Slovensku podľa noriem a požiadaviek EÚ si vyžiada zo strany verejnej správy zvýšiť nároky na kvalitu jej celkového riadenia a koordinácie, i vnútorného riadenia ich jednotlivých zložiek. Pre efektívny výkon správy pri využívaní štrukturálnych fondov EÚ (napr. graduálne posilňovať účasť na príprave a realizovanie regionálnej politiky založenej na princípe zdola nahor).

Ciele sledované reformou verejnej správy, najmä však vstup do EÚ a územno-správna reforma, si vyžadujú zásadné zmeny v organizácii a fungovaní ústredných orgánov štátnej správy. Doterajšie skúsenosti a hodnotenia poukazujú na nutnosť zmien v týchto hlavných smeroch:

- posilnenie koncepcnej, strategickej a koordinačnej stránky v činnosti ministerstiev riadiacich autorít zodpovedných za štrukturálne a kohézne fondy ;
- prekonanie rezortizmu, ktorého dôsledkom sú jednostranné a nekomplexné riešenia problémov vyžadujúcich nadrezortný a nadsektorový pohľad;
- radikálne zníženie vysokého podielu “operatívny” (riešenie čiastkových problémov a krízových situácií,) spôsobeného medzerami v právnych predpisoch, nadmernou centralizáciou a nedostatkom rozvojových koncepcií;

Na problémy koordinácie poukázala EÚ, ktorá podtrhla dôležitosť koordinovanej prípravy SR na členstvo. Koordinácia fungovania Riadiacich autorít (Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Ministerstvo financií SR Ministerstvo hospodárstva SR, Ministerstvo práce a sociálnych vecí SR, Úrad vlády SR) zodpovedných za štrukturálne fondy ako celku, i koordináciu medzi jednotlivými procesmi, činnosťami, programami, útvarmi a pracovníkmi je potrebné zlepšiť na všetkých úsekoch a úrovniach. Reálna prax ukazuje že efektívne využívanie štrukturálnych fondov od roku 2004 nie je možné riešiť bez kvalitnej koordinácie jednotlivých inštitúcií verejnej správy.

Pre programovanie a riadenie operačných programov je typické, že sú prierezové a (v rôznej miere) týkajú sa všetkých alebo niekoľkých sektorov a zasahujú tiež do regionálnej územnej samosprávy. Pre ich manažment je treba definovať spoločné ciele a zásady tak, aby sektorovo a priestorovo samosprávne orgány mohli tieto procesy manažovať a zdokonaľovať s plným prihliadnutím ku svojim podmienkam a skúsenostiam s využitím vlastných iniciatívnych námetov a návrhov. Metodické vedenie, koordináciu, kontrolu a vyhodnocovania by mal realizovať príslušný výkonný sekretariát pre operačný program v spolupráci s ministerstvom pre príslušný proces tomu vecne zodpovedajúcim. Pre každý prierezový proces by mal byť menovaný zodpovedný manažér, zriadená odborná pracovná skupina a vypracovaný dielčí projekt zmeny.

Využívanie externých služieb poradcov v otázkach správy a manažmentu môže byť účinným nástrojom tam, kde je vo verejnej správe nedostatok odborných kompetencií, alebo kde je žiaduce mať nezávislé hodnotenia a návrhy externých odborníkov. Tento

nástroj sa vo verejnej správe väčšine Európskych krajín bežne používa. Pre využívanie externých poradcov na zmluvnom základe je treba pripraviť spoločné zásady a metodické návody. Efektívne využívanie poradenských služieb (externých i interných) by malo byť tiež predmetom školení pracovníkov výkonných sekretariátov riadiacich operačné programy sektorové i regionálne.

ODVOLÁVKY:

- (1) Davies, S.-Hallet, M. (2002): Interaction between National and Regional Development, Discussion Papers, 207, WWSA Hamburg;
- (2) Lammers, K. (2002): Die Osterweiterung aus raumwirtschaftlicher Perspektive – Prognosen regionalökonomischer Theorien und Erfahrungen aus der bisherigen Integration in Europa, Discussion Papers, 195, WWSA Hamburg;
- (3) Paas, T. (2003): Regional Integration and International Trade in the Context of EU Eastward Enlargement, Discussion Papers, 218, WWSA Hamburg;
- (4) Niebuhr, A. (2001): Convergence and the effects of Spatial Interaction, Review of Regional Research 21, 113-133;
- (5) Steiner, M. (ed.) (2003): From Old Industries to New Regions, Leykam, Graz
- (6) Národný plán regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (2001). Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Bratislava, p.166.
- (7) Tvrdoň, J. (ed) (2002): Regionálne disparity a ich obmedzovanie v období integrácie Slovenska do EÚ, In: Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ – prínosy a riziká. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava,
- (8) Buček, M. (ed) (2003) Buček, M. (ed) (2003): Regionálne aspekty integrácie do Európskej únie, In: Ekonomické a sociálne súvislosti integrácie Slovenska do Európskej únie, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, 2003, Bratislava.

LITERATÚRA

e paper 25.7.2001 Brusells COM (2001) 428

Allen, D. (2000) 'Cohesion and the Structural Funds', in Wallace, H. and Wallace, W. (eds.) 'Policy Making in the European Union', Oxford, Oxford University Press.

Bailey, D. and De Propriis L. (2002) 'The 1988 Reform of the European Structural Funds: Entitlement or Empowerment?', *Journal of European Public Policy*, 9(3).

European Commission (2002a) '2000 Regular Report from the Commission of Slovakia Progress toward Accession', Luxembourg, CEC.

European Commission (2001a) 'Unity, Solidarity, Diversity for Europe, its People and its Territory: Second Report on Economic and Social and Economic Cohesion', Luxembourg, CEC.

Správa o príprave zavedenia štrukturálnych fondov európskej únie na ministerstve financií za rok 2001, Kapitola 21: Regionálna politika a koordinácia štrukturálnych nástrojov – Hodnotiaca správa

Stagl S, 2003, Multicriteria Evaluation and Public Participation: In Search for Theoretical Foundations. Paper presented at the Frontiers 2 European application in ecological economics conference, Tenerife 12-15 February. www.euroecolecon.org

Koncepcia regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky. Bratislava, 1997.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001. Aurex, s.r.o., MŽP SR, Bratislava, 2000

Národný plán regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Bratislava, 2001, p.166.

Východisková ekonomicko-sociálna pozícia SR v prípravnom procese na vstup do EÚ - regionálne problémy SR, In: Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ – prínosy a riziká. (Dosahová štúdia vypracovaná pre vládu SR) Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, 2002, Bratislava, autori: Tvrdoň J., Buček M., Ivaničková A., Sliamák D.,

OECD – Background Report Vienna – Bratislava Region, parts: Structure and development of the regional economy, Labour market. In: OECD Territorial Review on Metropolitan region Vienna – Bratislava, (Štúdia vypracovaná pre OECD Paríž) Hlavné mesto SR Bratislava, október 2002

REGIONAL DEVELOPMENT IN THE ARCTIC REGIONS

**Ing. Lubor TVRDÝ,
George LEV, MSc.**

*VŠB-TECHNICAL UNIVERSITY OF OSTRAVA, Faculty of Economics,
Department of Regional Economics, Czech Republic
Tel.: + 420 597 322 260, E-mail: lubor.tvrdy@vsb.cz*

INTRECONSULT ASA, Norway, E-mail: glev@jlc.org

Abstrakt

Předložený příspěvek se snaží zmapovat procesy regionálního rozvoje v arktických oblastech. Pochopení těchto procesů v extrémních podmínkách může přispět k lepšímu múže porozumění aspektům regionálního rozvoje u nás. Příspěvek se konkrétně zabývá problematikou rozvoje v Sør-Varangeru, municipality v kraji Finnmark, Norsko. Cílem příspěvku je ukázat, jak tento proces probíhá u obyvatelstva, které je vystaveno silnému socioekonomickému a environmentálnímu tlaku.

Abstract

The presented paper strives to map the processes of regional development in the arctic regions. Understanding of the processes and principles regulating the development under extreme or untypical conditions can lead to better understanding of regional development in other areas with more complex conditions. The paper is dealing with problematic of development of Sør-Varanger Municipality in Finnmark County, Norway. The aim of the paper is to analyze the development process as perceived through population changes under strong socio-economical and environmental pressure.

1. INTRODUCTION

The theme of the submitted paper is the problematic of regional development in arctic regions. At a first glance, the chosen topic may appear absurd, but in our opinion, under the extreme conditions of arctic environment the understanding of some of the basic principles of regional development could be easier.

The Arctic is defined as a circumpolar region that includes apart from the islands of Greenland and Iceland the northern part of Alaska, Canada, Norway, Sweden, Finland and Russia.

There are various definitions of the delimiting boundary. The contemporary geographers prefer the delimitation defined by the position of the 10 C isotherm during the month of July.

In a similar manner, the boundary of the Arctic region is defined by the biogeographers: The Arctic is the area north of tree line, that is, north of the boundary between taiga and tundra. Another criteria use the Arctic Circle - the southern limit of the arctic region is defined by latitude 66 degrees, 32 minutes North. Above this latitude the sun does not set on the day of the summer solstice and does not rise on the day of the winter solstice.

The Arctic Circle location varies by 2.5 degrees of latitude on a 40 000 year cycle. Currently the location is moving northward about 8 meters a year. In this article, the last definition of the boundary will be used.

Figure 1: Arctic region.

Source: the The Perry-Castañeda Library Map Collection. The treeline was added at NSIDC based on information from National Geographic 1983, Armstrong et al. 1978, and Young, 1989. Taken from the NSIDC Arctic Climatology and Meteorology Primer (<http://nsidc.org/arcticmet/>)
Reference area marked by the red rectangle

Human activity influences the land for many years. Due to a very short vegetation period, the revitalizing /recuperating ability of an arctic ecosystem extremely long and is counted in years, often in tens of years. Upsetting the ecological balance presents a real possibility if special precautions are not applied.

General description:

The Arctic is an area of harsh climatic conditions; permanent human settlements are with little exception located in the southern margins. There is a significant share of the Inuit, Saami and Paleo-Asiatic ethnic groups in the population. Traditional means of earning a livelihood are still in abundance (reindeer husbandry in the tundra, fishing and fur animal farming), even though most of it flourishes only under government subsidy plans.

Specific climatic, vegetation and socio-economic conditions will be described in greater detail in Chapter 2 of this paper, dealing with a more precisely defined area of interest.

Substantial part of the non-native population has been attracted to otherwise unappealing regions by job opportunities in industrial operations (mining and subsequent processing) and in services. There are also many military contingents which, if not in complete isolation, represent an important socio-economic element in each community.

Another significant group in the population is the scientific community concentrated around research stations.

Many of the inhabitants chose to live in the Arctic only temporarily, mostly on account of higher income, better possibility for a career progress and / or fringe benefits offered by most governments as incentives for attracting population to otherwise adverse conditions (free health care, tax advantages etc).

In the whole Arctic region, the amount of socio-pathologic phenomena is above average, in the whole spectrum from alcoholism and drug abuse to suicide, homicide and domestic violence. Many governments strive to mitigate the substance abuse by making the communities “dry” (total prohibition) and exercising rigorous control over import of alcohol, which in turn leads to flourishing bootleg and smuggling operations. The problem of substance abuse and in particular alcohol abuse is especially serious among the native population, which due to genetic predisposition has a lowered tolerance to alcohol ingestion.

“Among Chukotka Inuit, 40 per cent of deaths are attributed to injuries, of which 80 per cent are considered alcohol related. In the Lovozero district of the Murmansk region, where the Kola Saami live, about 90 per cent of Saami teenagers (under 16 years old) use alcohol, and one in nine Kola Saami youngster is addicted to alcohol. Alcohol problems are typical for people living in the region’s remote rural settlements. This problem is especially acute in places where the Indigenous people live in close proximity. Those living in close proximity comprise 7.9 per cent of the total regional population but account for 16.6 per cent of those diagnosed with alcoholism“(p. 8 –9, Riabova, 2004)

The governments strive to maintain settlements in this inhospitable environment in attempt of territorial control; apart from that, the prevailing reason for existence of a settlement is an adjacent mining operation (precious metals, base metals, coal) or a similar economic venture (a transport hub for shipping of the mining products etc).

Where communities are unable to support themselves, significant part of their budget is balanced by government subsidies, which accounts for existence and development of both hard and soft infrastructure.

2. AREA DESCRIPTION

Our area of interest (AOI) is the European Arctic, northern extreme of a region known as Fennoscandia, influenced by the Golf stream and remarkable by a climate much

warmer than for instance an area of the same northern latitude in Canada. Average temperatures for summer and winter are in Appendix 1.

Natural conditions:

The part of Fennoscandia that falls within the defined boundaries of the Arctic is located at the north-west extreme of the taiga forest; it is sparsely covered by vegetation on its southern limits and the tree line (dividing boundary between the tundra and tree land) is found within its boundaries.

There is little lumber fit for chemical wood production (cellulose) and mechanic wood production (sawmills). During the Bronze Age the county had big pine tree forests, but as a result of human activity (timber cutting, forest fires) and changes of the climate most of the county now is barren, mountainous and marshy and partly covered with birch tree forest and birch tree scrubs. In several locations, a pine/spruce forest suitable for logging and forestry activities is found, but at present these are minimal.

Past and present of the Human settlements:

First time the area is mentioned in an “official” document goes back to approximately 900 A.D. For centuries, tax collection was the main reason for attention Fennoscandia was receiving.

The first permanent or semi-permanent settlements other than Saami were started approximately in the 15th century, when a Norwegian population of peasant fishermen was brought from south to fish for merchants from Bergen and Trondheim. Towards the end of the 18th century, several relatively prosperous fishing villages were firmly rooted along the coast.

Trading exchange with Northern Russia was very important for the local economy for many centuries. Until the Revolution in 1917, Russia offered a large market for fish in exchange for corn and other agricultural products unavailable locally. The ending of this trade after the Revolution meant the loss of an important trade for the fishing communities.

The modern history is marked –apart from the Russian revolution in 1917 - by discovery of the Nikel-Pechenga mineral deposit between the wars (under Finnish jurisdiction then) and by territorial changes during WW II that gave shape to current political boundaries.

Our attention is aimed at Finnmark, Norway’s northernmost county. The administrative center of the county is in Vadsø. Finnmark covers 15% of total area of Norway’s mainland, but in 2003 it was inhabited by only 1.6% of country’s population.

The development of the county’s population exhibits various trends. Starting in 1989, a growth to a big total of 76,629 in 1995 can be observed. In following years, a slight decrease occurs to a current 73,514 (2003). Population in this part of Norway is located mostly along the coastline. Compared to the country’s average, life expectancy is lower; the numbers are more pronounced for male part of population (e.g. between 1996 and 2000, the life expectancy for males was 75.5 years in Norway and 72.7 in Finnmark). For females, the corresponding numbers are 81.1 and 79.9, respectively.

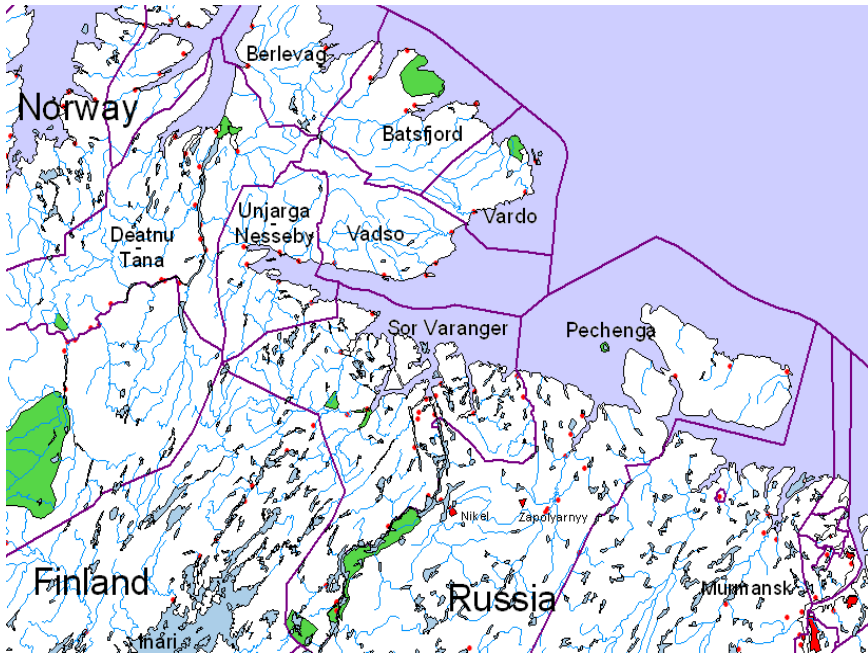
The county of Finnmark has also higher unemployment rate than the country’s average, with high seasonal oscillations (very high values during winter, sharp decline in spring and summer, recurrent growth in autumn).

The population of the area is quite active, with many leisure activities and pastimes covering the whole spectrum from cultural to sport and outdoors recreation. There is a multitude of NGOs.

Due to its unique geographical position, the Finnmark county represents an area where different cultures meet – the Saami, Norwegians, Finnish and Russian cultural habits interact and blend into a rich mixture.

Recently, a considerable influx of immigrants from many countries has been influencing the social atmosphere of the bigger population centers, adding elements from Russia, Sweden, Finland, Germany and Denmark, but also from remote places like Afghanistan, Somalia, Thailand and Iraq.

Figure 2: Administrative regions in the Area of Interest.

Full analysis of the whole county of Finnmark is beyond the scope of this paper; our attention is turned towards municipalities covering the Varanger peninsula and the area south of the Varanger Fjord.

These municipalities account for 35% of the county's population; their geographical delimitation is shown on Fig 1.

With codes adopted from the Norwegian administrative authorities and the Statistic Office of Norway (www.ssb.no), the municipalities in question are the following ones:

- 2002 Vardø
- 2003 Vadsø
- 2024 Berlevåg
- 2025 Deatnu - Tana
- 2027 Unjarga-Nesseby
- 2028 Båtsfjord

- 2030 Sør-Varanger

The largest (by area) is the Deatnu-Tana, the smallest Vardø. In population, the situation is different; highest values are shown for Sør-Varanger and lowest for Unjarga-Nesseby. The latter has also the lowest population density.

An overview of basic characteristics for all municipalities can be found in Table 1.

Table 1: Basic Characteristic for year 2003 (3 highest value is bold).

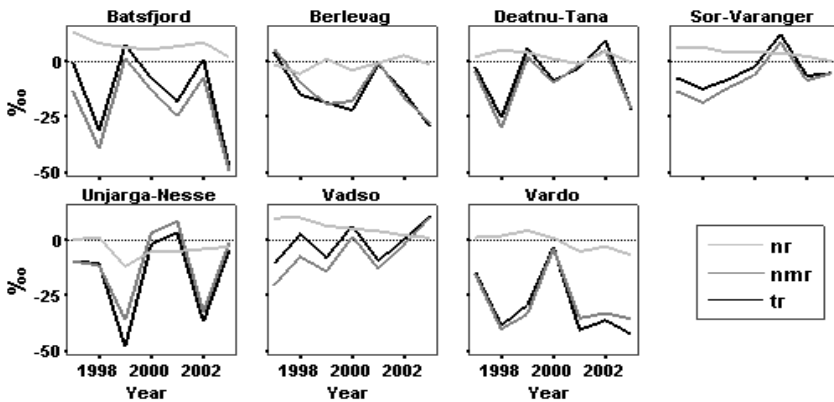
Region	Area km ²	Population 1 January	Δ pop. 94-03	Average age	Density	Unemployed	ur	Share of University graduate
Vardo	601	2 496	-17,4	39,9	4,07	164	11,9	12
Vadso	1 259	6 122	-4,2	36,4	4,89	179	5,6	25
Berlevag	1 120	1 193	-7,7	39,9	1,05	54	9,6	12
Deatnu - Tana	4 055	3 068	-6,3	38,4	0,75	87	5,8	16
Unjarga-Nesseby	1 442	929	-13,3	42,7	0,64	31	6,5	15
Batsfjord	1 434	2 404	-2,8	36,5	1,64	145	10,4	11
Sør-Varanger	3 967	9 547	-3,9	37,6	2,40	221	4,5	21
Finnmark	48 637	73 514	-3,9	36,8	1,51	2 250	5,9	20
Norway	323 758	4 552 252	5,3	38,0	14,06	92 160	3,9	23

Source: Statistics Norway, Statistikk om Finnmark.

Note: Norway is Mainland. Δ pop. 94-03 - Change population 1994- 2003 in %. Employees 16-74 years by place of residence. Unemployed persons registered at the Employment Offices (Annual average.). Density - Density Population per habitant on 1 km². ur - Unemployment rate in % (Annual average). Share of University graduate in % and data for year 2002.

Maps of population density and population age distribution can be found in Appendix 2. One of the most conspicuous features of the area is the population decline. The trend is generally downward, but there are differences among the individual municipalities. Utilizing demographical indicators, we will carry out evaluation of population development in the municipalities in question in time period 1997 – 2003 (see Figure 3)

Figure 3: Demographic rate

Source: Statistics Norway; StatBank Norway.

Note: nr – Natural increase rate, nmr – Net migration rate, tr – Rate of total increase population. The overall population growth exhibits large variability, especially for smaller municipalities. The latter phenomenon can be up to certain extent attributed to a scaling effect.

The variability is most pronounced in case of Unjarga-Nesseby (the municipality with the lowest population). With exception of Vadsø, in 2003 the trend was downward in all municipalities. Lowest values were reached in Båtsfjord, Vardø and Berlevåg.

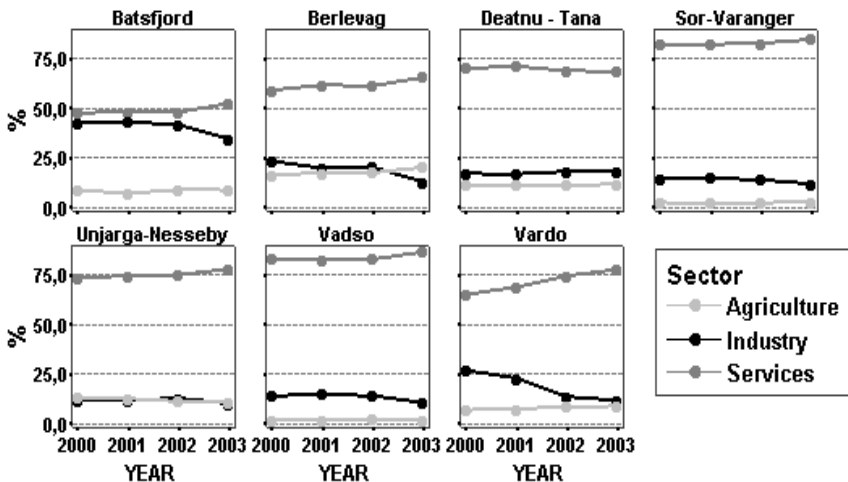
The most significant factor influencing the overall population growth and decline is in all municipalities the migration behavior of the population, which accounts for major part of the variations. Therefore, for evaluation of migration we can use criteria normally used for description of overall population trends.

The natural population growth has negative values for most municipalities. In case of Berlevåg and Deatnu – Tana oscillates around zero. The highest negative values are observed in Unjarga-Nesseby, where the natural population growth has been negative since 2000. This municipality has also the highest average age.

Municipalities located on the northern coast of the county experience the most serious problems with population decline. In order to increase population in these areas, it would be necessary to attract population in younger age groups. The path to this goal is not straight and consists of many steps, often requiring significant changes in social environment of the municipalities. The most significant factors in this equation are availability and pricing of housing, social services (especially day care centers and pre-school facilities). Proper attention to these issues is expected to have positive impact both on net migration and natural population growth.

From the point of view of labor market structure, in all municipalities we can observe prevalence of the service sector. The highest difference is found in Båtsfjord, where the ratio of employment in industry reaches almost identical values as the employment ratio in services. In Sør-Varanger and Vadsø the development is very stable; also the level of employment in various sectors is more or less identical in these municipalities. In the remaining municipalities, the ratio of employment in agriculture (which for these purposes includes also fishery and forestry) is higher. The most pronounced changes in labour market can be observed in Vardø.

Figure 4: Employment Structure.

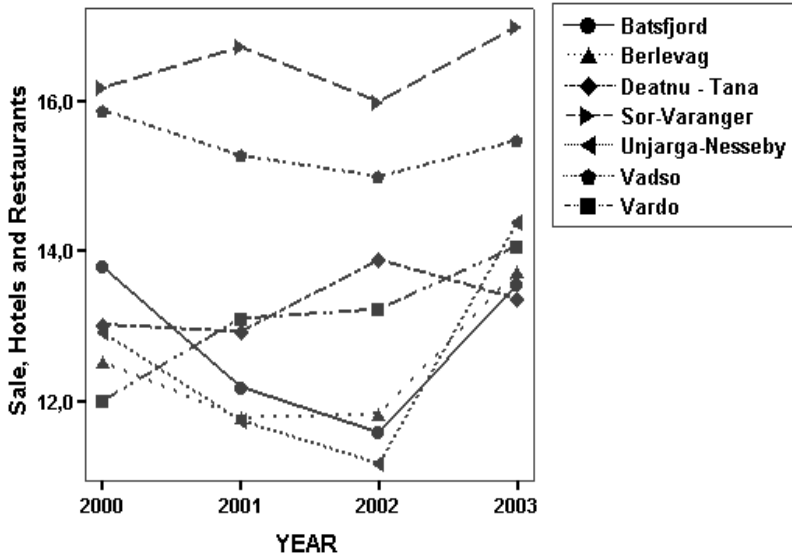

Source: Statistics Norway; StatBank Norway.

Note: Sector Agriculture including forestry and fishing.

In this area, the market has a comparatively stable structure. A slow decline of the share of population employed in industry and a mild increase of employment in services can be observed. In local centers in Sør-Varanger and Vadsø the share of population employed in agriculture is significantly lower.

Figure 5: Employment rate in Sales/retail, Hotels and Restaurant in %.

Source: Statistics Norway; StatBank Norway.

In recent years, tourism and eco-tourism has gained importance as a factor in development of the investigated area. In order to evaluate its importance properly, we use values of employment in Sales/retail, Hotels and Restaurants. In Figure 5 the increase of the monitored parameters is clearly visible in all areas. From this point of view, the best position in the area belongs to Sør-Varanger, followed by Vadsø. The lead of Sør-Varanger has increased between 2000 and 2003.

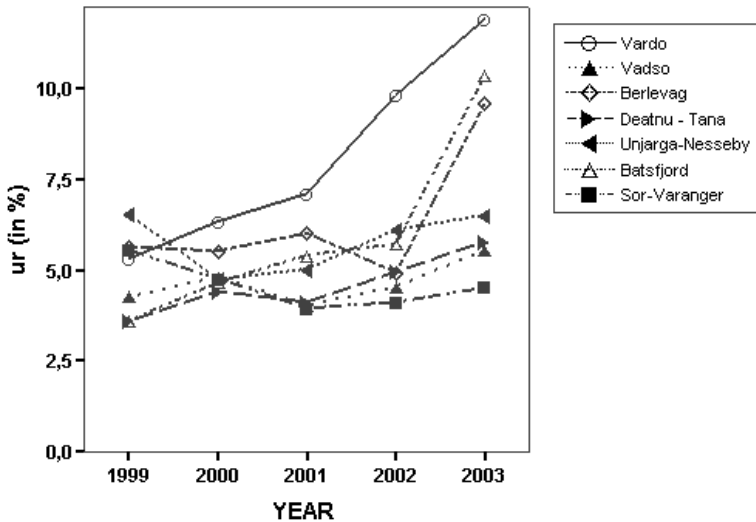
One of the most important socio-economic indicators is the unemployment rate. In the described area, there has been an increase since 1999. Exceptions are the municipalities of Sør-Varanger and Unjarga-Nesseby.

The highest growth of the unemployment can be found in Vardø, where in 2003 the yearly average of unemployment rate reached 11.9%, with yearly maximum of 15% in the month of April.

These values are considered very high for the area in question.

The next highest values of unemployment rate are found in Båtsfjord and Berlevåg.

Figure 5: Unemployment rate in % (Annual average)

Source: Statistics Norway; StatBank Norway.

As in the demographical development, the unemployment rate situation is most serious along the northern coast. It is apparent that there is direct relationship between both phenomena, which indicates a necessity of a complex approach in any strategy leading to improvement.

The answer lies in attracting (and keeping, which may be even more difficult) of young population group by creating employment opportunities and social conditions that would compensate the remoteness of the area, harsh climatic conditions and comparative lack of more sophisticated cultural facilities and events.

3. DEVELOPMENT SCENARIOS FOR SØR-VARANGER

In the following chapter, we will describe in detail individual development scenarios for the Sør-Varanger municipality together with their evaluation.

The Sør-Varanger municipality is one of the important settlement centres in the Finnmark County. The initial settlement started as a cluster of fishing villages; the original inhabitants of the area are the Saami.

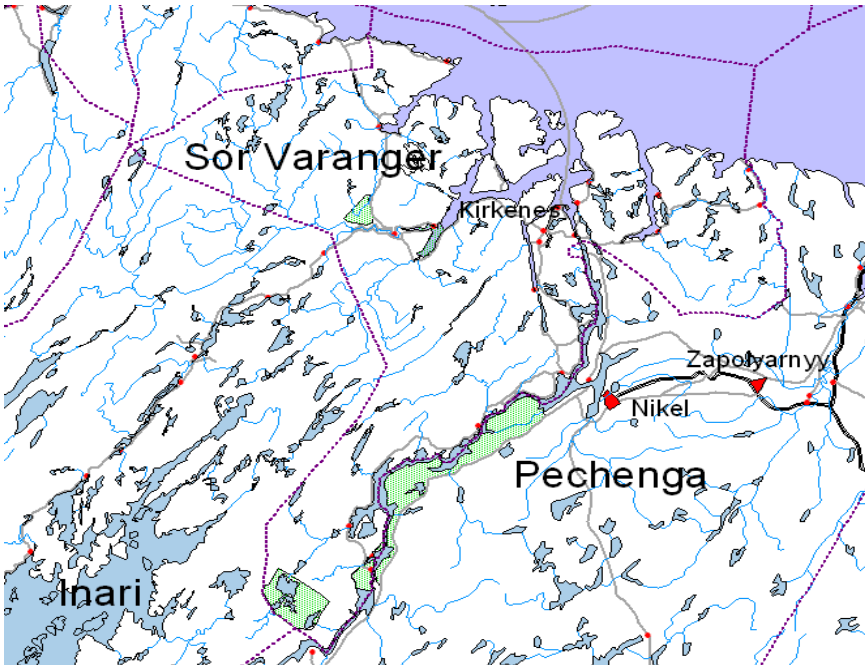
The proximity to Russian border plays a crucial role in the economical and social development of the Sør-Varanger municipality – it is the only municipality in Norway that shares the border with Russian Federation.

Prevailing part of the border is created by the Pasvik (Paz) river, which flows from Lake Inari in Finland.

All of the Norwegian part of the Pasvik catchment falls within the boundaries of the Sør-Varanger municipality. The river is a major water body and a prominent feature in the landscape as well as in the economy, history and social development, as it has represented a natural dividing line between Norway and its neighbours

There is 5 Russian and 2 Norwegian power plants on the river with total output in excess of 1300 GWh. The river was an important renewable resource for several commercial fishing operations in the past. It is a part of a unique ecological system of wetlands protected in the Pasvik Natural Reserve in Norway and the Pasvik Zapovednik in Russia. The area adjacent to the river is also a recreational zone of growing importance. Main source of income on the Norwegian side was –apart from employment in services – work in an iron mine in Bjørnevattn close to Kirkenes. Since 1930, the Norwegian government has carried out many incentive schemes for development of reindeer husbandry and subsidized farming, with various level of success.

Figure 5: Sør-Varanger and the local communications (in grey).

The centre of the Sør-Varanger municipality is the town of Kirkenes, best known for its world-class port.

The town has a rich history from the times of WW II and a long tradition of friendly relationship with its Russian neighbours. Substantial part of the population of Sør-Varanger has relatives in Russia.

During the Cold War, the Norwegian-Russian boundary became a borderline between NATO and the Warsaw Pact. A heavily guarded barbed-wire fence was erected along the boundary and the cross-boundary intercourse was severely limited.

The dissolution of the Soviet Union has led to renewal of relatively normal border traffic; the cross-border roads and the boat traffic along the shore came back to life.

The opening an iron ore mine in Bjørnevatn, a settlement several kilometres south of Kirkenes, marked the onset of the industrial era in the region. The mine was a major source of employment in the municipality, providing work for approximately 1800 workers. It closed its operation in 1997 due to dropping prices of iron ore and increasing production costs.

Today (1.1.2004), Kirkenes, the municipal centre of Sør-Varanger, has 3,299 inhabitants and Bjørnevatn 2,373 inhabitants. After the closing of the mine, the most important enterprises include service industries, ship repairs, and various initiatives directed toward northwestern Russia.

Table 2: SWOT ANALYSIS Sør-Varnager

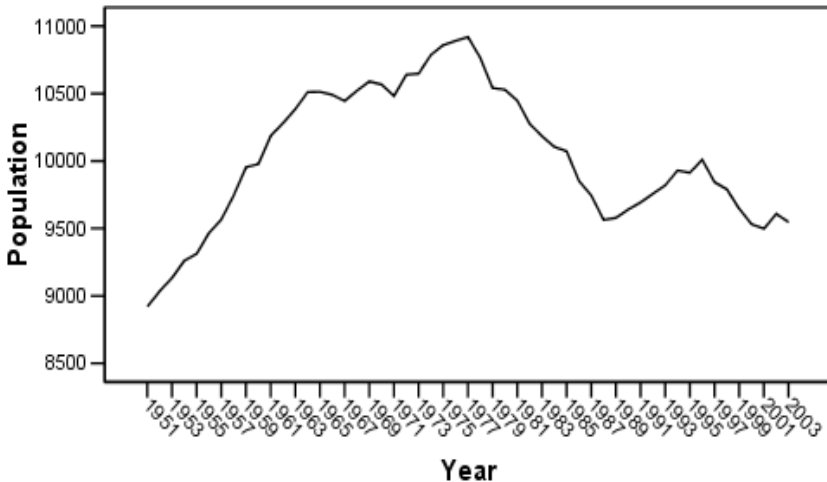
<p>STRENGTHS</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Economic incentives 2. Geologically interesting area - potential for precious/base metals, gemstones 3. Proximity to the North and Barents Sea oil and gas deposits 4. Proximity to the ocean as transport route (Northern Maritime Corridor) 5. Proximity to a potential strong commercial partner. 6. Good ties with Russia, knowledge of conditions 7. Availability of government and EU grants for development 8. Large quantity of pure fresh water 9. Deep-sea port open year round 10. Pristine environment, (low population density) 	<p>WEAKNESSES</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Strong competition among eligible organisations, favouritism. 2. Large distances, difficult and expensive logistics (specially exploration and mining) 3. Vulnerability of fish monocultures to water-borne fish diseases 4. Vulnerability to oscillations of Russian economy and changes in legislation and political atmosphere 5. Limited opportunities for farming (mostly possible dairy farming only) due to climatic conditions 6. Harsh climate, long winters
<p>OPPORTUNITES</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. High potential for (eco-) tourism 2. Development of the Kirkenes port in relation to oil and gas exploitation of North Sea, Barents Sea, Related industrial growth of the area. 3. Potential for mining development 4. Potential for fish farming, sea and fresh water 5. Improve cooperation among scientific, ecological, industrial, administrative elements 	<p>THREATS</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Deterioration of the environment by all levels of human activity if not managed sensitively 2. Pollution of coastal waters by crude oil manipulation in the outer harbour 3. Industrial (other than oil) pollution of coastal waters 4. Environmental damage to unique pristine areas by exploration and/or mining 5. Increase of taxation through growing influence of EU administration 6. Negative environmental impact of big-volume tourism 7. Overproduction on salmon in Norway and subsequent drop of salmon prices 8. And whatever may happen in Russia...

The area has a comparatively good transport connection in terms of ground communication as the only ground transport line from Russia passes through. The seaport of Kirkenes is one of the major transport hubs of the Barents Sea due its excellent natural characteristics (deep enough to receive large ships, free of ice year-round).

Kirkenes has an airport capable of receiving commercial jet traffic and has direct daily connection with Oslo and Tromsø.

The chart of long-term development of Sør-Varanger shows 2 local peaks. The first one is found in 1977 when the population of the municipality reached 10,919 inhabitants, the second one in 1996 (10,010 inhabitants).

Figure 6: Population development in Sør-Varanger

Source: Statistics Norway - StatBank Norway

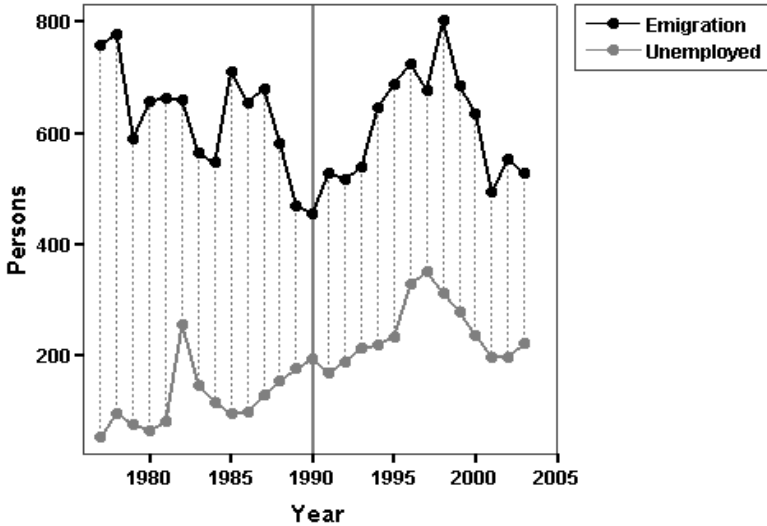
The population changes are predominantly influenced by migration.

In this section a closer attention will be paid to emigration from the area of interest; we shall attempt to determine a relationship between the development of population and the job market situation expressed through the unemployment level.

This analysis will be carried out for the time period 1977- 2003, for which both indices are available. The amount of population migrating out of the AOI during the observed period oscillates and reaches highest values in 1978 and 1998. The minimum of emigration is found in 1990.

The amount of unemployed shows a growing trend with two local peaks, 1982 and 1997 respectively.

Figure 7: Emigration and unemployment in Sør-Varanger, 1977 -2003

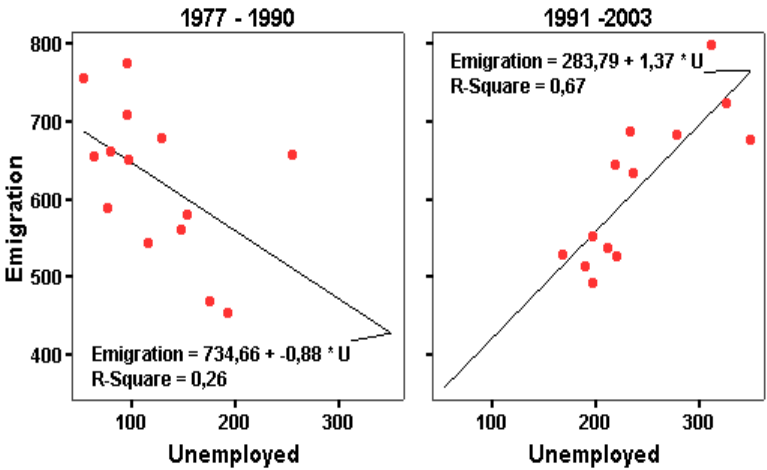
Source: Statistics Norway; StatBank Norway.

Note: Unemployed persons registered at the Employment Offices. Annual average

The relationship of emigration and the job market situation shows two different trends – before 1990 and after. The reasons for emigration out of the AOI prior to 1990 were not closely related to the job market situation. The regression model explains only 26% of variability. The relationship between variables is inversely proportional – while the emigration was growing, the unemployment was decreasing.

The opposite situation can be observed after 1991, when the growth of unemployment critically influenced growth of emigration. Under certain conditions, a delay of influence of unemployment on emigration can be observed. By this regression model 67% of emigration variability can be explained. This fact is confirmed by the chart shown in Figure 6 – unemployment peak in 1997 is followed by emigration maximum in 1998.

Figure 8: Development of relationship between emigration and unemployment, Sør-Varanger

From the analysed data, it can be concluded that the character of the job market has changed. After 1991, the unemployment can be considered one of the most significant factors influencing the outflow of population.

Taking into account the fact that it is mostly young people between 20 and 29 years of age that represent the most mobile part of the population, the decline of the population natural growth is also explained.

The analysed facts conclude that the job market situation is of vital importance for the population changes in the AOI.

In the following section, we pay attention to the development scenarios compiled from our analysis and from the Regional Development Plan for the Sør-Varanger municipality (currently under reading for approval).

One of the primary goals is creation of job opportunities; with this criterion in mind, the following development scenarios were proposed:

Scenarios:

1. CONSERVATION (-100 job places)

Slight decline population, decrease of quantity as well as quality of services (or at best maintenance of current state) but leads to improvement of environmental quality. Loss of job opportunities - approx 100.

2. MARKET-ORIENTED EXPLOITATION OF RENEWABLE RESOURCES (100 job places)

- a) Wind generators / power stations on the coast of the sea.
- b) Agriculture development - reindeer herding with better implementation of incentive programmes (size x quantity of the reindeer)
- c) Freshwater fish farming in Pasvik river and adjacent lakes, farming/harvest of the Kamchatka crab

3. INDUSTRIAL DEVELOPMENT (800 job places)

- a) Development of harbour and related infrastructure as main oil/gas terminal. Possible conflict of interest with similar facility built in Murmansk.
- b) Development of harbour and related infrastructure as shipping/reloading facility (include railway link to Russian). No conflict with 3a)
- c) Expansion new hi-technology in communication and international communication. This may be used in telecommuting and that stabilization of the settlement.
- d) Development of quartz, gold and diamonds mining and
- e) Utilisation of the Sør-Varanger ASA facilities (the abandoned iron mine) for other (industrial) purposes. (brown field..)

4. ECOTOURISM (50 job places)

- a) Build infrastructure of small camps, which are more nature-friendly with info centres/guides.
- b) Create observation platforms/campsites for bird watching and other non-intrusive activities.
- c) Development of access communications with emphasis on erosion prevention and drainage of wetlands.

5. TOURISM (100 job places)

High level services / infrastructure development related with tourism (camp sites, communications, access to river/lakes, restaurants/accommodation facilities)

Quantified correlations (both positive and negative) between individual scenarios were also analysed; the results are presented in Table 3.

Table 3: Scenario conflict and coherence

	1: Conservation	2: Market-oriented expl. of renewable resources	3: Industrial development					4: Eco-Tourism	5: Tourism
			3a	3b	3c	3d	3e		
1: Conservation	x								
2: Market-oriented exploitation of renewable resources	---	x							
3: Industrial development	3a	---	+	x					
	3b	--	+	+++	x				
	3c	0	+	+++	+++	x			
	3d	--	+	+++	+++	+++	x		
	3e	-	+	+++	+++	+++	+++	x	
4: EcoTourism	++	--	--	-	+	---	0	x	
5: Tourism	-	-	-	+	+	--	0	+	x

Source: Expert estimated regional development authority.

Note: Scale - - - to + + + (negative = conflict, positive = mutually supportive)

With the amount of created job opportunities as the main priority, the best results are produced by combination of #2, and #3 (the Industrial Development and Market-oriented exploitation of renewable resources).

As the scenarios stated in Table 3 represent theoretical possibilities and can hardly happen individually in isolation, we need to compound them into aggregated scenarios (AS):

- AS 1 = #3 + #2
- AS 2 = #3b + #3c + # 5
- AS 3 = #4 + #5
- AS 4 = #1 + #5

The aggregated scenarios are in sequence proportional to their economical effect, measured in terms of created job opportunities and assumed consequent population increase.

Nevertheless, this approach suffers from a common shortcoming of most analytical works based strictly on economical factors. This point of view is rather superficial, as it tends to disregard or assign lower weight to all other criteria. A regional development is not represented only by economical performance of an area, but needs to contain a social and environmental component.

Importance of these components is particularly clearly visible in the arctic area; therefore, a simple economic analysis is not sufficient and a more complex tool needs to be applied. An instrument called Regional Competitiveness Index, first mentioned in

works of Krugman (1995) and Porter, M.E. (1996) and also used and further modified in LEADER project, has been found to fit this purpose better.

From the point of view of evaluation of economical potential, sustainability of various development scenarios and feasibility of different approaches, it has been decided to utilize the following 12 components / principal dimensions of territorial competitiveness defined in the LEADER methodology concept:

- Physical resources
- Environmental conservation
- Human resources
- Cultural Identity of the region
- Know-How and Skills
- Governance
- Institutional capacity
- Activities and business firms
- Markets and external relations
- Economic structure
- Image and perception of region
- Social welfare

Detailed evaluation of development scenarios through the LEADER components is beyond the scope of this paper; nevertheless, we feel the necessity to stress the importance of the environmental factor in the Arctic areas. The methodology and the detailed analysis and evaluation using the LEADER approach including the methodology is described in IRON CURTAIN (2004).

A very expressive example can be found in the east vicinity of the AOI, where in the Pechenga municipality a mining/metallurgical operation of the Nikel-Pechenga combine carried out for decades with complete disregard for the environment has turned hundreds of square kilometres of the countryside into a technogenic desert (Appendix 3). The Combine itself produces sulphur dioxide in yearly amounts equivalent to quadruple of the whole Norway, accompanied by a whole spectrum of heavy metals in airborne particles and industrial sewage released directly into the Pasvik river.

The negative trend has been stopped, mostly owing to recently installed filters financed from foreign sources, but according to biological and botanical observations, it may take decades before any visible improvements in terms of vegetation and wildlife return to the affected area take place.

4 CONCLUSION

The influence of globalisation in terms of interdependence of phenomena from regions recently considered too far apart to have any bearing onto each other is increasingly visible. In our opinion, complex analysis of these regions and their mutual relationships is of paramount importance.

The example shown in this article demonstrated the advantages of working with an arctic region where most factors are clearly separated and can be revealed, described,

analysed in much easier manner than in regions with more complex relationships due to a more exposed geographical position.

We believe that a similar analysis performed on a tropical region can yield results of equal importance revealing other category of relationships and interdependencies.

The wavelength of events and phenomena in the Arctic is measured in terms of decades from the point of view of ecological equilibrium and the ability of the ecosystem to recover. Including the ecological situation is absolutely necessary in any plan of sustainable development; the regional planning in the Arctic means ability to forecast and deal with situations in far future.

LITERATURE

AAMALID, D. (eds.) (2002). *Air Pollution Effects in the Norwegian-Russian Border Area*. [on-line] A status report, TA-1860/2002, Norwegian Pollution Control Authority. ISBN 82-7655-446-6. [cit. 2004-07-12]. <http://www.sft.no/publikasjoner/internasjonalt/1860/ta1860.pdf>.

EUROPEAN LEADER OBSERVATORY (1999). *Territorial competitiveness. Creating a territorial development strategy in light of the LEADER experience*. Part 1. [on-line] Brusel: European LEADER Observatory. [cit. 2004-02-14]. <http://europa.eu.int/comm/archives/leader2/rural-en/biblio/compet/competitivite.pdf>.

FINNMARK FYLKESKOMMUNE. *Fakta om Finnmark*. [on-line] <http://www.finnmark-f.kommune.no/>.

FINNMARK FYLKESKOMMUNE. *Statistikk om Finnmark*. [on-line] <http://www.finnmark-f.kommune.no/>.

FORBES B. – YOUNG, S. (2004) *Geography and Physical Processes of the Circumpolar World*. [online]. University of the Arctic [cit. 2004-07-29]. <http://www.uarctic.org/bcs/BCS100/>

ILEC. (2001) *Lake Inari (Enare)*. [on-line] International Lake Environment Committee. <http://www.ilec.or.jp/database/eur/eur-17.html>.

IRON CURTAIN.(2004) EU 5th FP RTD Project, QLK5-CT-2001-01401) – Final report. Writing. (Innovative models of similar key indicators as planning and decision support for sustainable rural development and integrated cross border regional management in former Iron Curtain areas based on north to south European reference studies).

KIRKENES UTVIKLING. *The Sør-Varanger municipality (Kirkenes)*. [on-line] http://www.kirkenes-utvikling.no/english/Sor_varanger.html.

KRUGMAN, P. (1995). *Development, Geography and Economic Theory*. MIT Press, Cambridge.

LYSATOR (2001) *History of Finland*. [on-line] Lysator, The Academic Computer Society <http://www.lysator.liu.se/nordic/scn/faq43.html#top>.

LYSATOR (2001) *Norwegian history*. [on-line] Lysator, The Academic Computer Society <http://www.lysator.liu.se/nordic/scn/faq63.html>.

METSÄHALLITUS. (2002) *Pasvik Natural Reserve*. [on-line] <http://www.metsa.fi/natural/cooperation/inaripasvik/pasvikzapo.html>.

MINISTRY OF ENVIRONMENT OF FINLAND. (2004) *Economy and Environment in the Barents Region*. [on-line] <http://arcticcentre.ulapland.fi/barentsinfo/intro/index.htm>.

NSIDC (2004) *Arctic Climatology and Meteorology* Primer. [on-line] <http://nsidc.org/arcticmet/>.

PORTER, M. (1996). Competitive Advantage, Agglomeration Economies and Regional Policy. *International Regional Science Review*, 19, 85-90.

RIABOVA, L. (2004) *The Well-being of Northern Peoples and Communities*. [on-line] University of the Arctic [cit. 2004-07-29]. WWW: <http://www.uarctic.org/bcs/BCS100/>.

SAMI KORHONEN (2002) *The Winter War*. [on-line] <http://www.winterwar.com/War'sEnd.htm#demands>.

STATISTIC OFFICE OF NORWAY (2004). *StatBank Norway*. [on-line] <http://www.ssb.no>.

TOMMERVIK, H., HOGDA, K.A., SOLHEIM, I. (2003). Monitoring vegetation changes in Pasvik (Norway) and Pechenga in Kola Peninsula (Russia) using multitemporal Landsat MSS/TM data. *Remote Sensing of Environment*, 30 May 2003, vol. 85, iss. 3, pp. 370-388(19). Elsevier Science.

VARANGER SAMISKE MUSEUM. (2004) *The Sami*. [on-line] <http://www.museumsnett.no/vsm/engelsk3.html>.

Appendix 1

Figure 1.1: Average temperatures, January

Source: <http://arcticcentre.ulapland.fi/barentsinfo/maps/02.html>

Figure 1.2: Average temperatures, July

Source: <http://arcticcentre.ulapland.fi/barentsinfo/maps/02.html>

Appendix 2

Figure 2.1: Population density

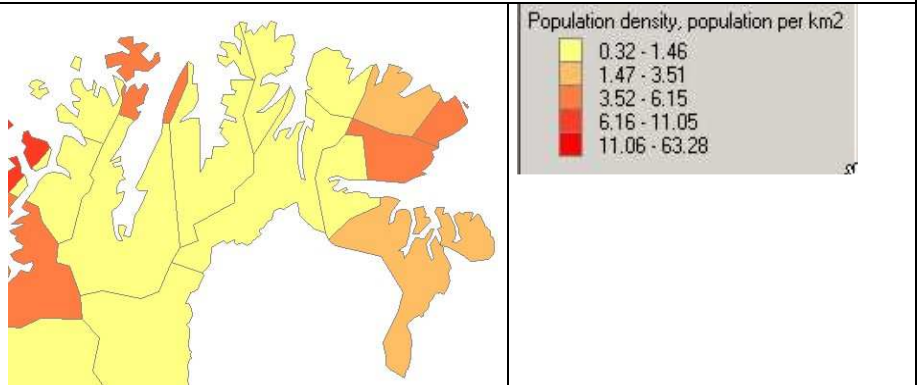

Figure 2.2: Population 0 – 14 years

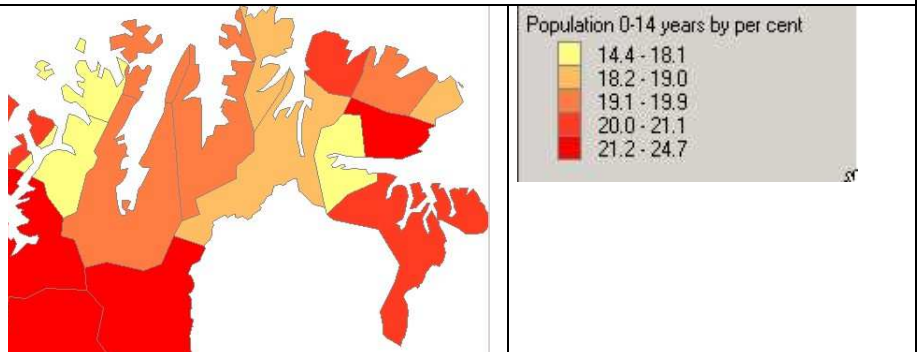
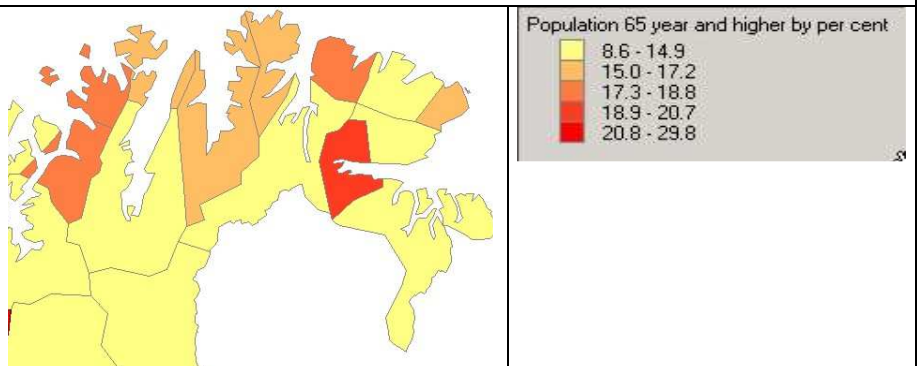

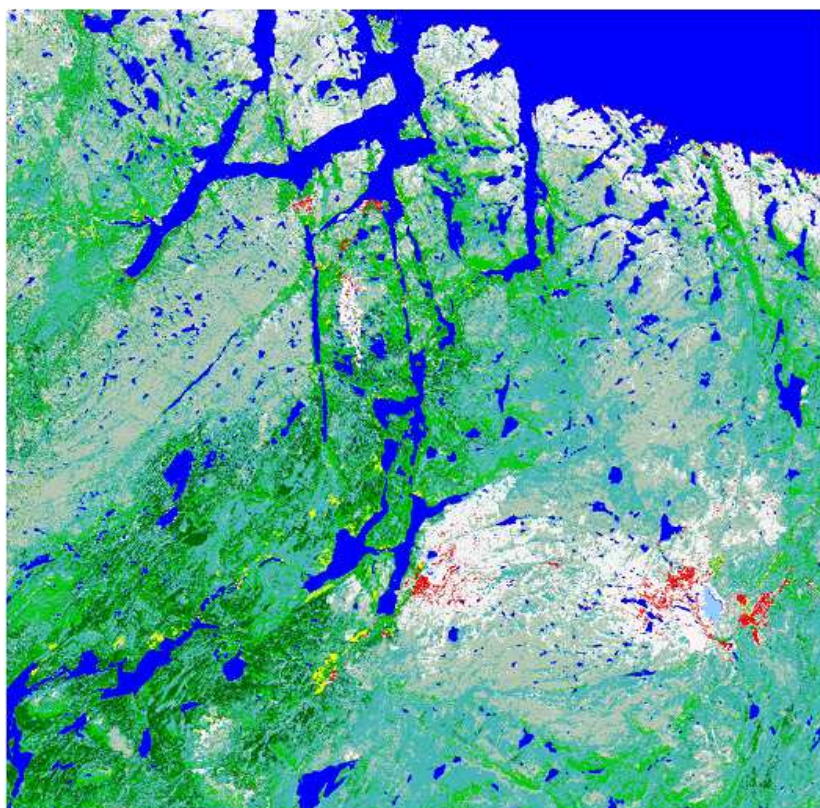
Figure 2.3: Population 65 year and higher

Source: Statistics Norway: StatBank Norway.

Appendix 3

Figure 3.1: Land Use in Reference area (comparable with figure 5)

0 25 50 km

Legend

	built-up areas		others
	forest		natural bare ground
	deciduous forest		anthropogenic bare ground
	mixed type forest		snow covered
	coniferous forest		heathland
	grassland		bog
	water		
	open water		
	water with high turbidity		

Source: Interconsul. Internal report.

JAK POMÁHÁM ZDÁRNÉMU PRŮBĚHU CESTOVNÍHO RUCHU V NABÍDCE SLUŽEB VE SVÉM MĚSTĚ

PhDr. Jana VESELÁ, CSc.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva,
Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika,
Tel.: +420 466036168, Fax: +420 466 036 010, E-mail: jana.vesela@upce.cz*

Abstrakt: Cestovní ruch je součástí mechanického pohybu mezi které patří i migrace obyvatel. Nemalou měrou se cestovní ruch podílí na výsledcích národního hospodářství. Může být i důležitým faktorem při restrukturalizaci hospodářských systémů zemí střední, jihovýchodní a východní Evropy. Je významnou a komplexní součástí volného času. Předpoklady pro lepší poznání své lokality umožnilo studentům i drobné šetření v místech bydliště.

Abstract: Travel movement is part of a mechanical movement, among which belong also a migration of inhabitants. Travel movement participates no small rate on produce of a national economy. It may be very important factor of a reclassification of economic structure of countries of central, south-east and east Europe. It is important and complex part of travel movement.

Klíčová slova: migrace, cestovní ruch, mechanický pohyb, volný čas, rekreace, životní úroveň.

Key Words: The migration, The Travel Movement, mechanical movement, travel movement, recreation, living standart.

1. ÚVOD

Česká republika disponuje velkým bohatstvím kulturně historických památek, kterých je evidováno kolem 36 000 objektů, z toho 2200 zámků a hradů. Podstatná část zájmu se orientuje na 200 zámků, 60 zachovalých hradů, 100 zřícených hradů a zámků a 35 městských památkových rezervací. Některé z nich byly vyhlášeny Národními kulturními památkami. Architektonické památky na našem území reprezentují prakticky všechny stavební slohy od raného středověku. Skutečnost, že Praha, Český Krumlov, Kutná Hora, Kroměříž, Telč, Holašovice, Žďár nad Sázavou - kostelíček J. Nepomuckého na Zelené Hoře, Litomyšl, Olomouc a Lednickovaltický areál byly vybrány a zařazeny mezi čtyři stovky světově významných kulturně historických památek a přírodních zajímavostí v rámci organizace UNESCO a WTO svědčí o tom, že Česká republika je zemí neobyčejně bohatou na kulturní hodnoty, které může využít i ve vztahu k cestovnímu ruchu.

2. TERÉNNÍ ŠETŘENÍ A JEHO VÝSLEDKY

Cílem šetření každého studenta bylo seznámit se co nejvíce s prostředím, ve kterém žije popř. z kterého dojíždí na vysokoškolské studium a poznat tato rekreační zařízení tak, aby mohl každý jednotlivý student upozornit na význačné zajímavosti, služby ve zkoumané lokalitě – rekreaanty popř. své kolegy ze studií z cizích zemí. Údaje byly získány dotazníkovým šetřením prostřednictvím studentů 2. ročníku FES UP během zimního semestru 2003/2004. Anonymního dotazování se zúčastnilo padesát studentů volitelného semináře.

Obce jsme rozdělili do několika kategorií podle osídlenosti a to na obce:

- obce o velikosti do 1000 obyvatel
- obce o velikosti 1001 – 2000 obyvatel
- obce o velikosti 2001 – 5000 obyvatel
- obce o velikosti 5001 – 10000 obyvatel
- obce o velikosti 10001 – 50000 obyvatel
- obce o velikosti 50000 a více obyvatel

Mezi zkoumané aktivity patřilo pořádání kulturních akcí, služby obyvatelstvu, sportovní aktivity, možnost využití, existence informačních kanceláří. U každé kategorie obce jsme uváděli i doporučení, která vyplynula z rozhovoru s občany.

3. VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Obce do 1000 obyvatel

Pro prostředí těchto obcí jsou významné specifické kulturní akce (50 %) a i význačné lokality (50 %). Vesnice nabízí především služby obyvatelstvu (obchody s potravinami a spotřebním zbožím). Nachází se zde kulturní sál a sportovní hřiště, avšak otevírací doba na dotaznicích nebyla uvedena. Ze sportovních aktivit, které vesnice nabízí to jsou: nedávno vybudované univerzální sportovní hřiště (pro fotbal, tenis, nohejbal a další aktivity) nebo možnost využití tělocvičny v základních školách při nepříznivém počasí. V těchto obcích nenajdeme informační kancelář nenajdeme, ale veškeré informace podávají místní obecní úřady.

Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu pro tyto vesnice spočívá v posílení spoju autobusové dopravy.

Obce o velikosti 1001 – 2000 obyvatel

50 % těchto obcí se nachází v prostředí význačné lokality (např. lázně, chráněná krajinná oblast), 50 % v prostředí specifických kulturních a sportovních akcí (cyklozávody).

Ze služeb, které vesnice nabízí jsou to především služby obyvatelstvu (kadeřnictví, sokol, restaurace), a 1 obec nabízí i služby návštěvníkům města (lázně, cukrárna a koupaliště).

Muzeum se nachází pouze v jedné obci. Jeho otevírací doba je dle objednaní. Dále v každé obci najdeme sportovní areály. Otevírací doba u fotbalového hřiště je nepřetržitě a sportovní haly po domluvě. Z nabídky sportovních aktivit, které obce nabízí jsou to vesměs fotbalová utkání, volejbal, stolní tenis, aerobic či cyklozávody. Informace o obcích podává obecní úřad.

Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu je následující: úprava komunikací, více ubytovacích kapacit pro návštěvníky a zvýšená péče o obecní památky.

Obce o velikosti 2001 – 5000 obyvatel

Obce se nachází v prostředí specifických sportovních akcí (50 %), v prostředí specifických kulturních akcí (50 %) a význačné lokality (50 %).

Z nabízených služeb jsou to služby obyvatelstvu (pošta, kadeřnictví, spořitelna, lékárna, obchody, restaurace a autoškola). Dále zde najdeme několik místních restaurací. Ze služeb návštěvníkům jsou to především: turistická ubytovna, hotel, restaurace a koupaliště.

Návrhy na změnu byly uvedeny v 75 % obcí, jde především o zprovoznění kina, využití volného času pro děti a mládež, více kulturních akcí nebo např. vyřešení dopravních spojů ve městě.

Muzeum se nachází v 25 % obcí. Otevírací doba je od 9-12 hodin. (mimo pondělí). Kina se nachází v 50 % obcí. Otevírací doba není stálá, jde o příležitostně promítání večerních filmů od 19:30 hodin nebo odpolední programy pro děti. Otevírací doba u kulturních a sportovních zařízení je v každé obci individuální. Knihovny jsou otevřeny 3 - 5 dnů v týdnu. Sportovní areály jsou zpřístupněny celoročně. Letní koupaliště se nachází v každé obci a je otevřeno denně cca od 10 – 20 hodin.

Nabídka sportovních aktivit je rozmanitá – fotbal, koupaliště, tenis, volejbal, nohejbal, posilovna, aerobic, dětská hřiště.

V 75 % obcí se nachází informační služba (městský úřad, úřední deska, informační tabule). Je zajímavé, že v jedné obci informační služba není, podle názoru respondenta jde o nepřilíhš vydařenou mapu města, jejímž nedostatkem je neprehlednost a špatné umístění.

Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu: zlepšení ubytovacích možností, vybudování cyklostezek, větší nabídka kulturních akcí, zvýšená péče o památky města.

Obce o velikosti 5001 – 10 000 obyvatel

28,6 % obcí se nachází v prostředí význačné lokality (především historické památky), 71,4 % obcí v prostředí specifických kulturních akcí (divadelní představení, koncerty) a 57,2 % v prostředí specifických sportovních akcí (fotbalová utkání, tenisové zápasy).

Tato města nabízí především pohostinské služby, jako jsou restaurace, hotely, penziony (71,4 %), dále služby návštěvníkům města – např. kulturní zařízení, restaurace a informační centra (57,1 %), služby obyvatelstvu – kadeřnictví, kosmetika, masáže, cvičení, koncerty (42,9 %) a změnu by uvítalo 28,6 % dotázaných. Jde o zlepšení návaznosti spojů ve městě, větší sortiment zboží a služeb či lepší propagace města.

Otevírací doba u muzeí je obvykle od 8 či 9 hodin, převážně do podvečerních hodin (16 - 17 hodin).

U kin převážně ve večerních hodinách: od 19 hodin do 22 hodin. U kulturních zařízení od 12 do 20 hodin a u sportovních areálů je to od 8 do 20 hodin.

Nabídka sportovních aktivit je pestrá – aerobic, posilovna, fotbal, florball, házená, basketbal, atletické disciplíny, gymnastika, karate, tenis, stolní tenis, lukostřelba či rybaření.

Ve všech městech se nachází informační služba (městský úřad, informační tabule, internet).

Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu jsou následující: lepší ubytovací a stravovací služby ve městě, více kulturních a společenských akcí a zlepšit propagaci města.

Obce o velikosti 10 001 – 50 000 obyvatel

Skupina těchto měst byla nejčetnější (22). Tato města se především nachází v prostředí specifických kulturních akcí (68,2 %), dále v prostředí specifických sportovních akcí (59,1 %) a jako význačná lokalita je označeno 54,5 % obcí.

Služby, které tato města nabízí, jsou především sítí restaurací, hotelů a penzionů (95,4 %), dále jde o služby obyvatelstvu - knihovny, kadeřnictví, bazén, fitnesscentra, pečovatelská služba (90,9 %), služby návštěvníkům města - informační centra, bazén, sauna, solárium, muzeum, (86,4 %) a návrhy na změnu (50 %). Více společenských a kulturních akcí, chybí divadlo, zlepšit stav vozovek, více parkovacích míst ve městě, bezbariérové přístupy ve městě.

Otevírací doba u muzeí je cca od 9 hodin do podvečerních hodin (17 – 19 hodin), v některých městech mimo pondělí. Kina promítají od 15 do 23 hodin, kulturní zařízení jsou otevřena od 13 do 20 hodin (např. městské knihovny, dům dětí a mládeže). Sportovní areály jsou otevřeny denně, včetně víkendů, od 8 – 21 hodin.

Větší množství sportovních aktivit – fotbal, basketbal, volejbal, floorbal, nohejbal, tenis, atletika, stolní tenis, aerobic, karate, plavání, posilovna, golf, bowling.

V každém městě se nachází informační služba. (informační centra, internetové stránky, městský úřad).

Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu pro daná města: vyšší kvalita ubytovacích a stravovacích služeb, zlepšit dopravu ve městě, propagace města – převážně na internetu, více kulturních a sportovních akcí, zlepšit hygienu na veřejném koupališti.

Obce o velikosti 50 000 a více obyvatel

Pro uvedená města jsou charakteristické specifické kulturní akce (84,6 %), význačné lokality (76,9 %) i specifické sportovní akce (61,5 %). Nejčetnější služby jsou hotely, restaurace a penziony pro turisty (92,3 %), dále služby obyvatelstvu – nemocnice, školy, kadeřnictví, městská doprava, technické služby (84,6 %), služby i pro návštěvníky města – městské památky, informační centra (76,9 %). Změnu by uvítalo 61,5 % dotázaných. (více parkovacích míst, údržba komunikací, větší ubytovací kapacita, větší počet policistů ve městech).

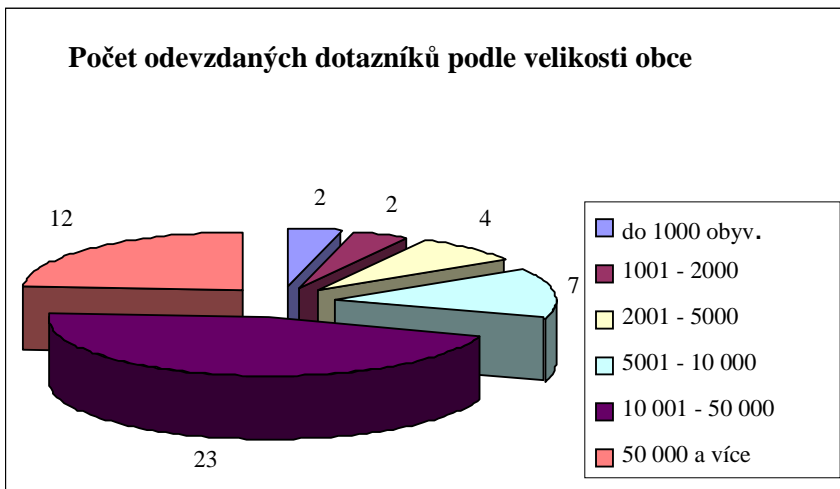
Otevírací doba u muzeí je denně 9 – 17 hodin. U kin – převážně večer (od 17 nebo 20 hodin), multikino Cine Star po celý den. Kulturní zařízení jsou otevřena po celý den (9 – 22 hodin). Sportovní areály jsou obyvatelům i návštěvníkům k dispozici po celý den i o víkendech (8 – 23 hodin).

Pestrá nabídka sportovních aktivit – hokejová národní i mezinárodní utkání, fotbal, volejbal, basketbal, nohejbal, plavání, bruslení, tenis, stolní tenis, bowling, squash, aerobic, závody koní, jezdectví, parašutismus, cyklistika, bojové sporty.

V každém městě se nachází několik informačních služeb. Především jde o městská informační centra, internetové stránky, vývěsní tabule, mapy a propagační materiály města.

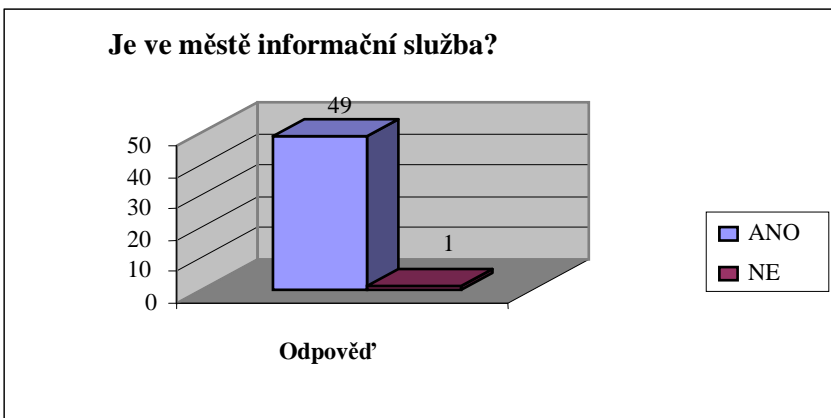
Doporučení pro zlepšení cestovního ruchu: více ubytovacích zařízení (kvalita), zlepšení kvality městské hromadné dopravy, reklama v médiích, více stezek pro cyklisty, více parkovacích míst ve městě, zlepšení technických služeb – úklid, výsadba stromů a květin, lepší stav městských památek.

Velikost obce (počet obyvatel)	Počet odevzdaných dotazníků	[v%]
do 1000 obyv.	2	4%
1001 - 2000	2	4%
2001 - 5000	4	8%
5001 - 10 000	7	14%
10 001 - 50 000	23	46%
50 000 a více	12	24%
CELKEM	50	100%

Je ve městě informační služba?

ANO	49	98%
NE	1	2%

4. ZÁVĚR

Cestovní ruch považujeme za jeden z nejvýznamnějších mechanických pohybů lidstva, do kterého se každoročně zapojují miliony obyvatel celé planety. Mnohdy se nemalou měrou podílí na výsledcích národního hospodářství, i významným zaměstnavatelem [1]. Podle V. Hruby vytvoří každé pracovní místo v průměru 2,5 pracovních příležitostí pro jeho potřeby. Cestovní ruch může být důležitým faktorem vytvářejícím značné možnosti při restrukturalizaci hospodářských systémů zemí střední, jihovýchodní a východní Evropy.

Rekreace i nadále bude považována za nejvýznamnější a nejkompexnější součást volného času, s cílem volný čas co nejefektivněji prožít.

LITERATURA

- [1] Demografie, 2002, ročník 44, č. 2
- [2] Hrala, V.: Geografie cestovního ruchu. Praha, Idea Servis, 1992.
- [3] Gardavský V. Ke geografii rekreace, Sborník referátů 6. Semináře sekce socioekonomické geografie hl. výboru ČSGS při ČSAV leden 1986
- [4] Veselá, J.: Sociologie volného času. Pardubice: Univerzita Pardubice, 1999.

KVALITA PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ V ČR A JEJÍ REGIONÁLNÍ INTERPRETACE

Doc. RNDr. Milan VITURKA, CSc.

*Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně,
Katedra regionální ekonomie a správy,
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika,
Tel: + 420 549 498 376, E-mail: viturka@econ.muni.cz*

1. ÚVOD

Významným projevem transformace ekonomiky ČR jsou i nově vznikající prostorové rozdíly v úrovni ekonomického rozvoje, vytvářející základní rámeček pro aplikaci jednotlivých nástrojů a programů regionální politiky. Regionální politika je obecně orientována na indukování žádoucích změn v rozmístění ekonomických aktivit v souladu se stanovenými sociálními a environmentálními cíly. Lze ovšem konstatovat, že plnění těchto cílů je v určitém rozporu s efektivností alokace zdrojů a proto se v regionální politice začínají prosazovat tržně orientované přístupy. Naznačený vývoj je dále spojen s rostoucím zájmem o aplikaci mikroekonomických přístupů (analýza SWOT, marketing). V tomto kontextu je z hlediska vnímání rozvojových výhod či nevýhod regionů zdůrazňován pohled firmy a v souladu s tím je kladen důraz na regionální potenciál vnějších úspor. Do centra pozornosti se tak logicky dostává kvalita podnikatelského prostředí jako výsledek různorodých interakcí soukromých i veřejných subjektů, kdy je explicitně zvažován vliv prostoru jako socioekonomické kategorie na rozvoj ekonomických aktivit. K tomu je ovšem potřebné poznamenat, že v hodnocení kvality podnikatelského prostředí zatím výrazně převažují makroekonomicky orientované a tedy prostorově bezrozměrné přístupy. S prostorovým resp. regionálním hodnocením kvality podnikatelského prostředí se zatím setkáváme především v případě selektivně orientovaných analýz tzv. lokalizačních faktorů. Příspěvek prezentuje jednu z možných cest k řešení naznačeného problému prostřednictvím syntetického hodnocení kvality podnikatelského prostředí, vycházejícího z metodiky vypracované na ESF MU v Brně.

2. HODNOCENÍ KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ

Vypracovaná metodika regionálního hodnocení kvality podnikatelského prostředí (KPP) vychází z podnikatelského přístupu, odvíjejícího se z investičních preferencí firem. Jde přirozeně o značně generalizované hodnocení, které je dále prezentováno za dvě hlavní odvětvové skupiny ekonomických aktivit: zpracovatelský průmysl a skupinu produktivních služeb (bankovníctví, pojišťovnictví, telekomunikace, informatika, realitní služby, věda a výzkum a další služby pro podniky). Zkoumané faktory jsou členěny do šesti skupin – obchodní, infrastrukturní, pracovní, lokální, cenové a environmentální faktory. Pro vyjádření KPP je přirozené nezbytné mít k dispozici relevantní odhady váhy jednotlivých faktorů, které byly získány prostřednictvím kvalifikovaných průřezů názorů potenciálních investorů v souladu s konceptem

lokalizačních faktorů (v tab. č. 1 hodnoty sloupců A), zohledněných prostřednictvím statistických analýz zahrnujících všechny hlavní typy investic v prostorovém rámci ČR (hodnoty sloupců B). Pro konečné hodnocení byly použity průměry vah zjištěných aplikací obou přístupů (hodnoty sloupců C).

Tab. č. 1: Faktory kvality podnikatelského prostředí a jejich významové váhy podle vybraných odvětvových skupin ekonomických aktivit

Faktory	Zpracovatelský průmysl			Produktivní služby		
	A	B	C	A	B	C
<i>Obchodní faktory:</i>						
blízkost trhů	11	8	10	9	3	6
významné firmy	11	9	10	6	10	8
přítomnost zahraničních firem	4	2	3	7	3	5
podpůrné služby	2	9	5	8	9	8
celkem	28	28	28	30	25	27
<i>Infrastrukturní faktory:</i>						
kvalita silnic a železnic	11	6	9	8	8	8
blízkost letišť	4	5	4	6	5	5
rozvoj informačních a komunikačních technologií	2	6	4	10	6	8
celkem	17	17	17	24	19	21
<i>Pracovní faktory:</i>						
dostupnost pracovních sil	12	9	10	8	10	9
kvalita pracovních sil	8	4	6	6	4	5
flexibilita pracovních sil	2	5	4	2	2	2
celkem	22	18	20	16	16	16
<i>Lokální faktory:</i>						
nabídka rozvojových ploch	11	6	9	-	-	-
znalostní báze	-	-	-	8	10	9
finanční asistence	5	8	6	3	7	5
celkem	16	14	15	11	17	14
<i>Cenové faktory:</i>						
cena práce	6	5	6	5	5	5
cena pozemků	5	8	6	-	-	-
cena pronájmů	-	-	-	7	8	8
celkem	11	13	12	12	13	13
<i>Environmentální faktory:</i>						
urbanistická a přírodní atraktivita území	4	5	5	4	5	5
environmentální kvalita území	2	5	3	3	5	4
celkem	6	10	8	7	10	9
<i>Celkový součet</i>	100	100	100	100	100	100

Jako základní územní jednotky pro regionální hodnocení KPP byly zvoleny územní obvody pověřených obcí 3. stupně. Jejich upravený soubor zahrnuje i Prahu a z územních obvodů s detašovaným pracovištěm příslušného úřadu pak pouze region Brandýsa n. L.-St. Boleslavi. Celkový počet analyzovaných regionů tak činí 203. Tyto regiony byly v rámci přijatého klasifikačního schématu řazeny do pěti skupin: 1. skupina – vysoce nadprůměrné hodnoty, 2. skupina – nadprůměrné hodnoty, 3. skupina

– průměrné hodnoty, 4. skupina – podprůměrné hodnoty, 5. skupina – vysoce podprůměrné hodnoty.

PARCIÁLNÍ HODNOCENÍ KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ

V této části je popsán věcný charakter jednotlivých faktorů hodnocení KPP podle vytvořených skupin a jejich dopady na ekonomickou diferenciaci prostoru.

Obchodní faktory

Tato skupina faktorů má pro hodnocení KPP největší význam. Její věcnou strukturu tvoří čtyři faktory.

Faktor blízkosti trhů

Faktor blízkosti trhů informuje o polohových výhodách z pohledu ekonomického potenciálu dostupných trhů. Vzhledem k významným rozdílům ve strategiích firem orientovaných na zahraniční a domácí trhy byly příslušné analýzy provedeny odděleně. Adekvátní podíly domácích a zahraničních trhů byly anticipovány na základě poměrů domácí a zahraniční poptávky, kvantifikovaného podílem exportu na HDP v období 1995 – 2000. Poměr mezi domácími a zahraničními trhy byl v případě průmyslu stanoven na 1 : 1,1 a v případě služeb na 1 : 0,25. U průmyslu byly kvantifikace ekonomického potenciálu zahraničních trhů v HDP/PKS (parita kupní síly) provedeny za regiony NUTS 2 vyhovující kritériu tzv. efektivní vzdálenosti, odpovídající¹. Poněkud odlišný postup byl použit v případě analýzy blízkosti domácích trhů, kde byla jako limitní zvolena průměrná vzdálenost vypočtená z úhrnu vzájemných vzdáleností krajských měst. Pro hodnoty faktoru je typický západovýchodní gradient, s pozitivními dopady na KPP krajů UL, PL, SČ, KA a dále PR a naopak s negativními dopady na OL, ZL a zejména MS. Poněkud odlišně se daný faktor projevuje v případě služeb, což je podmíněno jejich dominantní orientací na domácí klientelu. V tomto kontextu se odpovídající faktor kromě PR pozitivně projevuje v SČ, VY, PA a KH a negativně opět v OL, ZL a MS².

Faktor významných firem

Faktor interpretuje výhody generované přítomností významných firem, odvíjející se zejména z potenciálu nabídky výrobní, technologické a obchodní spolupráce. V případě vysoké úrovně rozvinutosti příslušných vazeb zaujímají tyto firmy pozici tzv. hnacích firem a s nimi intenzivně spolupracující firmy se pak dostávají do pozice hnaných firem. Výběr významných firem v případě průmyslu respektuje stávající definici MSP (malých a středních podniků). Celkem bylo identifikováno 159 velkých průmyslových firem. U služeb byl výběr významných firem vzhledem ke značné různorodosti ve vypovídací hodnotě ukazatelů vytvořeného produktu a odlišnému charakteru procesu tvorby úspor z rozsahu založen na ukazatelích zaměstnanosti. Jako dolní hranice byla zvolena úroveň 100 zaměstnanců. Identifikováno bylo celkem 339 významných firem. Pomineme-li PR jsou mezikrajské rozdíly v průměrných regionálních hodnotách faktoru relativně málo

¹ Užitá metodika pochopitelně neznamená, že by regiony nacházející se mimo hranice efektivní vzdálenosti (8 hodin čisté jízdní doby v nákladní silniční dopravě) byly pokládány v daném ohledu za bezvýznamné. Při ekonomické spolupráci s těmito regiony je ovšem nutné počítat s vyššími náklady na dopravu a další s ní spojené činnosti, které tak musejí být kompenzovány jinými přínosy.

² Užitě zkratky: Pražský kraj – PR, Středočeský kraj – SČ, Jihočeský kraj – JČ, Plzeňský kraj – PL, Karlovarský kraj – KA, Ústecký kraj – UL, Liberecký kraj – LB, Královéhradecký kraj – KH, Pardubický kraj – PA, kraj Vysočina – VY, Jihomoravský kraj – JM, Zlínský kraj – ZL, Olomoucký kraj – OL, Moravskoslezský kraj – MS.

významné. Významné firmy se nacházejí především v UL, MS a SČ. Na rozdíl od průmyslu hraje v případě služeb zásadní roli hierarchické postavení regionálních center.

Faktor přítomnosti zahraničních firem

Zařazení faktoru obecně odráží pozitivní vliv zahraničních firem na KPP. Tento vliv je zvláště významný pro méně rozvinuté země rozvojově limitované nedostatečným objemem domácího kapitálu. Pro účely daného hodnocení byly použity údaje o zahraničních firmách s 20 a více zaměstnanci. Zjištěné hodnoty zaměstnanosti byly z praktických důvodů interpretovány prostřednictvím jejího poměru k počtu obyvatel daného regionu. Zejména v případě průmyslových investic se zřetelně projevuje západovýchodní gradient, v případě služeb je zájem zahraničních investorů koncentrován na metropolitní území hlavního města. Srovnáme-li jednotlivé kraje podle průměru zařazených regionů vykazuje kromě PR nejlepší pozici PL. Nejhorší pozici pak vykazují regiony příslušné k MS a ZL.

Faktor podpůrných služeb

Faktor interpretuje nezanedbatelný význam nabídky podpůrných služeb, zajišťovaných zvláště menšími specializovanými firmami (např. v podobě outsourcingu velkých firem). S tím spojené synergické efekty se projevují zejména v oblasti tzv. progresivních služeb s největšími požadavky na kvantitu a komplexitu informací (bankovní, pojišťovací a vybrané obchodní a informační služby). Pro hodnocení jednotlivých regionů byly použity údaje o počtu podnikatelských subjektů poskytujících podpůrné služby vztážené opět k celkovému počtu obyvatel. Z krajského pohledu vykazuje kromě PR nejlepší pozici příslušných regionů KA a naopak nejhorší pozici VY a JČ.

Syntéza obchodních faktorů

Syntéza obchodních faktorů poskytuje agregované informace charakterizující tržní prostředí jednotlivých regionů. Z hlediska prostorové diferenciaci se zřetelně projevuje vliv polohy vzhledem k největším zahraničním a domácím koncentracím poptávky. V souladu s tím tyto faktory negativně ovlivňují KPP v moravských regionech, zejména v MS a dále OL. Mezi regiony s nadprůměrnou kvalitou obchodních faktorů jsou kromě regionů krajských měst zařazeny i další regiony, což se týká především průmyslu – SČ, UL a LB (zajímavým zjištěním je nejlepší pozice zjištěná u plzeňského regionu) a výjimečně i služeb – SČ.

Infrastrukturní faktory

Infrastrukturní faktory zaujímají podle významu v případě průmyslu třetí a v případě služeb druhé pořadí. Jejich věcnou strukturu tvoří tři faktory.

Faktor kvality silnic a železnic

Vyhodnocení dopravní pozice jednotlivých regionů vychází z koncepce rozvoje dopravních sítí v ČR a interpretuje především jejich napojení na nejvýznamnější segmenty železniční a silniční sítě (koeficient poměrného významu v dělbě přepravní práce byl stanoven na 1 : 4). Z regionálního pohledu lze konstatovat, že s klesající velikostí příslušných center dochází k plynulému zhoršování jejich postavení. Pozice hierarchicky méně významných regionů je ovšem ve významné míře ovlivněna jejich polohou vzhledem k nejvýznamnějším regionům. Nejvíce regionů je zařazeno do podprůměrné skupiny.

Faktor blízkosti letišť

Dostupnost mezinárodního letiště příznivě ovlivňuje kvalitu podnikatelského prostředí zejména v případě služeb. V této oblasti má přirozeně zcela dominantní postavení letiště Praha-Ruzyně, zabezpečující více než 90% výkonů. S odstupem následují regionální

letiště Ostravy, Brna a Karlových Var, k nimž lze přiřadit i letiště Pardubice. Užitý metodický postup zohledňuje prostorové efekty letišť v souladu s jejich významovým postavením. Z krajského pohledu vykazují kromě PR logicky nejlepší zařazení regiony SČ. Nejhorsí pozici pak jednoznačně zaujímají regiony JČ.

Faktor rozvoje informačních a telekomunikačních technologií (ICT)

Faktor hraje výrazně významnější roli v případě služeb. Jeho hodnocení je založeno na analýze vybavenosti domácností telefony a osobními počítači. Tento přístup respektuje skutečnost, že z hlediska moderních ICT nabývá z pohledu firem na významu získávání odpovídajících vnějších úspor, podmíněných pokrytím území sítěmi ICT (v roce 2001 bylo vybaveno počítačem téměř 30 % domácností, z nichž 11 % bylo napojeno na internet). Pro územní rozložení hodnot faktoru je typická koncentrace podobných hodnot kolem hierarchicky nejvýznamnějších center řadících se do nadprůměrných (zejména Praha, Brno a Zlín), ale i podprůměrných (Ostrava, Ústí n. L.) skupin. Z krajského pohledu vykazují kromě PR nejvyšší úroveň rozvoje ICT kraje SČ, JČ a ZL a nejhorsí pozici pak MS a UL.

Syntéza infrastrukturních faktorů

Úroveň infrastrukturních faktorů vypovídá především o základních předpokladech pro zapojení místních podnikatelských subjektů do globální ekonomiky. Největší podíl regionů s nadprůměrnými hodnotami daných faktorů byl kromě PR zjištěn v SČ a regionů s vysoce podprůměrnými hodnotami u VY. Z krajských center vykazuje nejslabší pozici Zlín spolu s Libercem (dopravní napojení) a dále Ústí n. L. (podprůměrná úroveň faktoru rozvoje ICT).

Pracovní faktory

Pracovní faktory lze hodnotit jako druhou nejvýznamnější skupinu v případě průmyslu a třetí nejvýznamnější v případě služeb. Skupinu tvoří tři faktory.

Faktor dostupnosti pracovních sil

Jako výchozí byly použity odpovídající údaje za regionální centra a následně byly provedeny kvalifikované odhady za celé regiony. Daná regionální úroveň hodnocení má značný význam pro realizaci aktivní politiky zaměstnanosti, neboť zkoumané regiony v podstatě představují základní funkční a relativně stabilní prostorový rámec pro uspokojování poptávky po pracovních silách. Pro regionální rozložení hodnot faktoru je charakteristická značná nerovnoměrnost, determinovaná historickým vývojem. Do nejlepší skupiny tak patří pouze regiony „tradičních“ velkoměst Prahy, Brna, Ostravy a Plzně. Nejvíce regionů pak spadá do páté skupiny s vysoce podprůměrnými hodnotami faktoru. Srovnáme-li jednotlivé kraje podle průměrů zařazení jejich regionů pak kromě PR vykazují nejlepší pozici vysoce urbanizované kraje UL, KA a MS a nejhorsí pozici kraje s výrazným podílem venkovského osídlení tj. PL, PA, JČ, VY a KH.

Faktor kvality pracovních sil

Kvalita pracovních sil je významným faktorem ovlivňujícím vývoj ekonomiky. Její úroveň se odvíjí z dosaženého stupně školního vzdělání (hodnocení se za účelem eliminace rozdílů ve vzdělání městského a venkovského obyvatelstva vztahuje pouze k regionálním centřům). Podle výsledků sčítání lidu 2001 činil podíl obyvatel se ZŠ na úhrnu obyvatel ve věku 15 a více let 23,5 %, obyvatel se SŠ (OU, SOU + SOŠ bez maturity) 38,0 %, obyvatel s ÚŠŠ (gymnázia, SOŠ s maturitou/VOŠ) 28,3 % a obyvatel s VŠ 8,9 %. V případě průmyslu vychází hodnocení z komponenty manuálních (podíl absolventů se SOU a SOŠ bez maturity k počtu obyvatel ve věku 15 a více let s dosaženým stupněm vzdělání ZŠ, SOU a SOŠ) a nemanuálních (podíl absolventů

s ÚŠŠ/VOŠ a VŠ na počtu obyvatel ve věku 15 a více let) pracovních sil. V případě služeb klasifikace odráží jejich vyšší nároky a proto byl vedle ukazatele podílu absolventů s ÚŠŠ/VOŠ a VŠ použit i ukazatel podílu absolventů s VŠ na počtu obyvatel s ÚŠŠ/VOŠ a VŠ vzděláním. Z hlediska rozložení hodnot se projevuje závislost mezi hierarchickým postavením a kvalitou pracovních sil. Mimo PR zaujímají v případě průmyslu nejlepší pozici VY a SČ a nejhorsí UL, KA a MS. V případě služeb lze zdůraznit dobré postavení ZL, zatímco k souboru nejhorsích krajů se přiřazuje i LB.

Faktor flexibility pracovních sil

Hodnocení faktoru je z důvodu nedostatku informací metodicky složitou otázkou. Proto je obvyklé použití určitých indikátorů, z nichž byl vybrán indikátor interpretující kvalitativně nejvyšší komponentu flexibility tj. podnikavost prostřednictvím ukazatele počtu podnikatelů na 1000 obyvatel podle regionálních center. Rozložení hodnot faktoru je ovlivněno zejména charakterem ekonomického rozvoje, sousedstvím s vyspělejšími zahraničními regiony a rovněž turistickou atraktivitou regionu. Vedle PR vykazují nejvyšší flexibilitu kraje LB a KA. Na druhé straně pak stojí především kraje MS a dále VY.

Syntéza pracovních faktorů

Syntéza poskytuje komplexní informaci o regionální nabídce pracovních sil, která je jedním z hlavních endogenních předpokladů ekonomického rozvoje. Z výsledků za průmysl vyplývá nízké zastoupení regionů spadajících do nadprůměrné až vysoce nadprůměrné skupiny, determinované faktorem dostupnosti pracovních sil. Absence regionů z MS a UL dokumentuje existující územní dichotomie mezi kvantitativní a kvalitativní stránkou nabídky pracovních sil. Poněkud vyšší zastoupení nejlepších skupin pak zjišťujeme v případě služeb.

Lokální faktory

Lokální faktory zaujímají co do významu čtvrté pořadí. Skupinu tvoří faktor nabídky rozvojových ploch (průmysl), faktor znalostní báze (služby) a faktor finanční asistence.

Faktor nabídky rozvojových ploch

Faktor informuje o nabídce územně připravených průmyslových zón pro potenciální investory. Metodika hodnocení těchto zón vychází ze čtyř základních dále strukturovaných kritérií: velikost a vlastnické poměry, napojení na technickou infrastrukturu, napojení na dopravní infrastrukturu a uživatelské stimuly a limity. Zpracovaná databáze obsahuje celkem 170 zón, z nichž nejlepšími parametry disponují zóny v krajích SČ (spolu s PR) a nejhorsími parametry zóny v KA a JČ.

Faktor znalostní báze

Faktor interpretuje institucionální předpoklady pro zvyšování vzdělanosti obyvatelstva a rozvoj vědy a výzkumu. V tomto směru byla zohledněna především lokalizace VŠ (s důrazem na technické a přírodovědné směry) a dále vědeckých a výzkumných ústavů a vědecko-technických parků. Pro zařazení hierarchicky níže postavených regionů byly kromě lokalizace územně odločených fakult VŠ využity i údaje o rozmístění VOŠ a SŠ. Nejdůležitějším střediskem rozvoje znalostní báze je přirozeně Praha, následovaná Brnem a Ostravou. Do následující 2. skupiny byly zařazeny regiony krajských měst (kromě K. Var a Jihlavy) spolu s regionem Opavy. Největší počet regionů logicky spadá do podprůměrné skupiny s pouze regionálním významem příslušné znalostní báze.

Faktor finanční asistence

Faktor postihuje potenciální možnosti finanční asistence regionů při zlepšování KPP, které jsou primárně determinované výší daňových příjmů regionálních center na 1

obyvatele (hodnotící období 1999 a 2000). Z provedených analýz vyplývá, že nejvyšší daňové příjmy vykazaly kromě magistrálních měst rozvojově dynamická města a rovněž menší města s nadprůměrnou koncentrací drobných podnikatelů. Nejvyšší průměrnou úroveň faktoru mimo PR vykazují jihočeské regiony a naopak nejnižší regiony v MS a OL.

Syntéza lokálních faktorů

Syntéza lokálních faktorů poskytuje informace o potenciálních schopnostech jednotlivých regionů pozitivně ovlivňovat KPP (zahrnujících různé formy podpory ovlivňujících rozhodování soukromých subjektů – např. např. marketingovou podporu aktivace průmyslových zón). Největší podíl regionů s nadprůměrnými hodnotami byl kromě PR zjištěn v krajích JČ a SČ a regionů s vysoce podprůměrnými hodnotami v MS.

Cenové faktory

Cenové faktory lze pokládat i za specifické indikátory KPP. V tomto směru jsou pokládány za významné zejména cena práce a dále cena pozemků v případě průmyslu a cena pronájmů u služeb.

Faktor ceny práce

Cenu práce lze vnímat jako průmět různorodých vztahů poptávky a nabídky na regionálních trzích práce. Hodnocení faktoru je založeno na originální metodice, vycházející v případě průmyslu z průměrných mezd nejvýznamnějších firem. Podobný postup byl zvolen i u služeb (v regionech s menšími sídelními centry byla zavedena podmínka paritního zastoupení hlavních odvětvových skupin služeb). Provedeme-li analýzu jednotlivých krajů pak nejlepší pozici zaujímá v případě průmyslu PR a SČ a nejhorší KA, PA a VY. V případě služeb zaujímá nejlepší pozici opět PR a SČ a nejhorší OL a UL.

Faktor ceny pozemků

Obecně lze konstatovat, že cena průmyslových pozemků je ovlivňována především jejich makroekonomickou a v menší míře mezeekonomickou polohou. Vstupní údaje pro hodnocení faktoru představují nabídkové ceny pozemků. Pro hodnotící proceduru byla použita stupnice s hranicemi intervalů 600, 400, 250 a 125 Kč/m². Při zohlednění velikostních kategorií měst zaznamenávají výrazné kladné odchylky od průměru především regionální centra v SČ a JM. Opačným způsobem se pak projevují regionální centra v UL a MS.

Faktor ceny pronájmů

Identifikace faktoru vychází z průměrných cen čistých ročních pronájmů kancelářských prostor, získaných z údajů realitních kanceláří. Pro hodnotící proceduru byla užitá stupnice s hranicemi intervalů 3800, 2300, 1400 a 850 Kč/m². Údaje potvrzují silnou závislost cen pronájmů na hierarchickém postavení regionálních center, kde má zcela výsadní postavení Praha. Z dalších krajů se jako nejrozvinutější jeví trh s kancelářskými prostorami v SČ. Jako poměrně rozvinuté lze dále hodnotit i trh v JM a KH. Na druhé straně pak opět stojí UL a MS.

Syntéza cenových faktorů

Z hlediska obou odvětvových skupin vypovídá nadprůměrná až vysoce nadprůměrná úroveň cenových faktorů o příznivé úrovni poptávky na relevantních trzích. V konkrétních podmínkách jednotlivých regionů může být ovšem vypovídací schopnost vybraných faktorů podstatným způsobem relativizována vlivem celé řady

spolupůsobících činitelů. Z výsledků syntézy dále vyplývá výrazně vyšší podíl regionů spadajících do nadprůměrné až vysoce nadprůměrné skupiny v případě průmyslu.

Environmentální faktory kvality života

Jde o nejméně významnou skupinu faktorů zahrnující pouze dva faktory.

Faktor urbanistické a přírodní atraktivity

Faktor determinuje především rozvoj podnikatelských aktivit v oblasti cestovního ruchu (významné jsou však i jeho pozitivní vlivy na „image“ regionů). Hodnocení proto vychází z přírodní atraktivity území, kulturně-historických památek a turistického významu regionů. První stupeň byl předem vyhrazen pouze Praze. Kromě Prahy pak lze za turisticky atraktivní označit kraje LB, KA, JČ a KH a za turisticky málo atraktivní zejména kraje PL a MS.

Faktor environmentální kvality území

Faktor je sice nepříliš významný, v případě extrémního narušení kvality životního prostředí však může výrazně snižovat investiční atraktivitu daného regionu. Hodnocení vychází z analýzy údajů charakterizujících hygienickou úroveň životního prostředí, doplněných údaji o intenzitě silniční dopravy a ekologické stability krajiny. Z krajského pohledu lze konstatovat, že nejlepší kvalitu životního prostředí vykazují JČ, VY a PL. Nejhorší kvalita pak byla zjištěna v případě krajů PR, MS a zejména UL.

Syntéza environmentálních faktorů kvality života

Syntéza environmentálních faktorů poskytuje informace o vybraných specifických faktorech přímo či nepřímo ovlivňujících KPP³. Nejvyšší podíl regionů s nadprůměrnými hodnotami byl kromě PR zjištěn v krajích KA, JČ a LB. Vysoce podprůměrné hodnoty se pak vyskytují pouze v krajích MS, UL a SČ.

KOMPLEXNÍ HODNOCENÍ KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ

Metodický postup komplexního vyhodnocení KPP vychází ze statistických analýz variability agregovaných hodnot podle odvětvových skupin v rámci užitého klasifikačního schématu. Vlastní metodický postup vychází ze statistických analýz variability agregovaných hodnot jednotlivých faktorů v rámci 5ti stupňového klasifikačního schématu. V prvním kroku byly provedeny dílčí syntézy hodnot faktorů v rámci obou odvětvových skupin se zohledněním jejich reálného významu prostřednictvím stanovených vah. Ve druhém kroku pak bylo provedeno konečné zařazení regionů do klasifikačních tříd A až D, přičemž výsledky komplexního zařazení podle obou odvětvových skupin průmyslu a služeb jsou s přihlédnutím k jejich intenzivnímu funkčnímu propojení považovány za rovnocenné. Základní výsledky podle jednotlivých krajů dokumentuje následující tabulka.

³ V tomto kontextu lze zdůraznit významné vazby na aktivity spojené s aktivním využíváním volného času a kvalitou obytného prostředí. Rostoucí význam environmentálních faktorů kvality života je spojen zejména se životním stylem vysoce kvalifikovaných a dobře situovaných zaměstnanců pracujících v produktivních službách či v průmyslových oborech hi-tech.

Tab. č. 2: Vážené hodnoty kvality podnikatelského prostředí podle krajů¹

Kraj	počet obyvatel v tis.	KPP celého kraje	KPP regionu krajského centra
Pražský	1169,1	1,32	1,32
Středočeský	1204,7	2,80	2,31
Jihočeský	625,2	3,03	2,15
Plzeňský	550,6	2,73	1,66
Karlovarský	304,3	3,11	2,32
Ústecký	820,3	3,25	2,70
Liberecký	428,3	2,99	2,34
Královéhradecký	550,7	3,06	2,13
Pardubický	508,2	3,12	2,00
Vysočina	519,0	3,25	2,37
Jihomoravský	1127,8	2,76	1,63
Zlínský	594,9	3,27	2,58
Olomoucký	639,2	3,23	2,39
Moravskoslezský	1269,6	3,30	2,27
Česká republika	10311,9	2,85	1,32

¹ Zohledněna populační velikost příslušných regionů

Do třídy A, charakterizované velmi vysokou KPP bylo zařazeno celkem 13 regionů, zejména regionů krajských měst (s výjimkou Zlína a Ústí n. L.) a dále středoečeské regiony Mladé Boleslavi a Brandýsa n. L.-S. Boleslavi. Z dané skupiny regionů se do určité míry vyčleňuje pražský region, který jako jediný dosahuje v obou posuzovaných případech celkové bodové hodnoty nižší než 1,5: průmysl 1,4 a služby 1,2.

Celkem 38 regionů bylo zařazeno do třídy B s vysokou KPP. Více než 1/3 z nich se nachází v kraji SČ. S velkým odstupem pak následují kraje disponující třemi regiony: JM, LB, ZL a UL.

Do třídy C se střední úrovní KPP pak spadá 70 regionů. Pro jejich prostorové rozložení je typické vytváření rozsáhlejších územních shluků resp. pášů. Lze konstatovat, že pro ekonomicky úspěšně se rozvíjející kraje je charakteristický určitý posun této třídy i na méně urbanizované regiony s menšími centry.

Nejvíce tj. 72 regionů bylo zařazeno do třídy D s nízkou KPP. Nacházejí se především v MS, za kterým s poměrně malým odstupem následují méně urbanizované kraje VY, OL, JČ a JM.

Do poslední skupiny sdružující regiony s velmi nízkou kvalitou podnikatelského prostředí spadá pouze 10 regionů. Naprostá většina z nich se opět nachází v kraji MS.

4. PROSTOROVÝ MODEL EKONOMICKÉHO ROZVOJE ČR

Komplexní vyhodnocení KPP doplněné o dynamické aspekty ekonomického rozvoje jednotlivých regionů lze použít jako základní informační vstupy pro vytvoření prostorového modelu ekonomického rozvoje České republiky. V této souvislosti je obvykle věnována pozornost především procesům polarizace ekonomického rozvoje a méně již současně (i když s jistým zpožděním) probíhajícím protisměrným procesům integrace. Charakteristickým projevem rozvojové integrace prostoru je vytváření kooperujících systémů pólů rozvoje navzájem propojených rozvojovými osami. Naznačený důraz na identifikaci územních vazeb je podmíněn především obecnými poznatky o pozitivních přínosech koncentrace ekonomických aktivit v rozvojových pólech (aglomerační úspory) a rozvojové integrace území (indukované efekty

kooperačních vazeb a difúze zejména technologických a manažerských inovací) pro ekonomický rozvoj.

Celková KPP vykazuje (v souladu s teorií centrálních míst) výraznou závislost na populační velikosti regionů resp. jejich center. Z provedených analýz vyplývá významný rozdíl v kvalitě podnikatelského prostředí regionů zařazených do 1. a 2. skupiny. Tento fakt lze považovat za ekonomický doklad existence hierarchického stupně center mezoregionálního (krajského) významu. Odpovídající rozdíly mezi ostatními skupinami (zejména mezi 3. a 4. skupinou) již nejsou tak výrazné. Jako „nové“ diferenciacní faktory se v ČR (a podobně i v dalších transformujících se středoevropských zemích) uplatňují zejména faktory blízkosti trhů, kvality pracovních sil, rozvoje ICT a flexibility pracovních sil. Na základě pozičního vyhodnocení realizovaného v rámci výchozího souboru regionů byla jejich centra zařazena do následujících typů:

Typ I. Centra nadregionálního významu – póly rozvoje

Mezi centra nadregionálního významu logicky patří především krajská města. Pokud se jejich administrativní funkční úroveň nachází v rovnováze s jejich reálnými ekonomickými funkcemi zastávají tato centra i přirozenou vůdčí roli pólů rozvoje. Pro prvotní identifikaci jejich ekonomické pozice byly použity údaje o kvalitě podnikatelského prostředí a v tomto směru byla příslušná centra rozdělena do tří skupin:

- Rozvojové póly nadnárodního významu – do této skupiny byla zařazena pouze Praha, která tak představuje jediné české centrum evropského významu.
- Rozvojové póly národního významu – do této skupiny byly zařazeny (v pořadí podle kvality podnikatelského prostředí) Brno, Plzeň, Pardubice, Hradec Králové, České Budějovice, Ostrava, Mladá Boleslav, Karlovy Vary, Liberec, Jihlava a Olomouc.
- Rozvojové póly nerozvinuté příp. nefunkční resp. upadající – do této skupiny patří zbývající dvě krajská města Zlín (nerozvinutý pól) a Ústí n. L. (nefunkční pól).

Zbývající regionální centra byla rozdělena do dvou skupin: centra regionálního (krajského) významu a centra subregionálního významu:

Typ II. Centra regionálního významu

Jako výchozí velikostní limity pro zařazení mezi tato centra byly zvoleny hranice 15 tis. obyv. – vlastní centrum a 30 tis. obyv. – počet obyvatel příslušného územního obvodu. V nejednoznačných případech bylo přihlédnuto k dalším charakteristikám, zejména poloze center a jejich reálným socioekonomickým funkcím. Celkem bylo vymezeno 81 center regionálního významu.

Typ III. Centra subregionálního významu

Ostatní centra nespĺňující výše uvedená velikostní kritéria byla zařazena do skupiny center subregionálního významu tj. center jejichž rozvojové charakteristiky lze z pohledu socioekonomického rozvoje příslušného kraje považovat za významově sekundární. Celkový počet center subregionálního významu činí 108.

Pro potřeby vytvoření prostorového modelu ekonomického rozvoje je nutné posoudit územní provázanost odpovídajících rozvojových procesů. V tomto ohledu je logickým prvním krokem vyhodnocení integračních potenciálů pólů rozvoje jako ekonomických center krajů. Hodnocení integračního potenciálu pólů rozvoje má dvě roviny, které lze označit jako vnější – integrační předpoklady/kapacita krajů a vnitřní – integrační

schopnosti/síla pólů rozvoje. Užítý přístup respektuje ekonomickou specializaci indukovanou procesy územní dělby práce a projevující se především na mezoregionální úrovni (na nižší regionální úrovni je tento proces zprostředkováván formováním tzv. nodálních regionů). Pro identifikaci integrační kapacity krajů byly jako vstupní informace využity výsledky výzkumu potenciálu ovlivnění (se základními komponentami ekonomickou citlivostí, odrážející strukturální podíl odvětví nejvíce ohrožených globální konkurencí, a dále mírou nezaměstnaností, odrážející celkovou situaci na trhu práce) a potenciálu reakce (se základními komponentami ekonomickou úrovní jako hlavního indikátoru globální konkurenceschopnosti a investiční atraktivitou jako indikátoru potenciálních možností zlepšení ekonomické pozice) 4. Integrační síla pólů rozvoje pak byla identifikována na základě srovnání skutečných a teoreticky příslušných hodnot kvality podnikatelského prostředí (teoretické hodnoty vycházejí ze statistického regresního modelu závislosti KPP na počtu příslušných obyvatel). Dosažené výsledky jsou shrnuty v následující tabulce (území Pražského a Středočeského kraje zde bylo spojeno do jednoho celku). Na základě provedených analýz byly póly rozvoje rozčleněny na póly s velmi silným (spojené území Pražského a Středočeského kraje), silným (2), středním (5), slabým (3) a velmi slabým (3) integračním potenciálem.

Tab. č. 3: Integrační potenciál pólů rozvoje

integrační kapacita kraje	integrační síla pólů rozvoje		
	nadprůměrná	průměrná	podprůměrná
<i>nadprůměrná</i>	AB + STČ, PM	LB	
<i>průměrná</i>	JČ, HK, PU, JM	KV, VY	OL
<i>podprůměrná</i>			UL, ZL, MS

Ve druhém kroku byla pozornost soustředěna na proces konstituování tzv. rozvojových os jako základního územního projevu procesů ekonomické integrace. Užítý přístup respektuje empirickou zkušenost, že ekonomický rozvoj má tendenci postupovat po úrovních hierarchie od vyšší úrovně k nižší. Pro co nejobektivnější identifikaci rozvojových os je nezbytné mít informace o rozvojových předpokladech a tendencích jednotlivých podřízených regionů (regiony center regionálního a subregionálního významu). Syntéza odpovídajících informací byla provedena na základě srovnání skutečných a teoretických hodnot kvality podnikatelského prostředí center a vývoje nezaměstnanosti v jejich regionech v letech 2001 až 2003. Tento postup tak v sobě slučuje jak dlouhodobou ekonomickou efektivnost regionálního rozvoje, tak i jeho sociální efektivnost ve střednědobém časovém horizontu. Podle výsledků provedených syntéz byly jednotlivé podřízené regiony zařazeny opět do pěti typologických skupin: regiony s velmi příznivými (celkem 9 regionů), příznivými (37), nejednoznačnými (72), nepříznivými (50) a velmi nepříznivými (21) rozvojovými tendencemi. Následně byly identifikovány rozvojové osy, které byly dále rozděleny do dvou základních skupin: rozvojové osy národního významu a rozvojové osy regionálního významu.

⁴ Blíže viz studie Viturka, M.: Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU.

A. Rozvojové osy národního významu

A 1. Hlavní rozvojové osy

- západní radiální osa: Praha – Beroun – Hořovice – Rokycany – Plzeň (→ Německo),
- severovýchodní radiální osa: Praha – Brandýs n. L./Stará Boleslav – Mladá Boleslav – Mnichovo Hradiště – Turnov – Jablonec n. N. – Liberec (→ Německo, Polsko).

A 2. Vedlejší rozvojové osy

a) rozvinuté

- českomoravská integrační osa: Praha – Říčany – Vlašim – Humpolec – Jihlava – Velké Meziříčí – Rosice – Brno,
- východní radiální osa: Praha – Český Brod – Poděbrady – Kolín – Přelouč – Pardubice – Hradec Králové,
- jižní radiální osa: (Praha) – Říčany – Benešov – Votice – Tábor – Soběslav – České Budějovice (→ Rakousko),
- severozápadní tangenciální osa: Plzeň – Stříbro, Mariánské Lázně – Cheb (→ Německo).

b) méně rozvinuté

- centrální moravská osa: Brno – Slavkov u B. – Vyškov – Prostějov – Olomouc,
- východní moravská osa: (Brno) – Vyškov – Kroměříž – Otrokovice – Zlín,
- jižní moravská osa: Brno – Židlochovice – Hustopeče – Břeclav (→ Rakousko, Slovensko).

B. Rozvojové osy regionálního významu

Kromě "národních" os byly dále vymezeny rozvojové osy regionálního významu. Jako základní kritéria pro jejich vymezení byly stanoveny přímé příp. zprostředkované napojení na rozvojové póly nebo osy národního významu, nadprůměrná kvalita podnikatelského prostředí a zařazení nejméně do třetí typologické skupiny podle charakteru rozvojových tendencí (v případě méně rozvinutých os bylo přípustěno zařazení do čtvrté typologické skupiny, pro mezilehlé regiony bylo v případě příznivých rozvojových tendencí kritérium kvality podnikatelského prostředí sníženo na průměrnou úroveň).

a) rozvinuté

- mělnická osa: Praha (hlavní pól rozvoje) – Kralupy n. V. – Mělník,
- kladenská osa: Praha (hlavní pól rozvoje) – Kladno – Rakovník,
- slánská osa: Praha (hlavní pól rozvoje) – Slaný,
- kutnohorská osa: Kolín (napojení na východní radiální osu) – Kutná Hora,
- českolipská osa: Mladá Boleslav (pól rozvoje) – Česká Lípa,
- českokrumlovská osa: České Budějovice (pól rozvoje) – Český Krumlov,

- karlovarská osa: Karlovy Vary (pól rozvoje) – Mariánské Lázně (napojení na severozápadní tangenciální osu),
- jičínská osa: Turnov (napojení na severovýchodní radiální osu) – Jičín,
- chrudimská osa: Pardubice (pól rozvoje) – Chrudim,
- havlíčkobrodská osa: Jihlava (pól rozvoje) – Havlíčkův Brod,
- pelhřimovská osa Humpolec (napojení na českomoravskou integrační osu) – Pelhřimov,
- blanenská osa: Brno (pól rozvoje) – Kuřim – Blansko,
- hradištská osa: Otrokovice (napojení na východní moravskou osu) – Uherské Hradiště.

b) méně rozvinuté příp. degradované

- přibramská osa: Praha (hlavní pól rozvoje) – Dobříš – Přibram,
- písecká osa: Tábor (napojení na jižní radiální osu) – Milevsko – Písek,
- klatovská osa: Plzeň (pól rozvoje) – Přeštice – Klatovy,
- ústecko-litoměřická (degradovaná) osa: Ústí n. L. (nefunkční pól rozvoje) – Litoměřice,
- ostravsko-frýdecká (degradovaná) osa: Ostrava (pól rozvoje s velmi slabým integračním potenciálem) – Frýdek-Místek.

Z výše uvedených výsledků je zřejmá nezastupitelná role Prahy nejen jako společensko-politického, ale i ekonomického centra ČR. Hlavní město jako nejvýznamnější nositel rozvojové dynamiky hraje roli integračního jádra české části republiky. Vysoký stupeň ekonomické integrace středočeského prostoru pak dokládá vytvořený radiální systém regionálních rozvojových os. V souladu s výše uvedenými skutečnostmi lze konstatovat, že původní základní vzorec ekonomické polarizace ve smyslu Praha versus zbytek ČR se postupně přetváří do podoby centrální (středočeský) rozvojové nosný prostor versus zbytek ČR. Rozvojová integrace moravské části republiky je zatím v důsledku méně příznivého ekonomického vývoje i dalších faktorů (např. bipolarita moravského prostoru) výrazně slabší. Lze konstatovat, že perspektivy rozvojové integrace moravského prostoru, realizované zatím pouze prostřednictvím slaběji rozvinutých rozvojových os národního významu, budou záviset především na výhledové profilaci Brna jako menšího pólu rozvoje nadnárodního významu. Ve vzdálenějším výhledu může být ovšem ekonomický rozvoj prakticky všech moravských krajů pozitivně stimulován i konstituováním nadnárodní středomořsko-baltské rozvojové osy mezinárodní politické a ekonomické spolupráce (Sankt Peterburg/Tallinn – Warszawa – Ostrava/Žilina – Brno/Břeclav – Wien/Bratislava – Ljubljana/Trieste – Milano).

5. ZÁVĚR

Analýzy KPP v interakci s prostorovým modelem ekonomického rozvoje ČR lze pokládat za významné informační zdroje pro rozhodovací procesy jak v oblasti soukromé, tak veřejné sféry. V prvním případě jde především o využití těchto informací pro potřeby tvorby strategií rozvoje firem. Kvalitní podnikatelské prostředí totiž pro firmu znamená potenciální zdroj vnějších úspor získávaných zejména díky kvalitní nabídce statků produkovaných veřejným sektorem (např. kvalitní vzdělávací systém či

vysoce rozvinutá infrastruktura) či existenci jiných podnikatelských subjektů. Z pohledu veřejné sféry poskytují analýzy KPP spolu s vypracovaným modelem prostorového rozvoje významné podklady pro optimalizaci věcného a prostorového rámce regionální politiky, zdrojově zabezpečované z veřejných rozpočtů. Za největší koncepční problém lze v tomto směru považovat optimalizaci vzájemného poměru výdajů cílených na zvyšování konkurenceschopnosti (jejichž základním hodnotícím kritériem je ekonomická efektivnost) a výdajů cílených na udržitelnost hospodářského rozvoje (jejichž základní hodnotící kritéria vycházejí z mimotržních konceptů sociální spravedlnosti a ekologického konceptu trvale udržitelného rozvoje). V této souvislosti je účelné zdůraznit obousměrnost vazeb mezi ekonomickým a sociálním rozvojem, které se projevují jak v krátkodobém (zejména utváření regionálních trhů práce), tak ve střednědobém a dlouhodobém (např. trhy nemovitostí či demografický vývoj) časovém horizontu. Z dosavadního vývoje nejen v ČR, ale i v řadě evropských zemí nicméně vyplývá zřetelná potřeba zvyšovat efektivnost veřejných výdajů a tedy i klást výraznější důraz na spolupráci veřejného a soukromého sektoru i při zajišťování primárně veřejných statků. Tato obecná potřeba je v prezentovaném příspěvku rozpracována z regionálně ekonomického pohledu.

POUŽITÁ LITERATURA:

Blažek, J., Uhlíř, D.: *Teorie regionálního rozvoje*. 211 s., UK Praha, Nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0384-5.

ČSÚ: *Statistická ročenka České republiky 2002*, ČSÚ Praha 2003.

Drucker, P. F.: *Věk diskontinuity*. Management Press, Praha 1994.

European Commission: *Regional development studies – The impact of the development of the countries of Central and Eastern Europe on the Community territory*. Office for Official Publications of the European Communities, 182 s., ISBN 92-826-8802-X, Luxembourg 1996.

European Commission: *Aggregate and regional impact – Regional growth and convergence*. Office for Official Publications of the European Communities, 158 s., ISBN 92-827-8806-7, Luxembourg 1997.

Hampl, M. a kol.: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. PIF UK, Praha, 2001.

Netherlands Economic Institute in cooperation with Ernst & Young: *New location factors for mobile investment in Europe*. Office for Official Publications of the European Communities. Brussel - Luxembourg, 1993.

Spěváček, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky*. VŠE Praha, 525 s., vyd. Linde s.r.o. Praha 2002, ISBN 80-86131-32-7.

Víturka, M. & kol.: *Investiční atraktivita vybraných měst České republiky*. ESF MU, 119 s., vyd. MU Brno 1998. ISBN 80-210-2007-5.

Víturka, M.: *Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU*. Studie NÚJH, 59 s., vyd. ČVUT Praha 2002.

POZNATKY Z EX – ANTE HODNOCENÍ VYBRANÝCH PROGRAMOVÝCH DOKUMENTŮ

**Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.,
Ing. Zdeněk LUKÁŠ, PhD.**

*Vysoká škola ekonomická v Praze,
Středisko regionálních a správních věd,*

*Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů, katedra mezinárodního obchodu,*

*Černá 13, 110 00 Praha 1, Česká republika,
Tel.: +420 2 24 930 053, E-mail: wokoun@vse.cz,
Tel.: + 420 2 24 095 284, E-mail: lukas@vse.cz*

Cílem tohoto příspěvku je seznámit čtenáře s hlavními poznatky a zkušenostmi, které jeho autoři získali v průběhu zpracovávání ex-ante hodnocení následujících programových dokumentů a jejich dodatků pro zkrácené programovací období 2004 – 2006 v České republice:

Společný regionální operační program (SROP)
Programový dodatek SROP (PD SROP)
Sektorový operační program Průmysl (SOP Průmysl)
Programový dodatek Operačního programu průmysl a podnikání (PD OPMP)
Program iniciativy Společenství EQUAL (CIP EQUAL)
Programový dodatek CIP EQUAL
Program iniciativy Společenství INTERREG III A Česká republika – Polsko
Programový dodatek CIP INTERREG III A Česká republika – Polsko

Jednotlivé poznatky a zkušenosti je možné rozdělit do několika základních oblastí. Pro ilustraci jednotlivých konkrétních problémů jsou zároveň použita schémata přibližující situaci na příkladu Operačního programu průmysl a podnikání a s ním souvisejících dokumentů.

1. KOMPETENCE A KOMUNIKACE PŘI TVORBĚ DOKUMENTŮ

Schéma 1

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004
Poznanky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 1 - Kompetence a komunikace při tvorbě dokumentu(ů)

- „Vnitřní“
 - ✓ MPO ČR
 - ✓ CzechIndustry
 - ✓ CzechInvest
- „Vnější“
 - ✓ MMR ČR
 - ✓ Ostatní řídicí orgány
 - ✓ Evropská komise

Středisko regionálních a správních věd
Vysoká škola ekonomická v Praze

Jako jedna ze základních slabín se při přípravě programových dokumentů ukázala otázka rozdělení kompetencí mezi jednotlivé instituce a jejich vzájemné komunikace.

Tuto skutečnost lze ukázat s pomocí Schéma 1 na příkladě Operačního programu průmysl a podnikání (dříve SOP Průmysl). V důsledku ne zcela jasného a především trvalého rozdělení kompetencí mezi zainteresovanými subjekty docházelo a ještě i nyní dochází k „vnitřním“ sporům mezi MPO ČR a s ním spojenými subjekty.

Zcela původní vize realizace SOP Průmysl byla postavena na myšlence plně kompetence MPO ČR, která měla být ve fázi implementace doplněna činností agentury CzechIndustry. Z důvodu celé řady různých tlaků a také samotného zániku této agentury však byla nakonec přípravná a implementační činnost rozdělena mezi již zmiňované MPO a nově vybranou agenturou CzechInvest. Některá opatření OPPP jsou však specificky implementována i agenturou CzechTrade a Českou energetickou agenturou.

O řešení, které bylo nakonec zvoleno se dá jednoznačně říci, že nevyhovuje nikomu ze zúčastněných subjektů. Pravomoci jednotlivých institucí se kříží a jejich vzájemná komunikace velmi často přechází až do úrovně vzájemné nevěřivosti a nespolupráce.

Z dosažených zkušeností jasně vyplývá, že pro příští programovací období je naprosto nezbytné, aby kompetence jednotlivých institucí byly od počátku jasně vymezeny a zároveň také to, že by vždy ucelenou část konkrétního programového dokumentu bylo vhodné spojit s jednou konkrétní institucí. A to ať se již jedná o samotný programový dokument, programový dodatek či na něj eventuálně navazující programy pro jednotlivá opatření.

Otázka rozdělení kompetencí a komunikace však při přípravě programových dokumentů nemá pouze svoji „vnitřní“, ale také i „vnější“ dimenzi. V tomto případě se jedná

především o celkovou koordinační úlohu MMR ČR nad přípravou programových dokumentů, dále potom koordinaci při přípravě programových dokumentů v gesci jednotlivých ministerstev a samozřejmě také o dohlížetelskou a schvalovací úlohu Evropské komise.

Ani v tomto případě neběželo vše podle představ a předpokladů. V prvé řadě se ukázala jako slabá pozice MMR ČR, jakožto hlavního koordinátora přípravy dokumentů. MMR ČR nebylo reálně schopné ovlivňovat celkovou koncepci přípravy dokumentů, jejichž obsah a zaměření zůstalo primárně v resortní odpovědnosti. Zřetelně se ukázalo, že MMR ČR není schopné ovlivňovat některé tzv. silné resorty, jako například MPO ČR.

Pravděpodobně i v důsledku nedostatečné úlohy MMR ČR, pak následně docházelo i k dalším obsahovým konfliktům a překryvům mezi jednotlivými programovými dokumenty příslušných ministerstev. Podpora podnikání se tak proto v různých obměnách objevuje hned v několika programových dokumentech, což pochopitelně není ideální stav z hlediska potenciálních předkladatelů projektů, ale samozřejmě ani z hlediska kvality samotných programových dokumentů.

V neposlední řadě je v souvislosti s vnějším prostředím potřeba zmínit ne zcela úspěšnou úlohu Evropské komise, jejíž stanoviska mnohdy působila minimálně dojmem nedostatečných znalostí dané problematiky. Velmi často rovněž docházelo k tomu, že Evropská komise jednoduše nestíhala projednávat veškeré předložené dokumenty, což komplikovalo již tak dost napjatý časový harmonogram přípravy programových dokumentů.

Z pohledu příštího programovacího období by bylo pravděpodobně vhodné, kdyby hlavní koordinační úloha spojená s celkovou přípravou programových dokumentů byla buďto sejmuta z MMR ČR a přenesena rovnou na úroveň vlády ČR a nebo, aby došlo k reálnému a nikoli pouze formálnímu posílení pozice MMR ČR při plnění této úlohy

2. DOSTUPNOST DAT A INFORMACÍ

Jednou ze základních součástí programového dokumentu je jeho analytická část. Tato část by v sobě měla zahrnovat tři dílčí součásti, z nichž každá má v rámci programového dokumentu svůj specifický význam (Schéma 2).

V první řadě se jedná o socioekonomickou analýzu jejímž hlavním smyslem je podrobně zachytit vnější a vnitřní prostředí v němž má být zamýšlený dokument realizován.

Druhou součástí analytické části je analýza dosavadních výsledků a zkušeností. Její kvalitní zpracování má zaručit, že opatření a nástroje aplikované v jejich rámci budou maximálně efektivní s ohledem na množství disponibilních prostředků a vzhledem k dosavadním dosaženým výsledkům a zkušenostem.

Poslední součástí analytické části je SWOT analýza, která má za úkol vymezit hlavní vhodné směry rozvoje v rámci připravovaného dokumentu a to včetně vymezení případných rizik a ohrožení s nimi spojených.

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004

Poznatky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 2 – Dostupnost dat a informací

- SE analýza
 - ✓ Interní zdroje řídicího orgánu, ČSÚ
- Analýza DVZ
 - ✓
- SWOT analýza
 - ✓ Efekt „řešíme vše“

Středisko regionálních a správních věd

Vysoká škola ekonomická v Praze

Největší komplikace spojené s přípravou analytické části programového dokumentu lze jednoznačně spojit se zpracováváním analýz dosavadních výsledků a zkušeností. Pro zpracování těchto analýz totiž v České republice dosud existuje pouze velmi omezené množství dostupných údajů. Tato skutečnost vyplývá především z následujících důvodů: V České republice prozatím neexistují zkušenosti s rozsáhlou realizací projektů čerpajících prostředky se společného rozpočtu Evropské unie. Omezené zkušenosti se týkají pouze programů Phare, ISPA a SAPARD.

V České republice bylo doposud obecným zvykem pokud možno nesledovat příliš podrobně efektivitu a dopady realizovaných projektů a to i těch projektů, které byly realizovány z prostředků českých veřejných rozpočtů. Příčiny takového konání jsou na snadě.

Ačkoli první výše uvedený důvod nedostatku informací spojených s realizací projektů je bezpochyby objektivní, tak pouze jeho samotná existence nemůže celkově ospravedlnit zásadní nedostatek dat pro zpracování analýz dosavadních výsledků a zkušeností. Nelze taky zapomenout na skutečnost, že i v oblastech využívání finančních prostředků z Evropské unie proběhla několik tzv. ex – post hodnocení.

Základní příčinu nedostatku potřebných informací je nutné hledat u druhého z výše uvedených důvodů. Dokud nebude odstraněn alibismus a liknavost příslušných úředníků, disponujících s mnohdy stamilionovými částkami v korunách, vztahující se k vyhodnocení efektivnosti a dopadů s jejich podporou realizovaných programů, tak

nebude ani získat relevantní data a následně kvalitně vytvořit programy pro další využívání finančních prostředků z Evropské unie.

Základní poznatek proto jednoznačně zní, pro budoucí úspěšnou přípravu programových dokumentů je již nyní nutné vytvořit kvalitní systém monitorování a sledování různých forem podpor a v jejich rámci realizovaných projektů.

Zkušenosti s dosavadní přípravou programových dokumentů rovněž ukazují, že tvůrci některých programových dokumentů ne zcela pochopili význam SWOT analýzy v rámci analytické části programového dokumentu.

Úkolem SWOT analýzy není vymezit úplně všechny myslitelné směry potenciálního rozvoje, nýbrž vybrat ty které jsou skutečně hlavní a od jejichž realizace lze očekávat, že přinese kýžené efekty. Je nutné si totiž uvědomit, že v přímé vazbě na SWOT analýzu by mělo dojít k nastavení jednotlivých cílů, priorit a opatření, přičemž jejich počtu nemůže být vymezen neomezeně.

3. KONZISTENCE DOKUMENTU

Velmi důležitým předpokladem z hlediska kvality programového dokumentu je jeho celková konzistentnost. Celým programovým dokumentem by se měla linout pomyslná červená nit, která bude logicky spojovat jeho jednotlivé dílčí části. Není například možné, aby analytická část programového dokumentu svým obsahem neodpovídala částem věnovaným nastavení cílů či alokaci finančních prostředků.

Bohužel při tvorbě programových dokumentů jejich autoři na tyto základní předpoklady mnohdy velmi úspěšně zapomínali. K nejčastěji porušovaným vazbám patří následující:

Analytická část – cíle programového dokumentu

Analytická část – priority a opatření programového dokumentu

Analytická část – finanční alokace na jednotlivé priority a opatření

Cíle, priority – finanční alokace

Cíle, priority – publicita

Finanční alokace – implementace

Finanční alokace – publicita

Naprostou unikátní zkušenost v tomto směru hodnotitelům přineslo ex – ante hodnocení programového dodatku OPPP, při kterém bylo dodatečně zjištěno, že již v samotném programovém dokumentu OPPP došlo ke změnám v nastavení cílů a priorit, přičemž analytická část programového dokumentu byla v podstatě s kosmetickými úpravami převzata z původního programového dokumentu SOP Průmysl. Hodnocení konzistentnosti dokumentu v tomto případě v zásadě ztratilo smysl.

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004

Poznatky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 3 – Konzistence dokumentu

➤ Cíle

- ✓ Vnitřně rozporuplné
- ✓ Ne zcela vhodně nastavené z hlediska úrovně

➤ Priority a opatření

- ✓ ?

Středisko regionálních a správních věd

Vysoká škola ekonomická v Praze

Specifickým problémem konzistentnosti dokumentu je skutečnost, že konkrétní dokument by neměl být konzistentní jenom z hlediska provázanosti svých jednotlivých částí navzájem, ale pochopitelně i z hlediska samotného obsahu a zaměření těchto dílčích částí individuálně (Schéma 3).

V tomto směru se ukazuje jako velmi nešťastná taková snaha, která má vyústit v co nejkompexnější definici – nastavení cílů programového dokumentu. Cíle by měly být nastavovány pokud možno tak, aby byly jasné a jejich eventuální dílčí prvky nebyly rozporuplné.

Nastavení globálního cíle programového dokumentu tak, že v jedné větě se hovoří o potřebě zvyšování konkurenceschopnosti a v následující větě zároveň o nutnosti zvyšování zaměstnanosti, to opravdu nelze považovat za vhodné nastavení globálního cíle programu. Alespoň tedy za předpokladu, že alespoň částečně ovládáme ekonomické a podnikatelské zákonitosti.

4. POLITICKÉ A ZÁJMOVÉ VLIVY

Příprava v podstatě žádného z námi posuzovaných dokumentů se nevyhnula ve větší či menší míře působení určitých politických a zájmových vlivů. Bylo by zřejmě velmi pošetilé si myslet, že tyto vlivy je možné zcela eliminovat, nicméně autoři se domnívají, že je v zájmu v podstatě všech se je snažit eliminovat na minimální možnou úroveň.

Dvě hlavní oblasti ve kterých lze tyto vlivy identifikovat jsou oblasti nastavení finančního rámce a implementace programu (projektů). Dále lze tyto vlivy pozorovat i při samotném nastavování jednotlivých cílů a na ně navazujících priorit a opatření v rámci programového dokumentu.

Schéma 4

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004
Poznatky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 4 – Politické vlivy

- Finanční rámec
 - ✓ Obecně vždy
 - ✓ Evropská komise: „Na prioritě 1 půjde 50 % prostředků, jinak si to financujete ze svého“.
- Implementace
 - ✓ CzechInvest
 - ❖ Efekt „přerůstání přes hlavu“

Středisko regionálních a správních věd
Vysoká škola ekonomická v Praze

The logo of the Faculty of Economics, University of Economics in Prague (VŠE) is located in the bottom right corner of the slide. It consists of a circular emblem with the text 'VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE' around the perimeter and the letters 'VŠE' in the center.

Vydeme-li opět z konkrétního příkladu OPPP (Schéma 4), pak je možné především zdůraznit bezdiskusní postoj Evropské komise k rozdělení prostředků mezi jednotlivé priority OPPP. Komisí navržené rozdělení muselo být akceptováno bez ohledu na reálné existující situaci a potřeby v České republice.

Jiný typ příkladu lze najít v případě například SROP, kde konečná podoba finanční alokace byla výsledkem nekonečných diskusí všech zúčastněných subjektů (MMR ČR, kraje, zpracovatel) než čímkoli jiným. Nicméně v tomto případě zůstala alespoň částečně zachována vazba mezi potřebami k řešení existujících problémů a konečnou finanční alokací.

Samotná implementace programových dokumentů byla rovněž předmětem intenzivního střetávání se různými zájmy, poněvadž vcelku logicky platí, že kdo implementuje program, tak ten de facto rozděluje alokované finanční prostředky. Na příkladu OPPP lze ukázat, že díky kompetencím v oblasti implementace získal významné postavení

CzechInvest na úkor MPO ČR. Obdobně v případě SROP výrazně posílily v rámci implementace kraje na úkor MMR ČR.

V prvním případě, tj. u CzechInvestu, umožnil kompetenční posun v oblasti realizace OPPP nezanedbatelné posílení celé agentury, včetně vytvoření sítě regionálních poboček a dalšího zdůvodnění smyslu existence, zvláště pak ve světle klesajících přímých zahraničních investic.

Ve druhém případě získaly kraje díky zvolenému systému implementace důležitý „finanční nástroj“ (o velké části projektů a jejich určení budou rozhodovat sami) v době blížících se krajských voleb což rozhodně není k zahoezení.

5. POKUD MOŽNO BEZ KONTROLY

V protikladu k výše uvedené snaze různých subjektů získat větší či menší podíl na implementaci programových dokumentů či ovlivnit jiné části jejich obsahu byla snaha mnohdy těch stejných subjektů o co možná nejmenší měřitelnost efektů vyplývajících z realizace programového dokumentu a jednotlivých projektů.

V souladu s příslušnou legislativou Společenství by indikátory pro programový dokument a programový dodatek a jejich jednotlivé cíle měly být vždy nastaveny na čtyřech úrovních.

Tzn., že indikátory by měly být nastaveny pro následující cíle:

Globální cíl – cíl na úrovni programového dokumentu

Specifické cíle – cíle na úrovni jednotlivých priorit

Operační cíle – cíle na úrovni jednotlivých opatření

Každé z úrovní cílů by zároveň měly být přiřazeny čtyři úrovně indikátorů:

Indikátory na úrovni vstupů

Indikátory na úrovni výstupů

Indikátory na úrovni výsledků

Indikátory na úrovni dopadů

Přestože každá z úrovní indikátorů má svůj specifický význam pro posuzování programového dokumentu a jeho realizace, tak jako nejvýznamnější lze hodnotit indikátory na úrovni dopadů. A to především z toho důvodu, že ve svém důsledku tato úroveň zohledňuje i hodnoty dosažené na předcházejících úrovních indikátorů a zároveň podává vcelku jasný přehled o celkové úspěšnosti a efektivnosti realizace programového dokumentu a projektů v jeho rámci.

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004

Poznatky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 5 – Pokud možno bez kontroly

- Nastavení specifických cílů
- Eliminace úrovně dopadů

Středisko regionálních a správních věd
Vysoká škola ekonomická v Praze

Zkušenosti autorů ukazují (Schéma 5), že tvůrci programových dokumentů často až „programově“ zapomínali na patřičné nastavení jednotlivých úrovní indikátorů, zvláště pak na úrovní dopadů. Tato situace velmi připomíná situaci, kterou hodnotitelé identifikovali při zpracovávání analytické části programového dokumentu, konkrétně analýzy dosavadních výsledků a zkušeností. I ve zmíněném případě, šlo o neochotu zainteresovaných osob vytvářet takové mechanismy a prostředky, které by přispěly k celkově vyšší transparentnosti programů.

Jediným možným řešením z pohledu hodnotitelů je v takovýchto případech striktně trvat na dodržení příslušné struktury indikátorů a to i z toho důvodu, že jejich existence (včetně monitorování příslušných údajů) bude nezbytná pro zpracování budoucího ex-post hodnocení. Mid-term hodnocení se v rámci tohoto zkráceného programovacího období konat nebude.

6. NEJASNOSTI V JEDNOTLIVÝCH VAZBÁCH MEZI DOKUMENTY

Na závěr popisu svých zkušeností a poznatků z provádění ex-ante hodnocení by autoři tohoto příspěvku rádi zmínili ještě jednu skutečnost, která může mít velmi nepříjemné důsledky především z hlediska potenciálních překladatelů projektů.

Vysvětlení této skutečnosti bude nejlepší s použitím konkrétního příkladu z OPPP (Schéma 6). Obvyklá struktura programových dokumentů pro operační program je dvojstupňová:

Programový dokument
Programový dodatek

Velmi stručně řečeno je úkolem programového dokumentu zachytit stávající situaci v rámci dané oblasti, vybrat nejhodnější směry jejího řešení, přidělit odpovídající množství finančních prostředků na jednotlivé vybrané nástroje a popsat schéma implementace, včetně monitorování celého programového dokumentu.

Úkolem programového dodatku je potom provést především detailnější rozbor určitých částí programového dokumentu a zveřejnění jasných podmínek pro předkladatele potenciálních projektů do rámce jednotlivých opatření.

Schéma 6

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004

Poznátky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

ZKUŠENOSTI 6 – Tajemnější než hrad v Karpatech

➤ Vazby

✓ PD OPPP - Programy

➤ Další doplňkové materiály

✓ Např. klasifikace MSP

Středisko regionálních a správních věd

Vysoká škola ekonomická v Praze

Obecně se tedy vychází z toho, že tato dvojestupňová struktura je postačující, poněvadž poskytuje dostatečný podklad, jak pro administrující instituce, tak i pro předkladatele projektů.

Na příkladu OPPP je však možné navíc identifikovat i třetí úroveň dokumentů, která nepodléhala ex-ante hodnocení a která v některých případech posouvá i obsah předcházejících dvou dokumentů (programového dokumentu a programového dodatku). Dochází tak minimálně k určitému zneřehlednění celé situace a navíc praktické zkušenosti ukázaly, že jednotlivé programy doznávaly postupně úprav což negativně ovlivňovalo přípravu zamýšlených projektů.

Stále na příkladu OPPP je možné ukázat ještě další rozmělnění příslušných dokumentů a informací z nich vyplývajících, když některé závazné požadavky ve vztahu k předkladatelům byly zakomponovány do dalších doplňkových dokumentů.

Z hlediska příštího programovacího období by podle autorů bylo velmi žádoucí, kdyby při přípravě všech operačních programů byla striktně dodržována pouze dvoustupňová úroveň programových dokumentů.

7. ZÁVĚRY

Schéma 7

VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách 2004
Poznatky z ex-ante hodnocení vybraných programových dokumentů - OPPP

Celkové shrnutí zkušeností a poznatků

- Příprava dokumentu pro období 2007 - 2013
 - ✓ 2004 – 2006
- Kompetence a komunikace při tvorbě dokumentu(ů)
 - ✓ Především uvnitř MPO
- Vyhodnocení dosavadních zkušeností
 - ✓ Phare, realizované projekty v rámci OPPP

Středisko regionálních a správních věd
Vysoká škola ekonomická v Praze

Z hlediska přípravy programových dokumentů pro příští programovací období 2007 – 2013 považují autoři za nejdůležitější realizaci třech následujících opatření vycházejících z dosavadních zkušeností a poznatků:

Urychlené zahájení přípravy nových programových dokumentů

Přesné vyjasnění kompetencí hned na počátku celého procesu

Urychlené vyhodnocení dosavadních zkušeností z realizace projektů a programů a jejich využití pro přípravu dokumentů pro léta 2007 - 2013

LITERATURA

Wokoun R.: Teorie a metodologie ex-ante hodnocení operačních programů. Sborník referátů z mezinárodní konference „Teorie a metodologie evaluací operačních programů“. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002, s. 11-17. ISBN 80-245-0453-7.

Wokoun R.: Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie. *Oeconomica*, VŠE, Praha, 2003, 328 stran, ISBN 80-245-0517-7.

Wokoun R.: Regional Development: Methods of Evaluation. In: Sborník z mezinárodní konference „Development Co-operation: National Strategy and Its Regional Aspects“. VŠE, EADI, Praha, 2003. s. 52-53. ISBN 80-245-0493-6.

Wokoun R., Lukáš Z., Kouřilová J. a kol.: Ex-ante evaluace Společného regionálního operačního programu pro období 2004-2006. VŠE a MMR, 2003.

Wokoun R., Lukáš Z., Kouřilová J. a kol.: Ex-ante hodnocení Sektorového operačního programu Průmysl pro období 2004-2006. Projekt pro Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. VŠE a MPO, 2003.

Wokoun R., Lukáš Z.: Ex-ante hodnocení programu Iniciativy Společenství Interreg III A – Česká republika-Polsko. MMR ČR, 2004.

Wokoun R. a kol.: Ex-ante hodnocení programu Iniciativy Společenství Equal. Projekt pro Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. VŠE a MPSV, 2004.

SUMMARY

KNOWLEDGE GAINED FROM EX-ANTE EVALUATION OF SELECTED PROGRAMMING DOCUMENTS

The aim of this article is to inform readers on key parts of experience, which the authors obtained by analysing ex-ante evaluations of the following programming documents for shortened programming period 2004 – 2006 in the Czech Republic. :

Ex-ante Evaluation of the Joint Regional Operational Programme

Ex-ante Evaluation of Programme Complement of the Joint Regional Operational Programme

Ex-ante Evaluation of the Operational Programme Industry and Business

Ex-ante Evaluation of the Programme Complement of the Operational Programme Industry and Business (period of 2004-2006)

Ex – ante Evaluation Community Initiative Programme EQUAL (CIP EQUAL)

Ex-ante Evaluation of Programme Complement EQUAL

Ex – ante Evaluation Community Initiative Programme Interreg III A Czech Republic – Poland

Ex-ante Evaluation of Programme Complement Interreg III A Czech Republic – Poland

PROSTOROVÁ ANALÝZA KONFLIKTŮ NA ŘECE PASVIK

Ladislav ZAJÍC,
Ing. Lubor TVRDÝ

VŠB - technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta,
Katedra regionální ekonomiky, Česká republika,
Tel.: + 420 597 322 260, E-mail: ladoslav.zajic@ujcl.org, lubor.tvrdy@nsb.cz

Abstrakt

Príspevek sa zaoberá spôsobmi a možnosťmi priestorovej analýzy konfliktov v povodí rieky Pasvik. Nastihuje využitie geografických informačných systémov v kombinácii s modernými matematickými metódami formálnej konceptuálnej analýzy. Pochopenie vzájomných vzťahov medzi subjektmi pôsobiacimi v oblasti rieky môže pomôcť orgánom s rozhodovacími právomociami pri managementu vodných tokov. Cieľom príspevku je priblížiť túto metódu, ktorá môže prispieť k zlepšeniu rozhodovania zodpovedných činiteľov.

Abstract

The paper deals with methods and possibilities of spatial analysis of conflicts in the Pasvik river basin. It outlines utilisation of geographical information systems (GIS) in combination with mathematical method of formal concept analysis (FCA). The comprehension of complex mutual relationships between subjects, relevant to situation and development of the river and the catchment as a whole can be very useful for decision-makers and administrators dealing with the catchment. The aim of the paper is to sketch out modern methods, which could be useful in improvement of decision-making techniques and tools in the sphere of (transboundary) water management.

ÚVOD

Voda je nezbytnou podmíankou pro život na Zemi. Přitom zásoby sladké vody v dostačující kvalitě se opovážlivě zmenšují. V posledních padesáti letech vzniklo z důvodu nedostatku vody na čtyři desítky ozbrojených konfliktů. V budoucnu se dá očekávat, že se situace bude nadále zhoršovat.

V Evropě samozřejmě není situace tak tristní jako například v Angole, nicméně konfliktní situace, které mají příčiny právě ve vodě, zde rovněž nalezneme.

Řeky často tvoří přirozenou hranici mezi zeměmi. A snad ještě častěji protékají přes území několika států. Na povodí těchto řek bývají obvykle aplikovány odlišné přístupy a způsoby hospodaření v rámci jednotlivých zemí. Děje se tomu tak bez ohledu na zájmy, historické kořeny či legislativní pravidla sousedního státu. „Tyto rozdílné přístupy k využívání povodí pak mohou mít katastrofické následky a v případě rozšíření EU a zrušení mezistátních hranic mohou časem způsobit velmi těžko řešitelné problémy a zbytečné finanční výdaje na odstranění následků nevhodných, někdy dokonce protichůdných přístupů k využívání krajiny a vodních zdrojů v povodí.“ (TRANSCAT, 2004)

Základním dokumentem, který řeší vodní politiku, jak z pohledu ochrany vod ve všech jejich formách, tak z pohledu vodohospodářského, se pro Evropskou unii stala *Rámcová*

*směrnice EU pro vodní politiku*¹ (Water Framework Directive, WFD). Účelem WFD je stanovit sjednocující rámec pro ochranu a vodohospodářské využití vnitrozemských povrchových vod, brakických vod, pobřežních vod a vod podzemních. WFD obsahuje soubor všeobecných cílů, které mají vést k zachování udržitelného, vyrovnaného a spravedlivého využívání vod; ke snížení znečištění povrchových a podzemních vod, k ochraně teritoriálních a mořských vod a ke splnění mezinárodních závazků týkajících se toxických látek. (WFD, 2004)

Voda, která nedodrží hranice se stává symbolem integrace, o čemž svědčí stále větší množství projektů, které se touto problematikou zabývají. Naproti tomu je zřejmé, že voda, která dokáže spojovat, může také rozdělovat a stát se zdrojem pro konflikty.

V souvislosti s WFD vznikl projekt *Integrated Water Management of Transboundary Catchments* (TRANSCAT), jehož hlavním cílem je vytvořit Systém podpory při rozhodování (Decision Support System, dále jen „DSS“) v zájmu optimálního managementu vodního hospodářství v přeshraničních povodích – v kontextu zavádění Rámcové směrnice. Jednou z testovacích oblastí projektu TRANSCAT je řeka Pasvik na Rusko - Norské hranici.

KONFLIKTY

Konflikt je situace, kdy dva či více protagonistů usilují o dosažení protichůdných cílů. Jedná se o *destabilizující aspekt systému*². Systémem chápeme to, co lze definovat vůči svému okolí a uvnitř čeho lze rozlišit nějaké menší části. Konflikt může "útočit" na rovnováhu systému anebo může ohrožovat schopnost systému udržovat rovnováhu. Aktéry konfliktu mohou být jak jedinci, tak i formální či neformální organizace.

Řešením konfliktních situací se zabývá *teorie her*. Jedná se o matematické modely, které mají především pomáhat při řešení reálných rozhodovacích situací. Konfliktem v teorii her označujeme takovou rozhodovací situaci, kde jsou alespoň dva inteligentní hráči a dochází k vážnějšímu či mírnějšímu střetnutí účastníků hry (Mañas, 1991). Nicméně pro studium reálných konfliktů je teorie her obtížně aplikovatelná. Důvodem je potřeba znát přesné rozdělení hráčů, možnosti jejich spolupráce, stanovení rizika jejich rozhodování apod. Tato teorie se v současnosti sice snaží tuto nejistotu do teorie her zapracovat pomocí tzv. *teorie fuzzy množin*, přesto zůstává přínos teorie her hlavně ve vysvětlení, jakým způsobem se aktéři konfliktů mohou chovat.

Z ekonomického hlediska bývají konflikty spojeny s *externalitami*, tedy efekty činnosti jednoho subjektu, které ovlivňují jiný subjekt, aniž má ovlivněný subjekt možnost původ efektů kontrolovat. Externality dělíme na pozitivní (přinášejí užitek druhé straně) a negativní (způsobují náklady druhé straně). Při analýze konfliktů je obtížné analyzovat vliv pozitivních externalit, neboť je méně zřejmý než u externalit negativních. (viz Johnston, 1994)

Už tím, že řeka teče odněkud někam, má veškeré předpoklady pro to, aby se stala příčinou konfliktů. Lidé žijící na horním toku, ať úmyslně či neúmyslně, ovlivňují ty na toku dolním. Výraznější zásah do toku, či hladiny řeky často ovlivní podmínky na zbytku řeky. Řeky bývají zdrojem potravy, energie, místem pro rekreaci, samozřejmě vody a nesčetného množství dalšího využití. Z toho vyplývá, že na řece participuje velké množství subjektů, které mají velmi často odlišné, ne-li protichůdné, zájmy a představy.

¹ Rámcová směrnice – „Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/EC ustávající rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky“.

² Pod pojmem destabilizující aspekt si lze představovat jakýkoliv vztah v systému, který může způsobit podstatnou změnu jeho stavu.

POPIS OBLASTI

Řeka Pasvik vytéká z jezera Inari ve Finsku, poté tvoří část Norsko – Ruské hranice a nakonec ústí do Barentsova moře. Řeka je 170 km dlouhá s rozlohou povodí okolo 20890 km², z čehož 69,8% připadá Finsku, 25,2% Rusku a 5% Norsku. Oblast kolem řeky je níže osídlená, hustota zalidnění se na norské straně, municipalita Sør Varanger, pohybuje okolo 0,32 obyvatel/km².

Na řece se nachází, na relativně krátkém úseku, 7 přehrad s vodní elektrárnou, z čehož dvě jsou norské (Skogfoss a Melkefoss) a pět ruských (Kaitakoski, Janiskoski, Rajakoski, Hestefoss a Borisgleb). Přehrady působí na celou oblast tím, že způsobují kolísání hladiny řeky. Velkým znečišťovatelem je továrna na zpracování niklové rudy ve městě Nikel a dvě skládky (komunálního odpadu a strusky z výroby niklu).

V oblasti leží tři chráněná území – přírodní rezervace Pasvik, která se rozkládá přes území obou států a Národní park Pasvik na norské straně. Navíc přímo na řece leží území bažin, které jsou chráněné ramsarskou úmluvou.

Obr. č. 1č. 2: Mapa oblasti

Zdroj: IRON CURTAIN, 2004.

POSTUP PŘI ANALÝZE KONFLIKTŮ

Vymezení aktérů

Při analýze konfliktů musí nejprve dojít k identifikaci aktérů a zájmových skupiny. Jedná se o subjekty, jejichž oblast zájmů se překrývá s analyzovaným územím. Dále se jedná o externí subjekty, které mohou ovlivňovat svou činností environmentální i socioekonomický systém sledované oblasti. Pro identifikaci aktérů a zájmových skupin

byly provedeny hloubkové rozhovory s experty působícími v této oblasti. Experti pocházeli ze sféry samosprávy a to jak na úrovni municipality (NUTS 5), tak county (NUTS 3). Další skupinou aktérů, která byla zastoupena experty, jsou podnikatelské subjekty, jejichž činnost ovlivňuje povodí. Jednalo se o zástupce vodních elektráren. Třetí sféra, která byla dotazována jsou experti ze Svanhovd Environmental center. Výše zmínění experti identifikovali zájmové skupiny a další aktéry uvedené v následující tabulce.

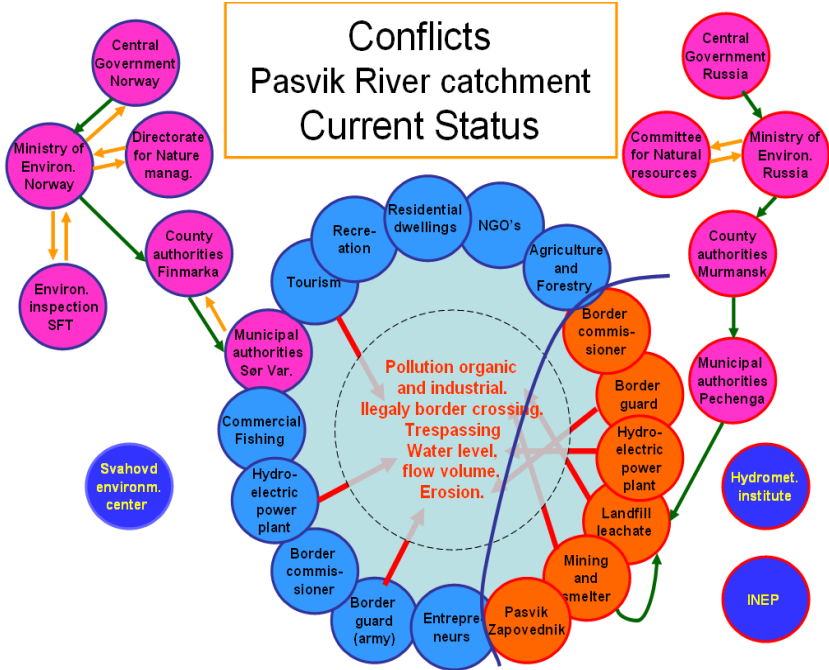
Tab. č. 1: Vymezení aktérů.

Norsko	Rusko
Legislative and administrative	
Central Government Norway Ministry of Environ. Norway Directorate for Nature management Environ. inspection SFT County authorities Finmarka Municipal authorities Sor Varanger	Central Government Russia Ministry of Environ. Russia Committee for Natural resources County authorities Murmansk Municipal authorities Pechenga
Stakeholders	
Border commissioners Border guard (army) Hydro-electric power plants Entrepreneurs Non-government organizations Tourism Recreation Agriculture and Forestry Residential dwellings Commercial Fishing	Border commissioner Border guard (army) Hydro-electric power plant Pasvik Zapovednik Mining and smelter
Monitoring	
Svahovd environmental center	INEP Hydrometeorologic Institute

Vymezení vztahů mezi aktéry a konfliktů

Dalším krokem při analýze konfliktů je vymezení vztahů mezi aktéry, přičemž sledujeme vztah vyvolávatel → ovlivněný (dotčený) a definování konfliktů. Konflikty můžeme rozdělit na známé (projevené) a skryté (latentní), kterým by rovněž měla být věnována pozornost. Posledním krokem je vymezení prostorové dimenze oblasti zájmů jednotlivých aktérů a zájmových skupin. U popsaných konfliktů je rovněž nutné sledovat dynamiku vývoje s možným odhadem budoucích trendů. Při hloubkových rozhovorech s experty byl dodržen výše uvedený postup, jehož schématické znázornění je zobrazeno na obr. č. 2.

Obr. č. 2: Aktéři a tvůrci konfliktů.

Zdroje dat pro analýzu

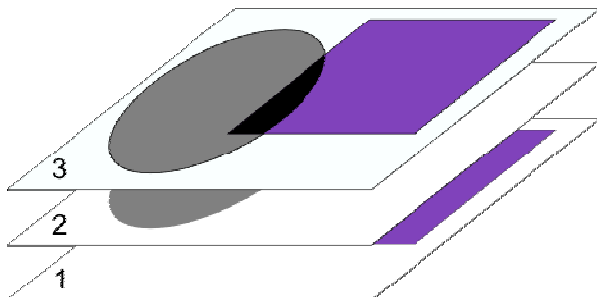
Analýza konfliktů, tedy něčeho abstraktního, se nemůže plně opírat o kvantitativní data. Proto je hlavní část analýzy založena na datech kvalitativních. Pro získání prostorové dimenze z kvalitativních dat, v našem případě se jednalo o expertní odhady, byla použita technika *mentálních map*. Tyto mentální mapy byly vytvořeny odborníky z oblasti Pasviku, kteří ve slepých mapách vymezili oblasti zájmu jednotlivých aktérů a skupin. Takto získaná data byla stabilizována prostřednictvím „delfské metody“. Prostorová data z mentálních map jsou doplněna dostupnými daty kvantitativními. Jako příklad kvantitativních dat můžeme uvést například průměrné roční srážky v oblasti a jejich vliv na množství průtoku v řece, množství vyrobené elektrické energie ve vodních elektrárnách nebo velikost výlovu z řeky apod.

VYUŽITÍ GIS PŘI PROSTOROVÉM VYMEZENÍ KONFLIKTŮ

Pro analýzu a samotné zobrazení prostorových konfliktů je dnes samozřejmostí využití potenciálu současných geografických informačních systémů (dále jen GIS). Zde pouze pro úplnost zmíníme obecný princip jejich využití při zkoumání prostorových konfliktů. GIS slouží ke zkoumání umístění a vzájemných prostorových souvislostí mezi objekty. Geografická data, která zpracovává geografický systém obsahují jak vlastní údaje o objektu, tak údaje o jeho poloze. Jako výsledek dotazu geografickému systému je vytvořena mapa, která výsledek dotazu velmi přehledně zobrazuje. Výstižná definice popisuje GIS jako: "*informační systém, navržený pro práci s daty, která jsou reprezentována prostorovými nebo geografickými souřadnicemi; automatizovaný systém*".

pro sběr dat, jejich uchovávání, třídění, úpravu, analýzu a následné zobrazení." (LBK, 2004).

Obr. č. 3: Schéma vrstev GIS.

Pro zjištění oblastí, ve kterých ke konfliktům dochází, případně může dojít, postačí jedna ze základních funkcí GISu a to průnik vrstev (viz obr. 3) V prvních dvou vrstvách máme objekty, které reprezentují zájmy daných dvou subjektů. Horní vrstva (označená jako 3), která vznikla sjednocením dvou nižších vrstev (1 a 2). Průnik útvarů ve třetí vrstvě (černá barva) pak představuje konfliktní oblast.

Tento způsob hledání oblastí konfliktů však má svá omezení. Běžné GIS nástroje totiž umožňují průnik pouze dvou vrstev. Výše popsaným způsobem lze proto postupovat pouze u nevelkých souborů dat. Další nevýhodou tohoto postupu je rovněž neinteraktivita, tedy nemožnost plynulého zobrazování průniků jednotlivých vrstev.

GIS GRASS

GRASS³ je geografický informační systém, který je šířen pod licencí GNU/GPL⁴ což znamená, že jeho zdrojové kódy jsou volně dostupné. Nejvýraznější výhodou tohoto softwarového produktu je, kromě jeho volné dostupnosti, modularizace, která umožňuje vyvíjet nástroje pro řešení konkrétních problémů a včlenit je do GRASSu.

Jako nástroj, který odstraňuje obě výše zmíněné nevýhody, tedy „nepraktičnost“ při vytváření průniků více než dvou vrstev a neinteraktivita, se jeví modul pro GIS GRASS Martina Polovínčáka. Pro vysvětlení principu jeho fungování je nejprve nezbytné nastínit základ formální konceptuální analýzy, s níž tento modul pracuje.

Formální konceptuální analýza

Metoda *formální konceptuální analýza* (dále jen „FCA“) vznikla v roce 1980 na univerzitě v Darmstadtu jako způsob zobrazení vztahů mezi daty a zobrazení těchto vztahů v *hierarchické struktuře*. Metoda spočívá v nalezení souvislostí mezi daty. Zjednodušeně řečeno nadefinujeme jednotlivé prvky a jim přiřadíme vlastnosti. Data převedeme do binární podoby, tzn. že pouze určujeme, zda jistý prvek danou vlastnost má či nemá. Poté na transformovaná data použijeme matematický algoritmus, který vytvoří základní prvky formální konceptuální analýzy - *koncepty*. Pro jednoduché

³ viz <http://grass.itc.it/>

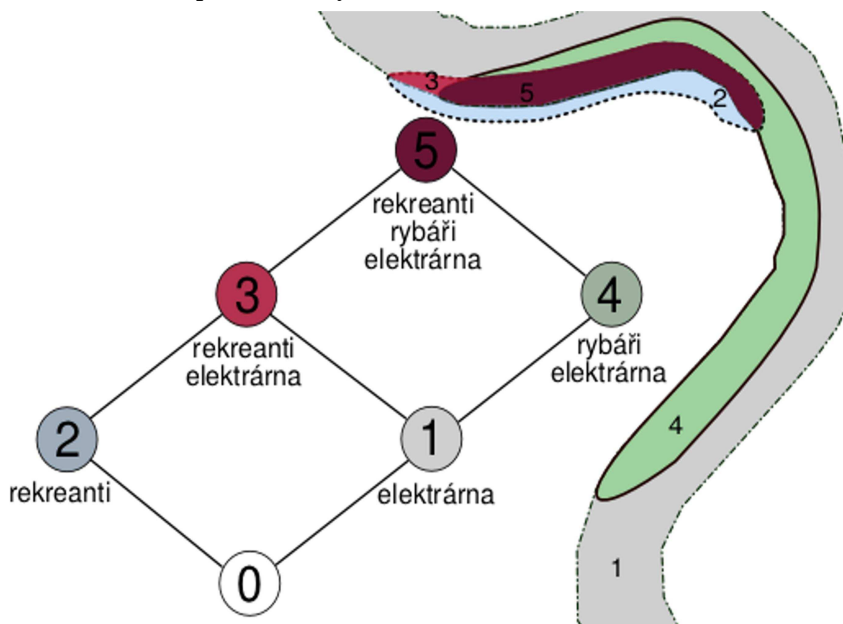
⁴ tzv. „GNU General Public Licence“, viz: <http://www.gnu.cz/gplcz.html>

zobrazení vztahů mezi koncepty (jejich *hierarchického uspořádání*) slouží tzv. Hasseho diagram.

Pro pochopení formální konceptuální analýzy uvedeme jednoduchý příklad. Máme část řeky, ve které se nachází několik chat pro rekreaci (na obr. č. 4 vyznačeno čárkovaně), oblast lovu ryb (plná čára) a navíc je před touto částí řeky přehrada. Máme tedy 3 objekty, které nějakým způsobem využívají řeku, rovněž jejich působení má na řeku dopad a tím pádem ovlivňují ostatní subjekty (v příkladu označeni jako „elektrárny“, „rybáři“ a „rekreanti“). Přehrada ovlivňuje výšku vody hladiny, proto je jako oblast působení elektrárny vyznačen celý úsek koryta řeky.

Pro každý subjekt vytvoříme vrstvu (tedy 3 vrstvy) a na soubor těchto vrstev aplikujeme metodu FCA. Místa, kde se vrstvy překrývají, vzniknou oblasti se stejnou vlastností - průniky vrstev. Na obr. č. 4 je vlevo velmi jednoduchý Hasseho diagram. Jednotlivé uzly diagramu představují oblasti mapy související s řekou (označeny čísly 1 - 5). Nejnižší dva uzly (číslo 1 a 2) jsou oblasti, které se nepřekrývají s žádnou další oblastí. Uzel číslo 3 je v mapě vyznačen jako překryv oblasti rekreatantů a řeky, uzel číslo 4 překryv oblasti rybářů a řeky a nakonec uzel číslo 5, uzel nejvyšší, představuje oblast překryvu všech tří oblastí souvisejících s řekou.

Obr. č. 4: Schéma použití metody FCA.

Tento postup, uvedený na příkladu je velmi jednoduchý, ovšem při velkém souboru dat, kdy pracujeme s několika desítkami vrstev, využijeme potenciálu modulu FCA pro GIS GRASS. Pracuje se s ním tak, že se nejprve určí vlastnosti objektů v GISových vrstvách a poté se vytvoří koncept. Následuje proces *navigace*, kdy se pohybujeme po jednotlivých uzlech konceptu a v mapě se interaktivně zobrazují oblasti, které odpovídají jednotlivým uzlům.

ZÁVĚR

Problémy při hospodaření na řekách mohou vyvolávat velké množství konfliktních situací, a to nejen u řek, jejichž povodí se rozkládá na území více států. Pro administrativní orgány, do jejichž kompetence rozhodnutí týkající se řeky spadají, je nezbytné pochopit, jakým způsobem mohou mít jejich rozhodnutí dopad na jednotlivé subjekty, které řeku nějakým způsobem využívají. Účinky jednotlivých rozhodnutí mohou být pro jednotlivé subjekty odlišné než pro jiné. Pokud tedy dostatečně pochopíme a popíšeme dopady činností jednotlivých aktérů na řece a možnosti ovlivnění aktéry jinými, mohou být jednotlivá rozhodnutí přijímána s ohledem na možné následky pro všechny subjekty spjaté s řekou.

Právě Decision Support System (Systém pro podporu rozhodování), kterého je tato analýza součástí, si klade za cíl sjednotit veškeré aspekty rozhodovacího procesu a tím tento proces standardizovat a usnadnit. Dle našeho názoru je kvalitní prostorová analýza konfliktů cestou pro jejich předcházení případně cestou vedoucí k nalezení optimálního řešení. Doufáme proto, že tento přístup bude využit.

LITERATURA

HOLMAN, R. (1999) *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-255-1

JOHNSTON, R. J. et al. (1994) *The dictionary of Human Geography*. third edition. Oxford: BLACKWELL. ISBN: 0-631-18142-3

IRON CURTAIN (2004) Deliverable 4.1 Integrated multilayer data base for the reference areas and interpreted maps and time series. (European Union Fifth Framework Project NQLRT-CT-2001-01401). Praha: GEO Group a. s.

KŘIVOHLAVÝ, J. (2002) *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál. 189 s. ISBN 80-7178-642-X.

LBK (2004) *Co je GIS?* [online]. [cit. 2004-06-20]. Liberec: Krajský úřad Libereckého kraje. Dostupný na [www: <http://www.kraj-lbc.cz/>](http://www.kraj-lbc.cz/).

MAŇAS, M. (1991) *Teorie her a její aplikace*. Praha: SNTL, ISBN 80-03-00358-X.

NETELER, M. (2004) *GRASS-Handbuch* (Praktická rukověť ke geografickému informačnímu systému GRASS) – český překlad. Dostupné na [www: <http://gama.fsv.cvut.cz/~grass/doc/handbuch/grass_prirucka.pdf>](http://gama.fsv.cvut.cz/~grass/doc/handbuch/grass_prirucka.pdf).

POLOVNÍČÁK, M. (2004) *Zpracování výsledků prostorového dotazu v prostředí GIS GRASS*. Ostrava: VŠB Technická univerzita Ostrava, Fakulta elektrotechniky a informatiky, Katedra informatiky.

TRANSCAT (2004) *Integrated Water Management of Transboundary Catchments*. [online]. [cit. 2004-06-20]. (European Union Fifth Framework Project EVK1-CT-2002-00124) Dostupný na [www: <http://transcat.vsb.cz/transcat/>](http://transcat.vsb.cz/transcat/).

WFD (2004) *The EU Water Framework Directive – integrated river basin management for Europe* [online]. [cit. 2004-06-20]. Dostupný na [www: <http://europa.eu.int/comm/environment/water/water-framework/index_en.html>](http://europa.eu.int/comm/environment/water/water-framework/index_en.html).

YOFFE, S. – FISKE, G. (2001) *Use of GIS for analysis of indicators of conflict and cooperation over international freshwater resources*. Water policy, World Water Council. [online]. [cit. 2004-06-20]. Dostupný na [www: <http://www.transboundarywaters.orst.edu/projects/bar/>](http://www.transboundarywaters.orst.edu/projects/bar/)

PATRIA .cz

Váš investiční portál

VII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně

Editor: RNDr. Jiří Vystoupil, CSc., Ing. Viktorie Klímová
Technická spolupráce: Bc. Iveta Vašíčková

EDIČNÍ RADA:

předseda:

doc. Ing. Jaroslav Rektořík, CSc.

členové:

RNDr. Luboš Bauer, CSc., prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc.,
PhDr. Helena Hušková, CSc., Ing. František Kalouda, CSc., MBA,
Ing. Martin Kvizda, Ph.D., PhDr. Libuše Lukášová, doc. PhDr. Růžena Lukášová, CSc.,
PhDr. Jaroslav Nekuda, doc. Ing. Antonín Slaný, CSc., JUDr. Jindřiška Šedová, CSc.,
Ing. Vladimír Žitek

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2004
Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy
Vedoucí katedry: doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.

1. vydání, 2004 náklad 100 výtisků

Tisk Olprint, Brno-Šlapanice

55-9578-2004 02/58 15/ESF

ISBN 80-210-3549-8